BIALYSTOKER STIMME

ביאַליסטאָקער שטימע

דערשיינט יעדען חודש

אפיציעלער אָרגאַן פון דער ביאליסטאָקער לאנדסמאנשאפט אין אַמעריקע

נומער 255 • ערב ראש השנה, ה'תש"י, ניו־יארק, סעפט.־אקט., 1949 • 29־טער יאָרגאַנג

Digitized by Project Zikaron
Touro University NY Libraries
www.zikaron.touro.edu
2023

לשנה טובה!

אלטיטשקע פון ביאליסטאקער האָם זיינשען אלע מנדבים פון דער אינסטיטוציע און דעם כלל ישראל א שנת חיים ושלום.

ארויסגעגעבען פון ביאליסטאָקער צענטער, 228 איסט בראָדוויי, נויאָרק

דוד סאהן, רעדאקטאר

Published Monthly by the Bialystoker Center 228 East Broadway, N. Y. City

אינהאלט:

צום איצטינען מאמענט — — — — — — — דוד סאהן 3
די ביאליסטאקער וועלט־קאנווענשאן (באריכט) —
דוד קלעמענטינאווסקי 5
מיין טויב־שטומער פרייַנד (דערציילונג) —
אלטער עפשטיין 14
בלומען בליהען (לידן) — — — — — — יהושע גרינבערג 16
דר. יוסף כאזאנאוויטש — — שמואל לייב ראבינאוויטש 17
צו דער גייסטיגער ביאגראפיע פון ביאליסטאק —
י. ראפאפארט 25
איך האב דאס דורכגעלעבט — — — — — משה בענדער 27
די פארטיידיגונג פון ירושלים — — — — משה סטרלין 30
ירוחם לעווין — א ביאליסטאקער אידעאליסט —
דר. ה. פראנק 34
ביאליסטאק: זונינע בילדער פון מיין יוגענט —
יעקב יערוזאלימסקי 36
לאנדסלייט (דערציילונג) — — — — — — — ז. שער 39
חורבן ביאליסטאק און אומגעגענט — — דר. ש. דאטנער 41
ער איז געווען א ביאליסטאקער — — — דניאל טשארני 49
זלמן ירושלמי (אפשאצונג) — — — — — — ל. ש. 51
עטעל (זכרונות פון קינדער־יארן) — זעלדע פייגענבוים 52
אויסלענדישע געסט אין ישראל — — — — — ירוחם לעווין 54
פראפעסאר זעליג פערלמאן — — דוד קלעמענטינאווסקי 55
צום נייעם יאר (לידן) — — — — — אלעקסאנדער מאץ 58
ערגעץ ווייט ווארט א מאמע (דערציילונג) —
פרידא ברא־מסאן־סקארקא 59
וואם מיין שרייב־טיש דערציילט — — — — ד. שערמאן 60
איז געווען אמאל א שטאט אזא... — — טייבעל בערמאן 62
אידישע פאליטיק אין ביאליסטאק —
צבי הירש קלעמענטינאווסקי 64
פון איצטיגען אידישען לעבען אין ביאליסטאק (באריכט) 65
אין אונזער לעבען (נאווועלע) — — — איזראעל קאגאן 68
די געשיכטע פון ביאליסטאקער אידן — אין בילדער —
דוד סאהן 72
בריוו צום רעדאקטאר — — — — — — — — — — 73
ביי אונזערע ביאליסטאקער אין פעטערסאן — מ. מוסף 74
אונזערע פארלוסטען — — — — — — — — — — 76
רעזאלוציעס פון דער ביאליסטאקער קאנווענשאן — — 80
נייַיאר באגריסונגען, אנאנסמענטס און ענגלישע אפטיילונג — — — — — — — — — — 82—112

ביאליסטאקער יערליכער טעאטער בענעפיט

מיטוואך אוונט, 26-טען אקטאבער, 1949

אין

מארים שוואַרץ'ס קונסט־טעאטער

פעקאנד עזשניוי אוון 4־טע סטריט

ניו־יארק

* * *

עס וועט אויפגעפירט ווערן צום ערשטען מאל

שלום עליכם'ס וואונדערליכע מוזיקאלישע קאמעדיע

„יאסעלע סאלאוועי"

מיט האַרציג־זיסע מוזיק פון שלום סעקונדע און מיט דעם יונגען באריטטען זינגער **משה זאמאר** אין דער הויפט־ראל, מיט דעם אנטייל פון די באליבסטע קינסטלער פון דער אידישער בינע.

* * *

א באגרעניצטע צאל טיקעטס קען מען נאך באקומען אין אונזער אפיס, 228 איסט בראדווי, ניו־יארק.

* * *

מיר בעטען אונזערע פריינד און מיטגלידער וועלכע האבען דערהאלטען פון אונז טיקעטס צו דער פארשטעלונג, צו זיין אזוי גוט און אונז באלד ארויינשיקען א טשעק פאר די טיקעטס.

מיט דאנק אין פאראויס,

ביאליסטאקער מושב זקנים

דזשייקאב קאהען, פרעזידענט

ביאליסטאקער יערליכער באל

* * *

שבת אוונט, 24-טען דעצעמבער, 1949

אין מאנהעטען סענטער

34־שט סטריט און 8־טע עווניו, ניו־יארק

* * *

דאס וועט זיין דער איינציגער גרויסער לאנדסמאנשאפטליכער באל אין ניו־יארק, מיט דער באטייליגונג פון אלע ביאליסטאקער ארגאניזאציעס, ארגאניזשירט פון דער ביאליסטאקער ליידים אוקזילערי.

* * *

אינטערעסאנטע אטראקציעס, א ביוטי־קאנטעסט, וואונדערליכע מוזיק, קונסט און פאלקס־טענץ, א רייכער בופעט פון אלעם גוטען און עולם פון לאנדסלייט, יונג און אלט, רייך און ארעם, אינטעליגענץ און „עמד".

אלע וועלען קומען פארברענגען דעם אוונט פון שבת, 24-טען דעצעמבער, אין מאנהעטען סענטער.

* * *

א טיקעט זאל $1.20 (טעקס אריינגערעכנט) צו באקומען אין אפיס פון ביאליסטאקער צענטער, אדער ביי די מיטגלידער פון דער ליידיס אוקזילערי אלע מאנטאג.

ביאַליסטאָקער שטימע

אָפיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

נומער 255 • ערב ראש השנה, ה'תש"י, ניו־יאָרק, סעפט.־אָקט., 1949 • 29־טער יאָרגאַנג

צום איצטיגען מאמענט

פון דוד סאָהן

דאָס יאָהר תש"ט אין אידישען לעבען

דער נאָר־וואָס פאַרגאַנגענער יאָר איז אפשר ניט געווען אַזאַ גורל'דיג יאָר ווי דאָס פריהערדיגע, ווען עס איז פאַרווירקליכט געוואָרען אונזער צוויי טויזענט יאָרי־גער חלום אוּן מיר האָבען געקראָגען אַן אייגענע היים אויף אייגענער ערד. פונדעסטוועגען איז אויך דאָס יאָר געווען אַנגעפילט מיט ענגוג פאַסירונגען אוּן דינאַמיט.

קריגען אַ מלוכה איז אין אַ געוויסען זין ווי קויפען אַ הויז מיט נאַקעטע וועגט. אַהן אַן אינווייניגסטער באַלע־באַטישקייט קען מען אין דעם ניט וואוינען. היינט, שטעלט איך פאָר ווי אַהן אַ שיער גרעסער עס איז די זאָרג „אוים־צומעבלירען" אַ גאַנץ לאַנד מיט אַלע מאַדערנע קלאַפּער־געצייג וואָס די היינטיגע צייט פאַדערט!

איז טאַקע אין דעם זין דער נאָר־וואָס אָפּגעלאָפענער יאָר געווען היסטאָריש. נאָך אַ צווי טויזענט יאָריגער הפסקה האָבען מיר זיך געמוזט נאָך אַמאָל אריינכאַפּען אין חדר און לערנען אַ קאַפּיטעל מלוכה־פירערשאַפט פונקט ווי מ'פלעגט אַט דאָ ניט לאַנג צוריק לערנען אַ פּרק משניות. און — גלויבט מיר — זיי האָבען עס געמאַכט גאָר ניט שלעכט, אונזערע טייערע ברידער און שוועסטער, די בן גוריון'ס און די שאַרעט'ס; די קאַפּלאַן'ס און די גאָלדע'ס. זיי האָבען ניט פאַרשעמט אונזער רייכע אידישע פאַרגאַנ־גענהייט. פאָר דעם דאַרפען מיר זיי אייביג דאַנקבאָר זיין.

אויב דאָס יאָר תש"ח האָט זיך אויסגעצייכענט מיט אונזער הערואישקייט אויפ'ן שלאַכטפעלד, האָט זיך דער נאָר־וואָס פאַרענדיגטער יאָר אויסגעצייכענט מיט הערא־אישקייט אויף אַן אַנדער שלאַכטפעלד — אויפ'ן דיפלא־מאַטישען. מענשען האָבען בטבע אַ שוואַבען זכרון אוּן זיי פאַרגעסען זאַבען צו־שנעל. אַבער פּרואַווט זיך נאָר דער־מאַנען וואו מיר האָבען געהאַלטען מיט אַ קורצער צייט צוריק, ווען אויסגעפּרואַווטע דיפלאַמאַטען פון גרויסע אוּן מעכטיגע מלוכות האָבען געגען אונז אַנגעפירט אַ ביטערען קאַמף אוּן נאָר געוואַלט אונז האַלטען אויף דער אַנדערער זייט טיר פון די יונייטעד נייישאַנס. וויפיל דער טרויעריג באַרימטער בעווין האָט עס ניט צוּגאַרבייט — אַפּען אוּן פאַרשטעלטערהייט! זיין גאַנצע פאַליטישע קאַריערע האָט ער געשטעלט אין קאָן אין דעם דאָזיגען אומווירדיגען אוּן ניט־גלייכען קאַמף מיט אונז. וועלן דער מענש זאָל פאַר־מאָגען די מינדסטע מאָס זעלבסטווירדע וואָלט ער זיך שוין געדאַרפט אָפּטרעטען פון דער וועלט־ארענע אוּן קיינער זאָל זיין פּנים ניט אַנקוקען.

אָבער אונזער אַריינטריט אין דער אָרגאַניזאַציע פון די פאַראייניגטע פעלקער איז בלויז אַ קליינער טייל פון אונזערע אויפטוען אין פאַרלויף פונ'ס יאָר. אפשר דער גרעסטער אויפטו איז דאָס, וואָס עס איז געלונגען אַריבער־צוברייגען אין דעם אידישען היימלאַנד אַריין אַ **פערטעל מיליאָן** אידען. דאָס איז מעהר ווי אַ דריטעל פון דער אַל געמיינער באַפעלקערונג פון ישראל. ווער עס וויל האָבען אַ באַגריף ווי גרויס דער אויפבוי איז, דער דאַרף זיך בלויז פאַרשטעלען, אַז די פאַראייניגטע שטאַטען פון אַמעריקע זאָלען פלוצלינג עפענען די טויערען אוּן אַריינלאָזען אין לאַנד אַריין צוויי־אוּן־פערציג מיליאָן מענשען אין פאַרלויף פון איין יאָר צייט. קענט איר זיך אַזוינס פאַרשטעלען? אַבער דאָס איז פאַרגעקומען מיט דעם נייעם אידישען היימלאַנד — אַ היימלאַנד אַ קליינס, אַן ענגס אוּן אַן אַרימס. עס איז אַבער אויך אַ היימלאַנד מיט אַ גרויס האַרץ, מיט אַ טיפער נשמה אוּן מיטגעפיהל פאַר די גע־ליטענע ברידער אוּן שוועסטער אומעטום, וואו זיי געפי־נען זיך.

וועגען דעם אידישען לעבען אין אַנדערע לענדער קען מען ליידער קיין צו פרייליכע זאַבען ניט שרייבען. ביי אונז, אין דער פרייער אַמעריקע, האָט זיך דאָס אידישע לעבען ניט אויסגעצייכענט מיט קיין באַזונדערע מעשים. דאָס קולטור לעבען ווערט בישלאַכווייז אייגעשרומפען אוּן דאָס מאַטעריעלע דאַמינירט איבער'ן גייסטיגען. די הילכיגסטע קולות קומען פון די פושקע־קלאַפערייען. די טעגליכע פרעסע האַלט נאָך ווי עס איז אַן איר פאַזויציע, אַבער זשורנאַלען הויבען אַן צו געהן באַרג־אַראָפּ. וועגען ביכער איז גאָר ניט אַנגענעם צו רעדען. ס'איז פּשוט אוּן קורץ: דער עולם קויפט ניט אוּן לייענט ניט. קיין סך בע־סערם קען מען ניט זאָגען וועגען אידישען טעאַטער דאָ אין לאַנד.

דאָס איינציגע ליכטיגע פּינטעלע אויפ'ן אייראָפּעאי־שען קאָנטינענט, וואו עס האָט ערשט ניט לאַנג צוריק גע־בליהט אַ אידיש לעבען טויזענט יאָר אַלט, איז פּראָנק רייך. עס וואוינען שוין דאָרטען אַרום דריי הונדערט טוי־זענט אידען (כן ירבו) אוּן וויי מיר זעהען פון די פאַרשייד־נע באַריכטען טוען זיי דאָרטען גוטע ארבייט אויפ'ן געביט פון אידישע קולטור אוּן טראַדיציע. הלוואי זאָלען זיי זיך דאָרטען מעהרען אוּן בויען וואָס מער אינסטיטוציעס, אַבער אינסטיטוציעס אידישע, מיט א אידישען אינהאַלט.

פון אנדערע אירגאניזאציעס לענדער קען מען, צום באדויערן, רעדען בלויז מיט שטילע און וויסאגדיגע טענער. דאס אמאליגע פוילישע אידענטום, די קרוין פון אונזער פאלק, איז מער ניטא און דאס בישעל וואס לעבט דארט בעל כרחם צאנקט און גייט פשוט אונטער. עס איז וועה צו די הענט, וועלכע דארפען דאס שרייבען. אבער טרויטען זיך מיט טויטער חלשות איז אוודאי ניט קיין קונץ אין דער היינטיגער ערנסטער און פראקטישער צייט.

וועגען סאוועטישען אידענטום איז דא א סך צו זאגען, אבער די צונג איז געלעהמט. העכער צווויי מיליאן שוועסטער און ברידער אונזערע.וועלכע זענען געקניפט מיט אונז מיט די גאלדענע פעדים פון אונזער רייכער פארגאנגענהייט, זענען פארשטעלט מיט אן אייזערנער פארהאנג. מיר ווילען האפען און בעטען, אז די פלע קלאנגען וואס טראגען זיך פון דארט זאלען זיך פרויסווייזען צו זיין פאלשע און אז עס זאל ווידער אמאל קומען די ציים, וועו א ברודער זאל אנערקענען א ברודער אוו א שוועסטער טער זאל קענען אויסווייזען איר האריז פאר א שוועסטער, וואו זי זאל זיך ניט געפינען.

דאס אידענטום פון רומעניע און אונגארן און פון אנדערע לענדער, וועלכע געהערען צום מזרח־בלאק, ווערט אינגיכען פארוואנדעלט אין אפגעפרעמדטע מאהיקאנער. בלויז קליינע צאלען איז געלונגען פרויסצורעטעווען פון דארטען אין פארלויף פונ׳ם יאר תש״ט. וואס דאס נייע יאר וועט ברענגען, ווייסט אייז גאט.

דאס ישראלדיגע אידענטום איז אין פארגאנגענעם יאר באריכערט געווארען מיט א שפאגל־נייעם עלעמענט: מיט אידען פון מאראקא, אלזשיר, טוניסיע און טריפאלי. אויך פון טערקיי, בולגאריע און תימן האבען ארייגעשטראמט א היפשע צאל אידען. זאגען מיר: זאלען זיי זיך פרוכפערען און מעהרען ווי דאס זאמד ביי דעם ברעג ים. מעגליך, אז אונזערע קינדער אדער אייניקלעך וועלען נאך האבען די זכיה צו זעהן א גרוים און פראאיניגט לאנד ישראל פון אלע קינדער פון ישראל, וועלכע זענען אין פארלויף פון דורות געצוואונגען געווען צו זיין נע ונד אין אלע עקען ווועלט.

פארענדיגען וועלען מיר מיט א פריליכערען גרום פון די אידען אין אויסטראליע און אין לאטיין אמעריקע. אין ארגענטינע און אין בראזיל, אין אורוגוואי און אין טשילע; אין מעקסיקא און אין קובא און אין עטליכע קלענערע לענדער לעבען העכער פון א האלבען מיליאן אידישע נפשות. זיי לעבען זיך עקאנאמיש גוט און זיי פארגעסען ניט אן זייער אידישקייט. די מעהרסטע פון די דארטיגע אידען זענען צוגעבונדען צום אידישען עבר. זיי רעדען א פיינעם, זאפטיגען אידיש און אפילו דער צווייטער דור רעדט א בעסערען אידיש ווי אונזערע קינדער אין אנקעל סעם מדינה. דער לאטיין־אמעריקאנישער איד האט בטבע א בריטע האנט און ער טראגט מיט כבוד צו זיין חלק צו דעם אויפבוי פון אונזער אלעמענס לאנד — ישראל.

אונזער ערפאלגרייכע קאנווענשאן פאר „קרית ביאליסטאק"

ווער עס האט ניט געזעהן די ביאליסטאקער אלווועלטליכע קאנווענשאן, וואס איז פארגעקומען אין ניו יארק לעצטען חודש אויגוסט, דער האט ניט געזעהן אין זיין לעבען דעם אמת׳ען קבוץ גליות פון א לאנדסמאנשאפט, וואס איז צווייט און צושפרייט איבער דער גרויסער וועלט און וואס איז זיך צוזאמענגעקומען צו דעמאנסטרירען איר אחדות און איר גרויסע אחריות צו דעם אויפבוי פון א נייער ביאליסטאק אין מדינת ישראל.

איז געווען א גרויסע פרייד צו זעהן די בויער און שפעטער פון די ביאליסטאקער קיבוצים פון 12 לענדער, מיט וואס פאר א באגייסטערונג און מיט וואס פאר א הארציגע סענטימענטען זיי האבען אויפגענומען דעם גיגאנטישען פראיעקט פון א „קרית ביאליסטאק".

די גאנצע קאנווענשאן — פון דער ערעפענונג ביזן שלוסען — איז געווען איין (1) גרויסע, הערליכע, פייערדיגע דעמאנסטראציע פון ביאליסטאקער עקשנות, ביאליסטאקער מוט, וויטער צו בויען און שמידען אונזערע גאלדענע ביאליסטאקער קייט, מיט וועלכע אונזערע קינדער און קינדס־קינדער וועלען קענען שטאלצירען ביזן סוף כל הדורות.

די איצטיגע ביאליסטאקער וועלט־קאנווענשאן האט א קאלאסאלע אויפגאבע; ס׳איז פון גאר א גרויסען פארנעם: מ׳וועט מוזען שאפען ניט ווייניגער ווי א מיליאן דאלאר פאר „קרית ביאליסטאק" — א גארטען־שטאט פון ארום 200 הייזער, ווי אויך אן אינדוסטריעלען קווארטאל מיט א טעקסטיל־פאבריק — א זכר פון אונזער גרויסען אידישען טעקסטיל־צענטער פון אמאליגען ביאליסטאק.

איז שוין די ערשטע 100 טויזענט דאלאר אויפן מילי־יאן, געשאפען געווארען ביים שלום פון קאנווענשאן און עס וועט זיכער ניט זיין שווער, צו שאפען די איבעריגע גאלט אין משך פון דער צייט, וואס די אקציע וועט אנהאלטען. לויט דער באגייסטערונג און לויט דעם ווארימען אפרוף פון אונזערע לאנדסלייט ביז איצט, מעג מען ערווארטען, אז „קרית ביאליסטאק" וועט זיך נעמען בויען אין גאר א קורצע צייט ארום. דער אנהייב איז שוין געמאכט געווארען און זאל עס זיין אין א מזלדיגער שעה! מען מעג זיין זיכער, אז יעדער ביאליסטאקער איד וואו ער זאל זיך ניט גפעפינען וון יעדע ביאליסטאקער ארגאניזאציע איבער דער גאנצער וועלט וועלען בייטראגען צו דעם הייליגען פאנד פאר דעם אויפבוי פון „קרית ביאליסטאק" אין ישראל.

די איצטיגע ביאליסטאקער וועלט־קאנווענשאן האט ארויסגעשריבען א נייעם בלאט געשיכטע פון ביאליסטאקער טעטיגקייטען, סיי דא אין אמעריקע, סיי מעבר לים: די קאנווענשאן האט צעמענטירט און נאך מער פארשטארקט די איניגקייט און די ברידערליכקייט צווישען אלע אונזערע ביאליסטאקער און אומגעגענט לאנדסמאנשאפטען אין דער גאנצער וועלט, וואס דאס אליין, אן־אויפאר־זיך, איז א גרויסער גוואלדיגער אויפטו.

די ביאַליסטאָקער וועלט־קאָנווענשאָן איז 1949

בילדער, סצענעס און איינדרוקען פון דעם אָקאָרשט אָפּגעהאַלטענעם היסטאָרישען צוזאַמענפאָר אין ניו יאָרק

פון דוד קלעמענטינאָווסקי

די לעצטע טעג פאַר דער קאָנוועגשאָן

די צוגרייטונגס־ארבעט, וועלכע עס האָט אויף זיך גענומען דורכצופירען די "קאָנוועגשאָן־קאָמיטע" אונטערן פאָרזיץ פון יוסף בערנשטיין, און וועלכע איז באַשטאַנען פון 25 פּערזאָן, האָט אין די לעצטע טעג אָנגענומען אַ פיבערהאַפטען כאַראַקטער. עס זיינען אויסגעאַרבעט געווואָרען אַלע דעטאַלען. עס זיינען צוגעגרייט געווואָרען אַלע קלייניקייטען און עס איז אַלץ געטאָן געווואָרען, אַז די קאָנוועגשאָן זאָל געפירט און דורכגעפירט ווערען מיט דער געהעריגער חשיבות און אין דער בעסטער אָרדנונג.

די אידישע פּרעסע אין ניו יאָרק האָט ריכטיג אָפּגעשאַצט דעם באַדייט פון דער קאָנוועגשאָן און האָט אָפּגעגעבען אין משך פון די לעצטע וואָכען אַ סך פּלאַץ וועגען דעם ציל און צוועק פון דער קאָנוועגשאָן. אַ חוץ דעם איז אין "פּאָרווערטס" פון פרייטאג, דעם 19־טען אויגוסט דערשינען אַ לענגערער אַרטיקעל פון דוד סאָהן וועגען דעם ענין און אין "טאָג" פון שבת דעם 20־טען אויגוסט — דעם טאָג פון דער דערעפענונג — אַ גרויסער אַרטיקעל פון דוד קלעמענטינאָווסקי אונטערן טיטעל "אַ ניי־ביאַליסטאָק אין מדינת ישראל".

ניט נאָר די ביאַליסטאָקער, נאָר אויך ניט־ביאַליסטאָקער האָבען געעדט וועגען דער קומענדיגער געשעענישׂ. אַוואו פרייגד און באַקאַנטע האָבען זיך געטראָפען האָט מען געהאַלטען אין אייך רעדען וועגען דער וועלט־קאָנוועגשאָן, וואו עס וועלען זיך צום ערשטען מאָל צוזאַמענקומען לאָנדסלייט פון דער גאַנצער וועלט און בתוכם דער דעלעגאַט פון דער אינגסטער מדינה — פון ישראל.

פרייטאג בייטאָג זיינען אָנגעקומען די אויסטראַליער דעלעגאַטען אברהם סאָקאָל און משה העמערי־טיקאָצינסקי, און שבת איז אָנגעקומען דער ישראל־דעלעגאַט אַדוואָקאַט צבי קלעמענטינאָווסקי. ביידע דעלעגאַציעס זיינען געקומען מיט לופט שיפען. זיי זיינען אָפּגעווואַרט געווואָרען פון דוד קלעמענטינאָווסקי, יוסף בערנשטיין, סעם מינעס, איסאַק ריבאַלאָווסקי און י. האַמבורג.

אין דעם עמפאַנגס־זאָל פון האָטעל מעק אַלפין, וואו די מייסטע דעלעגאַטען זיינען איינגעשטאַנען, און וואו עס האָט אין אָוועגט געדאַרפט פאָרקומען די דערעפענונג פון קאָנוועגשאָן, איז "ניו יאָרק" בטל בששים געווואָרען. דער גייסט פון געוועזענעם אידישען ביאַליסטאָק האָט געהערשט אין זאָל און אין די קולוארען. דאָ איז געשטאַנען אַ גרופּע לאָנדסלייט אַרום די דעלעגאַטען פון אויסטראַליע אברהם סאָקאָל און העמערי־טיקאָצינסקי, אַ צווייטער ווינקעל איז געווען פאַרנומען מיט די דעלעגאַטען און געסט פון שיקאַגאָ, וועלכע האָבען זיך גרופּירט אַרום הערי לאָפּינסקי, נייטען מילער און היימאַן ווין, וועלכע האָט פאַרטראַטען די לאָנדסמאַנשאַפט פון פראַנקרייך. דאָ האָבען זיך די דעלעגאַטען פון קאַנאַדע מיט הענאַך ראָסקעס און א. שייקעוויטש באַגריסט מיט די דעלעגאַטען מאַטעס מינעס פון אַרגענטינע, מיט פינקעל פון דעטראָיט און דאָרן און פרוי טוראָק פון מילוואָקי.

וואָס נענטער עס קומט צו דער דערעפענונג, ווערט דער זאָל

לשנה טובה צו אונזערע אַלע לייענער

די „ימים נוראים" זיינען אַלעמאָל געווען ביי אונז אידען ניט נאָר טעג פון תפילות און תעניתים, נאָר אויך טעג פון חשבון הנפש.

אפילו די נאַטור האָט אויך איר „ימים נוראים" אין די טעג וואָס קומען נאָך אלול, ווען די וועלט נעמט אַן אַ נייעם קאָליר — דעם קאָליר פון **אַלטקייט** און **שטערבליכקייט**. עס איז אַן אָנזאָג צו דער מענשהייט, אַז אייביגקייט איז נאָר דאָס לעבען אַליין, אָבער אַלץ וואָס לעבט איז שטערבליך. דער גייסט פון אונזער „ימים נוראים" האָנירט מיט דער נאַטור פון הערבסט — דער סימבאָל פון זקנות, פון עלטער. אַ שטימע רופט און זאָגט: מענש, מאַך אַ חשבון פון דיין לעבען. די טעג, די וואָכען, די יאָרען פאַרשווינדען און דער הערבסט מוז קומען!

עס איז ניטאָ קיין שענערער און בעסערער וועג צו לעבען אַן אויסדרוק צו די אידישע און מענשליכע געפילען, די זיך צו דערמאָנען אַן די עלענדע אַלטע, וועלכע געפינען זיך אונטער דעם דאַך פון אונזער ביאַליסטאָקער מושב קנים.

קיינער ווייסט ניט, וויפיל טראַגעדיעס אין אידישע משפחות עס זיינען פאַרמידען געווואָרען אַ דאַנק אונזער האָוס און וויפל אידישער כבוד עס איז געשאַנעוועט געווואָרען. די טויער אָבער, וואָס שטייען נאָענט צום אַנשטאָלט און וואָס טרעפען זיך פּנים־אל־פּנים מיט די הילפלאָזע אַלטע און מיט זייערע אָרימע משפחות, ווייסען עס יע.

אָט דערפאָר וועלען מיר זיך מיט אונזערע עטליכע וועלטער צו אַלע, וואָס לייענען אונזער „ביאַליסטאָקער שטימע" און מיר בעטען אייך — פאַרנעמט אונזערע רייד:

היט־אַף און שטיצט אונזער אינסטיטוציע — דעם מושב זקנים. אויב איר זיינט מיטגלידער — צאָלט אייערע דיום פינקטליך. אויב איר זיינט עס נאָך ניט, וועלט באַלד מיטגלידער.

שטיצט דעם ביאַליסטאָקער מושב זקנים אויף אַלע אַנדערע אופנים: קומט צו די אונטערנעמונגען פון דער אינסטיטוציע, שיקט אָריין אייערע ביישטייערונגען וועלען איר קענט און וועלען געדענקט דעם אייביגען אידישען געשריי: **„אל תשליכנו לעת זקנה ככלות כוחינו אל תעזבינו"**, און בזכות זה וועט איר געבענשט ווערען מיט אייערע נאָענטסטע, מיט אַ נייעם יאָר פון געזונט, פרייד און הצלחה.

אַלץ פולער און די אויפרעגונג גרעסער. דער הויכער סענטימענ־
טאַלער דוד זאַבלודאָווסקי פון מעקסיקע כאַפט זיך אַרום קושען
מיט דעם קליינעם אַלטען ליבען לואיס סוראסקי (דעם ברודער
פון ביאַליסטאָקער פאַבריקאַנט אהרן סוראַסקי און פעטער און
שווער פון אונזער פריינט לעאָן סוראסקי, מעקסיקע) ביי ביידע
שטייען טרערען אין די אויגען. ביי אַ זייט שטייען גלאַאָס (גלאַ־
גאָווסקי) און זיין פרוי וועלכע זיינען געקומען פון אַלעקסאַנדריא
(אינדיאַנאַ) וואו זיי זיינען אָפגעריסען פון זיערע לאַנדסלייט
און פון אידישען לעבען בכלל און מען מערקט ביי זיי אַ געפיל פון
שמחה און אויפרעגונג פון דעם געוואַלדיגען איינדרוק וואָס די
באַגעגעניש האָט אויף זיי געמאַכט. פריינט און חברים, וועלכע
האָבען זיך ניט געזען שוין צענדליגער יאָרען טרעפען זיך ווידער
האַלזען זיך, קושען זיך און דריקען זיך די האַנד און מען פרייט
זיך און מען שאַצט אָפּ די געלעגענהייט, וואָס מען האָט זיי געגע־
בען צו זיין צוזאַמען. די שטימונג איז אַ געהויבענע.

און ביי דער דאָזיגער שטימונג גייט מען אַריין אין זיצונג־
זאַל, וועלכער פילט זיך גלייך אָן מיט די 277 דעלעגאַטען און נאָכ־
אַמאָל אַזויפיל געסט און פריינט און אַוואו אַ גרויסער פּלאַקאַט
מיט די ווערטער „ברוכים הבאים" באַגריסט דעם עולם און אַ
וואונדערפולער בוקעט מיט בלומען דריקט אויס די פריינדליכ־
קייט און וואַרימקייט פון דער „ביאַליסטאָקער ליידיס אָוקזיליערי
ביים צענטער", צו די דעלעגאַטען און געסט.

די פייערליכע דערעפנונג־זיצונג

יוסף בערנשטיין, פאָרזיצער פון דעם קאָנוועגשאָן־קאָמיטעט
פֿרעזידענט פון דער זאַבלודאָווער לאַנדסמאַנשאַפט אין ניו יאָרק
און פאָרזיצער פון „קלוב פון ביאַליסטאָקער פריינט" דערקלערט
די ערשטע פייערליכע זיצונג פון דער וועלט־קאָנוועגשאָן אַלס
דערעפענט. מיט זיין יונגער סימפּאַטישער שטימע, וועלכע וועלט
אָבער גלייך שטאַרקער און וואָס וווייטער אַלץ פאַטעטישער, באַ־
גריסט ער די דעלעגאַטען און געסט, דערקלערט דעם זין פון
היינטיגע אַלוועלטליכען צוזאַמענקום און שלאָגט פאָר פריינט
דוד סאָהן אַלס טשערמאַן פון דער ערשטער פייערליכער דער־
עפנונג־זיצונג. זיין פאָרשלאָג ווערט אויפגענומען פון גאַנצען
עולם מיט גרויס באַגייסטערונג.

דוד סאָהן פירט אָן מיט דער היסטאָרישער זיצונג

רוהיג, געלאַסען, מיט גרויס יראת הכבוד, באַגריסט דוד
סאָהן די פאָרזאַמעלטע אין נאָמען פון ביאַליסטאָקער צענטער.
מיט דרייסיג יאָר צוריק איז ער געווען דער איניציאַטאָר פון
גרינדען די דאָזיגע אינסטיטוציע, מיט ניין און צוואַנציג יאָר
צוריק איז ער אַלס דעלעגאַט פון דעם דאָזיגען צענטער געקומען
קיין ביאַליסטאָק, געבראַכט מיט זיך צוואַנציג טויזענט דאָלאר
פאָר דער קהילה און אירע אינסטיטוציעס און הונדערט פופציג
טויזענט דאָלאר קרובים־געלט. דרייסיג יאָר שפּעטער איז טאָג אויס

אדוואקאט
צבי קלעמענטינאָווסקי
דעלעגאט פון
ישראל
אדרעסירט די קאָנוועגשאָן.
פון רעכטס
זיצט
דוד סאָהן
פאָרזיצער פון דער ערעפענונגס
זיצונג.

פירט ער אָן מיט דער לאַנדסמאַנשאַפטליכער ארבעט אין דעם מושב זקנים און איצט שטייט ער פאָר די דעלעגאַטען און געסט פון דער וועלט־קאָנוועגשאָן, ער, דער איניציאַטאָר פון דעם צו־זאַמענפאָר, און רעדט וועגן דעם היסטאָרישען באַדייט פון דער קאָנוועגשאָן, וועגן דער ערנסטקייט פון דעם מאָמענט און וועגן דער אחריות, וועלכע יעדער פון די באַטייליגטע נעמט אויף זיך ביים דורכפירן די אויפגאַבע, וועלכע די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט שטעלט זיך איצט: צו שאַפען אַ ניי־ביאַליסטאָק אין ישראל.

ער פאָרבעט צום פּרעזידיום־טיש: אַלס וויצע־פאָרזיצער פון דער פייערליכער זיצונג אברהם סאָקאָל (אויסטראַליע), מ. הערמערי־טיקאָצינסקי (אויסטראַליע), איידא איידאק (ניו יאָרק), עטעל קאָן (פּעטערסאָן), ראָזע צוקערמאַן (שיקאָגא), אַלס מיטגלידער פון פּרעזידיום: דר. חיים שאָשקעס, דר. הערמאַן פראַנק, בנימין טאַבאַטשינסקי (ניו יאָרק), אַדוואָקאַט צבי קלעמענטינאָווסקי (ישראל), שרה עדין (ישראל), מאָטע מינעס (אַרגענטינע), דוד זאַבלודאָווסקי (מעקסיקע), היימאַן וויין (שיקאָגא), דעלעגאַט פון פראַנקרייך), אפרים אליהו ריבאַק (שיקאָגא), און אָסיפ די־מאָוו (ניו יאָרק). און אין סעקרעטאַריאַט פון דער קאָנוועגשאָן: הערי לאַפּינסקי (שיקאָגא, א. שייקעוויטש (מאָנטרעאל), און דוד קלעמענטינאָווסקי (ניו יאָרק), אויך ידידיה האָמבורג (עסקאָפּיציע, וי דער סעקרעטאַר פון דעם קאָנוועגשאָן צוגרייטונגס־קאָמיטעט).

דר. חיים שאָשקעס באַגריסט די קאָנוועגשאָן אין אַ זייער טעמפּעראַמענטפולער רעדע. ער רעדט וועגן אונזערע געפילען צו אונזער אַלטער חרוב־געווארענער היים און וועגן אונזער חוב לגבי אונזערע קדושים.

היימאַן וויין באַגריסט די לאַנדסלייט אין נאָמען פון די ביאַליסטאָקער אין פראַנקרייך וועלכע לייגען גרויסע האָפענונג אויף דעם גליקליכען אויסגאַנג פון דער קאָנוועגשאָן און ווינשט איר דערפאָלג.

דר. הערמאַן פראַנק באַגריסט די פאָרזאַמלטע אין נאָמען פון דער אידישער פּרעסע אין ניו יאָרק. ער רעדט פון די געוואַלדיגע אויפטוען פון די אידן אין ביאַליסטאָק ביזן חורבן, וועגן דער גרויסער אינטענסיוער טעטיגקייט פון די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטען אין גאָר דער וועלט, וועגן דער גייסטיגער מצבה, וועלכע די „געזעלשאַפט פאָר געשיכטע פון ביאַליסטאָק" שטעלט איצט אויף אין פאָרם פון געשיכטע־ביכער איבער דער פאָרגאַנגענהייט פון דעם פאָרניכטעטען ישוב, און וועגן דעם נעפלאַנטען נייעם אויפטו פון די ביאַליסטאָקער אין דער וועלט צו שאַפען די פיזישע מצבה פון אידישען ביאַליסטאָק אין פאָרם פון אַ ניי־ביאַליסטאָק אין ישראל.

דער „סטאָר ספּענגעלד באַנער" און די „התקוה" ווערען געזונגען פון חזן הערי פיינבערג אין באַגלייטונג פון גאַנצען עולם און עס פילט זיך די ענגע צוזאַמענגעבונדענקייט צווישען די אידען אין אַמעריקע און די אידען אין מדינת ישראל.

דער פאָרזיצער דוד סאָהן לייענט פאָר די נעמען פון די מיטגלידער פאָר דער קרעדענשל־קאָמיטע, וועלכע ווערען איינסטימיג באַשטעטיגט.

העגאַך ראָסקעס, באַגריסט די קאָנוועגשאָן אין נאָמען פון די לאַנדסלייט אין קאַנאַדע. „פאַקטיש — זאָגט ער — געהער איך צוויך אייגענטליך אין מיידאַנעק, וואו די מייסטענס פון אונזערע יינען אומגעקומען, און אויב איך בין צווישען די על פּי נס — ערַאטעוועטע און האָב די זכיה צו זיין צווישען אייך אויף אַ צו־זאַמענקום, וואָס וויל אַנגענעמען אַ באַשלוס אויפצובויען אַ נייעם ביאַליסטאָקער ישוב אין ישראל, מאַך איך „שהחינו".

דוד זאַבלודאָווסקי, באַגריסט די קאָנוועגשאָן אין נאָמען פון דער לאַנדסמאַנשאַפט אין מעקסיקע און העמערי־טיקאָצינסקי אין נאָמען פון די לאַנדסלייט אין אויסטראַליע.

דער פאָרזיצער דוד סאָהן לייענט דורך די נעמען פון די מיטגלידער צו דער נאָמינאַציע־קאָמיטע, וועלכע ווערען איינסטימיג באַשטעטיגט.

דער ישראל-דעלעגאַט באַגריסט די קאָנוועגשאָן

צבי קלעמענטינאָווסקי פון תל אביב, דער דעלעגאַט פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט אין מדינת ישראל ווערט אויפגענומען פון דעם פאָרזאַמלטען עולם מיט אַ באַזונדער פריינדלעכקייט.

„וואָס איז אייגעטליך די סיבה, די קראַפט, וועלכע האָט מיך געטריבען צו פליען צו אייך פון ישראל קיין אַמעריקע" — הייבט ער אָן זיין באַגריסונג־רעדע — „ביי אונז אין ישראל האָט יעדער אָן זיין באַגריסונג קרבנות און ברייגט עס נאָך איצט. מיר האָבען אַ סך אויפגעטאָן, מיר האָבען אבער נאָך אַ סך, זייער פיל צו טאָן. יעדערער פון אונז דאַרף שטיין אויף זיין פּאָסטען און גרייט זיין וועג אר וועלכע גערופען. און דאָ בין איך געקומען זיך צו באַטיליגען אין דער ביאַליסטאָקער וועלט־קאָנוועגשאָן. דאָס איז די אייגענאַרטיקייט וועלכע איז איינגעוואַקסען ביי אונז ביאַליסטאָקער. די אייגענאַרטיגקייט מיט וועלכער עס האָט זיך אויסגעצייכענט די אידישע קהילה אין ביאַליסטאָק. די אייגענאַרטיקייט, וועלכע באַרוט אויף פויליש־חסידישע דבקות און ליטווישע עקשנות און וועלכע האָט איבערגעלאָזען אַ באַזונדער שטעמפּעל אויף ביאַליסטאָקער אידענטום און איז געווען די סיבה פון שפּעריגען דערפאָלג אויף אַלע געביטען. מיר זיינען אַ באַזונדער טיפּ פון אידן און דער טיפּ מוז האָבען אַ תיקון אין דער געשיכטע. די זעלבע סיבה, די זעלבע קראַפט טרייבט אונז איצט צו גיין שאַפען אַ מאָנומענט, וואָס זאָל פאָראייביגען די פאָרגאַנגענהייט פון אידישען ביאַליסטאָק. דאָס וואָס מיר ווילען שאַפען אַ ניי־ביאַליסטאָק אין ישראל וועט גלייכצייטיג זיין ניט נאָר אַ דאַך איבערען קאָפּ פון אַ סך ביאַליסטאָקער עולים, וועלכע וואַרטען אויף דעם, נאָר אויך אַ מקום מנוחה פאָר די קדושים, וואָס זייערע נשמות וואַנדערען איבער דער גאַנצער וועלט און זיינען אויך דאָ אין דעם זאָל. ער פאָרענדיגט מיט דעם, אַז מיט אונזערע באַזונדערע מעלות, מיט דער דבקות און עקשנות וועלען מיר איבערווינדען אַלע שווערigקייטען און דורכפירען אונזער גרויסען פּראָיעקט".

די רעדע פון אַדוואָקאַט צבי קלעמענטינאָווסקי רופט אַרויס אַ גרויסע באַגייסטערונג ביי אַלע אָנוועזענדע.

ידידיה האָמבורג, מיטגליד פון סעקרעטאַריאַט האָט דורכגעפירט די גרוסען באַגריסונגען פון ישראל־קאָנסולאַט אין ניו יאָרק, פון וואיעוואָדישען קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק, הסתדרות, דניאל טשאַרני, א. א.

נאָכדעם ווי הערי לאָפּינסקי, שיקאָגא און מאָטע מינעס אַרגענטינע באַגריסען די קאָנוועגשאָן אין נאָמען פון זייערע לאַנדסמאַנשאַפטען, ווערט דורכגעפירט אַ קינסטלעריש פּראָגראַם.

אונזער לאַנדסמאַן, סאַמואיל טשעסלער (פידעל) שפּילט אונטער פּיאַנע־באַגלייטונג פון נייטען ציגאַנערין: „העברעישע מעלאָדיע" פון אחרון און אַ אונגאַרישען ראָמאַנס (אידישער מא־

דער פרעזידיום פון קאנווענשאן. — ערשטע רייע זיצען פון רעכטס : מאטעס מינעס (ארגענטינע), דר. הערמאן פראנק, דר. חיים שאשקעס (ניו יארק), משה העמערי־טיקאטשינסקי, אברהם סאקאל (אויסטראליע), הענאך ראסקעס (מאנטרעאל), בנימין טאבאטשינסקי, דוד סאהן, פארזיצער (ניו יארק), עטעל קאהן (פעטערסאן), ראזע צוקערמאן (שיקאגא), איידע איידאק (ניו יארק), צבי קלעמענטינאוועסקי (ישראל), דוד זאבלודאוועסקי (מעקסיקא), היימאן ווין, שיקאגא (מאנדאט פון פראנקרייך). צווייטע רייע : בערנארד קאגאנאוועסקי, דזשא מינעס, סעם מינעס (ניו יארק), רבי אליהו ריבאק (שיקאגא), אסיף דימאוו, וויליאם ווינער (פעטערסאן), יוסף בערנשטיין (ניו יארק), הערי לאפינסקי (שיקאגא), דוד קלעמענטינאוועסקי (ניו יארק), אברהם שייקעוויטש (מאנטרעאל), ידידיה האמבורג, איסאק ריבאלאוועסקי (ניו יארק).

טיון). מיט דעם ליד „ביאַליסטאָק מיין היים", געזונגען פון פריינט פריינבערג שליסט דער טשערמאַן דוד סאַהן די פייערליכע היס־טאָרישע דערעפנונג־זיצונג פון דער ביאַליסטאָקער וועלט־קאָנ־גרעסנשאַן. אָבער דער ענטוזיאַזם פון דעם וואָס מען האָט נאָר וואָס איבערגעלעבט פילט זיך נאָך לאַנג אין די קולוארען פון האָטעל מאַקאַלפין. און דרויסען, אויף דער פיר און דרייסיגסטער גאַס פון אויפן בראַדוויי הערט מען נאָך די יום־טוב־דיגע באַגריסונגען פון חברים און אַלטע באַקאַנטע און די וועלטער „ביאַליסטאָק" און „ישראל" שוועבען נאָך אין דער אַטמאָספערע פון דעם טו־מעלדיגען ניו יאָרק.

די צווייטע זיצונג, זונטאָג פרי דעם 21-טען אויגוסט

מרס. ראָזע רובין, פּעטערסאָן, דערעפענט אַלס טשערמאַן די צווייטע זיצונג, וועלכע קומט פאָר אין אַדיטאָריום פון ביאַליס־טאָקער צענטער. זי באַגריסט די אַנווזענדע אין נאָמען פון דער פעטערסאָנער לאַנדסמאַנשאַפט. זי באַטאָנט זייער אויפטו פאָרן ענטער און מושב זקנים און פאָר דער לאַנדסמאַנשאַפט בכלל ון דריקט אויס זייער דאַנקבאַרקייט, וואָס אויף זייער זכות איז ויסגעפאַלען צו באַווייזען די מעגליכקייט און דעם ווילען צו עלפען דעם אויפבוי פון ישראל.

זי לאָדט איין אין פּרעזידיום אַלס וויס־טשערלייט: בנימין אַזענטאַל (מעקסיקע), ווילי אַבראַמסאָן (ניו יאָרק), און קיידי אַרדאָן (נוארק, נ. דזש). און אַלס מיטגלידער פון פּרעזידיום האָפמאַן (בילסקער), דזשאָ מינעס (סומך נופלים), פרוי פּערל־מאַן (שיקאָגא).

אברהם סאַקאַל פון אויסטראַליע, וועלכער האָט פאַרבראַכט לעצטע עטלעכע חדשים אין ישראל, באַגריסט די קאָנוועגשאָן. ר רעדט וועגען די אויפטוען פון די אידען אין ביאַליסטאָק ביזן ורבן, פון זייערע גרויסע וויכטיגע אינסטיטוציעס, וואָס זיי האָ־טן געשאַפען און אויסגעהאַלטען: פון לינת הצדק, פון דער האַנד־ערקער שולע, פון דעם גרויסען נעץ פון אידישע און העברע־ישע קינדער שולעס א. א. ער גייט אַריבער צו דער אַקטיוואר־בעט פון ביאַליסטאָקער צענטער אין מעלבורן. ער דערציילט עגען דער אימיגראַציע הילף וואָס האָט געפונען איר אויסדרוק ן פאַרשאַפען פּערמיטס פאַר 1500 ביאַליסטאָקער און איינאַרד־ן אַ הויז פאַר די אַריבערגעקומענע אימיגראַנטען אין מעל־רן. ער רעדט וועגען דעם פּראָיעקט צו שאַפען אַ „קרית ביא־סטאָק" אין ארץ ישראל, וואו ער האָט אַליין געהאַט די מעג־קייט אויסצופאָרשען די באַדינגונגען און די סיטואַציע. ער יקט אויס די איבערצייגונג אַז מיר וועלען דעם פּלאַן דורכ־רען, וויל מיר זיינען ביאַליסטאָקער.

דוד זאַבלודאָווסקי, מעקסיקע, באַגריסט די קאָנוועגשאָן און ט אַ באריכט פון דער אַרבעט פון דער לאַנדסמאַנשאַפט זיין מעק־קע. ער דערמאָנט ביי דער געלעגענהייט די פאַמיליע סוראָסקי, לכע איז געווען פון די ערשטע באַגרינדער פון מעקסיקאַנער דישען ישוב.

ניטען מילער, שיקאָגא, גיט איבער אַ קורצען באריכט פון ר ארבעט אין שיקאָגא. ער דאַנקט דעם ביאַליסטאָקער צענטער ר ארגאַניזירען די קאָנוועגשאָן, וועלכע האָט געגעבען די מעג־קייט לאַנדסלייט פון פאַרשיידענע טיילען פון דער וועלט זיך טרעפען, וואָס דאָס אַליין איז שוין אַ גרויסע זאַך, בפרט וועגן שטייען איצט פאַר דעם אַדורכפירען אַ באַשלוס וועגען שאַ־פען אַ נייַ־ביאַליסטאָק אין ישראל. ער בעט אָבער מען זאָל אויך ניט פאַרלאָזען דעם ישוב אין דער איצטיגער ביאַליסטאָק, וועלכע קעמפט פאַר איר עקזיסטענץ.

ווילי ווינער (פּעטערסאָן) באַגריסט אין נאָמען פון די פע־טערסאָנער און פאָדערט אויף אַלע לאַנדסמאַנשאַפטען זיך אָפּ־צורופען און צו דערפילען זייער התחייבות'ן, אַזוי ווי עס טוט די פעטערסאָנער לאַנדסמאַנשאַפט.

פריינט א. שייקעוויטש, מיגליד פון סעקרעטאַריאַט, לייענט דורך ווייטערדיגע באַגריסונגען פון ירוחם לעווין (עפולה), י. טאַביאַש (קעמפּ קינדערלאַנד), סאָפיע קאַהן, ש. ל. ראַבינאָוויטש (לאָנדאָן) און מרדכי קרוגליאק (תל־אביב).

צבי קלעמענטינאָווסקי רעדט צום צווייטען מאָל

צבי קלעמענטינאָווסקי, תל אביב רעדט דאָס מאָל וועגען דער הילף וואָס די אידען אין ישראל דערווארטען פון די אידען אין דער וועלט, נאָכדעם ווי זיי, אין ישראל, האָבען געבראַכט די גרעסטע קרבנות. די הילף פון די לאַנדסמאַנשאַפטען קען דורך איר באַזונדער וואַרימקייטס־געפיל וועלען פון אַ גאָר גרויסער באַדייטונג. מיר מוזען העלפען דעם אויפבוי און דער עמיגראַציע. מיר דאַרפען אויפשטעלען אַן עקאָנאָמישע איינהייט פון פּראָדוק־טיוועלע הילף. די לאָזונג דאַרף זיין אַ מיליאָן דאָלאַר־קאַמפיין פאַר דעם צוועק. מיר דאַרפען אויפבויען אַ „קרית ביאליסטאָק" מיט אַ געמישטער וווירטשאַפט, לאַנדווירטשאַפט־און־גאַרטען־קולטור מיט אַ טעקסטיל פאַבריק און אַנדערע אינדוסטריעלע אונטער־נעמונגען, מיט עטליכע הונדערט הייזער פאַר עולים־משפחות. עס זיינען דאָ פּראָיעקטען פון רמת־ישי פון די בויגעזעלשאַפטען „שכון" און „רסקו". מיר קענען זיך איצט ניט אָפּשטעלען אויף אייניצעלהייטען. מיט דעם וועלען זיך באַשעפטיגען ספעציאַליס־טען, וואו אויך פריינט סאָקאָל האָט צוגעזאָגט פרייוויליג מיט־צוארבעטען. דער אַלגעמיינער פּרינציפּ דארף אָבער זיין, אַז דאָס וואָס מיר גייען בויען דאַרף זיין ניט נאָהענט צו תל־אביב.

ער שלאָגט פאָר צו שיקען אין נאָמען פון דער קאָנוועגשאָן אַ באַגריסונג טעלעגראַם צו די לאַנדסלייט אין ישראל, וועלכע פאַרזאַמלען זיך מאָרגען צו עהרן די געפאַלענע העלדען פון ביא־ליסטאָקער געטאָ. אין טעלעגראַם זאָלען מיר זיי אויך לאָזען ווי־סען פון אונזער באַשלוס צו בויען אַ „קרית ביאַליסטאָק". ער פאַרענדיגט זיין צווייטע רעדע מיט דעם, אַז ביאַליסטאָק איז גע־ווען אַ שטאָט, וואָס האָט אַ סך בייגעשטייערט צו דער עקנאָמי־שער, גייסטיגער און פּאָליטישער געשיכטע פון אידענטום. ווילען מיר איצט האָבען אַ פּלאַן, וואָס זאָל אונז שטענדיג דערמאָנען אַן דעם.

נאָכדעם ווי די קרעדענשל קאָמיטע גיט אָפּ איר באַריכט, אַז עס נעמען אַנטייל אין דער קאָנוועגשאָן 277 דעלעגאַטען, וועל־כע פאַרטרעטען 132 אָרגאַניזאַציעס פון 12 לענדער, וועדט די זי־צונג געשלאָסען.

דער הזכרה-מיטינג זונטאָג, דעם 21-טען אויגוסט 2 אַזייגער ביטאָג

דאָס וואָס אין דעם טאָג וועט די ביאַליסטאָקער פון אַלע עקען וועלט האָבען געדאַרפט באַשליסען וועגען אויפבויען אַ נייַ־ביא־ליסטאָק אין דעם לאַנד פון אונזער צוקונפט, איז אויסגעפאַלען דער זעקסטער יאַרצייט פון ביאַליסטאָקער געטאָ־אויפשטאַנד און

די ליקווידאַציע פון געטאָ איז ניט קיין איינפאַכער צופאַל. די איניציאַטאָרן פון דער אידייע אויפצורופען די דאָזיגע קאָנוועניר־שאַן האָבען מיט דער באַשטימטער כוונה אויסגעקליבען דעם דאָזיגען היסטאָרישען דאָטום. געווייניליך קומען ניט פאָר קיין קאָנפערענצען אין די הייסע טעג, ווען האַלב ניו יאָרק איז אויף וואַקאַציע. מען מיידט אויס די סוף־וואָכען צו זיין אין שטאָט און פאַרבריינגען אין געשלאָסענע זאַלען און זיך אָפצוגעבען מיט געזעלשאַפטליכע ענינים. מען קען זיך דערפאַר מאַכען אַ באַגריף וועלכע פאָרם און וועלכען מאַסשטאַב עס וואָלט אָנגענומען די נשמה־יתירה־דיגע מאַניפעסטאַציע — די הזכרה נאָך די ביאַליסטאָקער קדושים — ווען דאָס וואָלט פאַרגעקומען אין אַ צייט נאָך דער זומער־וואַקאַציע. ווייל אזוי אויך זיינען סיי דער אָדיטאָריום פון ביאַליסטאָקער צענטער, סיי די באַלקאָנען געווען איבערפילט. אמת, די אָרגאַניזאַטאָרען האָבען געזאָרגט דערפאַר, אַז די לופט זאָל זיך אָפקילען און אָפפרישען דורך פיר גרויסע וועניטילאַטאָרען.

דער פילם פון ביאַליסטאָק ווי עס האָט אויסגעזען אין 1920 וועלט געווייזען

דער יונגער דוד סאָהן, דער סאָהן פון 1920 האָט שוין אַרויסגעווייזען באַזונדער איניציאַטיוו־גייסט און באַזונדערע איינפאַלען מיט 29 יאָר צוריק, ווען ער איז נאָך געשטאַנען אין דער ערשטער סטאַדיע פון זיין געזעלשאַפטליכער טעטיקייט. ער איז געקומען קיין ביאַליסטאָק ווי אַ דעלעגאַט פון אַמעריקע, מיטגעבראַכט מיט זיך געלט פאָר די ביאַליסטאָקער אינסטיטוציעס ווי עס האָבען געטאָן אַ פאָר דעלעגאַטען פאָר אים און עטליכע דעלעגאַטען נאָך אים. ער האָט זיך אָבער ניט באַנוגענט מיט דערפילען זיין מיסיע, וועלכע מען האָט אים איבערגעגעבען, פאַרטיילען דאָס געלט און קומען צוריק און אָפגעבען אַ באַריכט און אַ גרוס. ער האָט געוואָלט קומענדיג צוריק, וווייזען די געלטגעבערס און די קרובים, ווי אַזוי ביאַליסטאָק זעט טאַקע אויס, זיי זאָלען האָבען אַ אמת'ק לעבעדיגען גרוס פון זייער היימשטאָט און ער האָט געלאָזען דרייען אַ פילם פון דער שטאָט, פון די גאַסען און געסלעך, פון די אידישע אינסטיטוציעס, פון אידישע שולען מיט אידישע קינדער, דורכ־פאַרענדיג צוריק פון ביאַליסטאָק קיין ניויאָרק איבער בערלין. האָט ער געווויזען דעם פילם פאָר אונז, דעם ביאַליסטאָקער פאַר־באַנד אין בערלין, וועלכער איז מיט זיין איניציאַטיוו און דער מיטאַרבעט פון דוד קלעמענטינאָווסקי און דר. הערמאַן פראַנק געגרינדעט געווארען. ער האָט דעם פילם נאָכדעם געווויזען אין ניו יאָרק און דער פילם איז לויגען געבליבען. די שטאָט ביאַליס־טאָק האָט געלעבט און זיך וווייטער אַנטוויקעלט. דער אידישער לעבען איז געווארען אימפּולסיוועך. די פאַרבינדונג מיט אונזערע היימישע דאָרט איז געווארען אַלץ ענגער. די ביאַליסטאָקער צייטונג האָט אונז אינפאָרמירט וועגען אַלץ וואָס דאָרט קומט פאָר און מיר האָבען פאַרגעסען אַן דעם פילם. מיר האָבען אים ניט געדאַרפט. ער האָט אונז גאָר ניט געזאָגט. די געשעענישען אין דער וועלט זיינען וווייטער געגאַנגען. היטלער האָט אָנגעהויבען צו מאַכען וועלט־געשיכטע. עס איז געקומען די צווייטע וועלט מלחמה און זיין צוזאָג, וואָס ער, היטלער ימח שמו האָט ערב דער מלחמה אין ראַדיאָ געמאַכט דער וועלט אַז: וואָס עס זאָל ניט זיין וויי די מלחמה זאָל ניט אויספאַלען, — די אידען וועלען פאָר־ניכטעט ווערען, האָט ער געהאַלטען. ער האָט ניט אַלע אידע פאַרניכטעט, אָבער אַ דריטעל פון אַלע אידען און דריי הונדערט טויזענט ביאַליסטאָקער און לאָנדסלייט פון די אַרומיגע שטעט און שטעטלעך בתוכם. די ביאַליסטאָקער קהלה מיט אירע זעכציג טויזענט אידישע נפשות איז חרוב געווארען. נישטאָ מער די אַלע גאַסען און געסלעך. ניטאָ מער די אידישע קינדער ניטאָ מער דער אידישער לעבענס שטייגער, און ווי האָט זיך גראָ איצט יעדען פון אונז געווואָלט עס זען, נאָך אַמאָל זען די דאָזיגע סביבה, אין וועלכער מיר האָבען פאַרבראַכט אונזער יוגענט, אוב

דער גרויסער עולם דעלעגאַטען און געסט ביי דער ערעפענונג פון דע

ער דורך ליידען און קאַמף אַזוי רייך געווען יוגענט. און דוד אַהן האָט זיך דערמאָנט אַן דעם פילם, וואָס דער וועלט פון דעם איז גאָר ניט איצט אָפצושאַצען. און האָט אונז אין דעם יאַרצייט־טאָג, דורך דעם פילם געוויזען, וואָס מיר האָבען געלעבט צו זען, ביאַליסטאָק מיט ניין און צוואַנציג יאָר צוריק.

דער פילם־באַנד וויקעלט זיך פונאַנדער און מיר זעען: עם מאַרק מיט'ן שטאָט־זייגער, די ברעמלעך מיט די אידישע ברעמלעך, מיר זעען די נאָוואָליפּיע און דעם פאַנטאַן — די „שיסעל" — און אַנטקעגען איר פון דער אַנדערער זייט ווילבו־סטוויטשעס אָפּטייק.

„אָט דאָס איז דאָך די הויז וואו דר. כאַזאַנאָוויטש האָט גע־וואוינט", שרייט אויס איינער פון זאַל, און אַ באַרג מיט זכרונות צווימען אַרויף ביי יעדען פון אונז. זיין קאַבינעט, זיין שרייב־טיש פול מיט ביכער, וואָס איז געווען אַנגעגרייט אַוועקצושיקען זיין ארץ־ישראל, זיין אופן צו באַהאַנדלען קראַנקע, זיין אַרום־אַרען מיט דער דראָזשקע, שטייענדיג אויפ'ן בראָטעל, מיט איין וס קראַצענדיג די אַנדערע...

אָט איז די רוסישע צערקווע און הינטער איר פאָוועטשיזנע פון די ישיבה־געסעל און דער שול־הויף און מיט אַ ציטער דער־אַנען מיר זיך וויי דאָרט זיינען 2,000 אידען פאַרברענט געוואָרען עבעדיגערהייט.

„אָט איז פיאַסקעס", „אָט איז כאַנייקעס", „אָט דאָ האָב איך אַך געוואוינט", „אָט דאָ האָב איך זיך געשפּילט", הערט מען וויסגעשרייען פון אַלע זייטען און די באַגייסטערונג וואַקסט פון עקונדע צו סעקונדע.

מעכניש ניט קיין גוט־געמאַכטע בילדער, אַביסעל פאַר־וואומען, ניט גאַנץ קלאָר. אַבער יעדער בילד איז אַ שטיק עשיכטע, יעדער בילד — אַן אַטראַקציע.

„אָט איז דער קאַשציאָל" און מיר דערמאָנען זיך אַ בילד פון 1906: די מאַניפעסטאַציע מיט הייליגע בילדער, פלוצלונג אַן אויפרייס פון אַ באַמבע, און אַ שיסעריי פון ביקסען... דער גרויסער פאָגראָם...

דער שטאָט־גאָרטען, וואו מיר זיינען געגאַנגען שפּאַצירען מיט אונזערע מיידלעך; גומיענער גאַס מיט דער בירזשע, דאָרט וואו עס האָט זיך מיט איבער פערציק יאָר צוריק אָפּגעשפּילט דער קאַמף פון די פּאַרטייען, מינסקער פּועלי־ציון, בראָאָכאָוו־צעס, עס־עס, פּ. פּ. ס. אַנאַרכיסטען, עסעראָווצעס.

דער פילם־באַנד גייט וויטער און מיר זעען אידישע שולעס מיט אידישע קינדער, לעבעדיגע אידישע קינדער, ווי זיי שפּילען זיך אונטער דער פירונג פון זייער לערער. עמיצער דערקענט דאָרט דעם לערער דלוגאַטש, יאַקאָבזאָן. מיר זעען די פּרץ־שולע, די בראָאָכאָוו־שולע, די גראָסער־שולע, די מענדעלע־שולע און אַנדערע. מיר זעען, ווי אידישע קינדער טאַנצען, פרייען זיך, זינגען לידער, אַרבעטס־לידער. מיר זעען זייערע באַוועגונגען מיט'ן קערפּער און מיט די הענטלעך, דאָ נייען זיי ווי אַ שניידער, דאָ מאַכען זיי שוסטער־אַרבעט, דאָ וואַשען זיי וועש. דאָס האָרץ וועדט פאַרקלעמט, ווען מען דערמאָנט זיך, אַז זיי אַלע זיינען צוואַנציג יאָר שפּעטער, מענער און פרויען אין די בעסטע יאָרען, פאַרברענט געוואָרען, פאַרגאַזט, אומגעבראַכט געוואָרען אויף אַן אכזריות'דיגען אופן.

...רבי'ס געסעל, קראַטשאַקס געסעל, געסלעך פון אידישער אַריסטאָקראַטיע... דער פילם לויפט וויטער און מיר זעען די באַד, אידען לויפען אריין און אַרויס. עס איז ערב שבת. אידענעס אין פאַטשיילעס טראָגען טשאַנטעס צום בעקער און קינדערלעך אויסגעצוואָגענע, שבת'דיק אָנגעטאָנענע, גרייטען זיך שוין צו דער שבת'דיגער לאָקשען־יויך. דאָ זעען מיר דעם מושב זקנים, די גליקליכע אַלטע, וואָס זיינען פריער געשטאַרבען און ניט דערלעבט דעם חורבן.

קאָנווענשאַן אין מעקאַלפין האָטעל, שבת אָוועט, 20־טען אויגוסט, 1949

די רעזאָלוציע קאָמיטע ביים קאָנווענשאָן אין ביאַליסטאָקער צענטער. סעם סלאָן, טשערמאַן פון דער קאָמיטע, לייענט פאָר די רעזאָלוציעס. אין הינטערגרונד אויפֿן וואַנט זעט מען אַ סימבאָלישע מאַלעריי פון דער ביאַליסטאָקער שטאָט־שוהל; רעכטס די ביאַליסטאָקער טעקסטיל־פאַבריקען און לינקס — דער שטאָט־זייגער. די דאָזיגע מאַלעריי אויף אַ לייוענט האָט ספּעציעל געבראַכט צום קאָנווענשאָן דוד זאַבלודאָווסקי פון מעקסיקע אָלס אַ מתנה פון אַ דאָרטיגען ביאַליסטאָקער קינסטלער.

און אַזוי גייט עס ווייטער, בילדער און בילדלעך פון אונ־
ער היימישען לעבען, פון אונזער פריערדיגען לעבענס־שטייגער.
און עס ענדיגט זיך דער פילם פון לעבען און עס הויבט זיך
ן דער פילם פון טויט, פון חורבות, פון בית־עולם, מצבות.
פילם, וואָס אונזער לאַנדסמאַן און פּובליסיטי דירעקטאָר פון
אַיאָס, שעפּסל בורשטיין, האָט געדרייט אין ביאַליסטאָק נאָכ׳ן
רבן, 25 יאָר שפּעטער, אין 1947.

ניטאָ שוין קיין אידישע געסלעך, ניטאָ קיין אידישע קינ־
ער, ניטאָ קיין לעבען. אַלץ איז טויט, פּוסט, חרוב... דורך די
ענט פון די דייטשע מערדערס.

אין אַ טרויעריגער שטילקייט פאַרנעמט דער פרעזידיום זיין
לאַץ און נייטען מילער (שיקאַגאָ) דערעפענט דעם הזכרה־מי־
נג, נאָכדעם ווי פריינט ריבאָק פון שיקאַגאָ רעדט אַ פאָר וואָר־
ער וועגען דער פאַרגאַנגענהייט פון ביאַליסטאָק.

די הזכרה

בנימין טאַבאַטשינסקי האַלט די הזכרה־רעדע. ער רעדט
ן דער שפּעריישקייט און דינאַמישקייט פון דער אידישער
טאָט, וואָס מיר האָבען נאָר וואָס געזען אין בילד, און וועלכע
אָט איר המשך אומעטום, וואו ביאַליסטאָקער זיינען דאָ. אונ־
ערע קרבנות — זאָגט ער זיינען אַזוי צוזייט און צושפּרייט אי־
ער די פעלדער פון איראָפּע, אַז מיר ווייסען גאָר ניט וואו צו
טעלען מצבות פאַר די קדושים. איז דערפאַר, דאָס אויפבויען
מצבה אין ישראל — דאָרט, וואו אַ סך גלויבען, אַז דאָרט איז
צוקונפט און די זיכערקייט, אַ גרויסע אויפגאַבע. ער רעדט
ן געטאָ, פון קאַמף און אויפשטאַנד, פון חורבן און פאַרניכ־
ונג און פון אונזער פליכט אויפצובויען.

זיין רעדע מאַכט אַ שטאַרקען אייндרוק, און חזן מאזור, אַליין
פליט, מאַכט דעם „אל מלא רחמים". אַ באַזונדער „אל מלא
חמים" מאַכט דער ביאַליסטאָקער שטאָט־מגיד, רמ״א ראַפּא־
ארט, פאַר די געפאַלענע ביאַליסטאָקער, מיטגלידער פון דער
טראל־אַרמיי: פאַר מתתיהו סוקעניק (זון פון אונזער פּראָפּע־
אָר אלעזר ליפּא סוקעניק), דודאי, בערמאַן, שוויף, צאַלעוויטש
ן פון בן־ציון צאַלעוויטש), סטאַראָבינעץ.

אָט אַזוי האָבען ביאַליסטאָקער, פאַרזאַמעלט פון אַלע עקען
עלט, דעם 21־טען אויגוסט, 1949, אָפּגעזאָגט זייער קדיש און
גאַנגען צו קבר אבות פון זייערע געפאַלענע און אומגעקומענע
ידער און שוועסטער.

די לעצטע (פּערטע זיצונג) 4 אַזייגער נאַכמיטאָג אין ביאַליסטאָקער צענטער

המשך און אויפבוי

טשערמאַן לואיס קאָהן דערעפענט די זיצונג און לאָדט איין
אין פרעזידיום אַלס וויצע־פּאַרזיצער מרס. ראָזען (מאָנטרעאָל),
סעם לובעצקי (דעטראָיט), דאָרען (מילוואָקי) אַלס מיטגלידער
פון פרעזידיום דזשייקאָב קאָהען, וויליאַם ווינער (פּעטערסאָן)
און דוד גאָטפריד (לאָס אַנדזשעלעס).

דזשייקאָב קאָהען באַגריסט די קאָנוועניאָן אַלס פרעזידענט
פון ביאַליסטאָקער צענטער און מושב־זקנים.

דער סעקרעטאָר פון דער נאַמינאַציע־קאָמיטע הערי גראָף
לייענט פאָר די רשימה פון די מיטגלידער, ערען־טשערלייט און
ערען־וויס־טשערלייט פון דער אַלוועלטליכער צענטראַלער עק־
זעקוטיוו. די רשימה ווערט איינשטימיג אָנגענומען.

דער פאָרזיצער פון דער רעזאָלוציע־קאָמיטע, סעם סלאָן,
לייענט פאָר די רעזאָלוציעס, וועלכע געפינען זיך אויף זייט 80.

נאָך אַ דעבאַטע אין וועלכער עס נעמען אָנטייל: דר. הערמאַן
פראַנק,וויליאַם אייבראַמסאָן, דוד קלעמענטינאָווסקי און צבי קלע־
מענטינאָווסקי, ווערען אַלע רעזאָלוציעס איינשיניג אָנגענומען.

א. שייקעוויטש, דער סעקרעטאַר פון דער מאָנטרעאָלער
לאַנדסמאַנשאַפט, האַלט אַ שיינע מיט וואַרימקייט דורכגעדרונ־
גענער רעדע וועגען דעם באַשלוס, וואָס איז נאָר וואָס אויפגע־
נומען געוואָרען.

דער עולם זינגט די „התקוה" און דר פּאַרזיצער לואיס קאָהן
שליסט די אלוועלטליכע ביאליסטאָקער קאָנוועניאָן.

די קאָנוועניאָן איז געווען אין אַלע הינזיכטען אַ געלונגענע.
עס איז געווען וואַרימקייט, ערנסטקייט, פּיעטעט, עקסטאַז און
אַרדנונג.

די קאָנוועניאָן איז געווען דער אויסדרוק פון ווילען פון די
ביאַליסטאָקער אין דער וועלט. און ווען ביאַליסטאָקער ווילען,
איז, —

אין דבר העומד בפני הרצון!

אין אָוועניו איז פאַרגעקומען אַ פייערליכער באַנקעט פאַר
אַלע דעלעגאַטען, וואו אין זייער אַ געהויבענער שטימונג איז
געלייגט געוואָרען דער פונדאַמענט פאַר „קרית ביאַליסטאָק".
אויפֿן אָפּיל פון דוד סאָהן איז אויפֿן שטעל אַריינגעקומען אין
מזומן און אין פּלעדזשעס די סומע פון נאָענט צו 100 טויזענט
דאָלאָר.

ניו יאָרקער אַדמיניסטראַציע פון „קרית ביאַליסטאָק"

אויף מאָרגען נאָך דער קאָנוועניאָן איז
אין ניו יאָרק פאָרגעקומען אַ זיצונג פון
דער ערווייטערטער עקזעקוטיווע צוזאַמען
מיט דעלעגאַטען פון אויסער ניו יאָרק און
פון אויסלאַנד.

פאָלגענדע זיינען ערווייטערט געוואָרען
פאָר באַאַמטע פון דעם ניו יאָרקער עק־
זעקוטיוו:

דער באַוואוסטער ביאַליסטאָקער כלל־
טוהער און פרעזידענט פון ביאַליסטאָקער
בראַדערלי לאָוו אסס׳ן, מר. וויליאָם אייב־
ראַמסאָן, פאַרזיצער; יוסף בערנשטיין,
דזשאָ מינעס, לואיס קאָהן, איזראעל קא־
גאן, וויליאָם ווינער (פּעטערסאָן) און
אייזיד אייזאק — וויצע־פאַרזיצערס; מר
דזשייקאָב קאָהען, פרעזידענט פון ביא־
ליסטאָקער מושב זקנים — טרעזשורער;
דוד סאָהן — עקזעקוטיוו־סעקרעטאַר;
קאַנסעלאָר פילייפּ פ. שנייידער — קאַנטרא־
לער; סעם סלאָן — רעקאָרדינג סעקרע־
טאַר; ידידיה האַמבורג — קאָרעספּאָנ־
דענץ סעקרעטאַר; פאָר טראָסטיס זיינען
ערווייטלט געוואָרען די טוהער סאָל בינד־
לער, הערי קליינמאַן, ראָזע רובין (פּע־
טערסאָן), הערי קאַפּלאָן, סעם מינעס, אי־
סאַק ריבאַלאָווסקי.

עס ווערט איצט פאָרמירט דער וועלט־
עקזעקוטיוו, אין וועלכען עס וועלען אריינ־
קומען די וויכטיגסטע לאַנדסמאַנשאַפט־
ליכע טוהער פון אַלע לענדער.

וויליאם אייבראַמסאָן

מיין טויב־שטומער פריינד

(דערציילונג)

פון **אלטער עפשטיין**

דאָס איז געווען אויף אַ פֿאַרזאַמלונג. עס איז געווען איינג, און איך האָב פאר זיך קוים געפונען אַ פּלאַץ, לעבען אַ יונגען מאַן. פון ערשטען בליק אויף אים האָט מיר אַ ציטער געטאָן דאָס האַרץ. אויף מיר האָבען אַ קוק געטאָן אַ פֿאַר אויגען, און איך האָב גלייך דערפילט אַז דער בליק פון דעם מענשען איז מיר באַקאַנט, אַז איך האָב עס שוין אַמאָל געזען. נאָר וואו, האָב איך זיך ניט געקאָנט דערמאָנען. וועג ניט די הייסע רעדע פון דעם מאַן וואָס איז געשטאַנען אויף דער טריבונע, וואָלט איך זיך מיט אים צורעט. איך האָב געוואַרט אַז די רעדע זאָל זיך ענדיגן, נאָר, פֿלוצלום האָט זיך דער יונגערמאַן אַ הויב געטאָן פון פּלאַץ און איז האַסטיג אַרויס. און אין דער ווייַלע, האָב איך זיך דערמאָנט אַן עפעס, וואָס האָט פאַסירט מיט אַ סך יאָרען צוריק. איך האָב געזוכן די הויכע געשטאַלט, דין און אויסגעבויגען עטוואָס פאַר־אויס. און איך האָב זיך אַליין אַ זאָג געטאָן, דאָס איז זיכער אַן אייניקעל פון דעם שטומען שניידער פון ביאַליסטאָק. איך האָב דערפילט אַז אַן אומרו נעמט מיך אַרום. איך האָב שוין ניט געהערט וואָס דער רעדנער זאָגט, און איך האָב אויף פאַרלאָזט דעם זאָל, אַיידער דער מיטינג האָט זיך געענדיגט.

* * *

איך האָב דאַן געוואויגט אין וואָרשע, וואו די פאָליצייאישע באַדינגונגען זיינען געווען שרעקליכע. און וועג איך האָב באַקומען דעם באַפעל צו פאָרען אין ביאַליסטאָק, האָב איך זיך דערפרייט. איך האָב געוואוסט, אַז אין דער שטאָט ביאַליסטאָק, וועט זיין פאַר מיר אַ מין שווייצאַריע.

אַנגעקומען בין איך אין שטאָט פאַרנאַכט. איך האָב געהאַט דעם אַדרעס פון אַ חבר. איך בין אַווועק אַהין, און בין אַריין אין אַ הויז, וואָס איז געווען באַלויכטען גאַנץ שוואַך, פון אַ קערא־סין לאָמפּ. איך האָב געזען ביים טיש זיצען אַ מאַן און נייַען. וואָס מיר האָט געוואונדערט, איז געווען, וואָס ער האָט אויף מיין באַגריסונג ניט געענטפערט. ער האָט פאַרטגעזעצט זיין אַרבעט אַזוי, ווי קיין זאַך וואָלט ניט פאַסירט. איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. נאָר אין דער ווייַלע האָט זיך באַוויזען דער געשטאַלט פון אַ קליינער פרוי, מיט גרויליכע האָר, און מיט אַ זייער יוגענדליכען פּנים. זי איז צוגעקומען צו מיר גאַנץ נאַענט, און געזאָגט גאַנץ שטיל:

— איר ווילט אים זען?

— יע, איך ווייל אים זען. וואוינט ער נאָך ביי אייך?

זי האָט מיר אויף דעם ניט געענטפערט. זי האָט נאָר אַ וואונק געטאָן צו מיר, און איך בין איר נאָכגעגאַנגען. זי איז געבליבען שטיין פאַר אַ טיר, האָט אַ לייכטען קלאַפּ געטאָן, און באַלד האָט זיך געהערט די הייזעריגע שטימע פון מיין חבר.

— ווער איז דאָ?

— עמיצער ווייל אייך זען, האָט די פרוי געזאָגט, און איז אַפּגעטראָטען אויף צוריק. איך בין אַריין, און באַגריסט מיין חבר. פון די ערשטע ווערטער, וואָס מיר האָט זיך אַפּגעשטעלט אין זכרון, איז געווען, וועגען, וועגען דעם מאָדנעם שניידער, וואָס האָט זיך געמאַכ מיר ניט זעהענדיג, און ניט הערענדיג:

— ער זעט ניט, און הערט ניט. דאָס איז אַ טויב־שטומע מענש, האָט מיין חבר געזאָגט. נאָר, ער איז אַן „אונזעריגער" איר דאַרפט פאַר אים קיין מורא ניט האָבען.

דאָס איז געווען דאָר ערשטע מאָל, אַז איך האָב געטראַפּ אַן „אונזעריגען" אַ טויב־שטומען. און איך האָב באַשלאָסען מי אים זיך צו באַקאַנען. ביים אַוועגד־ברויט, האָב איך געהאַט ז געלעגענהייט אים צו רייכען די האַנט, אַ שמייכעל טאָן צו אי און זאָגען אַ פּאָר ווערטער. נאָר די פרוי, האָט מיר מיט ערענסטען פּנים, געזאָגט:

— עס איז אומזיסט אייער ארבעט. אָבער ער וויים וואר איז זיינט. און איך קאָן אייך פאַרזיכערען אַז ער איז זייער צופרידו וואָס מיר וועלען אַלע צוזאַמען עסען אַוועגד־ברויט.

איך האָב געזען, אַז ער פאַלגט נאָך די פרוי׳ס ליפּען, א עס איז פאַר מיר קלאָר געווען, אַז ער פאַרשטייט וואָס זי זאָג ווייל ער האָט צו מיר אַ שאָקעל געטאָן מיטן קאָפּ, און אָנגעשטעל אויף מיר, זיינע גרויסע, וואונדערליכע, אויסדרוקספולע אויג עס האָט מיר אַ וואַרעם געטאָן דאָס האַרץ. און איך האָב געזאָג צו דער פרוי:

— איך בין זיכער, אַז מיר ביידע, איך און אייער מאַן, וועל זיין גוטע פריינד.

זי האָט אויסגעקערט דעם קאָפּ צום מאַן, און געזאָגט:

— ער איז מיט אַלע „אונזעריגע" גוטע פריינד. ער וואָל דאַכט זיך געקאָנט די נשמה אָפּגעבען פאַר אייך אַלעמען.

מיר האָבען פאַרענדיגט דעם אָוועגד־ברויט, אין אַ זייער ג טע שטימונג. און עס איז געווען אמת, אַז דער מענש איז געוו גרייט אָפּצוגעבען די נשמה פאַר אונז. אין דעם האָב איך ז שפּעטער איבערצייגט.

2

עס האָט זיך געמאַכט, אַז מיין חבר האָט געמוזט אָפּפאָר פון ביאַליסטאָק און איך האָב צייטווייליג איבערגענומען ז צימער. געגעסען האָב איך ביי דער באַלעבאָסטע. זי האָט פ מיר צוגעריכט וואונדערליכע מאכלים, אין וועלכע בולבז האָבען געשפּילט די הויפּט ראָלע. די מענשען זיינען געווען זיי אָרעם און דאָס וואָס איך האָב זיי געצאָלט, איז באַלד פאַרנו געוואָרען מיט אַ געשמאַקען ביסען. די „בוניע" (טיי־טאָפּ), ניט אַראָפּ פון טיש, און געזען האָב איך, אַז דער מאַן הא אין איין קוקען אויף מיר. איך האָב געזען, אַז ער וויל מיר וו זאָגען, אָדער פרעגען אָדער דערציילען עפעס פון זיין אי לעבען. אָבער, עס האָט אונז געפעלט דער נויטיגער פאָד פאַר די שמועסען. דאָס וואָרט האָט געפעלט. איך האָב געמו אַלע מאָל אָנקומען צו דער אַלטער, דאָס הייסט צו זיין פר און זי האָט איבערגעגעבען וואָס ער און איך ווילען דערצייל

זיי האָבען אַ זון, וואָס האָט געאַרבעט אין דער הייַם מ טאָטען. נאָר פלוצלוים האָט זיך דער יונגער אינגעל געמעלדעט

דאָס איז געווען אויף אַ פאַרזאַמלונג. עס איז געווען איינג, און איך האָב פאר זיך קוים געפונען אַ פּלאַץ, לעבען אַ יונגען מאַן. פון ערשטען בליק אויף אים האָט מיר אַ ציטער געטאָן דאָס האַרץ. אויף מיר האָבען אַ קוק געטאָן אַ פֿאַר אויגען, און איך האָב גלייך דערפילט אַז דער בליק פון דעם מענשען איז מיר באַקאַנט, אַז איך האָב עס שוין אַמאָל געזען. נאָר וואו, האָב איך זיך ניט געקאָנט דערמאָנען. וועג ניט די הייסע רעדע פון דעם מאַן וואָס איז געשטאַנען אויף דער טריבונע, וואָלט איך זיך מיט אים צורעט. איך האָב געוואַרט אַז די רעדע זאָל זיך ענדיגן, נאָר, פֿלוצלום האָט זיך דער יונגערמאַן אַ הויב געטאָן פון פּלאַץ און איז האַסטיג אַרויס. און אין דער ווייַלע, האָב איך זיך דערמאָנט אַן עפעס, וואָס האָט פאַסירט מיט אַ סך יאָרען צוריק. איך האָב געזוכן די הויכע געשטאַלט, דין און אויסגעבויגען עטוואָס פאַר־אויס. און איך האָב זיך אַליין אַ זאָג געטאָן, דאָס איז זיכער אַן אייניקעל פון דעם שטומען שניידער פון ביאַליסטאָק. איך האָב דערפילט אַז אַן אומרו נעמט מיך אַרום. איך האָב שוין ניט געהערט וואָס דער רעדנער זאָגט, און איך האָב אויף פאַרלאָזט דעם זאָל, אַיידער דער מיטינג האָט זיך געענדיגט.

* * *

איך האָב דאַן געוואויגט אין וואָרשע, וואו די פאָליצייאישע באַדינגונגען זיינען געווען שרעקליכע. און וועג איך האָב באַקומען דעם באַפעל צו פאָרען אין ביאַליסטאָק, האָב איך זיך דערפרייט. איך האָב געוואוסט, אַז אין דער שטאָט ביאַליסטאָק, וועט זיין פאַר מיר אַ מין שווייצאַריע.

אַנגעקומען בין איך אין שטאָט פאַרנאַכט. איך האָב געהאַט דעם אַדרעס פון אַ חבר. איך בין אַווועק אַהין, און בין אַריין אין אַ הויז, וואָס איז געווען באַלויכטען גאַנץ שוואַך, פון אַ קערא־סין לאָמפּ. איך האָב געזען ביים טיש זיצען אַ מאַן און נייַען. וואָס מיר האָט געוואונדערט, איז געווען, וואָס ער האָט אויף מיין באַגריסונג ניט געענטפערט. ער האָט פאַרטגעזעצט זיין אַרבעט אַזוי, ווי קיין זאַך וואָלט ניט פאַסירט. איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. נאָר אין דער ווייַלע האָט זיך באַוויזען דער געשטאַלט פון אַ קליינער פרוי, מיט גרויליכע האָר, און מיט אַ זייער יוגענדליכען פּנים. זי איז צוגעקומען צו מיר גאַנץ נאַענט, און געזאָגט גאַנץ שטיל:

— איר ווילט אים זען?

— יע, איך ווייל אים זען. וואוינט ער נאָך ביי אייך?

זי האָט מיר אויף דעם ניט געענטפערט. זי האָט נאָר אַ וואונק געטאָן צו מיר, און איך בין איר נאָכגעגאַנגען. זי איז געבליבען שטיין פאַר אַ טיר, האָט אַ לייכטען קלאַפּ געטאָן, און באַלד האָט זיך געהערט די הייזעריגע שטימע פון מיין חבר.

— ווער איז דאָ?

— עמיצער ווייל אייך זען, האָט די פרוי געזאָגט, און איז אַפּגעטראָטען אויף צוריק. איך בין אַריין, און באַגריסט מיין חבר. פון די ערשטע ווערטער, וואָס מיר האָט זיך אַפּגעשטעלט אין זכרון,

ריזענען. ער ווייל ניט זיין אין דער היים. דער פאטער, האט ארשטייט זיך, ניט אנגעהויבען פארשטיין, וואס דאס באדייט. ון דער יונגער אינגעל האט אים ענטמען דערציילען וועגען עם וואס גייט אן אין שטאט, צווישען די גארבער און די וועבער. ער טאטע האט גאר ניט געהאט אנצוועדען געגען דעם, וואס ין אינגעל מישט זיך אין די זאכען:

— איך האב ניט געוואלט, אז ער זאל זיך פארנעמען מיט זאכען. איך האב געוואלט ער זאל קאנען זיין פאך, און ער זאל צען אין דער היים, — האט די גראהע פרוי, מיטן יוגענדלי־ען פנים, געזאגט צו מיר. איך האב געוואלט דערלעבען נחת ון אים. נאר דער טאטע, האט מיט אים איינגעשטימט, און ר געהייסען זיך ניט מישען צווישען מיין זון און זייער חברים.

מיר האט זיך שטארק געוואלט וויסען, וואס ס׳האט גע־אכט דעם שטומען מענשען צו באגרייפען דאס, וואס אַ סך ידענדיגע קאנען ניט באגרייפען לייכט. נאר מיר איז געווען מעגליך מיט אים צו פירען די געשפרעכען. ניט אלע מאל, ז אן איבערזעצער אויפן פלאץ. און אזוי ווי צייט האב איך עהאט געזונ, האב איך באשלאסען צו געפינען אַ מיטעל, ווי ך צו פארבינדען מיטן טויב־שטומען. איך האב נאך געקוקט ר די פרוי רעדט מיט אים. ווי זי באווועגט מיט די ליפען, מיט ר פינגער, און איך האב ביסלאכווייז איבערגענומען איר מע־אדע. דאס האט געמאכט, אז ער האט אויפגעהערט צו קו־ען אויף מיר, מיט זיין פארשענדען בליק, ער האט צו מיר ענומען ריידען. פארזיכטיג, לאנגזאם און איך האב פארשטאנען, אס אים מאכט נאענט צו אונז.

ער האט מיר דערציילט וועגען דעם זון זיינעם. וואס פאר טייערע הענט ער האט. וואס פאר אַ בעל מלאכה ער קאן ערען. נאר, ער ווייס, אז עס זיינען אנגעקומען נייע צייטען. אז יונגע קינדער פון היינט, ווילען מער ניט טראגען דעם ך. און אים איז עס געפעלען.

— איר האט אים באדארפט אנקוקען, וועג ער איז צוזאמען קומען מיט זיינע גוטע פריינד, האט ער מיר דערציילט, דורך אנט באווועגונג, דורך מורמלען מיט די ליפען און גלאצען מיט אויגען. איך האב געזען אין זיינע אויגען אזוי פיל פייערדיגע בשאפט צום זוהן, אז עס האט מיר געריכט דאס הארץ. ער איז ייט געווען צו גיין נאך אים, און זיין שטענדיג ביי זיין זייט.

— איר פארשטייט, האט ער מיר געזאגט, און זיך צוגעבוי־ן גאנץ נאענט צו מיר. ער איז ניט נאר מיין קינד, ער איז ין פריינד, ער איז מיין פארבינדונג מיט דער וועלט. דורך ם קאן איך ריידען צו אלעמען.

איך האב געפילט ווי אַ זודיגער שטראם האט זיך אויף ך ארויפגעגאסען. איך האב קיינמאל ניט פארשטאנען ווי טיף ך מין מענש, דאס הייסט דער טויב־שטומער, און אפשר ך דער בלינדער, קאנען פילען. ווי ווייט זייער צוגעבונדענ־ט גייט. און ווייל, איך בין אליין יונג געווען, און מיר האבען אנגעפאנגען צו פארשטיין, האט ער זיך אויך צו מיר צו־בונדען, וועג איך בין אווען ערגעץ און געקומען שפעט, האט געדולדיג געווארט אויף מיר. איך האב געזען, אז אים קי־רט פאר מיר. אז ער האט מורא דאס עס זאל מיר ניט טרעפען ס ניט איז. און דעם אמת זאגענדיג, האב איך אים אויך ליב באקומען. מיר האט זיך געדאכט, אז פאר מיר האט זיך גע־עפענט אַ נייע וועלט, מיט נייע איינדרוקען. איין מאל האב איך ביי אים אַ פרעג געטאן, וואס עס וועט זיין, אז זיין זון וועט ארויספאלען אין די פאליציאישע הענט און מען וועט אים פארשפארען אין אַ תפיסה. ער האט מיר אויסגעהערט מיט אַ שמייכעל און צו מיר געזאגט:

— איך ווייס אז דאס וועט פאסירען. איך ערווארט עס אלע טאג. איך ווייס, אז אַ סך אנדערע פאלען ארויס. מיט וואס איז ער בעסער פאר זיי. נאר איין זאך פארזיכער איך אייך, אז זיי וועלען מיר אים לאזען זען. איך האב אַ רעכט צו זען מיין קינד, ריידען צו אים, צו זען זייער אויגען, זיין בלאסען פנים. אבער מורא האבען פאר דעם, האב איך ניט. איך ווייל, אז מיין זון, זאל ניט זיין אנדערש ווי אנדערע. ער זאל זיך ניט אונ־טערשיידען פון קיינעם. נאר מיר שרעקט, די מוטער זייענ. איך ווייס ניט, ווי זי וועט עס אריבערטראגען. איך האלט איר אין איין צוגרייטען צו דעם. נאר זי פאנגט אן וויינען, און איך מוז איר לאזען צורו.

איינמאל, שפעט בייאכט, האט מען ענטמען קלאפען אין אונזער טיר. איך האב געוואוסט וואס דאס באדייט. עמיצער מיט אַ ליכט איז צו מיר אריינגעקומען. דאס איז געווען די ווירטין. זי האט מיר געפרעגט צו איך האב עפעס פארדעכטיגעס, אז איך זאל דאס איר געבען. נאר איך האב קיין זאך ניט געהאט, וואס זי געבען אַ מעגליכקייט מיר צו ארעסטירען.

פאליציי האט אנגעפילט דאס הויז. זיי האבען איבערג־קערט אלס מיטן קאפ אראפ, און נאר געוואלט וויסען ווער איך בין, וואס איך טו אין שטאט. איך האב געהאט אַ צוגעגרייטען ענטפער. בין אַ וועבער, און וואלט אויף ארבעט. זיי האבען מיר געפרעגט צו איך קאן זייער זון. עס פארשטייט זיך, אז איך קאן אים נישט. דער טויב־שטומער איז געזעסען ביים טיש, מיטן קאפ אנגעשפארט אויף די הענט. איך האב ניט געזען קיין צייכען פון שרעק, און זארג אויף אים. און וועג זיי זיינען אוועק, האט ער זיך צולאכט, מיט אַ הויכען, ווילדען געלעכטער. דאס איז ג־וען דאס ערשטע מאל, אז איך האב געהערט זיין קול. איך בין צו אים צוגעקומען און אים געפרעגט, צי ער ווייס וואס עס האט פאסירט מיט זיין זון.

— קיין זאך נישט. ער האט זיך ארויסגעריסען פון זייערע הענט, דערפאר זיינען זיי געקומען אהער. ער איז צו קלוג, מיין אינגעל, אז זיי זאלען קאנען אזוי לייכט אים כאפען. און ער האט ארויפגעלייגט אַ שווערע האנט אויף מיין אקסעל, און גע־זאגט צו מיר:

— איך האב מורא געהאט, אז זיי וועלען אייך פארנעמען, איך האב קיין מורא ניט פאר מיין אינגעל. זיי וועלען אים אזוי לייכט ניט ארייקריגען אין זייערע הענט. נאר אייך, האבען זיי דאך געקאנט פארנעמען.

איך האב אים אריינגעקוקט טיף אין די אויגען, און אים געזאגט:

— מיין פאטער, האט שטענדיג מורא, אז מען וועט מיר פאר־נעמען, אז מען וועט מיר אפקאכען אין אַ גרויסען קעסעל מיט סמאלץ.

ער האט מיר אנגעקוקט מיט אזוי פיל ליבשאפט, אז עס

בלומען בליהען

(מיין טאָכטער פריידעל אַ מתנה)

פון יהושע גרינבערג

דו האָסט טאָכטער טייערע,
פון הויכשולע גראַדואירט,
און דאָס וואָנט פון דיין צימער
מיט אַ דיפלאָמא באַצירט.
איז צו דיר, טאָכטער טייערע,
די פערזען טו איך שרייבען,
און זאָל ביי דיר שטענדיג
אין זכרון דאָס פאַרבלייבען
מיר האָבען צווישען די גראַדו־
אירטע,
מיט אונזערע בליקען דיר געזוכט
האָבען מיר מיט פרייד געפונען
פון זיבעצען יאָר די פרוכט...
וואָקסען האָבען מיר דיר געזען

פריידעל גרינבערג

ווי אַ יונגע צווייגעלע צוערשט,
דערנאָך צעבליהט ווי אַ בלום.
מיט ליבע האָבען מיר דיר געהיט
פון ווילדע גראָזען אַרום...
און מיר האָבען דיר געזען
די דיפלאָמא איבערנעמען,
האָב איך זיך געפרעגט:
— ווער איז געבליבען שולדי
וועמען?..
דו האָסט אונז געבראַכט פריי
דו האָסט אונז געבראַכט צער
מיר האָבען געהאַט אונזער
שטראָפ
מיר האָבן געהאַט אונזער שכר
איצט וועז דו ביסט אויסגע
וואקסען
טוסטו טאָכטער דאָס פאַרשטיין
אַז קולטויוירטע בלומען
וואקסען ניט פון זיך אַליין.
עס האָבען זיי „גערטנער",
זייער מיה און ליבע געגעבען,
און וואָכזאָם זיי אַפּגעהיט
אין זייער בליהענדען לעבען...

— — — — — —

עס האָט מיר אַזש דערשראָקען. און ער איז אַוועק צו זיך אין צימער, פאַרצוצעצן דעם אינערגעריסענעם שלאָף.

3

איך בין אַוועק פון ביאַליסטאָק גאַנץ אומערוואַרטעט. מ׳האָט מיר געלאָזט וויסען, אַז עמיצער האָט מיין נאָמען אַרויסגעגעבען, און אַז איך קאָן דערוואַרטען אַן אַרעסט. איינע פון די שווערסטע זאַכען איז פאַר מיר געווען, דאָס געזעגענען זיך מיט די צוויי מענשען, מיט דער גראָליכער פרוי, מיטן יוגענדליכען פּנים, און מיט דעם הויכען, דאַרען שנייַדער, מיט וועלכען איך האָב זיך איצטער צוזאַמענגערעט גאַנץ פלייסיג און גוט. וועז איך האָב אים געזאָגט אַז איך מוז אַפּפאָרען, האָט ער מיר א ליינגערע וויילע אָנגעקוקט און מיר געפרעגט, דורך זיינע צייכענס:

— איז עס אויף לאַנג?

— דאָס וויס איך ניט, — האָב איך געזאָגט, ניט זיכער.

ער האָט זיך אויפגעשטעלט, אַרויפגעלייגט זיינע שווערע הענט אויף די אַקסלען מיינע, און געקוקט אויף מיר אַ היפּשע וויילע. דאַן האָט ער געזאָגט:

— איר וויסט, אַז איר קוקט אויס פונקט ווי מיין אינגעל. איר זיינט אויך אַזוי בלאַס, און אַזוי יונג, דערפאַר האָב איך אייך אַזוי ליב. קומט, וועז איר קאָנט. און ער האָט זיך פון מיר אָפּ־געקערט, און איז געבליבען שטיין מיטן פנים צום וואַנט.

איך בין אַרויס, און גלייך אַוועק אויפן וואָקזאַל. איך האָב באַ־דאַרפט באַזוכען וואַרשע, און דאָרט, אויפן וואָקזאַל, האָט מען מיך אַרעסטירט. מען האָט מיך אַריינגעזעצט אין פאַוויאָק, וואו איך בין אָפּגעזעסען איבער אַ יאָר צייט. דאַן האָט מען מיך אַוועק־געשיקט אין מיין געבורטס־שטאָט, פון וואַנען איך האָב זיך באַלד אָפּגעטראָגען, און איך בין ווידער געקומען אין שווייצאַריע — דאָס מיינט ביאַליסטאָק. די ערשטע זאַך, וואָס איך האָב געטאָ איז געווען אָפּשטאָטען אַ וויזיט, ביים טויב־שטומען פריינד מיי נעם. איך האָב זיך אַרומגעדרייט אַ לאַנגע צייט, און געווארט אויפן אָווענט. נאָר דאַן האָב איך באַגעגענט אַ פאָר גוטע פריינד און אַיינער פון זיי, האָט אַ זאָג געטאָן צו מיר, אַזוי גלייכגילטיג

— וווייסט איר וואָס עס האָט פאַסירט, מיט אייער טויב שטומען פריינד, דעם שניידער?

— וואָס האָט פאַסירט? האָב איך געפרעגט און געפילט, א דאָס גאַנצע בלוט איז מיר אַנטלאָפען פון פנים.

— דער־הרג׳עט געווארען, אין אַ דעמאָנסטראַציע. די סאָל דאָטען האָבען געשאָסען און אַלע זיינען זיך צולאָפען. נאָר ער איז ניט געלאָפען. ער איז געבליבען שטיין אויף אייַן פּלאַץ, ו געווארט אויף עפעס. דאַן האָט זיך דערהערט אַ קנאַל, און ער א געפאַלען טויט.

מער האָב איך ניט געפרעגט. איך האָב דערפילט, אַז די פי ווערען מיר שוואַך. איך האָב געזען זיינע רונדע, שארפע אויג אָנגעשטעלט אויף מיר. און אַ שלוכצען האָט זיך אַרויסגעריסען פ מיין האַרצען.

* * *

און איצט, האָב איך געזען ביים מיטינג, אַ יונגע הויכע ג שטאָלט, מיט פונקט אַזעלכע אויגען, ווי ביי יענעם מענש וואָס האָט מיך ליב געהאַט, און וועמען איך האָב נאָך מער ל געהאַט. קאָן דאָס זיין, אַז דאָס אַן אייניקעל? אַדער אַן אַנד פאַרוואַנדעטער? דאָס וויס איך ניט, און צווייפעל אויב איך וו וועז עס איז זיך דערוויסען.

ד״ר יוסף בן אהרן כאַזאַנאָוויטש ע״ה!*)

(צו זיין דריסיגסטען יאָהרצייט)

פון שמואל לייב ראַבינאָוויטש, לאָנדאָן

אַ זעהר גרויסע ראָלע האָט געשפילט דר. כאַזאַנאָוויטש׳ס קעלטער ווערען צו דער ביבליאָטעק דער פאַקט, וואָס די קאָנגרעסען, וואו מען האָט אַזוי פיל דרושות אַוועקגעלייגט, האָבען זעהר ווייניג דערמאָנט זיין ווערק און נאָך דווייניגער אויפגעפאָדערט די לאָנדסמאַנשאַפטען, ביי צושטייערען צום אויפבוי פון דער „נאַציאָנאַל ביבליאָטעק״, וואָס האָט אין איהר געזעהען דעם ווידעראויפבוי פון אידישען גייסט אין אידישען לאַנד; ער האָט פון יאָהר צו יאָהר געווארט אויפ׳ן קאָנגרעס, ווי אויף „משיח״ און, אַז ער האָט געזעהען, ווי ווייניג אינטערעס די קאָנגרעסען האָבען אַרויסגעוויזען פאַר „קולטור אַרבייט״ און פאַר „געגענווארט אַרבייט״, האָט ער זיך געפילט באַליידיגט און נידערגעשלאָגען. אויב עס איז אויסגעוואָקסען, אַ ביבליאָטעק אין „העברַאיקאַ״ און „יודאיקאַ״, איינע פון די גרעסטע אין דער וועלט, וואָס ד״ר כאַזאַנאָוויטש האָט ליידער ניט זוכה געווען זי צו זעהן, איז דאָס ניט דער פאַרדינסט פון די קאָנגרעסען מיט זייערע עטליכע טויזענט פראַנק, וואָס זיי האָבען פון „יוצא וועגען״ באַווילִיגט, נאָר דער פאַרדינסט פונ׳ם „ביאָליסטאָקער״ נערוועאישען ד״ר כאַזאַנאָוויטש, וואָס האָט כמעט אַ נדר געטאָן: „אם אתן שינה לעיני לעפעפי תנומה, עד אמצא מקום וכו׳״, אַז ער זאָל ניט עסען און ניט שלאָפען, ביז ער וועט גרינדען די „נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק״. ניט עטליכע טויזענט פראַנק, האָט ער אַריינגעשטעקט אין דער ביבליאָטעק, נאָר זיין פאַרדינסט פאַר כמעט צוואַנציג יאָהר און ד״ר כאַזאַנאָוויטש, האָט גאָרניט אַזוי ווייניג פאַרדינט, ווי אַנדערע האָבען געמיינט. ער האָט געהאַט אַ ביליגע — אָבער אַ מאַסען־פראַקטיק.

1897־98. וועגן איך בין געווארען ביי כאַזאַנאָוויטש׳ן מעהר בן־בית, ניט נאָר צו טראָגען די פאַסילקעס אויף פאַטשט, נאָר אויך צום שרייבען זיין פריוואַטע קאָרעספאַנדענציע מיט די „מוכרי־ספרים״ אין דער וועלט, פלעג איך זיך ממש וואונדערען, מיט וואָס אַ מענש קען יוצא זיין מיט עסען. אַ גלאָז בלאָסע, זיסע טיי מיט אַ שטיקעל זעמעל, אָדער אַ גלאָז וואַרימע מילך מיט אַ שטיקעל קוכען — אָדער אַ שטיקעל מצה מיט מאָהן. קענט איהר זיך פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ טעם עס האָט וואַרימע מילך מיט האַרטע מצה מיט מאָהן? איך האָב קיינמאָל ניט געזעהען, ער זאָל זיך אַוועקזעצען אָפעסען אַ סעודה, ווי דער מיטעלשטאַנד אין ביאָליסטאָק פלעגט עסען.

אַז איך האָלט גראָד ביים עסען, וועל איך אייך דערצעהלען, וואָס ד״ר שמריהו לעווין ע״ה, איינער פון אונזערע געוועזענע בעסטע ציוניסטען, דערצעהלט: נאָך פאַר דעם ערשטען קאָנגרעס, איז ער אַמאָל געקומען קיין ביאָליסטאָק צו ר׳ שמואל מאָהילעווער זצ״ל, האָט ער דאָרטען געטראָפען כאַזאַנאָוויטש׳ן, האָט איהם כאַזאַנאָוויטש אַיינגעלאָדען צו זיך צו מיטאָג. כאַזאַנאָוויטש, האָט איהם באַלד געזאָגט, אַז ער עסט מיטאָג שפעט, ווען ער פאַרטיגט זיך אָפ מיט זיינע וויזיטען, אַרום צוויי אַזייגער. ר׳ שמואל מאָהילעווער, האָט אָפגערופען שמריהו לעווין אין אַ זייט און איהם מיט שמייכעל געזאָגט, ער זאָל פריער אָפעסען, איידער ער געהט צו כאַזאַנאָוויטש׳ן. און כך הוה, ביז מ׳האָט זיך געזעצט עסען, איז געווארען דריי אַזייגער און דערלאַנגט האָט מען צו גלאָז מילך און צו צוויי קליינע זעמעלעך יעדערען. דאָס איז געווען דער מיטאָג. כאַזאַנאָוויטש האָט איהם נאָך דערקלערט, אַז ער איז אַ „וועגעטאַריער״ און עסט ניט קיין פלייש. ווער עס האָט ריכטיג געקאָנט כאַזאַנאָוויטש׳ן, האָט געוואוסט, אַז דאָס איז ניט פון קאָרגשאָפט וועגען, נאָר ער האָט ממש ניט פאָרשטאַנען, ווי מאָכט מען דאָס אַ וועזען פון עסען, און ווי לעגט מען עס אַריין די נשמה און די געלט אין דער אכילה, וועז מען קען קויפען דערפאַר אַ ספר.

1899. אַרום דער צייט, איז ער אַריבער אין דער נייער דירה צו ווילבושעוויטש׳ן. דאָס איז געווען דער הינטערשטער טייל פון ווילבושעוויטשעס אַפטייק. אויסגעזעהן האָט די דירה, ווי אַ לאַנגער וואַגאָן מיט קליינע „קופע׳ס״. אַ סך צימערלעך, קליינע און טונקעלע. איך געדענק נאָך, ווי ער האָט מיך געפירט וויזיטען די נייע דירה, נאָך איידער ער האָט זי געדונגען; נאָר אַלע שכל־דיגע אַרגומענטען האָבען ניט געהאָלפען. כאַזאַנאָוויטש האָט זיך שטענדיג געלאָזט פירען ניט פון שכל, נאָר פון דער אידעע, אָדער פון אַ מענשען, צו וועמען ער האָט געהאַט פאַרטרויען.

מענשען, צו וועמען ער האָט געהאַט אַן אַבסאָלוטען פאַרטרויען האָט ער געהאַט זעהר ווייניג. צווישען די ווייניקע פערזאָנען, איז אויך געווען די פרוי „פוילינע ווילבושעוויטש״, די צווייטע פרוי פון אָלטען, פאַרשטאָרבענעם אפטייקער ווילבושעוויטש. זי איז געווען אַ געבילדעטע דאָמע און דערצו, האָט זי נאָך געראַטן „דייטש״ (איך אונטערשטרייך דייטש, ווייל אַ מענש מיט אַ דייטשע בילדונג, איז ביי איהם געווען גאָר די „אויבערשטע פון שטייסעל״, באַמערקונג פון שרייבער). אָט די פרוי ווילבושעוויטש האָט געהערט דער מויער און זי האָט איהם צוגערעדט, צו נעמען די דירה ביי איהר. זי פלעגט אָפט צו איהם אַריינקומען און מיט איהר, פלעגט ער זיך אונטערהאַלטען, ווי מיט אַ מענשען, ניט שרייען און ניט טופען מיט די פיס.

אין דער דירה, האָט ער אַראָפגעבראַכט פון גראָדנע, זיינע אַ קוזינע, אָדער אַ פּלימעניצע, אַן עלטערע מיידעל, אַ יתומה, זי זאָל איהם פיהרען די ווירטשאַפט. מ׳שטייגט געזאָגט, וואָס איז ביי איהם געווען צו פירען, אַז אויף עסען, האָט ער קיין געלט ניט געווואָלט אויסגעבען; לוקסוס, האָט שוין ביי איהם געהייסען אַזעלכע זאַכען, וואָס אפילו בעלי־מלאכות אין ביאָליסטאָק, פלעגען זיך דאָס דערלויבען. איז וואָס איז געבליבען, ווייסען די פאָדלאָגעס און אָפּשטויבען די ספרים, וואָס זיינען אַרומגעלעגען אין די טויזענטער (אַ דינסט־מיידעל, האָט ער באַזונדער געהאַלטען). ריינקייט האָט ער זעהר ליב געהאַט. אין דער דירה, אָהן ליכט, וואו די זון איז קיינמאָל ניט אַריינגעקומען, האָט די מיידעל, די הויז־פירערקע, באַקומען אַ שווערען „רוהמאַטיזם״ און

*) זעט פריערדיגען נומער 254 „ב. ש.״

ד״ר כאַזאַנאָוויטש אַליין, וואָס האָט שוין פריער געליטען אויף די פיס, האָט אָנגעהויבען צו ליידען אויף די פיס, נאָך מעהר ווי פריער.

ביאַליסטאָקער געדענקען נאָך, ווי ער פלעגט זיך אָפשטעלען אין מיטען גאַס און פלעגט אָנהויבען צו קראַצען די רעכטע פוס, אָדער ער פלעגט צורופען אַן איזוואָזטשיק, אַוועקשטעלען די פוס אויף דער דראָזשקע, אויסקראַצען — און הייסען דעם אָפּגענאַרטען (ענטוישטען) איזוואָזטשיק פּאַרען ווייטער. דאָס פלעגט ער מאַכען אַ קורצען „מאַסאַזש״, וועז עס פלעגט איהם אַ כאַפּ טאָן אַ „קורטש״ (קראַמף). אַלע וויייטאָגען אָבער, האָבען איהם געלוינט, ווייל ער האָט געוואוינט ביי ווילבושעוויטש׳ן, וואו ער האָט זיך געפילט היימיש.

אין דער דירה ביי ווילבושעוויטש׳ן, האָב איך זיך אויך געפילט שוין אַ סך היימישער. אַ חוץ דעם בין איך דאָך שוין געווען ביי איהם אַן איינגעהער אַ פּאָר יאָהר און ד״ר כאַזאַנאָוויטש איז כאַזאַנאָוויטש שוין מיך באַטראַכט פּאָר זיין פּריוואַט סעקרעטאַר. האָב איך געהאַט די געלעגענהייט, זיך צוצוקוקען צו אַלע זיינע קאָפּריזען און צו אַלע זיינע גוטע מעשים. דעמאָלט שוין, האָב איך זיך איבערצייגט, אַז זיינע גוטע מעשים וועגען אַ סך אַריבערׂ די קאָפּריזען, אָדער אויף פּראָסט אידיש, ווי מ׳פלעגט דאָס רופען אין ביאַליסטאָק, די „משוגעת׳ן״.

למשל: גבירים, האָט כאַזאַנאָוויטש ניט ליב געהאַט און זיי פלעגען איהם טאָקע דעם גאַנצען לעבען ניט רופען. וועז עס פלעגט אָבער טרעפען, ניט פּאָר אונז געדאַכט, אַן ערנסטע קראַנקהייט, אָדער, אַ גביר פלעגט האָלטען ביים שטאַרבען, דענסמאָל, איז כאַזאַנאָוויטש שוין געווען גוט געגוג; טאָמער, אפשר, האָט ער עפּעס אַ רפואה? פלעגט מען איהם קומען רופען, גראָד אין אַ קאָלטען אָדער נאַסען אָוונט, וועז ער פלעגט אַליין נויטיג האָבען זיך אָפּרוהען, ד. ה. אַריינקוקען אין די קאָטאַלאָגען, אָדער צו דיקטירען מיר אַ בריוו. נו, נו, פלעגט ער אָנהויבען געהן אַ טענצעל אוז טופען מיט די פיס. וועז מ׳פלעגט איהם זאָגען, ד״ר, עס איז דאָך אַ מצוה, אַ מענש האָלט ביים שטאַרבען, פלעגט ער נאָך מעהר שרייען: „מיך קאַרמעט מען מיט מצוות״, די רוּבעלס אָבער, פלעגט איהר טראָגען צו אָנדערע. פונדעסטוועגען, איז די מצוה פון „פקוח־נפש״, געשטאַנען ביי איהם העכער, ווי זיין באַליידיגטער כבוד. ער פלעגט כאָפּען דאָס פּעלצעל אוז לויפען, אוז אויב ער איז אויפ׳ן גביר גאָר אין כעס געווען, וויייל יענער האָט קיינמאָל ניט געגעבען קיין קאָפּיקע פּאָר „חובבי ציון״, פלעגט ער פון דאָרטען אַרויסלויפען אוז ניט נעמען קיין געלט, צו באַוויזען, אַז ניט צוליב די געלט, איז ער געגאַנגען. „טפו, געלט, חזירים, ביי מיר גאָרניט, חזירים״!

זעהר אינטערעסאַנט פלעגט זיין, דער קבלת פּנים, מיט וועלכען ער פלעגט צונעמען קראַנקע ביי זיך אין דער היים (אָפּיס־אויר׳ס, שפּרעכשטונדען). די סצענעס, פלעג איך צוזעהן, וועז איך פלעג קומען אין אָוונט שרייבען די בריוו. ד״ר כאַזאַנאָוויטש פלעגט געווינליך זיצען אַ פּאַרצאָרענטער, וויייל, אימי־צער פון די מוכרי ספרים אין אויסלאַנד, פּאַרלאַנגט אַ צו טייערען פּרייז פּאָר אַ ספר, וואָס ער וואָלט וועלען איינשאַפען פּאָר׳ן „בית נאמן״! ווי איך פלעג זיך אָוועקזעצען שרייבען, צי דאָס איז געוען צום בוך־העגדלער „פּאָפּפּעלאויער״ אין בערלין, צו י. קויפּמאַן, אין פראַנקפורט־אַם־מיין, צו „ר. מאזין און קאָ.״ אין לאָנדאָן, אָדער גאָר קיין אַמסטערדאַם, (דעם נאָמען פון דער אַנטיק־וואַרישער בוכהאַנדלונג, האָב איך ליידער שוין פאַרגעסען), אָדער גלאַט צו אַ „פּראָמינענטען״ ציוניסט, אַ בריוו לטובת הכלל, אהא! מ׳הערט שוין אַ הוסט פון יענער זייט טיר, פון „וואַרטע־צימער״ און איך פלעג אויפהערען צו שרייבען, כדי ער זאָל צוערשט אָפּ׳פּטר׳ן דעם חולה.

„שרייב וויייטער״, פלעגט ד״ר כאַזאַנאָוויטש צו מיר זאָגען; עס איז איהם פשוט אַ שאָד געווען, מבטל צו זיין אַ מינוט פון די ספרים, וואָס ער האָט אָנגעצייכענט צו קויפען. „זעה נאָר און קריצען מיט די ציין, צוואַנציג מאַרק, פלעגט ער וויייטער זאָגען, וויל קויפמאַן אין פראַנקפורט אַם־מיין, פאָר דעם און דעם ספר. „גבירים שטאָפען די בייכלעך און געבען ניט אַ קאָפּיקע פּאָר׳ן בית־נאמן״. אַז איך פלעג פּראָבירען איהם צו באַרוהיגען אוז זאָגען: איהר האָט דאָך שוין גענוג אויסגאָבען „מהרש״א״ אָדער „מהר״ם שיף״, וועט איהר האָבען איינע וויניגער. „דו פּאָר־שטעהסט ניט; אויף דער אויסגאָבע, איז דאָך דאָ ר׳ לוי יצחק בערדיטשעווערס הסכמה״. „גבירים, חזירים, פלעגט כאַזאַנא־וויטש טופען מיט די פיס. פּאָר שלישי אין שוהל, וועלען זיי באַצאָלען, וויפיל מען וועט זיי אַריינטרייבען, אָבער אויסליזען אַ ספר פון גוי׳אישע הענט (געמיינט האָט ער מיט דעם, אָלע ניט אידישע ביבליאָטעקען אין דער וועלט), טפו... זאָלען זיי ווערען, און נאָך מאַכען זיי, כמעט, אַ „רוסישען מי שברך״. „אָבער די וויייבעל אין וואַרטע־צימער, הוסט דאָך אַזוי״, פּטר׳ט איהר אָפּ, דאָרט איז דאָך אַזוי קאַלט, פלעג איך איבערהאָקען דעם שמועס איבער די גבירים.

„די ערשטע זאָך, פלעגט כאַזאַנאָוויטש זאָגען, נעם אַריין דיינע „קאַלאָשען״, דאָרטען, וועט מען זיי נאָך אָפּ׳גנב׳ענען״, און דערווייילע, וועל איך אויסשרייבען אַ „רעצעפּט״, פלעגט ער ענט־פערען און שוין שרייבען אַ רעצעפּט אויסענוויניג. אַז איך פלעג פרעגען: „איהר האָט דאָך גאָרניט געזעהען די קראַנקע״? פלעגט ד״ר כ. ענטפערען, ער דאַרף ניט זעהן, ער וויים שוין.

אַז כאַזאַנאָוויטש פלעגט זיצען פּאַרטיפט אין זיינע קאַטא־לאָגען, אָדער אין זיין קאַרעספּאָנדענציע און דער חולה פלעגט אָפּטמאָל וועהרען אומגעדולדיג וואַרטענדיג, פלעגט עפענען אַ „שפּאַרונג״ (שפּעלטעל) אין טיר, פלעגט כ. ניט אַ קוק געבען, וועהר עס האָט געעפענט די טיר, נאָר אַ געשריי טאָן, „וואָסי? וואָסי?״ דער פּאַציענט, פלעגט אָנהויבען שטאַמלען: דער קאָפּ טהוט מיר וועה, אָדער דער בויך. פלעגט כאַזאַנאָוויטש ענטפּע־רען: „מיר טהוט אויך וועה דער קאָפּ״; „אין בעט, בעט, בעט! ניט עסען, עסען, עסען!״ און געבען דעם חולה אַ שטיקעל פּא־פּיר (רעצעפּט); ניט אָנקוקען דעם חולה און איהם זאָגען: „דריי מאָל אַ טאָג, דריי טאָג, וויילבושעוויטש, שעוויטש, שעוויטש״ (ד. ה. דעם רעצעפּט מאַכען ביי וויילבושעוויטשען) און נעמען דריי מאָל אַ טאָג. די געדאַנקען פלעגען ביי איהם פליהען אַ סך גיכער, ווי דער מויל, האָט געקענט ארויסרייידען די וועהרטער און איין וואָרט פלעגט איבעריאָגען דעם אָנדערען.

וועז איך פלעג איהם אָפטמאָל פרעגען, ווי איז דאָס מעגליך, גאָרניט אויסצוהערען אַ חולה, אָדער נאָר יוצא זיין, אַ לייג־טאָן דעם אויער צום פלייצע אויף אַ פערטעל סעקונדע און פאַרטיק, האָט ער מיר געענטפערט: „ערשטענס, איז ער מבחין צווישען אַן ערנסטען חולה און צווישען איינעם, אָדער איינער, וואָס „פּיעשטשעט״ זיך פאָר׳ן מאָן, צווייטענס, אַז מ׳זאָל אפילו צוליי־גען צום פלייצע אַ דיקע שטיק ביאַליסטאָקער טוך און ער וועט אַרויפלעגען דעם אויער אויף דעם שטיק טוך, וועט ער אויך הערען, וואָס עס טהוט זיך אין די לונגען און אין האַרצען״. און באמת, איז ער טאָקע געווען דער בעסטער דאָקטאָר אין ביאַ־ליסטאָק, נאָר ער פלעגט ניט מאַכען דערפון קיין פּירוש.

אַ ראיה האָב איך, אַז ד״ר פּאַרשטעטער, דער ביאַליסטאָקער פּראָפעסאָר און „דערפּינדער״, אַז מ׳קען שוין נעמען צוויי רובעל, וועלן כאַזאַנאָוויטש פּלעגט נאָך נעמען ביי נגידים 50 קאָפּיקעס, פּלעגט זיך זעהר אָפּט אַרײַנכאָפּען אין אָוועלט צו כאַזאַנאָוויטש׳ן און איהם מיטנעמען צו אַן ערנסטען, רייכערען קראַנקען. פּאַר־שטעטער פּלעגט זעהר שטאַרק האַלטען פון כאַזאַנאָוויטשעס די־אַגנאָזע; כאַזאַנאָוויטש פּלעגט איהם אפילו ניט אָפּגעבען קיין גרויס כבוד און אין מיין געגענוואַרט, פּלעגט ער „פּאַרשטעטער רעכן״ רוקען דעם פּינגער אין דיקען בייכעל און זאָגען: „זעה נאָר, זעה נאָר, ווי דער בייכעל איז אָנגעשטאָפּט מיט „קוויטשער״ („חזיר״), וואָס דער בייכעל האָט אָפּגעקאָסט״! ד״ר פּאַרשטעטער, מיט זיינע קולטיווירטע מאַניערען, פּלעגט זאָגען: „קאָללעגע, באַ־רוהיגען זי זיך״, און פּלעגט איהם אַוועקשלעפּען צום חולה און ברענגען איהם באַלד צוריק. אַז מ׳פּלעגט כאַזאַנאָוויטשען רופען אויף אַ „קאָנסיליום״ פּלעגט ער געהן, נאָר מיט אַ פּאָר עלטערע ביאַליסטאָקער דאָקטוירים, אפילו מיט׳ן פּוילישען דאָקטאָר קא־טאָוויטש, ווייל ער האָט איהם געהאלטען פּאָר אַן אַרענטליכען מענשען. ער האָט ניט געקאָנט פּאַרטראָגען די נייערע דאָקטוי־רים, וואָס „פּלירטעוועז״ מיט דער רוסישער קולטור, פון וועל־כער עס האָט געשמעקט מיט „פּאָגראָמען״ פון איין זייט און מיט אַסימיליאַציע פון דער אַנדערער זייט.

אַ חוץ דעם, איז כאַזאַנאָוויטש געווען צו ערנסט און צו אי־בערגעבען זיין באַרוף, אַלס דאָקטאָר. ער האָט ניט געוואָלט מבטל זיין די צייט אויף פּוסטע שמועסען מיט די נייע דאָקטוי־רים אויף „קאָנסיליום׳ס״, וועז די דאָקטוירים, געהען אַריין אין אַ חדר מיוחד, „קלאָמפּערשט״, זיך באַראַטען איבער דעם חולה און זיין קראַנקהייט. עס האָט געטראָפען, (איך, דער שרייבער פון די שורות, וויים אפילו ביי וועמען דאָס איז געווען), מ׳האָט כאַזאַנאָוויטשען צוגעצויגען צו אַ קאָנסיליום מיט אַנדערע צוויי יונגערע דאָקטוירים ביי אַ גביר, וואו יעדערער האָט באַקומען צו צוויי רובעל. (דאָמאָלסדיגע יאָהרען, איז דאָס געווען אַ סך געלט). כאַזאַנאָוויטש האָט באַטראַכט דעם חולה און מ׳איז אַריין אין אַ באַזונדער צימער, זיך דורכשמועסען. אין אַ פּאָר מינוט ארום, איז כאַזאַנאָוויטש אַרויסגעלאָפּען פון באַראַטונגס צימער און האָט אָנגעהויבען אַרומצולויפּען איבער׳ן שטוב, ווי אַ ווילד־דער. די בני־בית פון קראַנקען, האָבען איהם געפרעגט, הער דאָקטאָר, וואָס האָט פּאַסירט? ער האָט זיי ניט געענטפערט און איז אַריין צוריק צו די דאָקטוירים אין צימער. אַ ווייַלע שפּעטער, איז ער צוריק אַרויסגעלאָפּען, פּאַרביטערט, מיט שוים אויף די ליפּען פון אויפרעגונג, לויפּענדיג צו דער טיר, זאָגט ער צו די פּאַמיליאַנטען: „וואָס מיינט איהר, זיי רעדען פון קראַנקען? זיי רעדען גאָר פון מיידלעך״ און איז אַנטלאָפּען.

און צוליב זיין עהרליכקייט און גראד, ווייל ער האָט זיך ניט אַריינגעלאָזען אין חניפּה׳דיגע אונטערהאַלטונגען, ניט מיט די קראַנקע, און ניט זייערע פּוסטע דאַמען, די „ליידיקגעהערקעס״, האָבען די גבירים איהם ניט ליב געהאַט און זיי האָבען איהם נאָר גערופּען, וועז דער טויט, איז זיי שוין געלעגען אויפ׳ן נאָז און „לית ברירה״, פלעגען זיי זאָגען, מ׳דאַרף אפשר אַריינרופען „דעם משוגע׳נעם״!

די מענשען אָבער, וואָס זיינען געשטאַנען נענטער צו איהם, האָבען געוואוסט, ווי ערנסט און טראָגיש ער האָט געמוען איט־לעכס פאַל מיט זיינע קראַנקע, אויב עס איז ביי איהם ניט גע־גאַנגען „עקאַרדינג טו פּלען״, ווי עס דאַרף צו זיין. אויב אַ קראַנקער איז געלעגען אויף „כאַנייקעס״, אַדער אין די „וויעט־ראַקעס״, אַדער גאָר אין „ישיבה געסעל״, אין אַ טיפוס, ניט פּאַר אונז געדאַכט, און ער האָט נאָך ניט געשוויצט, די צייט איז שוין אַריבער, האָט עס איהם געקאָסט אַ שטיק געזונט. ער האָט ממש ניט גערוהט און, ווי אָפּט, פּלעגט ער זיך פּלוצלינג אָפּרייסען פון זיינע ספרים און בריוו, לאָזען אַלץ אין מיטען און אַוועקלויפּען, ניט געבעטענערהייט צום קראַנקען. איך האָב שוין געוואוסט, וואָס דאָס באַטייט. קיינער פון די זייטיגע מענשען, האָט ניט געוואוסט, פּאַרוואָס ער שטורעמט אַזוי ווי דער ים און, פּאַרוואָס שיסט ער מיט האַלבע, אומפּאַרשטענדליכע וועלטער און וויל גאָר קיינעם ניט זעהן. איך האָב געוואוסט, אַז אין „דינה ראַניעס״, אַדער אין „קראַכמאַלניק׳ס״ געסעלע, ליגט אַ חולה מיט 42־41 גראד היץ און „סענדער מירצעס״ איז אין אַ „לינת הצדק״ פּענ־כער שמעלצט ווי שניי און האָט שוין קיין שום וויר־קונג ניט.

אַ גוואַלדיגען „טביעת־עין״ פון אַן אמת׳ן תלמיד חכם, האָט ער געהאַט. איין קורצער בליק, איז איהם גענוג געווען דורכצו־נעמען אַ מענשען דורך און דורך, אַדער ביים דורכבלעטערען אַ ספר, האָט ער שוין געהאַט אַ באַגריף, אויף וויפּיל דער ספר איז אינטערעסאַנט און נויטיג פּאַר זיין קאַלעקציע. פון זיין שמיעה (געהער), האָב איך שוין פּריער דערצעהלט. אויב ער האָט אין מאָל געהערט איינעם הוסטענדיג, האָט ער שפּעטער שוין דערקענט נאָכ׳ן הוסט, ווער דאָס איז דער הוסטער ביי איהם אין „וואַרטע צימער״.

איינמאָל אין אַ אָוועלט, זיצענדיג ביי איהם, האָב איך דער־הערש אַ שטאַרקען הוסט פון יענער זייט טיר. מאַך איך אַ שפּאַס און זאָג: הער דאָקטאָר, איהר קענט שוין שרייבען אַ רעצעפּט. ענטפערט מיר כאַזאַנאָוויטש, דו האָסט אַ טעות, „דאָס איז אַ שנאַרער״. און כך־הוה, עס איז אַרײַנגעקומען אַ איד נאָך אַ נדבה; ער האָט געהאַט, ווי דאָס הייסט אויף גמרא־לשון, אַ „טביעות עינא דקלא״ (דערקענען אַ מענשען נאָכ׳ן קול).

ד״ר כאַזאַנאָוויטש איז געווען אַן איבערגעבענער איד מיט׳ן גוף און מיט דער נשמה. אַן אידישער מנהג, איז ביי איהם גע־וען שטאַרקער ווי ביי פּרומע אידען אַ דין. פּונדעסטוועגען, פּלעגט ער קיינמאָל ניט געהן דאָוועגען און גאָר צוליב אַן אַנדער טעם: ער האָט ניט ליב געהאַט די כלומר׳שטע גבירים און נגי־דים, וואָס שטעהען אין מזרח־ראשון אַדער אין מזרח־שני און פּראָווען דערמיט גאווה און גלעטען זיך דעם בייכעל, וועז זיי קריגען אַ פּעטע „עליה״, שלישי אַדער ששי. ער פּלעגט זאָגען, אַזוי לאַנג, ווי די בתי־מדרשים וועלען ניט געבויט ווערען רונד, ניט קיין אויבען־אַן („תורת העגול״), נאָר אַלע גלייך, ווייל ער ניט געהן. אָבער שבת און כשר האָט ער געהאַלטען, ווי די פּרומ־סטע אידען, כאָטש ער פּלעגט שבת פּאָר מיטאָג אַרויספּאָרען צו די ערנסטע קראַנקע. שבת, האָט געמוזט זיין אַ „טשאָנט״ און „משה בערל״, זיין אַמאָליגער אַדיוטאַנט פון „לינת הצדק״, האָט געמוזט קומען צום „טשאָנט״ און דערצעהלען איהם אַלע אינטרי־געס, וואָס עס האָבען פּאַסירט אין די קהל׳שע אינסטיטוציעס. איך קען אייך פּאַרזיכערען, אַז משה־בערל, האָט געהאַט ביי זיך אין דער היים אַ בעסערען און פּעטערען „טשאָנט״, קומען אָבער, האָט ער געמוזט. עס איז שוין געווען אַ חזקה. נאָכ׳ן שבת׳דיגען „וואַרעמעס״, פּלעגט ער אַרײַנקריכען אין בעט און זיך צודעקען מיט אַ „פּעריינע״ און פון אויבען נאָך אַרויפּלעגען זיין „זשמיי־זענעם״ פּעלצעל; ער האָט דעמאָלט שוין געליטען פון רעוומא־

טיזם און פון „ארטעריען־פארקאלקונג". עס איז איהם שטענדיג געווען קאלט, אין זיין טונקעלער דירה, אפילו זומער.

1903. אט אזוי האב איך פארבראכט די אוועגטען פון מיינע יוגענט יאהרען, 1897־1903 אין כאזאנאוויטשעס קאמפאניע. א שטיקעל כאראקטעריסטיק פון זיין פריוואט לעבען, האב איך שוין אויבען געשילדערט, אבער ניט אלץ געדענק איך. ניט אלץ, וואס מ׳זעהט, קען מען דערצעהלען און ניט אלץ, וואס איך וואלט קענען דערצעהלען, וואלט מען קענען דרוקען, בפרט, אז דאס וואלט פארנומען גאנצע ביכער. אבער נאך איין זאך, וואלט איך וועלען דערצעהלען דעם אינגערען דור, אז ד״ר כאזאנאוויטש, כאטש ער האט ניט געהערט צו קיין פאליטישער סאציאל רעווא־לוציאנערער, אדער סאציאל דעמאקראטישער פארטיי, איז געווען לינק און אן אידעאליסט פון ריינסטען וואסער. ער האט ניט געהערט צו די מענשען, וואס הייסען אנדערע עסען שווארץ ברויט אדער גאר „גרוישען" שטיינער און אליין עסען זיי „קייק" און טרינקען „שאמפאניער". ער איז געווען פון די ווייניגע מענשען, וואס זיינען „נאה דורש ונאה מקיים", וואס זיי זיינען מקיים צו־ערשט אליין, דאס וואס זיי פארלאנגען שפעטער פון אנדערע!

און דא איז געקומען דער יאהר 1903 מיט זיינע אירבערא־שונגען. פסח־צייט: דער פאגראם אין „קישיניאוו", אין אויגוסט: דער 6־טער קאנגרעס מיט׳ן „אוגאנדא"־פראיעקט, אין הערבסט: דער פאגראם אין „האמליע" און אין ביאליסטאק אליין די אומ־רוהיגע שטימונג. די מורא פון דרויסען פאר פאגראמען און גלאט שיסעריייען און דער אינערלעכער קאמף פון די אומצייליגע פארטייען, וואס זיינען אויסגעווארקט אויף כאזאנאוויטש׳ן און די געוויינליכע ארבייט, האט דערביי גליטטען. כאזאנאוויטש, איז ארומגעגאנגען מוטלאז וויי אונטערגעשניטען די פליגלען. גראד צו דעם קאנגרעס, האט ער אנגענומען דעם מאנדאט, אלס דעלעגאט, וואס פאר איהם האט דאס באטייט, א התחייבות כלפי ביאליסטאקער ציוניסטען, וואס האבען איהם אויסדערוועהלט. און שטעלט אייך פאר, אז גראד אויפ׳ן 6־טען קאנגרעס (1903), איז הערצל ארויסגעקומען מיט זיין „אוגאנדא"־פראיעקט, וואס עס האט געפירט צו דער שפאלטונג אין דער ציוניסטישער ארגאניזאציע. כאזאנאוויטש מיט זיין גרויסער פארעהרונג צו ד״ר הערצל און מיט זיין גרויסער דיסציפלין פון א סאלדאט צו אלע אידעען, וואס ער האט אנגענומען, האט געשטימט מיט הערצלען פאר „אוגאנדא". אבער דער רוב מנין און דער רוב בנין פון די רוסישע ציוניסטען, די אלטע „חובבי ציון", מיט אוסישקין בראש, האבען וויינענדיג פארלאזען דעם זאל, אלס פראטעסט.

ד״ר כאזאנאוויטש מיט זיין אייזערנער זעלבסט דיסציפלין, האט געפאלגט זיין „פירער" ד״ר הערצל, אפילו וועז אנדערע האבען געזעהען, אז דער פלאן, איז ניט ריכטיג. כאזאנאוויטש, איז געווען דער ערשטער, וואס האט ביי דער אפשטימונג געענט־פערט „יא", וועז די רוסישע לאנדסמאנשאפט, האט זיך צוטיילט אויף „יע־זאגערס" און „ניין־זאגערס".

עלטערע לאנדסלייט, ציוניסטען, געדענקען דאך נאך די הארצרייסענדע סצענעס, מיט די געוויינען, וואס עס האבען זיך אפגעשפילט אויפ׳ן זעקסטען קאנגרעס, אזוי ווי דער בית המקדש וואלט חרוב געווארען, אזוי אז ד״ר הערצל, האט געמוזט אפ־געבען אן ערקלערונג און האט פרובירט צו באהויבען די דעלע־גאטען מיט דער באקאנטער שבועה: „אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני". אז דער „אוגאנדא פראיעקט", איז נאר א „נאכט־אזיל" (נאייט־עסייל), א „נאכט־פריוט", אדער דער דערווייליידי־גער אפרוה, און אז זיין שטרעבען און זיינע אויגען בלייבען נאך אלץ געווענדעט צו ציון. ד״ר הערצל, האט אין זיין דאמאלסדיגער היסטארישער רעדע געזאגט: „צו אזא ד״ר כאזאנאוויטש", אדער הרב ריינעס, זיינען אייך ניט א גענוגענדע גאראנטיע, אז מיר וועלען ניט אפווייכען פון דער „באזעל׳ער פראגראם". (פון די פראמינענטע רוסישע ציוניסטען, האבען דעמאלט געשטימט מיט כאזאנאוויטשען: הרב ריינעס פון לידע, ר׳ הלל צייטלין פון וואַרשע, דער פאטער פון ר׳ אהרן צייטלין פון „מארגען זשור־נאל", איהם צו לאנגע יאהר, פראפעסאר מאנדעלשטאם פון קיעוו און דער געשוואָרענער אדוואקאט איזידאר (ישראל) יאסינאווסקי פון וואַרשע, זכר כולם לברכה).

עס איז ווערט צו דערמאנען, און איך דערמאן טאקע אט די אלע מעשיות, צוליב דעם נאמען כאזאנאוויטש, וואס איז פאר־בונדען מיט זיי. נאכ׳ן 6־טען קאנגרעס, ווען ד״ר כאזאנאוויטש האט זיך אפגעזאגט פון ד״ר הערצל און האט געזאגט: „אויף ווידערזעהן אויפ׳ן 7־טען קאנגרעס", האט איהם ד״ר הערצל גע־ענטפערט: „איהר, ד״ר כאזאנאוויטש, וועט באשטימט זיין אויפ׳ן 7־טען קאנגרעס, צי איך ווע דארטען זיין, איז א ספק". און, אל תפתח פה לשטן, ד״ר הערצל, איז שוין אויפ׳ן 7־טען קאנ־גרעס ניט מעהר געווען. כ׳ תמוז, תרס״ד, (1904. 7. 3), איז ד״ר הערצל נפטר געווארען.

דער „אוגאנדא"־פראיעקט מיט דער שפאלטונג אין דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אויף „ציוני־ציון" און אויף „טערי־טארייאליסטען" און ד״ר הערצל׳ס טויט, האבען ד״ר כאזאנאוויטש גאנץ צובראכען. ער איז באמת ארומגעגאנגען ווי צומישט. פאר איהם איז ד״ר הערצל געווען אלץ אין דער וועלט, „דער רבי זאל לעבען", ווי ביי חסידים. אהן ד״ר הערצל, האט כאזאנאוויטש אנגעווארען זיין אידעאל און בכלל זיין גלויבען אין א בעסערע צוקונפט פאר׳ן כלל ישראל. א חוץ דעם, די אומרוהיגע צייט אין ביאליסטאק, און דא איז שוין 1905 מיט׳ן ערשטען קלענערען פאגראם (שבת נחמו) אין ביאליסטאק גופא. אלץ צוזאמען, האט געבראכט דערצו, אז די ארבייט מיט׳ן שרייבען בריוו, זוכען ספרים און זיי שיקען קיין ירושלים, האט זיך כמעט ווי אפגע־שטעלט.

1907־1903, האב איך דערווייל אויסגענוצט די צייט פאר אונזערען בחור׳שען פאראיין „ציונה", וואס מיר האבען געגרינ־דעט. אויסער דעם, האב איך זיך געלערנט שיסען, וואס דאס רוב יונגע לייט האט דעמאלט געמוזט קענען (אין דער געגרינ־דעטער „זעלבסט־שוץ"). א געוויסע צייט 1905 און 1906, בין איך געווען אין דייטשלאנד, אויף אזא אופן, זיינען די באציאונ־גען צו ד״ר כאזאנאוויטש, דער אפיציעלער טייל (פריוואט סעק־רעטאר, עהרענהאלבער) איינגעשלאפען. איך פלעג נאר נאך קומען, ווען ד״ר כאזאנאוויטש פלעגט מיר פריער אנזאגען, פאר־בייפארענדיג מיט דער דראזשקע, אז אין אוועגט האט ער א זעהר נויטיגען בריוו צו שרייבען.

איך האב גאר פארגעסען צו דערצעהלען, אז אין 1904, איז געווען א קאנפליקט אין „לינת הצדק" מיט די דאקטוירים. פאר־זיצער אין לינת הצדק איז דעמאלט געווען ד״ר רובינשטיין. דאס איז געווען א קורצע צייט איידער ער איז מאביליזירט געווארען אין „רוסיש־יאפאניישען קריג". האט עפעס פאסירט, אז איינער פון די קאמיטעט מיטגלידער האט באליידיגט א דאקטאר, פון די, וואס פלעגען אננעמען קראנקע מיט צעטעלעך פון לינת־הצדק.

אַ קיצור, די דאָקטוירים, וואָס זיינען געווען פאַראייניגט איז לינת הצדק, האָבען געשטרייקט און ניט אָנגענומען קיין קראַנקע פון לינת הצדק.

אויף דער דאָקטוירים זיצונג, איז כאַזאַנאָוויטש אַרויס מיט אַ פייער קעגען די שטרייקערס. ער האָט געשריען: „אַ יחיד קען מען מוחל זיין, אויב ער טהוט ניט ריכטיג, אָבער אונז, אַ רבים (די דאָקטוירים), וועט מען קיינמאָל ניט מוחל זיין, וואָס צוליב אַ קאָפריז פון אַ יחיד, זאָלען די אַרימעלייט בלייבען אָהן מעדי־צינישע הילף". אָט האָט איהר נאָך אַ שטריך פון זיין באַציהונג צו די באַליידיגטע און אונטערדריקטע אַרימעלייט.

1907־8. האָב איך, ניט פאר קיין אידען געדאַכט, געהאַט גרויסע צרות אין דער היים. מיין טאַטע, ע״ה, שעהן און געזונט, ווי אַ ריז, איז פלוצלינג קראַנק געוואָרען אויף אַן אומהיילבאַרע קראַנקהייט. ער האָט זיך אָפגעמאַטערט אַ יאָהר און איז געשטאַרבען, ט׳ תמוז (1908) תרס״ד. פאַרשטעהט זיך דאָך, אַז איך האָב ניט געהאַט, ניט די צייט, ניט דעם מוט, זיך צו באַשעפטיגען מיט אַנדערע זאַכען, אַ חוץ מיט׳ן טאַטענס קראַנקהייט.

דערווייַלע, 1907, האָט ד״ר כאַזאַנאָוויטש אָוועקגעשיקט קיין ירושלים דעם גאַנצען רעשט פון זיינע ספרים (אַרום 3000 בענד) און האָט זיך כמעט אינגאַנצען אָפגעשאָקלט פון זאַמלען מעהר ביכער, צוליב אַ מעשה, וואָס איהר ווּעט זעהן ווייטער.

די דאָקטוירים כאַזאַנאָוויטש און פאַרשטעטער, ניט פאַר קיין שטוב געדאַכט, פלעגען אָלע פאַר טעג זיין ביי אונז. כאַזאַנאָוויטש, האָט גאַנץ גוט געוואוסט אָלץ, וואָס עס טהוט זיך מיט מיר, איך אָבער, פלעג זיך אין שטאָדט גאָרניט אַרומדרעהען און זעהר זעלטען, פלעג איך אַרייגנעהן צו כאַזאַנאָוויטשען. איך האָב גאָרניט באַמערקט דעם שינוי, וואָס איז ביי איהם פּערזענליך פאַרגעקומען.

1909. וועז איך האָב זיך אַביסעל באַרוהיגט פון מיין דע־מאָלדיגער זעהר טרויעריגער סיטואַציע, האָב איך זיך אַרומגע־זעהן, אַז כאַזאַנאָוויטש פירט זיך אַרום מיט צוויי קליינע מיידע־לעך, וואָס ער האָט זיי געפונען זיינע „ניכטען" (פלימעניצעס). דאָס זיינען געווען די קינדער פון זיין קרוב כאַזאַנאָוויטש, דעם הויכען אידען, וואָס איז געווען סעקרעטאַר ביים ראַבינער ד״ר יוסף מאָהילעווער, ע״ה, און אָט די צוויי קינדער, זיינען געוואָרען זיין אידעאַל און זיין ציל אין לעבען. פאַר זיי האָט ער געלעבט, פון זיי האָט ער גע׳חלום׳ט און פאַר זייער צוקונפט האָט ער גע־דאגה׳ט און געשפּאַרט געלט.

גרויסע מענשען, קענען ניט לעבען אָהן אַ אידעאַל, ווען אפי־לו דער אידעאַל, איז פאַר אונזער פשוט׳ן שכל, פאַרקערט. אָט האָט דאָך טאַקע דער וועלט־באַקאַנטער איטאַליענישער אַנטרא־פאָלאָג „צעזאַר לאָמבראָזע" (אַ איד) אַרויסגעבראַכט די טעאָריע: „פאַם ג׳ענית צום אירזינן, איסט נור אין שריט". אַזוי ווי ד״ר כאַזאַנאָוויטש, איז אין די אַכציגער און נייַנציגער יאָהרען געווען איבערגעבען מיט׳ן גוף און מיט דער נשמה דעם „חובבי ציון" געדאַנק, אַזוי ווייט, אַז קומענדיג אין 1890 צוריק פון ארץ ישׂ־ראל, פלעגט ער אָנטאָן אַ רויטע „פעסקע", ווי די טערקען און אידען האָבען געטראָגען דעמאָלט אין ארץ ישראל און פלעגט אַרומרייטען איבער׳ן שטאָדט אויף אַ קליינעם פערדעל, אָדער אויף אַן אייזעל, כדי צו ווייזען, אַז אַזוי דאַרפען זיך אידען צו־ריקקערען צו אַ נאַטירליכען לעבען, אָדער דאָס איז געווען אַ וואונק אויף „משיח׳ס צייטען": „עני ורוכב על החמור", און אַזוי שטאַרק ווי כאַזאַנאָוויטש איז געווען איבערגעבען דעם „לינת־הצדק", דער „נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק" און דעם „הערצל גע־דאַנק", אַזוי האָט ער זיך די לעצטע יאָהרען, פאַר׳ן ערשטען וועלט קריג, איבערגעגעבען דעם געדאַנק צו זאָרגען פאַר די קינדער פון זיין אַרימען קרוב כאַזאַנאָוויטש. עס איז מיין אייי־גענע השערה, אַז דאָס האָט געפירט צו דער טראַגעדיע אין יע־קאַטערינאָסלאָוו. „קליינע סיבות, גרויסע ווירקונגען", זאָג איך שטענדיג; דאָס איז געווען איינע פון די קליינע סיבות, „די קינ־דער", ווי כאַזאַנאָוויטש פלעגט זיך אויסדריקען, צוליב וואָס ער איז בכלל אַרויסגעפאָרען פון ביאַליסטאָק. דער טאָטע פון די קינדער, איז אַרויסגעפאָרען צוליב ד״ר מאָהילעווער, די קינדער — צוליב׳ן טאָטען, און נאָך די קינדער האָט זיך נאָכגעשלעפט ד״ר כאַזאַנאָוויטש.

ביי דער געלעגענהייט, ווען איך טראַכט פון ד״ר כאַזאַנא־ָוויטשעס סוף, דערמאָן איך זיך שטענדיג די גמרא (סנהדרין כ״א): אמר ר׳ יצחק, „מפני מה לא נתגלו טעמי תורה"? (פאַר־וואָס שטעהט ניט אין דער תורה דער טעם, פאַרוואָס מ׳זאָל יע טאָן, אָדער, פאַרוואָס מ׳זאָל ניט טאָן די מצוות?), „שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם". („ווייל ביי צווי־ מצוות שטעהט יע דער טעם, איז דער גרעסטער, (קליגסטער) מענש אין דער וועלט, טאָקע געשטרויכעלט געוואָרען"). עס שטעהט אין פּסוק (דברים י״ז), אַז דער קעניג, טאָר זיך ניט אָנ־שאַפען, ניט צופיל פּרויען (און ניט צופיל פערד) און די תורה גיט אָן דעם טעם, כדי זיי זאָלען איהם ניט אַראָפּפירען פון וועג, האָט שלמה המלך, דער קליגסטער מענש געזאָגט, איהם וועט עס נים שאַדען, איהם, וועלען זיי ניט אַראָפּפירען פון וועג. דער סוף איז אָבער גענוגן, אַזוי דערצעהלט דער פּסוק (מלכים א׳, י״א): „ויהי לעת זקנת שלמה, נשיו הטו את לבבו", אַז אויף דער על־טער, האָבען די ווייבער, איהם, שלמה המלך, דעם קליגסטען מענ־שען אונטער דער זון, אַראָפּגעפירט פון וועג.

„די קינדער", פאַר וועלכע ער האָט זיך כמעט מפקיר גע־ווען, און אנשטאָט ווי ער פלעגט פריער, שפּאָרען און אָפּלייגען געלט אין אַ באַזונדערער פושקע, צום איינקויפען ספרים, האָט ער איצט, אַרום 1908, אָנגעהויבען צו קלייבען פאַר זיי אויף נדן און, אַז עס פלעגט זיך אָנקלייבען אין פושקע שעהנע עטליכע רובעל, פלעגט ער אַוועקטראָגען אין „סבערעגאַטיעלנאַיָא קא־סאַ". ווי אַ פרומער איד, אַז ער קויפט אַ שעהנע זאַך, לייגט ער דאָס אַוועק אויף שבת, אַזוי פלעגט כאַזאַנאָוויטש דורכפאַרענדיג מיט דער דראָזשקע, זיך אַראָפּכאָפּען און איינקויפען אָלץ, וואָס עס האָט זיך איהם געדוכט, אַז „די קינדער", וועלען דערפון הנאה האָבען. אָפּטמאָל, פלעגט ער די קינדער מיטפירען אויף דער דראָזשקע, זיי זאָלען זיך אַליין אויסקלייבען, וואָס זייער האַרץ באַגאַהרט.

זעהר אָפט, נאָך מיין טאַטענס ע״ה, טויט, וועז מיין מאַמע, ע״ה, און איך, מיר צו לאַנגע יאָהר, האָבען זיך אַריבערגעצויגען אין „מלכה לעוו׳ס" מויער, אויף דער צווייטער גומיענער גאַס, (די דריטע הויז פון „נאָווא־ליפע", קעגען „ראכקע די שוואַרצע"), פלעגט ער פאַרבייפאַרענדיג, זיך אַרויפכאָפּען צו אונז און מיר ווייזען די מציאות, וואָס ער האָט איינגעקויפט פאַר „די קינדער". אָט „די קינדער", זיינען שפּעטער געוואָרען די דיקטאַטאָרען, און כאַזאַנאָוויטש איז געוואָרען זייער קנעכט. אַזוי האָט ער זיי „צו־פּיעשטשעט".

אמת, די ערשטע יאָהרען, וואָס ער האָט זיך אַרומגעפירט מיט די קינדער, האָט ער געהאַט גרויס הנאה דערפון, ער האָט

עפּעס דערזעהען יונגע פריילעכע פנימ׳ער אַרום זיך, אַ זאַך, וואָס ער האָט זיין גאַנץ לעבען ניט געזעהן אין די גאַנצע ד׳ אמות פון זיינע פינסטערע דירות מיט זיין פֿאַרטריקענטען לע־בען, וואָס ער האָט דאַרטען געפירט. ער איז עפּעס, ווי פֿאַר־אינגערט געוואָרען דורך די קינדער, און אַ שמייכעל האָט זיך באַוויזען ביי איהם אויפ׳ן פּנים.

בכלל, איז ער געווען אַזוי איבערגעגעבען צו די עטליכע מענשען, וואָס זיינען איהם געווען סימפּאַטיש, אַזוי ווי פריער צו זיינע אַנדערע אידעאַלען. אַ פֿאַר עפּיזאָדען פון מיין פֿריוואָט לעבען, וועלען אייך כאַראַקטעריזירען זיין אינטערעס פֿאַר די מענשען, וואָס זיינען איהם געשטאַנען נאָהענט.

1910. ד״ר כאַזאַנאָוויטש האָט געוואוסט, אַז איך פיהר אַ ליבע מיט אַ דייטשקע פון האַמבורג. נאָר די צרה איז געווען, וואָס אונזער טייערע שטאָדט ביאַליסטאָק, איז ניט אַנגעשטאַנען די „יעקעס", די עלטערען פון מיין כלה. האָב איך זיי איינגע־לאָדען צו אונז קיין ביאַליסטאָק, זיי זאָלען אַ קוק טאָן די שטאָדט, וואו מיין פֿאַרליבטע, וועט מוזען וואוינען.

ווינטער 1910, איז געקומען מיין מחותן מיט דער כלה און זיינען פֿאַרפֿאָרען צו אונז. מיר האָבען דעמאָלט געוואוינט, ווי שוין דערמאָנט, ביי מלכה לעוו. געקומען זיינען די דייטשען אי־בער „פראסטעקען־גראַיעווא", 3 ביינאַכט. ביז זיי זיינען אַראָפּ־געפֿאָרען אין שטאָדט, ביז מ׳האָט אַרומגעשמועסט די רוסישע אַרדענונג אין דער קליינער גרענעץ־שטאָדט, גראַיעווא, און גע־טרונקען אַ גלעזעל טיי פון „סאַמאָוואַר", איז געווען 5 אַ זיי־גער פֿאַרטאָג. אָבט אַזייגער אין דער פריה, אפשר האָלב נײַן, ניט שפּעטער, האָב איך דערהערט אַ שטאַרקען קלינגען אין טיר, וואָס נאָר די „פּאָליציי", קען אַזוי קלינגען. ניט טויט, ניט לע־בעדיג, האָב איך זיך אַראָפּגעכאַפּט און געעפּענט אַ שפּאַרונע אין טיר, איך דערזעה, „ד״ר כאַזאַנאָוויטש", ער שרייט: „וואו איז די כלה, וואו איז די כלה"? עס האָט גאָרניט געהאָלפֿען, מען האָט געמוזט אויפֿוועקען די כלה, אַ פּאַרשלאָפענע און ער האָט זי אַנגעקוקט, געשמועסט אַביסעל און, אַז זי איז איהם געפּעלען געוואָרען, האָט ער זיך אָפּגעזעגענט און האָט אַנגעזאָגט דער כלה: „אויב איך וועל זי ניט גוט באַהאַנדלען, זאָל זי קומען צו איהם, זיך באַקלאָגען, ער וועט זי באַשיצען". אָט דאָס איז כאַזאַנאָוויטש. ער האָט פשוט געוואָלט זעהן די כלה, וואָס גיכער, טאָמער, האָט מען מיך אָפּגענאַרט.

1913. נאָך דער חתונה, דאָס איז געווען ווינטער, האָב איך זיך צוגעקילט. מיר האָבען דעמאָלט געוואוינט אין דער געסעלע מיט די פיר נעמען: „זעליג קאַנעלס", „סאָלאָוויטשיקס", „צירק געסעל" און „טשענסטאַכאָווסקאַיאַ". דאָס איז געווען, די צווייטע הייזעל פון „נאָווא־ליפּע"; אַ „אָסאָבניאַק"; אונטען האָב איך געהאָט דעם לאָגער און אויבען די וואוינונג (ד״ר חיים שאָשקעס, האָט מיר דערצעהלט, אַז דער מויערעל, איז די אינציגיג הויז, וואָס איז שטעהן געבליבען אין יענער געגענד, נאָכ׳ן חורבן ביאַליסטאָק, און דאָרטען האָט זיך באַזעצט, איינער פון די „ראשי הקהל", ד״ר..., דעם נאָמען האָב איך פֿאַרגעסען (ניט ד״ר דא־טינער)!

וועז ד״ר כאַזאַנאָוויטש האָט מיר אויסגעהערט די לונגען, האָט ער גאָרניט דערצעהלט קיין מעשה (מסתמה האָט ער ניט געוואָלט איבערשרעקען מיין יונגע ווייבעל) און האָט אַנגעהויבען אַריינצוקומען אין דער פריה, פֿאַרנאַכט און אַ פֿאַר מאָל אפילו גאַנץ שפּעט ביי דער נאַכט. שפּעטער, אַז איך בין בעסער געוואָ־רען, האָט ער דערצעהלט, אַז איך האָב געהאַט אַ לונגען אַנטצינ־דונג. אָט האָט איהר נאָך אַ שטריך, ווי ערנסט, ער האָט זיך באַצויגען צו זיינע פֿאַצינטען; אַריינלויפען 12־11 ביי דער נאַכט, ניט געבעטענערהייט, ווייל ער האָט געשפּירט, עס איז אַ קרי־זיס. ניט צו פֿאַרגעסען אַז אין 1913, איז ער שוין געווען כמעט אַ זיבעציגער.

איך וועל אייך דערצעהלען, כאָטש עפּעס פון דער הומאָריס־טישער זייט, וואָס ער פלעגט גיך אַרויסרייַדען, אין זיין לויפען און אין זיין צעטראַגענקייט:

זומער 1913, אַ יאָהר פֿאַר׳ן ערשטען וועלט־קריג, איז מיין זוהן (דער איצטיגער, אַזוי־גערופענער „ענגלישער דאָקטאָר", מיט נאָך אַ פינף אַנדערע נאַציאָנאַליטעטען, ווי איך) מיט מזל געבוירען געוואָרען. אויפ׳ן צווייטען טאָג, איז כאַזאַנאָוויטש אַריינגעלאָפען מיט אימפּעט אָפּגעבען „מזל טוב" און כאָפּען אַ קוק, וואָס מאַכט די „קימפּעטאָרין מיט׳ן אינגעלע". אַריינקו־מענדיג צו דער „קימפּעטאָרין" אין צימער, האָט ער דערזעהען איבער׳ן בעט הענגען „שיר המעלות׳ן". פרעגט ער ביי מיין ווייב, ווער האָט דאָס אויפגעהאַנגען. ענטפערט מיין ווייב, „די דייטש־קע", וואָס האָט דאָס קיינמאָל גאָר ניט געזעהן, אַז די „טאַנטע ליפּשיץ", האָט דאָס געבראַכט, אַלס מיטעל קעגען „טייוואָלים און מכשפות". זאָגט כאַזאַנאָוויטש, „אַז די טאַנטען אַליין זיינען די גרעסטע מכשפות". ער האָט הומאָר און אפילו, וועז ער פלעגט זיך „צאַפּלען" און טראַפּעטשען" אויף די דר... אידעלעך, וואָס געבען ניט קיין געלט אויף „ישוב ארץ ישראל", פלעגט אין זיין שילטען, ליגען אַ שאַרפער וויציגער אויסדרוק, דורכגעדרונגען מיט ליבע צו זיין פֿאָלק „ישראל".

שרייבענדיג אָט די זיטעל, דערמאָנענדיג די מעשה מיט כאַזאַנאָוויטש׳ן און די „שיר המעלות׳ן", איז מיר גראָד אָנגע־קומען רפאל רייזנערס בוך „דער אומקום פון ביאַליסטאָקער אי־דענטום" (דער בוך אַליין איז אַ „מייסטערשטיק". און איך בין אַ צו שוואַכער שרייבער, צו שרייבען איבער איהם אַ רעצענזיע, נאָר איין זאַך קען איך זאָגען, וועז איך וואָלט פֿאַרמאָגט אַזאַ טאַלאַנט און אַזאַ זכרון, וואָלט איהר ביאַליסטאָקער לאַנדס־לייט, געהאַט וואָס צו לייענען פון אַלט ביאַליסטאָק. די באַנייטע, פוילישע ביאַליסטאָק, האָב איך שוין ניט געקענט, און דאָס איז אויך אַן ענטפער אויף אַלע אָנפראָגען, וואָס איך באַקום, פֿאַרוואָס איך שרייב ניט פון דער „נייערער" צייט. באַמערקונג פון שרייַ־בער).

און וואָס פֿאַר אַ צופאַל. אין רייזנערס בוך, האָב איך דער־זעהען דעם קאַפּיטעל „איסאַק מאַרקוס, דער קאָמענדאַנט פון דער אַרדנונגס־דינסט". רייזנער באַשטעטיגט, וואָס איך האָב פון איסאַק מאַרקוס׳ן שטענדיג געהאַלטען, אַז ער איז געווען אַ דזשענ־טעלמען, מיט אַ אמת׳ע אידישע האַרץ, כאָטש ער איז ניט געווען קיין פֿרומער און כאָטש ס׳רוב ביאַליסטאָקער האָבען איהם גע־האַלטען פֿאַר אַ בל־גאוה. איסאַק מאַרקוס, ווי זיין פֿאַרשטאַרבע־נער פֿאָטער, יעקב ע״ה, פלעגט אָפטמאָל טהון אידען אַ טובה, וואָס פלעגט איהם קאָסטען אַ סך געלט און ער פלעגט קיינעם דערפון ניט דערצעהלען. אין זיין געגענוואָרט, האָט זיך קיינער ניט געטאָרט דערלויבען, עפּעס זאָגען אַ צווייִדייטיגעס וואָרט איבער אידען, נאָר קיין אונטערשיד ניט, צי דאָס איז געווען אַן אָפּיצער, אָדער אַזוי אַ טשינאָוניק, אין וועלכער געזעלשאַפט ער האָט זיך געפונען. עס פלעגט קומען צו די גרעסטע סקאַנדאַלען.

אָבער ניט דאָס בין איך אויסגעזן. מיט אַ 56־55 יאָהר צוריק, בין איך געווען אויף איסאָק מאַרקוסעס ברית און ביי מיין זוהן אויפֿן ברית, דעם „ענגלישען דאָקטאָר", וואָס איך האָב פֿריער דער־מאָנט, איהם צו לאָנגע יאָהר, איז איסאָק מאַרקוס געווען „קוואַ־טער" (געפּאטער). איסאָק מאַרקוס, איז געווען מיט מיר, מיר צו לאָנגע יאָהר, פון טאָטענס ע"ה, צד, דער זעלבער קרוב, ווי ד"ר חיים שאָשקעס, אויף לאָנגע יאָהר, איז מיט מיר פון מיין מאָמעס צד. צוליב דער מעשה מיט כאַזאַנאָוויטש'ן און דער „קינפּאַטאָרין", האָב איך געהאַלטען פאַר נויטיג, צו פאַראייביגען אַ טיפּ פון אַ ביאָליסטאָקער אמת'ן אינטעליגענט, וואָס רפאל רייזנער דערמאָנט איהם, און וואָס ער איז גראָד געווען אויף מיין זוהנס ברית.

און איצט קומט דער סוף, „די טראָגעדיע", ווי איך רוף אָן ד"ר כאַזאַנאָוויטשעס סוף. אָוודאי, האָט אַזאַ ליכטיגע (גייסטיג געמיינט) פֿערזענליכקייט, וואָס ווייניג אַזעלכע זיינען געווען, אפילו צווישען די רוסיש־אידישע אָמאָליגע אידעאָליסטען, האָט פאַרדינט אַ בעסערע עלטער און אַ שענערע לוויה, נאָר געה פרעג קשיות ביים רבונו של עולם, ווער איז, אַ „צדיק גמור" (צדיק וטוב לו, צדיק גמור), ווער איז אָן אָבסאָלוטער צדיק? אַזעלכע זיינען כמעט גאָרניט דאָ, אויב כאַזאַנאָוויש איז דאָס ניט געווען. אַ מענש, וואָס האָט ניט הנאה געהאַט פון דער וועלט, וואָס אַ שמעק טאַבאַק איז ווערט.

אין „ביאָליסטאָקער שטימע" נומער 245 (יאָנואַר־פעברואַר, 1947, האָב איך אין מיין אַרטיקעל „40 יאָהר באַגעגענישען מיט ביאָליסטאָקער", דערצעהלט, ווען איך בין געקומען אין אויגוסט 1915, קיין יעקאָטערינאָסלאָוו און ניט געקענט באַקומען קיין צימער אין די האָטעלס, בין איך צוגעפאָרען מיט דער דראָשקע צו אַ אָרימען האָטעל, איז פלוצלינג אַרויסגעלאָפען כאַזאַנאָוויטש און האָט זיך געכאַפט קושען. איך האָב גאָרניט געוואוסט, אַז כאַזאַנאָוויטש איז אַוועקגעפאָרען פון ביאָליסטאָק, אַזוי פאַרדרייט בין איך געווען די לעצטע וואָכען אין ביאָליסטאָק, אַז איך האָב זיך מיט כ. גאָרניט געזעגענט. און אין יעקאָטערינאָסלאָוו, האָב איך זיך אויפגעהאַלטען נאָר זיבען וואָכען און אַוועקגעפאָרען קיין מאָסקווע און אריינגעקראָכען אין נאָך גרעסערע פאַרדרעהע־נישען. אַ כלל, איך האָב ד"ר כאַזאַנאָוויטש ניט מעהר געזעהען.

דעם סוף דערצעהלט דער אַרטיקעל אין ביאָליסטאָקער „דאָס נייע לעבען", איבערגעדרוקט אין דער „ביאָליסטאָקער שטימע", פעברואַר 1923, פון איינעם „יוסף כאַראָשטשאַנסקי", וואָס איז געווען איינער פון די, וואָס האָבען אין יעקאָטערינאָס־לאָוו באַגליידט כאַזאַנאָוויטשען צו זיין אייביגער רוה. אָט וואָס ער שרייבט:

כאַזאַנאָוויטשעס באַקאַנטע צווישען די קהילה־לייט אין יע־קאָטערינאָסלאָוו, האָבען איהם פאַרשאָפט אַ פאַסיגע 5־צימער וואוינונג. די וואוינונג האָט כאַזאַנאָוויטש אויסמעבעלירט, און האָט אריינגענומען זיין פּליימעניק, (וואָס איז געווען אַ שרייבער ביים ראַבינער ד"ר מאַהילעווער אין ביאָליסטאָק) מיט זיין פּא־מיליע, צוזאַמען 5 פערזאָן. וואָס כ. האָט זיי אונטערשטיצט, נאָך זייענדיג אין ביאָליסטאָק, באַזונדערס, ווי איך האָב שוין דער־צעהלט, האָט ער זיך אָפגעגעבען מיט די צוויי קליינע „פּלימע־ניצעס".

די יעקאָטערינאָסלאָוער קהילה, וואָס איז באַשטאַנען ס'רוב פון רוסיש אַסימילירטע אידען, זעהענדיג פאַר זיך, אַזאַ משונה־דיגע בריה ווי ד"ר כאַזאַנאָוויטש האָט אויסגעזעהן מיט זיין „הולך" און מיט זיין רעדען, האָט איהם באַשטימט נאָר 100 רו־בעל אַ חודש געהאַלט. דערפון האָט זיך כ. געפּילט זעהר גע־קרענקט און פלעגט עס יעדערען דערצעהלען די עולה, וואָס מען האָט איהם געטאָן; „געלט בכלל, איז דאָך ביי מיר בלאָטע". „דו ווייסט דאָך" און, „אַז ער האָט בדעה צו געבען אין יעקאָטערי־נאָסלאָוו, אומזיסטע מעדיצינישע הילף, צו אָרימע קראַנקע, ווי ער פלעגט געבען אין ביאָליסטאָק". „געלט בלאָטע, טפו, גאָר־ניט"! „וויפיל געפאָרען אומזיסט, וויפיל וויזיטען, לינת הצדק". אַזוי האָט כ. איינגע'טענה'ט מיט יוסף כאַראָשטשאַנסקי, אַ, אי־דעלעך, אַ, שנאָרערס. „טאָ, וואָס זאָגסטו, קענסט דאָך מיך? וואָס?" און טאָקע ניט קוקענדיג אויף דעם קליינעם געהאַלט, וואָס דער קאָמיטעט אין יעקאָטערינאָסלאָוו האָט איהם באַשטימט, האָט ד"ר כאַזאַנאָוויטש אויסגעפירט זיין אַרבייט מיט דער גרעס־טער פינקטליכקייט, ווי ער פלעגט עס שטענדיג טהון. ניט קיין רעגען און ניט קיין שניי, האָבען איהם ניט אָפּגעהאַלטען, דעם אַלטען מאַן, אַז ער זאָל זיך אַליין כאָטש אַ טאָג אויסרוהען; ער האָט געזאָגט, „ווי קען איך זיצען אין דער היים, ווען מיינע אָרי־מע היימלאָזע בריידער, נעביך, נויטיגען זיך אין מעדיצינישע הילף".

און די „טראָגעדיע", איז געקומען אין די יאָהרען 19־1918, ווען דער קאָמף אין דער „אוקראַינע", איז אָנגעגאַנגען צווישען דער „סאָוועטישער מאַכט" מיט די באַנדעס פון „מאַכנאָ" און „פּעטליוראַ". דעמאָלט, האָט די „פּלימעניצע" (די מוטער פון די צוויי מיידלעך, וואָס כאַזאַנאָוויטש האָט זיי באַקליידט און באַ־שוכט און אָפּגעהיט ווי דעם שווארצאפּעל פון אויג, און האָט אויך אונטערשטיצט די עלטערען), ערקלערט, אַז זי קען איהם ניט מעהר האַלטען אין שטוב. מען מוז צו איהם האָבען אַ עקס־טרא מענשען און אַן אָנדער אָרט.! אַוואַ, קריגט מען אין אַ צייט, ווען די „שראָפּנעלען" פליען איבער'ן קאָפּ, אַן אָנדער אָרט? האָט די יעקאָטערינאָסלאָוער קהילה מיט דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע, ניט געפונען קיין בעסער אָרט, ווי איהם אַריינצו־געבען אין אַ „מושב זקנים" (דאָס איז ניט קיין „מושב זקנים" פון אַ טיפּ ביאָליסטאָקער „מושב זקנים" אין ניו יאָרק, נאָר גאָר פּראָסט אַן „הקדש" פון נידעריגסטען סאָרט. אַ שטאָל פאַר פערד, מיט בערג מיסט, ווייל אין יענער אומרוהיגער צייט האָט מען גאָרניט געקענט קריגען קיין מענשען צום ריין מאַכען). דערצו, איז דער „מושב זקנים" נאָך אָנגעפילט געווען מיט שיכורים, „בויאַנעס" און אַלערליי טיפּען, וואָס זיינען דעמאָלט געווען ביי די נייע בעלי־בתים, די „אויבערשטע פון שטייסעל", צוליב זייער פּריערדיגע פאַרדינסטען; שוין אויסגעזעסען אַלע טורמעס.

מ'האָט אפילו פאַר כאַזאַנאָוויטשען אויסגעזוכט דעם בעסטען צימער, איז אָבער איין מאָל ביי דער נאָכט געקומען אָנגע'שי־כור'ט דער גרעסטער באַנדיט „ברוך'קע דער שכור", וואָס איז שוין פון פריער געווען אין כעס אויף כאַזאַנאָוויטשען, „דעם מיוחס", וואָס מען באַהאַנדעלט בעסער ווי די אַנדערע, און ער פלעגט טענה'ן, אַז ער איז מעהר „מיוחס" ווי כאַזאַנאָוויטש. אָט דער „ברוך'קע", האָט כאַזאַנאָוויטשען דערלאָנגט אַ זעץ אין זייט און אַראָפּגעווארפען פון בעטעל. אמת, עטליכע אַנדערע אַלטע לייט, האָבען פּראָטעסטירט און אַוועקגעטריבען דעם „בו־יאַן", כאַזאַנאָוויטש אָבער, איז שוין פון דעם קלאָפּ, ניט מעהר אויפגעשטאַנען.

דאָס איז בקיצור, וואָס יוסף כאַראָשטשאַנסקי, האָט דער־צעהלט אין „ביאַליסטאָקער נייע לעבען" און ער האָט נאָך צוגע־געבען, אַז דעם קלאָפּ אין זייט, האָט „ברוך׳קע" איהם דערלאַנגט, כ״ה כסלו, שפּעט אין אָוונט, (ד. ה. אין דער נאַכט פון ערשטען צום צווייטען טאָג חנוכה. באַמערקונג פון שרייבער).

די לויה איז געווען א׳ דראש חודש טבת, ו׳ חנוכה, תר״פ, 12 אַ זייגער ביי טאָג. אויפ׳ן הויף פון „הקדש", האָט דער אַד־וואָקאַט יוסף בערקמאַן ע״ה, געזאָגט אַ פּאָר ווארימע ווערטער, ליידער, זיינען כמעט קיין צוהערער ניט געווען. ביי דער לויה איז קוים אַ מנין געווען און, ווער עס איז געקומען, האָט זיך מוסר נפש געווען, ווייל די „סנאַראַדען" זיינען געפלויגען איבע׳ן שטאָדט, ווי פויגלען.! „די רויטע האָבען געשאָסען פון איין זייט שטאָדט און די „וויסע" פון דער אַנדערער זייט שטאָדט.

אָט אַזוי, איז אַוועק פון דער וועלט, איינער פון די גרעסטע רוסיש־אידישע אידעאַליסטען, וואָס האָט באמת פאַרדינט דעם קראַנץ פון אַ „קדוש"! אַזוי פאַרענדיגט כאַראָשטשאַנסקי זיין נעקראָלאָג איבער ד״ר כאַזאַנאָוויטש.

איך פאַרענדיג דעם אַרטיקעל, אַז ד״ר כאַזאַנאָוויטש האָט ניט נאָר פאַרדינט דעם קראַנץ פון אַ קדוש, נאָר ער איז טאַקע געווען אַ „קדוש". אַ קליניגקייט, אַפּלעבען 75 יאָהר, ניט דורכ־לאָזענדיג איין טאָג, אָהן אַן אידעאַל. מען קען איבער אַ אידעאַל פירען דיסקוסיעס, צי ער איז ריכטיג, אָדער נאַריש. אָבער פאַר דעם, וואָס טראָגט אַרום מיט זיך דעם אידעאַל אין האַרצען, איז זיך צוליב איהם מוסר־נפש און זאָגט זיך אָפּ פון אַלע אנדערע תאוות אין דער וועלט, איז דאָך דאָס, אַ זעהר הויכע שטופע פון מעשליכקייט, וואָס „לא כל אדם זוכה".

זיין לעצטער אידעאַל איז געווען, צו אונטערשטיצען זיין „פלימעניק", דעם אָרימען שרייבער ביי ד״ר מאָהילעווער, און צו פאַרזאָרגען זייַנע קינדער, די „ניכטען" צוליב וועלכע, ער איז פאַרקראַכען, אַזש קיין יעקאַטערינאָסלאָוו. מיט דער אידעע, האָט ער געלעבט, זינט לאָמיר זאָגען, 1907־1908. פון דעמאָלט אָן, האָט ער זיך שוואַכער באַצויגען צו זיין לעבענס־ווערק, די „נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק", כדי די אַפּגעשפּאַרטע געלט, צו האַל־טען פאַר „די קינדער". איינצעלנע אַנטיקע ספרים, אָדער מא־נוסקריפּטען, פלעגט כאַזאַנאָוויטש נאָך אַלץ זוכען צו באַקומען, אומזיסט, אָדער גאָנץ ביליג. ממשות׳דיגע סומעס אָבער, פלעגט ער אויף ספרים שוין ניט אויסגעבען און פלעגט טראָגען אין „סבערעגאָטעלנאַיאַ קאַסאַ"!

און איצט וועל איך דערצעהלען אַ סוד פון חדר: כאַ־זאַנאָוויטש האָט אַפּגעשפּאַרט פון 1907 ביז 1915, (אפשר האָט ער שוין געהאַט פון פריער, אַ פּאָר טויזענט רובעל אַפּגעשפּאַרט פון זיין לאַנג־יעהריגער פראַקטיק), איבער צען טויזענט רובעל, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר „די קינדער". און אַז די קינדער זיינען אַרויסגעפּאָרען און די „סבערעגאָטעלנאַיאַ קאַסע", איז אַנטלאָפען אַנהויב קריג פון ביאַליסטאָק קיין „יאַראָסלאָוול", האָט כאַזאַנאָוויטש שוין אויף געמוזט נאָכלויפען. צי ער האָט די געלט געלאָזט איבערווייזען קיין יעקאַטערינאָסלאָוו, ווי איך האָב איהם אַן עצה געגעבען, ווייס איך ניט, ווייל איך בין אָקטאָבער 1915, אַוועקגעפּאָרען קיין מאָסקווע. אַליין שרייבען אַ בריוו, איז איהם זעהר שווער געווען, און אַנפאַרטרויען זיין סוד אויף פרעמדע, האָט ער אפשר ניט געוואָלט.

אָדער, אפשר, האָט ער די געלט יע געבראַכט קיין יעקאַטע־רינאָסלאָוו און די „פלימעניצע", די פרוי פון כאַזאַנאָוויטש דעם שרייבער, האָט זיי צעטרענצעלט, אַזוי, אַז ד״ר כאַזאַנאָוויטש איז שוין געווארען אַן איבעריגער מענש אין זיין אייגען שטוב. ווי האָט „שעקספּיר" געזאָגט (אטעללאָ): „דער מאָהר, האָט זיינע שולדיגקייט געטאָהן, דער מאָהר, קען געהן". יעדענפאַלס, האָט ער פאַר דער פאַמיליע געלעבט און צוליב זיי, איז ער געשטאָרבען אין „באַגאַדעלניע".

ד״ר כאַזאַנאָוויטש איז געשטאָרבען, ווי אַן אמת׳ער צדיק. ער איז אַפּגעקומען אויף דער וועלט און איז אַוועק, אַן אויסגע־לייטערטע נשמה אויף יענער וועלט. אויף דעם האָב איך אַ סך סימנים פון דער גמרא: נאָר כאָטש איין פאַל, וועל איך דאָ דער־מאָנען: „שלשה חייהם אינם חיים": המצפּה לשולחן חברו ומי שאשתו מושלת עליו ומי שיסורין מושלין בגופו", ביצה ל״ה. (אין דריי אופנים, איז דער לעבען קיין לעבען ניט. צוויי דערפון זיי־נען, וועלן איינער מוז אָנקומען צו אַ פרעמדען טיש (עסען) און, וועל עס איז באַהעפט מיט יסורים)! די צוויי זאַכען, האָט כאַ־זאַנאָוויטש זיך אָנגעליטען אין יעקאַטערינאָסלאָוו, מעהר ווי אַ געווענליכער מענש קען פאַרטראָגען.

אַ חוץ דעם זאָגט די גמרא אין סנהדרין מ״ח: „מת שלא נספד או שהיו גשמים מזלפים על מטתו, זהו סימן יפה למת (אַ גע־שטאָרבענער, וואָס מען האָט ניט מספּיד געווען, למשל, וויל מען האָט ניט געהאַט די געלעגענהייט), און אַז אַ רעגען אָדער אַ שניי פאַלט אויף זיין מטה, איז דאָס אַ גוטער סימן פאַר׳ן בר־מינן. די צווי זאַכען האָבען פאַסירט, ביי כאַזאַנאָוויטשעס לויה. ס׳איז קיינער ניט געווען, וואָס זאָל איהם האָבען ריכטיג געקענט, אַז ער זאָל איהם קענען ריכטיג מספּד זיין,און עס איז אויך ניט געווען, פאַר וועמען צו מספּד זיין. אַזאַ מורא׳דיגע צייט איז דעמאָלט געווען. אַ חוץ דעם, און אַ חוץ די שיסערייען איבער די קעפּ פון די עטליכע באַגלייטער, איז נאָך געפאַלען אַ נאַסער שניי מיט אַ רעגען.

איך, דער שרייבער פון די שורות, גיב נאָך צו: „אשריך יוסף בן אהרן, ד״ר כאַזאַנאָוויטש, שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה", ע״ז כ״ו, (וואויל דיר, ד״ר כאַזאַנאָוויטש, וואָס דיין גוף, איז געווען ריין (פון וועלטליכע נאַרישקייטען) און דיין נשמה, איז אַוועק אַ ריינע).

און אויב איצט, אַכצען הונדערט און איין און אַכציג יאָהר (1881 יאָהר) נאָכ׳ן חורבן „בית שני", ווען מיר זיינען דעמאָלט אויף אייביג מיליטעריש אבסאָלוט געבראָכען געווארען, פאַסירען איצט פאַר אונזערע אויגען אַזעלכע זאַכען, וואָס זיינען „למעלה מדרך הטבע", וואָס מ׳קען דאָס מיט׳ן שכל נאָרניט באַגרייפען און עס איז צו שהען, דאָס נאָר אַלס מעשה צו דערצעהלען, מוזען מיר גלויבען, אַז אין יעדער דור, זיינען טאָקע דאָ ל״ו צדיקים, וואָס צוליב זייער זכות געשעהען נסים (אונזער דור, דער מא־טעריאַליסטישער און חניפה׳דיגער, האָט דאָס באַשטימט ניט פאַרדינט), צווי ל״ו׳ניקעס פון די זעקס און דרייסיג, האָבען מיר געהאַט אין ביאַליסטאָק: — ר׳ שמואל מאָהילעווער זצ״ל און ד״ר כאַזאַנאָוויטש ע״ה. זיי ביידע האָבען אַוועקגעגעבען זייער געזונט, זייער אייגען געלט און אַ לעבען לאַנג האָבען זיי גע־חלום׳ט, אַליין געגלויבט, און אויך אַנדערע געווענקט מיט׳ן פסוק: „ושבו בנים לגבולם", שטעהט אויף בריידער, עס איז שוין טאָג"!

ת נ צ ב ״ ה.

צו דער גייסטיגער ביאָגראפיע פון ביאַליסטאָק

פון י. ראפאָפּאָרט (מעלבורן)

דער „עין־יעקב" רבי

אין קצבישען בית־מדרש, אויף יאַטקע גאַס האָט זיך אַ יאָר צוויי פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה באַוויזען אַ נידעריג אי־דעל מיט קאַליע־אויגען, אָנגעטאָן אין אַ חסידיש היטעלע, און ער האָט געזומען לערנען מיט די קצבים — צווישען מנחה און מעריב — אַ פּרק „עין יעקב".

מיר האָבען דאן געווויינט אויף יאַטקע גאַס און אין מיטען דער וואָך פלעג איך גיין דאָוונען נישט אין אונזער וויטערען יחיאל נעכעס בית מדרש, נאָר אין קצבישען. און איך פלעג באַזוכען דעם בית־מדרש דריי מאָל אַ טאָג, — כ׳האָב דאָן, נאָך אַ פּעריאָד פון אָפּיקורסות, דורכגעמאַכט אַ רעצידיוו פון שארפער פרומקייט.

איינמאָל, נאָך מנחה, פוילענדיג זיך צו גיין אַהיים ביז מעריב, האָב איך זיך צוגעהערט צום עין־יעקב־לערנען פונם נייעם רבי.

און ס׳איז פאַר מיר געווען אַ גרויסע איבערלעבונג.

דאָס קליינע אידעלע מיט שרעקליכע קאַליע־אויגען, האָט זיך אַרויסגעוויזען אַלס פלאַמיגער רעדנער. איך האָב פאַר זיך דערזען —אַ קאָפּיע פונם קעלמער מגיד (ווי איך האָב זיך אים פאָרגעשטעלט לויט שריפטליכע און מונדליכע באַשרייבונגען); ער פלעגט מיט אַזאַ פלאַסטישקייט אויסמאָלען דעם גיהנם, אַז אַ שרעק פלעגט אָנכאַפּען הערענדיק אים. ער פלעגט אַזוי דורכנעמען מיט זיין כח־הדבור, מיט זיין שילדערונגס־קראַפט, אַז עס איז נישט מעגליך געווען נישט צו באַוואַשען זיך מיט טרערען. און דאָס האָבען געטאָן נישט נאָר די בערדיקע קצבים, נאָר אויך איך, דאָס זיבעצענ־יאָריגע בחורל, וואָס האָט שוין געהאָט געלייענט דאָרווינען און נישט נאָר אים.

און אפשר האָב איך געווויינט מער פאַר די פּרימיטיווע קצבים, ווייל מיין פאָרשטעלונגס־קראַפט איז געווען רייצבאַרער און כ׳האָב טאָקע געהאָט פאָרוואָס מורא צו האָבען — נאָך אַ פאָר יאָר אָפּיקורסות...

חדשים לאנג פלעג איך נישט פאַרפעלען קיין איין אָוונט צוצוהערען זיך צום פּרק עין־יעקב.

שטייענדיג הינטער איינעם פון די זיילען פון בית־מדרש, און אַרייגקוקענדיג אין אַ ברענענדיגען אויוונט (ס׳איז געווען ווינטער־צייט), פלעג איך הערן דעם נייעם קעלמער מגיד, וועלכער פלעגט מיט אַ לייבנשטיימע אויסמאָלען די ליידען אין דעם גיהנום מיט אַזאַ געניטקייט, ווי ער וואָלט דאָרט געבוירען און דערצויגען געווארען. און אָפטמאָל פלעגט ווערען אַזוי שווער אויפן האָרצען, — נאָך שווערער אפשר ווי אין דער קינדהייט, בייַם לייענען דעם „קב הישר". ס׳פלעגט זיך גאָרנישט וועלען גיין אַהיים צום אָוונטברויט, צו ליכטיקער וואַרעמקייט, צו אַ ריינער בעט, — וואָס פאַר אַ באַדיטונג האָט דאָס פאַרביגייענדיגע, אויב עס ענדיגט זיך אַזוי אין דער אייביקייט אַריין?

און נאָך מעריב, בעת וועלכען איך פלעג פאַרגיסען טייכען טרערען (אונטערן אייגדרוק פון דעם פאַנאַטישען „עין־יעקב"־אויסטייטשער), פלעג איך אָפט בלייבען אין בית־מדרש און קוקען אויפן טיש און אויף די בענק אין טונקעלען ווינקעל און פול זיין מיט פאַרוואונדערונג: אָט נאָר וואָס איז דאָ אַלץ געשטאַנען אין פלאַמען, ס׳האָט געדונערט, קאָשמאַר־וויזיעס זיינען געווען ווירקליכער און לעבעדיגער פאַר דער לעבענס־ווירקליכקייט, און אָט איז אַלץ שטיל, אויסגעלאָשען, טונקעל־שאָטענדיג, און גע־בליבען איז נאָר אַ געפיל פון שוועריקייט, פון שרעק, פון אומענד־ליכער דערדריקטקייט, און אויך אַ געפיל פון פארוואונדערונג פאַר דער קראַפט פון וואָרט פון אַ קליין, קראַנק, הונגעריג אי־דעלע.

איך האָב אויך פריער געהאַט פאַרשיידענע באַווייזען פאַר דער קראַפט פון גערעדטען וואָרט, — באַזונדערס האָט דאָס מיר דערווויזען זשאַבאָטינסקיס אומפאַרגעסליכער רעפּעראַט אין ביאַ־ליסטאָק; אָבער ערשט אין קצבישען בית־מדרש, אויף יאַטקע גאַס, האָב איך אין משך פון עטלעכע חדשים געהאַט אַן אומ־פאַרגעסליכע, חדשים־לאַנג דניערנדע לעקציע וויי וויט אין קאָן גרייכען די קראַפט פון מעטשליכען וואָרט, אויב עס האַלט נאָר אויף אַ געהעריג־צוגעגרייטען באָדען.

און אַמאָל העלפט עס אַליין צו צוצגרייטען דעם באָדען פאַר זיך.

און אפשר איז טאָקע צוערשט געווען דאָס וואָרט?

„ויאמר אלהים", און גאָט האָט געזאָגט, און מיטן וואָרט גע־שאַפען אַ גאַנצע וועלט...

און וועג משה האָט אויסגעדונערט זיינע צען געבאָטען, האָט דאָס פאָלק געשריגען „נעשה ונשמע", — „מירן טאָן און ערשט דערנאָך וועלען מיר הערען".

זיי האָבען געזומען אויף זיך צו טאָן זאָכען, נישט הערנדיג אפילו וואָס, — אַזוי שטאַרק האָט געווירקט אויף זיי דאָס געטליכע וואָרט...

עס טרעפט אָבער נאָך ערגער: אונטער דער ווירקונג פון דונערדיגען וואָרט טוט מען אָפ זאָכען, נישט וויסענדיק וואָס...

דער נזיר

דער ביאַליסטאָקער יונגערמאַן מיט די אייזערנע קויטען

דאָס איז געווען איינער פון די אויסטערלישסטע עפיזאָדען אינם ביאליסטאָקער פעריאָד פון מיין לעבען.

איינמאָל איז געקומען צו מיר אַ יונגערמאַן, וועלכען איך האָב געקענט בלויז פון זען אויף די צענטראַלע גאַסען פון ביאליסטאָק. זיינע גרויסע, שוואַרצע, טרויעריגע אויגען פלעגען זיך אָפט פאַרטשעפען אין מיינע ביים פאַרבייגיין.

ער איז געווען העכער פון מיטעלען וואוקס, פעסט געבויט, אָבער אין זיין גאַנג איז געווען אַ מאַדנע שווערקייט ווי עס וואָלט אים באַשוווערט זיין ברייטליכע, אביסעל געבויגענע פלייצע.

איינמאָל איז ער אומגעריכט געקומען צו מיר. זיך געזעצט אויף אַ ברעג שטול, געזעסען „אויף דערווייל", ווי ער זאָל יעדע רגע גרייט זיין אויפצושפרינגען און אוועקגיין און געזאָגט אומגעשיקט זיין היטעל אין דער האַנט.

וואָס ווייל ער?

ער האָט געהערט וועגען מיר און ער וויל איך זאָל מיט

אים לערנען פילאָזאָפיע. ער האָט א טיפען אינטערעס פאַר פילאָזאָפיע.

אויף אַלץ האָב איך זיך געקענט ריכטען, אָבער נישט אויף אַזאַ „בטלנישען" פּאַרשלאָג.

עס איז מיר איצט שווער צו זאָגען, וואָס עס האָט געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקערען אינדרוק: צי דאָס וואָס אַ יונגער־מאַן, אַ ביאַליסטאָקער יונגערמאַן, וועמען מען זעט אַזוי אָפט אויף ליפּאָווע און גומיענער, אינטערעסירט זיך אַזוי שטאַרק מיט פילאָזאָפיע, צי די ענינות פון דאָזיגען יונגענמאַן, וועל־כער קומט בעטען אַן אומבאַקאַנטען (אין אַלע הינזיכטען) ער זאָל וועלען זיין רבי.

צי איך האָב אויסגעדריקט מיין שטוינונג אין וועלטער, געדענק איך נישט, אָבער באַמערקט מיין פאַרוואונדערונג האָט ער זיכער. און ער האָט צוגעגעבען:

— איך אינטערעסיר זיך שטאַרק מיט פילאָזאָפיע, אָבער עס איז מיר שווער זי צו פאַרשטיין. אפשר וואָלט איר געמאַכט אַ גרופּע צו שטודירען פילאָזאָפיע?

איך האָב אים געזאָגט, אַז זיין פאַרשלאָג איז מיר זייער סימפּאַטיש און איך־בין טיף געריירט פון זיין צוטרוי, אָבער איך פּיל זיך נישט בכח צו זיין אַ לערער אין פילאָזאָפיע, — אויב ער וויל לייענען צוזאַמען פילאָזאָפישע ביכער — איז מיטן גרסעטען פאַרגעניגען.

און אין משך פון אַ געוויסער צייט פלעגען מיר זאַלבע־דריט איינמאָל אין וואָך (פרייטיקצונאַכטס) זיך צונויפקומען ביים יונגענמאן אין שטוב, און לייענען פאולסענס געשיכטע פון דער פילאָזאָפיע און „די וועלט אַלס ווילען און פאַרשטעלונג" פון שאָפענהויערן (אין דייטש).

איך פלעג לייענען און קאָמענטירען, — דער יונגערמאַן (וואָס זיין נאָמען געדענק איך נישט) פלעגט זייער אויפמערקזאַם זיך צוהערען, אָבער זעלטען אַקטיוו אַנטיילנעמען אין באַהאַנד־לען אַ פילאָזאָפישע פראַגע, ער פלעגט אויך זעלטען אָפּאָנירען. בלויז פון צייט צו צייט פלעגט ער שטעלען אַ פראַגע. עס האָט אָבער אַרויסגעשטראָלט פון אים אַ גרויסער ערנסט. באַזונדערס וועז איך פלעג קומען צו אַ פילאָזאָפישען פונקט, וואָס איז מיר געווען נאָענט צום האַרצען און איך פלעג זיך אָנצינדען און אין אריינפלעכטען אין מיין אויסטייטשען שאָפענהויערן, בערג־סאָנס שעפּערישע עוואָלוציע, מיט וועלכער איך האָב יענע יאָרן געפּיבערט טאָג וויַ נאַכט.

אין אַ צייט אַרום איז אוונזער קליינע פילאָזאָפישע גרופּע זיך צעפּאַלען. פון צייט צו צייט פלעג איך זיך אָבער באַגעגענען מיטן יונגענמאַן, — אָדער מיר פלעגען זיך טרעפען אין גאַס אָדער ער פלעגט אַריינקומען צו מיר לייענען אַ בוך.

אויך ביי די דאָזיגע באַגעגענישען פלעגט ער זיין זייער אייַ־געהאַלטען אין רייַדען, — ער פלעגט זיך אויסלעבען מער אינם אָנגעשטרענגטען, פיבערדיגען קוקען...

איינמאָל איז ער געקומען צו מיר מיט אַ מאָדנער בקשה. ער זוכט אַ בוך. דאָס בוך געפינט זיך, ווי ער האָט זיך דערוואוסט, ביי דער יונגערפרוי איקס (אַ פרוי, וואָס האָט פאַרדינט אַ בוך פון אַ גרויסען שריפטשטעלער). איז וויל ער איך זאָל אים געבען אַ צעטעלע צו איר, זי זאָל אים לייען דאָס בוך. ער האָט זיך דער־וואוסט, אַז איך בין זייער באפרייַנדעט מיט איר.

אָלע מיינע פאַרזיכערונגען, אַז ער קען גיין לייען דאָס בוך אַן מיינעם אַ צעטעלע האָבען קיין ערפאָלג נישט געהאַט: ער איז נישט דרייסט צו גיין אַליין, אַן אַ רעקאָמענדאַציע.

איך האָב אים ענדליך צוליב געטאָן...

*
**

אין אַ פאַר טעג אַרום איז ער געקומען צו מיר אַן איבער־קערטער: ער איז פלוצלונג געוואָרען באַרעדעוודיג. און אָט וואָס ער האָט מיר דערציילט אַ צעשטראַלטער:

דאָס בעטען ביי מיר אַ רעקאָמענדאַציע צו דער פרוי איקס, זי זאָל אים לייען דאָס בוך, איז געווען בלויז אַן אויסרייד: ער האָט געוואָלט זיך באַקאַנען מיט יענער פרוי, און ער האָט, צו־ליב זיין אומדרייסטקייט, געוואָלט האָבען פון מיר אַ רעקאָמענ־דאַציע, וואָס זאָל אים צוגעבען מוט, ער זאָל זיך האָבען אין וואָס אָנצושפּאַרען אין זיין שעמעוודיקייט.

ער איז טיף רעליגיעז, הגם נישט אין טראַדיציאָנעלען זין, און ער זוכט אין פילאָזאָפיע, אין דער געשיכטע פון רעליגיעס, אין מיסטיק אַ גייסטיגען אָנהאַלט אין לעבען.

דערביי איז ער אָבער שרעקליך ליידענשאַפטליך. ער קאָן נישט זען אַ שיינע פרוי נישט האָבענדיג דערביי קיין זינדיגע געדאַנקען.

אָט דער אינערליכער קאַמף רויבט צו ביי אים אַלע כוחות, — ער פאַרלירט זיין פסיכישען גלייכגעוויכט, זיין זיכערקייט. ער האָט שוין נישט איינמאָל ערנסט געטראַכט וועגען באַגיין זעלבסט־מאָרד.

כדי גובר צו זיין דעם יצר הרע, וואָס האָט אַ שטאַרקען צד אין זיין גרויסער פיזישער קראַפט, פייניקט ער זיין לייב נישט נאָר מיט תענתים, נאָר אויך דורך טראָגען אייזערנע קייטען אויפן קערפּער (איך האָב דאָן פאַרשטאַנען דעם אייַנדרוק פון זיין שווערען גאַנג). עס העלפט אָבער נישט.

וועז ער האָט צום ערשטען מאָל דערזען די פרוי איקס, האָט זי אים איבערראַשט מיט איר שייַנקייט. זעענדיג מיך איינמאָל צוזאַמען מיט איר, האָט ער מיר אַ פרעג געטאָן וועגען איר. איך האָב אים דאָן מיט באַגייסטערונג געמוטמעט רימען איר גייסטיגע רייכקייט, איר באַצויבערנדיגע דיכטערישע פערזענליכקייט, דעם שטאַרקען אייַנדרוק וואָס עס מאַכט אויף אַלעמען איר פערזענליכ־קייט. און ס'האָט זיך דאָן אין אים דערוועקט אַ פאַרלאַנג אויס־צופרובירען אויף זיך איר גייסטיגע קראַפט. ער האָט באַשלאָסען אַרויפצוגיין צו איר מיט אַ תירוץ און זען: אויב ער וועט אין איר נאָענטקייט נישט האָבען קיין זינדיגע געדאַנקען, וועט ער נעמען גלויבען, אַז עס איז נאָך דאָ פאַר אים אַ האָפענונג צו געפינען גייסטיגע רו; טאָמער נישט — וועט ער וויסען, אַז ער איז אַ פאַרלאָרענער.

און ער איז ביי איר געווען. ער איז לאַנג געזעסען ביי איר און צום ערשטען מאָל, זינט ער איז געשלעכטליך רייף געוואָרען, איז ער געזעסען מיט אַ שיינער רייצענדער פרוי אין איין צימער און נישט געליטען פון זיין ווילדער תאוותדיקייט. אדרבה, איר טיפע פערזענליכקייט האָט אים באַראיקט, געוועקט אין אים אַלדאָס גוטע און דערוועקט אין אים אַ האָפענונג, אַז ער איז נישט קיין פאַרמשפּטער.

דער אָוונט ביי דער פרוי איקס האָט אים באַגליקט, און פון דאָנקבאַרקייט צו מיר, האָט ער באַשלאָסען מיר אָנצוטרויען זיין טיפסטען סוד.

*
**

נאָך דעם דאָזיגען ווידוי האָב איך דעם יונגענמאַן געזען נאָך עטלעכע מאָל אין גאַס, אָבער ער פלעגט מיך קאָנטיק אויס־מיידען.

איך האָב דאָס דורכגעלעבט

(פון אונטערערדישען אידישען לעבען אין ביאָליסטאָק נאָך דער ליקווידאַציע פון דער גטאָ)

פון **משה בענדער**

משה בענדער

ביינאַכט אין חרוב'ן גטאָ

נאַכט. אויסגעפלינדערט און פאַרברענט, חרוב און וויסט ליגט די ליקווידירטע ביאָליסטאָקער אידישע גטאָ אין שויס פון דעם שטאָק חושך. אידיש האָב און גוטס וואָלגערט זיך אין די הויפען און גאַסען, אידיש בעטגעוואַנט מיט אַרויסגעלאָזטע פעדערן, ווי אַ שניי אין א ווינטער־טאָג; מעבעל־שטיקער, קלייַדונג, טעפּ — פאַנאַנדערגעשלייַדערט, טאָקע ריכטיג ווי נאָך אַ פּאָגראָם. דאָרט אין הויף, אויף יוראָוועצקע 24, ווואו מיר האָבען געוואוינט, ליגט ביים מיסטקאַסטען דער צושאָסענער קערפּער פון דער עלצטער דאָרטיגער פרוי, דער 60־יאָריגער פרוי פינקעלשטיין, און ביי דעם בר־מינן פּאָרען זיך מיט זשעדנעם אָפּעטיט דריי הונגעריגע קעצלאַך, וועמען די נאַציס האָבען דאָ געלאָזט לעבען.

שטיל ווי אויף אַ בית־הקברות. דער ווינט ברומט ברוגז'דיג אַ קדיש איבער די 143 אידישע נפשות, וועלכע האָבען נאָך דאָ נעכטען געלעבט און געהאָפט אויף אַ ישועה. מיט טויזנטע שטאָרע אויגען קוקט ארויס דער טויט פון די צושאָסענע פענסטער אויגען קוקט ארויס דער טויט פון די צושאָסענע פענסטער אוון שויבען פון די פאַרלאָזטע אידישע הייזער, ווי דורך לעכער מיט מענטשליכע שאַרבענס. עס דוכט זיך, אַז די קדושים, די אויסגעלייטערטע נשמות פון די העלדען און מארטירער פון דער גטאָ שוועבען דאָ אַרום, ווי די גייסטער אין אַנסקי'ס „בייַ־נאַכט אויפ'ן אַלטען מאַרק", און ווייַנען דאָ אויס זייער עלענט און פּיין.

עס גליווערט דאָס בלוט, עס קלעמט דאָס האַרץ, און אַ ציטער פון גרויל שוידערט אויף אין לייב ביינאַכט אין חרוב'ן ביאָליסטאָקער גטאָ.

מען בויט בונקערס

אמת, די גטאָ אין טויט, אָבער דער יעניגער, וועלכער האָט על־פּי נס אויסגעמיטען דעם גורל פון די צענדליגער טויזענטער אומגעבראַכטע ביאָליסטאָקער אידען און איז געבליבען לעבען, קלאַמערט זיך ווייטער מיט ציין און נעגעל צום נאָקעטען לעבען. עס איז אַן אינסטינקטיווער דראַנג צו פאַרבלייבען — טאָקע דעם שונא אויף צו להכעיס.

בויט מען בונקערס (סכראָנעס), ווייל די איינציגע סגולה, ווי אויסצומיידען דאָס בייזע אויג פון די נאַציס, איז צו זינקען טיף אונטער דער ערד, ווואו די חיות רעות קענען ניט דערגרייכען.

אַ נייע אידישע אַרכיטעקטור האָט זיך אַנטוויקעלט: הייַ־מען אין דער טיפעניש פון באָדען, מיט דעם אונטערשייד, ווואָס די פּאָדלאָגע, וועלכע איז געווינליך געגנוצט פאַר פוס־טריט, פאַר'ן פונדאַמענט אונטער'ן בנין, איז גראָד איצט דער דאַך איבער'ן קאָפּ. וואָס־פּעסטער די פּאָדלאָגע איז, אַלץ זיכערער דער שוץ.

דער מאַסען־פּסיכאָז פון בויען בונקערס האָט זיך געשאַפען שוין נאָך דער ערשטער אָקציע פון 5־טען פעברואַר, 1943, און האָט געשטיגען ביז צום הויכפונקט נאָך דער ליקווידאַציע פון דער גטאָ.

אין יעדען הויף זייַנען געווען פון 5 ביז 10 „סכראָנעס" אונטער די פּאָדלאָגעס, מערסטענטייל; אין אייניגע פאַלען אויך אויף די בוידימער. צווישען זיי זייַנען געווען איינפאַכע בונקערס מיט ווייניג פּלאַץ און לופט און אַ 10 אָדער 15 פּראָצענט פון בעסערע „סכראָנעס" מיט אַלע באַקוועמליכקייטען, ווי עלעק־

איך האָב געפּראָווט אַנפּרעגען וועגען אים ביי זייטיגע, און כ'האָב זיך דערוואוסט, אַז ער האָט איבערגעריסען זיין שטודיום (אין אַ אויסלענדישען אָדער רוסישען אוניווערזיטעט) צוליב אַ טיפען פּסיכישען קריזיס און מען קוקט אויף אים, אין זיין משפּחה, ווי אויף אַ שטיקעל אומנאַרמאַלען.

געוויערט האָב איך זיך וועגען אים נישט דערוואוסט (און מעגליך, אַז איך האָב פאַרגעסען, ווי זיין נאָמען און פאַמיליען־נאָמען), אָבער לאַנג, לאַנג האָב איך נישט געקאָנט פאַרגעסען זיין ווידוי: אין די 20ער יאָרען פון צוואַנציגסטען יאָרהונדערט גייט אַרום איבער די גאַסען פון ביאָליסטאָק אַ יונגערמאַן מיט אייזערנע קייטען אויפן קערפּער, אַ יונגערמאַן אַ פּיזישער גבר, וועלכער פאַסט תענתים — אין קאָמף מיטן יצר הרע און זוכט ליידענשאַפטליך אַ גייסטיגען אָנהאַלט אין לעבען.

ווי אויסטערליש! ווי ווייניג מיר ווייסען וועגען די מיט־מענטשען פון זייער אויסערליכקייט!

און ביזן היינטיגען טאָג קאָן איך נישט פאַרגעסען זיין שטראַלענדיגען געזיכט, זיין טיפע געריטקייט פון דעם, וואָס אַ יונגע, רייצענדיקע פרוי האָט אין אים נישט געוועקט קיין זינדיגע געדאַנקען און געפילען.

אויב איך האָב קיין טעות נישט (און וואַרשיינליך נישט), איז ער געגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ער האָט געזאָגט וועגען דער פרוי איקס:

— זי האָט אויף מיר געווירקט ווי אַ הייליגע... איך האָב אויף איר געקוקט ווי אויף אַ מאַדאָנע...

און שיין איז יענע פרוי געווען, טאָקע ווי אַ מאַדאָנע פון די גאָר גרויסע פּענדזלס.

טריק, וועגטילאַציע, לופט־פּאָמפּעס, וואַסער־לייטונג און אויך איינריכטונגען צו קאָנסערווירן שפּייז־רעזערוון אויף אַ משך פון 6 מאָנאַטן. מערקווירדיג, אַז כאָטש ענדליך זיינען אַלע „סכראָנעס" אָנטדעקט געוואָרן, זיינען די „לוקסוסאָוע" קע־לערן געווען די ערשטע קרבנות, ווייל זיי האָבען געפֿאָדערט מעהר שטח און מען האָט זיי לייכטער געקענט געפֿינען. די נאַציש רוצחים זיינען אַרומגאַנגען מיט בוי־אינזשינערן און נאָכגעשפּירט, געמאָסטען די הייזער, אויב עס איז דאָרט אַמאָל ניטאָ קיין דאָפּלטע וואַנט אָדער געהיימער אַריינגאַנג, און זיי פֿלעגען זיך געווייניליך אָנשטויסען אויף די אַריסטאָקראַטישע, קאָמפּאַרטאַבלע באַהעלטנישען. אגב, האָבען זיי געהאָט דערין אַ גרעסערען אינטערעס ווי אין די אָרימערע קעלערן, ווייל ביי „עמק" האָבען זיי בלויז אָנטדעקט מענטשען־קרבנות, און ביי די רייכערע האָבען זיי אין די „סכראָנעס" אויך געפונען פוטער־וואַרג, מאָנופאַקטור, ביזשוטעריע און אָנדערע באַהאָלטענע ווערטפולע זאַכען. אַ רייכען בונקער האָבען זיי אָנטדעקט אויף יוראָוועצקע 26, אין הויף פון „פּאָלקס־דייטש" באַלע, וואו עס האָבען זיך געפונען 40 אידען. דאָס איז געווען אין שכנות מיט אונזער הויף און שוץ־קעלער.

אַזוי האָבען פֿאַרפֿאַלגטע און אומגליקליכע געזוכט שוץ אין דער טיפעניש פון באָדען, געזונקען אין דער ערד. אָמאָל פלע־גען מענטשען האָבען אָמביציעס צו שטייגען אין דער הויך; טיף אונטן פלעגט מען בויען טונעלען צו פֿאַרלייכטערען קא־מוניקאַציע, צו שאַפֿען „קפיצת הדרך", צו ברענגען נעענטער מענטש צו מענטש; היינט, אין די מאָדערנע צייטען, מוז מען נידערען וואָס טיפער, ווייל עס אָנטלויפט, עס באַהאָלט זיך מענטש פֿאַר מענטש.

עס איז דאָך עפּעס דער צוואַנציגסטער יאָרהונדערט...

אין די קלענערע קעלערען

אין אַ קלייניעם „סכראָן" האָבען זיך געפונען פון 4 ביז 8 מאָן. ליגען דאָ האָט מען ניט געקענט צוליב מאַנגעל אין פלאָץ. בלויז זיצען אָדער שטיין. מען פלעגט זיך אויך מיט דער „פּרי־ווילעגיע" דאַרפען בייטען, אַזוי אַז דערפון פלעגען געשוואָלען ווערען די פיס.

פון דער ענגשאַפט און פאַספעסטעטער לופט האָט מען ממש געקענט דערשטיקט ווערען. עס איז געווען אַזוי הייס, אַז מען האָט זיך געמוזט אויסטאָן האַלב נאַקעט און טייכען שווייס זיינען גערונען פון לייב. מען האָט קוים דערוואַרט די נאַכט, אַז מען זאָל זיך קענען אַרויסכאַפּען אין דרויסען און אָנשעפּען אָביסעל פרישע לופט אין די פאַרדומפּענע לונגען. דערפון זיינען טאַקע אונזערע הערצער געוואָרען שוואָכער פון טאָג צו טאָג.

אידיש האָב און גוטס אויף הפקר

שוין 8 אַזייגער אינדערפרי פלעגען זיך אַרויסלאָזען די רויב־בריגאַדעס, וועלכע זיינען באַשטאָנען פון פּאָליאַקען און וויים־רוסען, און פלעגען אויפזאַמלען און אויסאַרטירען אַלע זאַכען פון אידיש האָב און גוטס, וואָס איז געראָבירט געוואָרען אין אידישע הייזער. מיט דייטשער פינקטליכקייט און סיסטעם האָבען די משרתים פון דעם „עהרען־פּאָלק", אונטער אַ נאַצי־אויפזיכט, אָפּגעלייגט באַזונדער מעבעל, קליידער, שיך און אַנד. אַרטיקלען, וועלכע פלעגען אָפּגעשיקט ווערען אין אָרימען פּא־טערלאַנד אלס „וויינאַכט־פּרעזענטען" פאַר די פאָלקס־דייטשען. פון די באַזונדערע וועהרהייזער און פאַבריקען פלעגען קומען פראַכט־אויטאָס און אַוועקפירען אַלץ וואָס עס האָט זיך פאַר זיי געפאַסט. יעדערער האָט געמוזט זיין נויטיגען אַרטיקעל.

אַ טאָג אונטער דער ערד

אויסליידיגענדיג אַזוי די הייזער, פלעגען די רוצחים מיט זייערע שטיוועל טרעטען איבער די קעפּ פון די אידען אין די בונקערס. אונטען פלעגט מען זיי הערען און דאָס האָרץ פלעגט איינפאַלען פאַר שרעק. די נערוון האָבען געשטאָכען, ווי מיט נאָדלען. מען האָט מורא געהאַט אַ הוסט צו טאָן. טראָגישער איז נאָך געווען דאָרט, ווען אין די בונקערס האָבען זיך געפונען קליינע קינדער. נאָר די עופה׳לעך האָבען עפּעס מיט דערוואַק־סענעם שכל פאַרשטאַנען די געפאַהר און אָפּט איינגעהאַלטען דעם אָטעם און געוויין. דאָך זיינען געווען פאַלען וועז אַ קינד׳ס כליפּען האָט פאַרראַטען און אויסגליפּערט צום טויט דעם גאַנ־צען „סכראָן".

דער אַריינגאַנג צום „סכראָן" איז געווייניליך געווען פאַר־שטעלט מיט אַ מעבעל־שטיק, אַ שאַפע, אַ קושעטקע, אָדער אַ טירעל פון אַ באַק־אויוועז, און די מורא איז באַשטאַנען דערין, אַז די מערדער זאָלען די געהיימניש ניט אָנטדעקען.

דער פאַל פון אויסשפּיאָנירען אַ באַהעלטעניש דורך אַ קינד׳ס געוויין איז געשען אין דעם בונקער אויף טשעפּלע נומער 1, אין לאָפּידוס׳עס הויף. פּאָדערוווסקי פון די קאוואַ האָט דאָרט געהאַט צוויי דריי־יאָריגע קינדער און זיין „סכראָן" איז אָנט־דעקט געוואָרען אין דער אַכטער וואָך נאָך דער ליקווידאַציע. וועז אזא פאַל איז געשען, פלעגט מען די קינדער אַרויספירען אין הויף און גלייך אויסשיסען, און די דערוואַקסענע פלעגט מען אַוועקפירען אין תפיסה, וואו עס האָט מיט זיי דערנאָך אויך געטראָפּען דער זעלבער גורל. אין מיין „סכראָן" זיינען אויך געווען קינדער, אָבער זיי האָבען זיך באַהערשט און אַפילו קיין שאָרך ניט געטאָן.

אין „סכראָן" איז שפּעטער אויסגעמאַנגען דאָס וואַסער און מען האָט די קינדער דערפרישט מיט פּאָכען אַ טיכעל איבער זייערע קעפּלעך פאַר אַביסעל אָפּפרישונג.

דער עולם אין „סכראָן" האָט שוין געבעטען גאָט, אַז מען זאָל שוין אויבען אַלץ צונעמען און אַז די מערדער זאָלען שוין אַוועק פון הויז.

שמוץ און מיסט

אונזער גרעסטער שונא אין די „סכראָנעס" איז געווען די שמוץ, וועלכע האָט זיך איינגעוואָרצעלט צוליב פאַרפּעסטעטער לופט, ענגשאַפט און ניט־געביטענע וועש. עס האָט אונז מער צובראָכען ווי דער הונגער און דער דאָרשט. עס האָט זייער שלעכט געווירקט אויף אונזערע נערוון. מיר האָבען פּשוט מקנא געווען די טויטע, וואָס זיינען שוין פאַרברענט געוואָרען אין די קרעמאַטאָריעס. דאָס אָנגעזאַמלטע מיסט האָט זיך גע־לייגט אויף די לונגען און פלעגט נאָך שווערער מאַכען דעם אַזוי שוין אויך קורצען אָטעם. אָט אין די באַדינגונגען האָבען מיר געלעבט לאַנגע, טרויעריגע טעג, וואָכען און חדשים, אין יאוש און פאַרצווייפלונג, אין טויט־שרעק און שטענדיגער גע־פאַר.

פאַר אַ טראָפּען וואַסער

די עלעקטראָוניע האָט געמאַלדען, אַז דער עלעקטרישער זייגער (פּראָבע־זייגער) צייגט אויף, אַז אין געטאָ וועט פאַר־ברויכט פיל טויזענטער קילאָוואָט שטראָם; אַ סימן, אַז ערגעץ

וואו באהאלטען זיך נאָך אויס אידען. די נאַציס האָבען דאָן אָפּגעשלאָסען דעם וואָסער־סיסטעם און אָנגעפאָנגען פֿאַרשטאַרק־טע זוכונגען. דאָס האָט נאָך מער באַשוועדט דעם ביטערען לע־בען אין די קעלערען. מען האָט געדאַרפט זוכען וואָסער אין די ברונימער אין דרויסען. פיל זיינען געפֿאָנגען נאָך וואָסער אין באלע׳ס הויף, אויף יוראָוועצקע 26, וואו עס איז געווען אַ סא־דזשעווקע פון פיש, אָבער דאָס האָט געמיינט איינצושטעלען דאָס לעבען. 2 אידען זיינען טאָקע דערשאָסען געוואָרען.

אויך איך און אַבראַשאַ חודין, דעם חזן׳ס זון, זיינען געווען פון די ריזיקאָנטען. מיר זיינען אַרויס ביינאַכט זוכען וואָסער, און מיר האָבען זיך אין דער פינסטער אָנגעשטויסען אויף צוויי מענטשען. מיר האָבען געמיינט, אַז דאָס זיינען אידען, אונזערע שכנים, אָבער עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דאָס זיינען געווען דייטשען. עס איז געווען זייער ווייניג צייט זיך צו אָריענטירען. מיך האָט אָפּגעקלאָפּט; דער דייטש האָט מיך אַ כאַפּ געטאָן ביים אָקסעל, אָבער איך האָב אים צוריקגעשטויסען און בין אַנטלאָפען. אַבראַשאַ׳ן איז דאָס ניט געלונגען, און אין 5־10 מינוט שפּעטער האָב איך דערהערט אַ שאָס. דאָס האָבען אים די רוצחים דער־מאָרדעט.

אָט אַזוי האָט מען געצאָלט מיט׳ן לעבען פאַר אַ טראָפען וואָסער, וויל דער דאָרשט איז געווען אומדערטרעגליך.

די „יחסנים" אין קליינעם געטאָ

דער „קליינער געטאָ" האָט זיך געפונען אויף פאַבריטשנע גאַס. דאָרט זיינען געווען בערך 2000 אידען צוזאַמען מיט מר. באַראַש און דעם „יודען־ראַט". די אידען האָבען זיך פאַר אַבי־סעל צייט אויסגעקויפט פון טויט מיט זייער געבליבענעם געלד און גאָלד; אַנדערע האָבען געהאַט פאָסטענס ביי די נאַציס, און גענאָסען כלומרשט פון אַביסעל שוץ. שפּעטער, אָבער, האָט זיי געטראָפען דער זעלבער גורל, ווי אַלע ביאַליסטאָקער קרבנות. באַראַשא׳ן האָט מען אַוועקגעפירט צום טויט דעם 15־טען אָק־טאָבער, 1943. ער איז אומגעקומען אין דעם לובלינער פאַר־ניכטונגס־צענטער.

אין מאַרש פון טויט

די אַנטדעקטע אידען אין די „סכראָנעס" האָט מען אָנגעפאָנגס גרופּירט אויף רוזאנסקע גאַס אין „לינת הצדק" און אויף לאָסט־אויטאָס געפירט אין וואַלד און געשאָסען. וועג עמיצער האָט פרובירט אַנטלויפען, אָדער בכלל ניט געפעלען געוואָרען די אַנ־טרייבער, האָט מען אים דערשאָסען אויפ׳ן פלאַץ. אַ טייל האָט מען געשיקט אין דער הויפּט־תפיסה, און פון דאָרטען טראַנס־פּאָרטענווייז, צו 200 אָדער 300 פערזאָן אַרויסגעפירט און גע־שאָסען. אַזוי זיינען אידען געגאַנגען צו זייער אייגענער לויה, דער לעצטער טרויעריגער וועג, וועו זייער טראָט האָט שוין אַנטשטומט אויף אייביג.

„יודען־ריין" איז געוואָרען אונזער שפּרודעלדיגע אידישע ביאַליסטאָק. אויף די גאַסען קופּיעצקע ביז דער בילקע, יוראָ־וועצקע, טשעפּלע, פאַבריטשנע, נאָוואָגרודזקע און אויף די דער־בייאיגע קליינע געסלעך זיינען אין נאָוועמבער, 1943 באַזעצט געוואָרען וויס־רוסישע פויערים, וועלכע זיינען אויסגעזידעלט געוואָרען פון די דערפער.

די שארית הפליטה

די וועלכע האָבען באָוויזען זיך אויסצובאַהאַלטען אין די בונקערס ביז אָקטאָבער, 1943, איז שוין געווען לייכטער זיך צו ראַטעווען, וויייל ביז דאַן האָט מען שוין 95 פּראָצענט „סכראָ־נעס" אָנטדעקט, און מער האָבען שוין די נאַציס ניט אַזוי שטאַרק געזוכט. זיי האָבען געטראַכט, אַז עס איז שוין אין ביאַליסטאָק קיין איין לעבעדיגער איד ניט געבליבען. די אָנטדעקטע האָט מען פּאַרשיקט אין די פאַרניכטונגס־לאָגערן, פון וואַנען זיי זיינען שוין, פאַרשטענדליך, מער ניט צוריקגעקומען.

אָט אַזוי האָבען זיך אין די בונקערס געראַטעוועט ביי אַ 20 אידישע נפשות, און דערצו נאָך 40, וועלכע זיינען פון דאָרט אַוועק אין וואַלד, אָדער זיך אויסבאַהאַלטען ביי די פויערים. איך בין איינער פון די, וואָס האָבען פון די בונקערס זיך אָנגע־שלאָסען אָן די פאַרטיזאָנען אין וואַלד. איך האָב זיך מיט מיינע בונקער־שכנים געשיידט דעם 2־טען נאָוועמבער, 1943.

דאָס זיינען קורצע שטריכען פון דעם קאַמף און געראַנגעל פאַר׳ן לעבען פון ביאַליסטאָקער אידען אונטער דער ערד. איך האָב עס געפונען פאַר נויטיג איבערצוגעבען, בכדי דער צוקונפ־טיגער היסטאָריקער פון חורבן ביאַליסטאָק זאָל עס פאַרצייכע־נען אַלס אָנדענק לדורי־דורות.

א טראָגישער פאַל — דער צענטער העלפּט

דעם פאַראָנגענעם מאָנאַט יולי איז פאָרגעקומען אַ זייער טראָגישער פאַל ביי אַ יונגער ביאַליסטאָקער פאַר־פאַלק אויף דער איסט סייד, וועמענס 2־יאָריגער אינגעלע איז דער׳הרג׳עט געוואָרען אַרויסאַלענדיג פון אַ פענסטער פון 14־טען פלאָר. אַזוי ווי דאָס פאַר־פאַלק איז אַרעם און דער פאָטער פון קינד איז אַר־בעטלאָז, איז ניט געווען מיט וואָס צו מאַכען די לויה. וועגען דעם האָט זיך דערוואוסט דער ביאַליסטאָקער צענטער און גע־בראַכט דאָס קינד צו קבורה אויף זיין קרקע.

דאָס אומגעקומענע קינד איז אַן אייניקעל פון אונזער פאַר־שטאָרבענעם באָוואוסטען לאַנדסמאַן, סעם בערקאָוויטש, ע״ה.

א וואונדערליכע מנורה — א מתנה פון לואי קאסאווסקי

אונזער חשוב׳ער מיטגליד, מר. לואי קאָסאָווסקי, ביים פאַך אַ מעטאַל־אַרבעטער, אַן אמת׳ער קינסטלער, האָט לעצטענס מנדב געווען פאַר אונזער האָום אַ קינסטלעריש אויסגעאַרבעטע מנורה פון „סטיינלעז סטיל". די אַרבעט און די מאַטעריאַלען באַטרע־פען שהנע עטליכע הונדערט דאָלאָר. די שעהנקייט און מאַסיוו־קייט פון דער מתנה פּאַרכאָפט פשוט דאָס אויג. ניט אומזיסט רופט מען אונזער לואי קאָסאָווסקי צווישען די לאָנדסלייט, דער „ביאַליסטאָקער בצלאל".

יעקב יערוזאַלימסקי אָפּגעפּאָרען קיין אייראָפּע

אונזער באַליבטער מיטאַרבעטער, דער באָוואוסטער שריפט־שטעלער יעקב יערוזאַלימסקי, איז אין חודש אויגוסט אָפּגעפּא־רען קיין אייראָפּע. בעפאָר זיין אָפּפאָרען איז פאַר אים איינגע־אָרדענט געוואָרען אַ פיינער צאתך לשלום ביי אונז אין דער האָום. ביים שיף „קווין מערי" איז געקומען אַ ספּעציעלע קאָמיטע פון אונזער צענטער אים ווינשען אַ גליקליכע נסיעה. מר. יערוזא־לימסקי וועט ערוואַרט אין ניו יאָרק ענדע סעפּטעמבער.

די פּאַרטייִדיגונג פון ירושלים

פון משה סערלין*) (ירושלים)

משה סערלין

וואָס פאַרבינדט אייגענטליך ירושלים מיט אַ ביאַליסטאָקער אידען, וועלכער זיצט אין אַמעריקע און אזוי וואויל איז צו אים. אפשר האָט עמיצער פון די ביאַליסטאָקער אַ קרוב אָדער אַ באַקאַנטן אין ירושלים, וועט עס אים עפּעס דערמאָנען. בכלל מיין איך, אַז אַ איד וואו ער זאָל נישט זיין און וואָס ער זאָל נישט זיין, אויב איז ער נאָר אַ איד, איז ירושלים פאַר אים טייער.

ירושלים איז נישט סתם א שטאָט, אָט גלאַט אזוי ווי אַלע שטעט. זי איז די אייביגע שטאָט פון ליידען און פּיין, די שטאָט פון תורה און חכמה, די שטאָט פון בית המקדש, וועלכער איז אַזוי טיף אייַנגעוואָרצעלט געוואָרען אין די הערצער פון אלע אידען אויף דער גאָרער וועלט. אָט די הייליגע שטאָט פאַר אַלע נאַציאָנען און פעלקער, איז אין משך פון קרוב דריי מאָנאַטען געווען אָפּגעשניטען פון דער אויסערליכער וועלט. אַרומגערינגעלט מיט ווילדע אַראַבער פון אַלע אַראַבישע שכנות׳דיגע לענדער און זייער צייל איז געווען אויסצושעכטען ביזן לעצטען אידן, אָדער צווינגען זיי, זיך אונטערצוגעבען דורך אויסהונגערען און דורך דורשט. די וואַסער רערען, וועלכע בריינגען קיין ירושלים וואַסער זיינען צעשטערט געוואָרען און די איינציגע וואַסער רעזערוואָר, וועלכע זיינען געבליבען זיינען געווען די וואַסערגריבער, וועלכע זיינען אין שטאָט פאַראַן אין אַ גרויסר מאָס. עס איז באַלד אַרגאַניזירט געוואָרען אַ ראַציאָנעלע פאַרטיילונג פון וואַסער און וואָלט איר געזען, ווי יונג און אַלט זיינען געשטאַנען אין לאַנגע רייען און געדולדיג געווארט אויף צום באַקומען אַ ביסל וואַסער. ספּעציעלע פאַרטיילערס פון „משמר העם" האָבען געמאַכט די אַרבעט פון פאַרטיילען. עס האָבען דערביי ניט געפעלט קיין קוריאָזען, נאָר דאָס טרויעריגסטע אין דעם איז געווען וואָס פון צייט צו צייט האָט מען געמוזט זיך פונאַנדערלויפען בכדי זיך צום אויסבאַהאַלטען פון די שראַפּנעלען, וועלכער דער בלוטיגער שונא האָט אומברחמנות׳דיג געשיקט פון זיינע נאָענטע און ווייטע פאַזיציעס אויף דער שטאָט. דאָס באַמבאַרדירען האָט ניט אויפגעהערט בייטאָג און ביינאַכט. הונדערטער אומשולדיגע קרבנות, מענער, פרויען און קינדער זיינען אומגעקומען פון די מערדערישע אַקציעס. אין עטליכע פאַלען זיינען אומגעקומען גאַנצע משפּחות זיצענדיג אינדערהיים.

עס איז אַרגאַניזירט געוואָרען אַ זעלבסטשוץ פון עלטערע מענער און פרויען, וועלכע האָט געהייסען „משמר העם" און זיי זיינען געווען אַ גרויסע הילף פאַר די העלדישע „הגנה" קעמפּער, וועלכע האָבען געמוזט היטן די גרעניצען פון דער שטאָט.

אויף די גאַסען און וועגען, וועלכע פירען צום שטאָט, זיינען אויסגעבויט געוואָרען באַריקאַדען פון שטייַנער, מיט אַ שמאָלען געדרייטען אַדורכגאַנג ביי וועלכען ס׳פלעגען שטייַן אָט די מענער און טיילווייז פרויען פון „משמר העם" און פלעגען אַכטונג געבען אויף „פרעמדע", וועלכע פלעגען פּרואווען זיך דורכשמוגלען אין דער שטאָט. נישט איינמאָל זיינען מיר געראַטעוועט געוואָרען פון אַ סך אונאַנגענעמליכקייטען און געפאַרען, אַ דאַנק דעם מסירות נפש פון אָט די משמר העמ׳ניקעס. פון צייט צו צייט, ווען ס׳פלעגט ווערען אַביסעל רואיקער, פלעגט מען אויפמאַכען די געשעפטען און מענטשען פלעגען לויפען זיך עפּעס אייַנקויפען. מיט דער צייט זיינען די געשעפטען אויסגעליידיגט געוואָרען פון פּראַדוקטען און נייַע האָט מען שוין נישט געקענט בריינגען. אַ טייל פון מצרכים זיינען פאַרטיילט געוואָרען אויף קאַרטען. עס זיינען געווען מענטשען, וועלכע פלעגען נישט ארויסגיין פון די קעלערען אפילו אויף איינצוקויפען דאָס נויטיגסטע.

אין אָנהויב פון יאָר 1948 איז די שטאָט אויפגעציטערט געוואָרען פון אַ שרעקליכען אויפרייס אין דער הסולל גאַס, וואו ס׳איז, דורך אַ מערדערישע האַנט, אויפגעריסען געוואָרען דער בנין פון "Palestine Post" דערביי זיינען שווער באַשעדיגט געוואָרען די ארומיגע בנינים. די איינציגע אויטאָמאָבילען פון דער ערשטער הילף, וועלכע זיינען געווען אין שטאָט זיינען פאַרברענט געוואָרען. זיי זיינען געשטאַנען פאַר דעם „הדסה" שפּיטאָל פון וועלכען אַן אָפּטיילונג ס׳האָט זיך געפונען אויף דער זעלביגער גאַס. מענטשען זיינען אומגעקומען, אָדער אין בעסטען פאַל שווער פאַרוואונדעט געוואָרען. געבליבען אַן אַ דאַך איבערן קאָפּ זיינען צעצדליגער פאַמיליעס.

אין אַ קורצע צייט שפּעטער איז געשען איינע פון די גרעסטע פאַרברעכענס אויף דער וועלט. די זעלביגע מערדערישע האַנט, האָט אין אַ קילען פעברואַר פרימאָרגען, אויפגעריסען די בן־יהודה גאַס. קרוב צו פופציג קרבנות, מענער, פרויען און קינדער. איך וויס קוים, צי ס׳איז שוין געבאָרען געוואָרען אַ שרייבער, וועלכער זאָל קענען אָפּשילדערען די סצענע פון אָט דעם אוממענטשליכען פאַרברעכען. 7 אזייגער אינדערפרי. מענטשען זיינען נאָך געלעגען אין די בעטען. פיל פון די קרבנות

---

*) דער שרייבער משה סערלין איז ערשט באַפרייט געוואָרן פון דער ישראל צרמיי, וואו ער האָט געדינט אַלס אָפיצער אין צייט פון דער מלחמה. ער איז אַ באַוואוסטער ציוניסטישער טוהער נאָך פון ביאַליסטאָק, פון וואַנען ער איז מיט יאָרן צוריק אַוועק אין ארץ ישראל צו בויען אונזער לאַנד.

זיינען פשוט צושמעטערט געוואָרען אונטער די חורבות פון די איינגעפאַלענע הייזער, אַ טייל פון זיי, אַנטלאָפענע פון די גרעניצען פון שטאָט, וועלכע זיינען געווען זיכער, אז דאָ, אין צענטער פון שטאָט, וועט זיי די מערדערישע האַנט נישט דערגרייכן. פערענעס און קישענס אויסגעמישט מיט מענטשענס בלוט און גלידער. די עוואַקואַציע פון אויפגעריסענע הייזער, ראַטעווען וואָס ס׳לאָזט זיך דאָס איז געווען דער צווייטער עטאַפּ פון דער אַרבעט. אין דער ערשטער רייע איז געשטאַנען די אויפּגאָבע פון ארויסנעמען די קרבנות פון אונטער די חורבות. אין איין הויז, אויפן 5־טען שטאָק, איז געשטאַנען אַ פרוי אין איין העמד, צוגעטוליעט צו איר לייב אַ קליין אינגעלע פון 5—6 יאָר אין אַ דין לייבעלע אַן אַרבעל. ביידע, די מאַמע און דאָס קינד זיינען געשטאַנען און מיט גלעזערנע אויגען אראָפּגעקוקט אויף אונטען שטיל, נישט געווייגט, זיך רואיק צוגעקוקט צו דעם אַלעמען וואָס ס׳קומט פאָר אַרום זיי. די טרעפּ פונם הויז זיינען געווען איינגעפאַלען און ערשט נאָכדעם, וועו מ׳האָט דער מוטער מיטן קינד, מיט דער הילף פון לייטערס און שטריק, אַראָפּגענומען פון אויבען האָט זי, די מוטער, אויסגעבראָכען אין אַ ביטער געווויין. איר מאַן און נאָך צוויי קינדער זיינען שוין מער נישט געווען מיט זיי. אַזוי זיינען אין עטליכע מינוט צובראָכען גע־וואָרען פאַמיליעס, אויפגעהערט צום קלאָפּען הערצער פון מענטשען, וועלכע זיינען נאָך געווען פול מיט האָפענונג.

שפּעטער איז געקומען דער דריטער פאַרבערעכען. דאָס אויפ־רייסען דאָס הויז פון דער סוכנות. אויך דאָ איז געווען אַ פלאַנמע־סיגע צוגרייטונג. ס׳זיינען ווידער געפאַלען אומשולדיגע קרבנות און פאַרבליבען ניט ווייניג אינוואַלידען.

מיט אַ שטילען טרויער און וווייטאָק האָט די שטאָט אויפ־גענומען די שרעקליכע ידיעה וועגען אומקומען פון 35 בחורים אין די בערג פון חברון. זיי זיינען געגאַנגען צו הילף די אָפּגע־שניטענע פון גוש „עציון". אַלע ווי איינער זיינען געשטאַנען אין אַ פאַרצווייפלטען קאַמף; געגען גרויסע באַנדעס אַראַבער און פון דעם העלדישען קאַמף פון טייערע זין פון ישראל איז נישט געבליבען קיין לעבעדיגער עדות. זיי האָבען געקעמפט ווי די לייבען פאַרן כבוד פון ישראל. אַ טייל פון זיי זיינען געווען מיינע פריינט און תלמידים. באַלד נאָכדעם איז ווידער געקומען אַ טרויעריגע בשורה. 16 קעמפערס געפאַלען אויפן וועג קיין „עטרות", א מושב נישט וויט פון ירושלים. אויך צווישען זיי זיינען געווען מיינע פריינט און תלמידים. טייערע קינדער פון פאָלק, זיינען געשטאַנען אויף דער וואַך פון ציונס הקומה און זיינען געפאַלען אין העלדישען קאַמף. זאָל זיי די ערד גרינג זיין.

ווידער אַ שרעקליכע פאַרבערעכערישע שחיטה. דאָקטוירים, קראַנקען־שוועסטערס און אָנגעשטעלטע פון גרויסען הדסה־שפּיטאָל אויפן הר־הצופים, ווערען אָנגעגריפען פון אַן אַראַבי־שע באַנדע אויפן וועג און שטייען אין קאמף פון אינדערפרי ביז פאַרנאַכט. צווישען זיי און אונז טיילט אָפּ אַ שטח פון עטלי־כע הונדערט מעטער. צוקומען צו זיי איז אוממעגליך. ווייל אינ־מיטען שטייען ענגלישע מאַכט־האָבער מיט שווערע טאַנקען און מאַשינען־געווער און קוקען זיך קאַלטבלוטיג צו ווי ס׳פאַלען העלדען איינער נאָכן אַנדערען. די זעלביגע פאַרשטעלטע מער־דערישע האַנט, וועלכע האָט שוין אויף איר געוויסען אזויפיל קרבנות איז איצט ארויס פון איר באַהעלטענישׂ און מיט ענגלי־שער קאַלטקייט און דזשענטעלמענישקייט שטייען די הענקער און לאָזען נישט דורך אונזער הילף פאַר די אומגליקליכע. ווי־ניג, זייער ווייניג זיינען געקומען פון דאָרט און אויב ס׳איז עמי־צען גלעלונגען זיך אַדורכצורייסען דורכן פייער פון קוילען און צוקומען צו די ענגלישע מנצחים אויף דער „סימפאָניע" האָבען זיי די קרבנות איבערגעגעבען די אַראַבער, ווי פלייש פאַר ווילד־דע חיות.

ביאָליסטאָקער אידען זיינען געפֿרוואוטע. זיי געדענקען פאָגראָמען, שפּעטער האָט עס געהייסען עקסצעסען אויף אידען. שניידען בערד, שיסען סתם אַן אַ פאַרוואָס, הונגער, נויט און קעלט, אָבער שפּעטער איז געקומען אַ שטילע תקופה איז מען גלאָפּען וואו די אויגען האָבען געטראָגען. מיר אָבער באַדאַרפט קעמפּען בכדי אויסצובויען אַ וועג פאַר נייע עולים, אַ בעסערען מאָרגען פאַר אונזערע קינדער. מיר האָבען געהאַט אַ גוטען גע־נעראַל, וועלכער האָט געהייסען „אין ברירה". גענעראל א—ב.

נאָכן 15־טען מאַי, וועו דער אינווייניגסטער שונא האָט אונז פאַרלאָזען, האָבען מיר געקענט פרייער אָפּעטעמען. האָט מען זיך טאַקע באלד אַ נעם געטאָן צום בויען באַפּעסטיגונגען אַרום דער שטאָט. אַלט און יונג איז מיט שמחה אַרויס אין די פאָר־שטעט צו בויען. קינדער האָבען אויף זייערע שוואַכע פלייצעס געשלעפּט שוועריע שטיינער און מיט געזאַנג, יאָ, ממש מיט גע־זאַנג, געוואָרפען די שטיינער פון האַנט צו האַנט און אַזוי האָבען די באָפעסטיקונגען געוואקסען. אַלטע אידען מיט בערד און פאות פלעגען טאָג און נאָכט האַרעווען מיט ביטערען שוויים און גע־געבען פון זיך דאָס מאַקסימום. יונגע ישיבה בחורים מיט אויס־געבלייבטע פנימער פלעגען דעם טאָג לערנען אין דער ישיבה און אין די נעכט אַרויסגיין צו דער ארבעט. פרויען פלעגען צו־גרייטען סענדוויטשעס צו עסען און פלעגען שעה׳ן לאַנג זיך אַרומדרייען איבער די גאַסען אַלס פּאַטראָל, זוכען פאַרדעכט־גע אַראַבקעס, וועלכע פלעגען זיך אריינשמוגלען אין שטאָט. צו אונזער גרויסען באַדויערען האָט זיך געפונגען א איד, (אויב מ׳קען אים אָנרופען מיטן נאָמען איד) וועלכער פלעגט סיסטע־מאַטיש איבערגעבען דעם שונא ידיעות וועגען אַלץ וואָס ס׳טוט זיך אין שטאָט. אים, זאָל די ערד אַרויסווארפען, האָבען מיר צו פאַרדאַנקען אַ סך אומשולדיגע קרבנות און פאַרגאַסענע בלוט.

ביסלעכווייז האָט דער הונגער אָנגעהויבען זיך שפּירען אין שטאָט. וואַסער האָט מען שוין געגעבען נאָר דריי מאָל אַ וואָך. נישט געפרואוט זאָלען וועלען קיין אידישע טאַטע מאַמע צוקו־קען זיך ווי קינדערלעך בעטען אַ שטיקעל ברויט און ס׳איז ניטאָ צום געבען. ליגען אויף די פאָזיציעס און טראַכטען וועגען די הונגערריגע קינדערלעך איז נישט לייכט. גרויסער גאָט! וויפיל קען אַ מענטש ליידען? וואָלט כאָטש, צום טייוועל, געווען אַ סיגאַרעט צום פאַרויכערען די צרות, נאָר דאָס איז אַ יקר־המציאות. וועגען סיגאַרעטען האָט מען נאָר געקאָנט חלום׳ען. די גראַנאַטען און קוילען פייפען איבערן קאָפּ, די לאַגע וועדט שווערער, ברויט באַקומט מען בלויז 120 גראַם אַ טאָג. פונוואַנען וועט קומען די הילף? די זאַפאַסען וועדען אַלע טאָג וויניגער און מען ציט איין דעם פאַסיק אויף די הויזען.

די שטאָט זעט אויס ווי אַ בית הקברות. לעכער אין די וועגט און סופיטען. די הייזער זענען אויס אָפּגעריסענע. די געשעפטען געשלאָסען און די קאָמוניקאַציע שטילגעלייגט. נישט אַמאָל אַ טראַדיציאָנעלען אייזעל זעט מען אויף דער גאַס. וואו נישט וואו שלייכט זיך אַ געשטאַלט פון אַ מענטשען, טוליעגדיג זיך צו די וועגט פון די שטיינערנע מויערען פון ירושלים. וווייזט אויס אַ

בעקער לויפט צו דער אַרבעט. אַלץ איז געווען פאַרבונדען מיט סכנות נפשות.

אין די אַוועלטען, וועלן ס׳פלעגט געלינגען זיך צוצוכאַפען אויף אַ ווייל אינדערהיים און אויפמונטערן אַביסעל די היימישע מיט אַ געלט, מיט אַ גוט וואָרט, צוטוליען צו זיך די הונגעריגע קינדערלעך, וועלכע האָבען נישט געקענט איינשלאָפען אין דער געדיכטער פינסטערניש פון דער שטורמישער נאַכט. כ׳שטעל זיך פאָר, ווי זיכער עס האָט זיך, אין אַזאַ מאָמענט, געפילט דאָס אומשולדיג באַשעפענישל, צוגעדעקט מיט דער ברייטער ברוסטקאַסטען פון טאַטען, אַ סאָלדאָט פון דער העלדישער „הגנה", פלעגט טאָקע דאָס קינד וויניגער ציטערען און זיך אפשר נישט אַזוי שרעקען פאַרן אייביגען „וואָיען" פון די שראַפּנעלען. ס׳אַראַ שרעקליכען איינדרוק עס מוז מאַכען אַזאַ פייפען פון שראַפּנעלען פאַרן הויז און פענסטער פון אַ ציווילמאַן. דאָרט אויפן פראָנט איז עס נישט אַזוי שרעקליך. דאָרט מאַכט מען זיך פריילעך, מען דערציילט זיך „טזיזבאַטען" (וויצען) און מען פאַרטרייבט די צייט צוזאַמען מיטן אומעט.

עס ווערט שפעט, מ׳דאַרף ווידער גיין. ס׳איז שוואר אויפצווועקען דער פאַראַרעוועטער מאַמען, וועלכע האָט שוין הינטער זיך היינט עטליכע שעה פון פאַטראָלען און פון זוכען אריינבריינגען עפעס אינדערהיים פאַר די פאַרשמאַכטע קינדערלעך. אפשר חלומט זי איצט וועגען אַ שיינע וועלט מיט גוטע מענטשען? אַ שיינע ליכטיגע הויז? אָדער אפשר לייגט זי איצט די קינדער־לעך שלאָפען און קושט יעדען איינציקען פון זיי באַזונדער און זאָגט זיי „לילה טוב ילדים טובים" און זיי מיט זיסע שטימעלעך, ווי אין כאָר „ליל מנוחה אמא׳לע".

איין טאָג גרויער פון אַנדערען. אָן ליכט, וואַסער און ברויט. קיין אויסזיכטען זיינען דערווייל נישטאָ. עפעס שמועסט מען וועגען אַ נייע וועג, וועלכע דאַרף זיך עפענען. אפשר וועט מען זיך פאָרט דורכרייסען. איך וועל באַשטימט אַלס פאַראַנטוואָרט־ליכער אויף די קינדער, וועלכע גייען אַרויס יעדען טאָג, אין די הונדערטע, צום בויען באַפעסטיגונגען. ס׳איז אַ גרויסע פאַר־אַנטוואָרטליכקייט און יעדען טאָג, פלעג איך מיט אַ קלאַפּענדיגע האַרץ אָפּווארטען ביז די לעצטע פון קינדער זיינען בשלום אָנגעקומען פון זייערע פאָסטענס. מיט ציטערענדיגע העכט פלע־גען די קינדער, יעדען פרימאַרגען נעמען די צווויי סאַנדוויטשעס, וועלכע זיי פלעגען באַקומען אויפן גאַנצען טאָג צום עסען. (איך פלעג זיך ניט פאַרגינען אויפעסען די סאַנדוויטשעס, כ׳פלעג זיי ברייגען אַ היים פאַר די קינדערלעך) וויפיל פרייד און מוט האָ־בען אַריינגעגאָסען די קינדער אין די הערצער פון די דער־וואַקסענע. ווי גוט ס׳איז געווען צו זיין מיט זיי צוזאַמען, זען זייערע אויפטוואונגען פאַרן פאָלק ישראל און הערען זייער גע־זאַנג. ס׳איז נישט סתם אַ פראָזע. די קינדער פון ישראל פלעגען אין די שווערע טעג אַרבעטען מיט געזאַנג.

אַ ליכטיגע בשורה אין אונזערע פינסטערע טעג. די ערש־טע „דזשיפּס" פון דער העלדישער „הגנה" אַרמיי האָבען זיך דורכגעריסען קיין ירושלים. צוזאַמען מיט זיי אונזערער אַ גו־טער פריינט, אַ ביאַליסטאָקער, נאָר וואָס געקומען פון אַמעריקע. ער האָט אונז געבראַכט אַ מתנה. דריי אייער, דריי טאָמייטעס, דריי עפּעל און דריי אוגערקעס. מיר דעם אַוועלט געמאַכט אַן אויסשטעלונג. ארויפגעלייגט אויפן טיש אַ ווייסען סערוועט, אויסגעלייגט אין אַרטיסטישער אונאַרדנונג די טייערע מתנות פאַר די קינדער, אָנגעצונדען דעם גאַנץ־לאָמפּ מיט דאָס לעצט ביסעל נאַפט, וואָס איז נאָך אין אים פאַרבליבען און געפרייט זיך, צוזאַמען מיט שכנים גוטע פריינט, אויפן גרויסען נס, וואָס ס׳איז מיט אונז געשען. דאָסמאָל באמת אַ נס — אַ פאַרבינדונג מיט דער אויסערליכער וועלט.

אין שטאָט האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטיקעל באַוועגונג. כמעט גלייכצייטיג איז געקומען די ערשטע „הפוגה", ד. ה. אַ צייטווייליגע וואָפענשטילשטאַנד. דער וועג קיין ירושלים איז געווען אָפען, טיילווייז דורך דעם הויפט וועג, וועלכער איז אין איין אָרט געווען באַזעצט פון אַראַבער, טיילווייז דורך „בורמאַ" וועג, וועלכער איז אויסגעבויט געוואָרען דעם שונא, ממש אונ־טער דער נאָז. אמת נישט קיין לייכטער וועג, אָבער אַ סוף צום מצור על ירושלים. באַלד האָט זיך דערפילט אין שטאָט אַ לעב־האָפּטע באַוועגונג. מ׳האָט שוין געזען מענטשען, געעפענט גע־שעפטען, ס׳האָבען זיך שוין באַוויזען אויטאָמאָבילען. די ברויט פאָרציעס זיינען פאַרגרעסערט געוואָרען און מ׳האָט שוין אפילו אָנגעהויבען ערנסט טראַכטען, וועגען עלעקטרישע ליכט. מיט סיגאַרעטען איז געווארען לייכטער. אַ באַקאַנטער פון תל־אביב אָדער חיפה פלעגט שוין זאָרגען דערפאַר.

אַ ספּעציעלען אָרט האָבען אין ירושלים פאַרנומען די שפּייז־פאַקעטען, צוגעשיקט פון קרובים, פריינט און באַקאַנטע פון אַלע עקען פון לאַנד. ווער האָט נישט געשיקט אַ פּעקעל קיין ירושלים? אידען פלעגען דעם גאַנצען טאָג אַרומגיין מיט פולע הענט. וועך מיט אַ שטריקעל און וועך זאָלבעצווייט מיט אַ שטע־קען, וועך אויפן אַסקעל און וועך אונטערן אָרעם, וועך אויף אַ וואָגען און וועך אויף אַ האַנט־וועגעלע. מ׳האָט דערביי נישט געשאַנעוועט קיינדערשע שפּאַציר־וועגעלעך. אידען האָבען דער־פון באַלד געמאַכט אַ פרנסה. מ׳פלעגט הערען אויף דער גאַס אויסשרייען „חבילות־חבילות". די הויפט שווערייקייט איז געווען נאַפט (גאַזע). פאַר אַ פלעשעל נאַפט האָט מען אַלץ געקענט קרי־גען און ס׳האָט טאָקע אָנגעהויבען בליען דער מסחר פון בייטען סחורות.

נייע כוחות זיינען צוגעקומען אין שטאָט. יונגע פאַרברוינטע פון דער זון פּנימער. מיט שטאָלץ און פרייד פלעגען זיי גיין אויף די גאַסען, אויפמונטערען דעם עולם און דער עיקר איז געווען אין דעם, אַז זיי פלעגען אַזוי פריי זינגען. אין די אַוועלטען, ווען ס׳איז נאָך געווען דער פּחד פאַר דער נאַכט, פלעגען אָט די „בראָזענע יונגען", קינדער פון ישראל, ארומגיין טשאַטעסווייז אויף די גאַסען פון ירושלים און פלעגען אַזוי האַרציג זינגען.

ווידער איז געקומען אַ שווערע שטיקעל צייט. ירושלים האָט זיך געמוזט באַפרייען פון די אַרומיגע שכונות, וועלכע זיינען ג׳ע־וען באַזעצט מיט אַראַבער, ד. ה. אַ ביין אין האַלדז. די גאַנצע שפּיל האָט זיך אָנגעהויבען אויף דאָס ניי. אָבער דאָסמאָל מיט אונזער אָנגריף. אַ שאָס פון די אַראַבער, צוואַנציג צוריק. איין גאַס נאָך דער אַנדערער זיינען געפאַלען אונטערן לאָסט פון אונ־זערע קעמפער. די אַראַבער זיינען אַנטלאָפען, זייער אָפּט לאָ־זענדיג אויפן טיש די כלים פון דער וועטשערע. אָלע ארומיגע שכונות און דערפער זיינען אַריינגעפאַלען אין אונזערע הענט און דאָמאָלסט זיינען געקומען „פאַרזאָרגערס" און האָבען מורא געהאַט, אַז מיר וועלען באַהערשען גאַנץ ירושלים, האָבען זיי געצוואונגען אונז אָפּשטעלען די אַטאַקע און אַזוי אַרום האָבען מיר פאַרלאָרען די אַלט־שטאָט —און דעם צוגאַנג צום אוני־ווערסיטעט אינאיינעם מיטן צענטראַלען „הדסה"־שפּיטאָל. דער הדסה שפּיטאָל האָט זייער שנעל איינגעאָרדענט אין גרויסע,

פֿאַרלאָזענע בנינים פון ענלעַנדער און אַראַבער. מיט אַ גרויסען מסירות נפש האָבען געאַרבעט די דאָקטוירים, שוועסטערס און דער איבעריגער פּערסאָנאַל. אגב, אַ טייל פון זיי ביאָליסטאָקער, אָדער פרויען פון ביאָליסטאָקער. עטליכע פון זיי האָבען זיך אפילו שטאַרק אויסגעצייכענט, איינע ביים אינאַרדנען דעם שפּיטאָל און אַן אַנדערע ביים צוגרייטען שפּייז פֿאַר די באָפּעסטיגונגען און קיכען פֿאַר סאָלדאַטען. די אַלטע שטאָט האָט זיך, נאָך אַ ביטערן קאָמף, אונטערגעגעבען. עטליכע צענדליג פון אונזערע גוטע קעמפער זיינען אריינגעפאַלען אין אַראַבישען פלעקן. דאָס פאַלען פון דער אַלט־שטאָט איז געווען אַ שוועריע קלאַפּ —פֿאַר אַלע אידען, בפרט פֿאַר די אידען, וועלכע האָלטען, אַז נאָר די אַלט־שטאָט איז ארץ־ישראל און דאָס איבעריגע, זיינען נאָר דברים בטלים.

אַ געוויסען שבת פֿאַרנאַכט, איז געקומען צו אַ שוועסטערס אינצידענט מיט אַ קליינע גרופּע אידען פון אַלטען ישוב. מיט ווייסע זאָקען, קאַפּאָטעס און שטריימלעך זיינען זיי אַרויס אויף דער גאַס, נאָענט צום „מועדון לחיל" און אָנגעהויבען אַ ווילדען שדים טאַנץ מיט אַ קלאַטשען אין די הענט און ווילדע אויסגעשרייען „עבדאלא־עבדאלא" ד. ה. מ׳זאָל זיך אונטערגעבען צום ענגליש־אַראַבישען קעניג עבדאַללא. יונגע חברה האָבען זיך אַ וואַרף געטאָן און וואָלטען זיי באַשטימט צוריסען אויף שטיקער, נאָר אַ דאַנק דער שנעלער אינטערוועניע פון מ. צ. (משטרה צבאית — Military Police) זיינען זיי אָפּגעראַטעוועט געוואָרען.

דאָס לעבען אין שטאָט איז וואָס אַן אמת געוואָרען לעבאָפּטער, אָבער די סכנה איז נאָך געווען גרויס. צענדליגער קרבנות זיינען נאָך געפּאַלען פון די אַראַבישע קוילען דורך צליפות (צילען אין שיסען פון אַ פּאַרשטעלטען אָרט). פון צייט צו צייט פלעגט מען נאָך הערען דאָס דונערען פון שוועדע האַרמאַטען, אָבער דער סימפּאָנישער אָרקעסטער פלעגט שוין זיין אַ פּוילער, מיט אַלע כלי נגינה. דאָס באַוואוסטזיין, אַז די ערשטע פידלען, און אַנדערע וויכטיגע אינסטרומענטען זיינען אונזערע און נאָר דאָס צובאַמקען פון די אַלטען זיינען זייערע, האָט צוגעגעבען זייער פיל מוט. „עין תחת עין" איז געווען אונזער לאָזונג און אייניגע־טיג האָבען מיר, מיטן גאַנצען האַרצען געוואָלט שלום. דער געפערליכער מצב האָט נאָך לאַנג אָנגעהאַלטען.

אין אַ שנעלען טעמפּאָ איז צוגעגאַנגען דאָס פאַרמירען פון רעגולערע אָפּטיילונגען פון דער אַרמיי. צוערשט זיינען אַלע געווען מיטגלידער פון דער „הגנה", שפּעטער האָט מען געשוואָרען אמונים לצבא הגנה לישראל. שוועד צום זאָגען, אַז פון אָנהויב האָט א אידישער סאָלדאַט אויסגעזען שטאַרק מאַיעסטאַטיש. טיילווייז זיינען די סאָלדאַטען געווען אָנגעטאָן גוט ד. ה. די, וועלכע, האָבען, בעת דער וועלט מלחמה, געדינט אין ענגלישען מיליטער און האָבען ביים באַפרייען זיך באַקומען זייערע קליידער. די איבעריגע האָבען אָנגעטאָן וואָס ס׳האָט זיך געמאַכט. נישט די קליידער האָבען געווירקט, נאָר די נשמה און דער רצון טוב. אַ שאָד נאָר, וואָס איר, אַמעריקאַנער ברידער קענט נישט דעם היגען געבאַרענעם, דעם „צאַברע". אָט מיינט מען ער איז נישט געווג אָנטוויקלט, קען נישט געווג שפּראַכען, קען זיך נישט דריייען אויפן קנאַפּעל (אַ ביאָליסטאָקער וועדטעל) און נאָך און נאָך אַזעלכע חסרונות. איינער פון זיי האָט מיר אַמאָל געזאָגט אין אַ שמועס. „דער אונטערשייד פון אייך, גלות־אידען, און אונז, באַשטייט נאָר אין דעם, וואָס איר האָט קיינמאָל נישט געהאָט קיין מולדת (פאָטערלאַנד) מיר האָבען אַ מולדת און זי איז פאָר אונז אַלץ". היינט פאַרשטיי איך דיר, מיין יונגער פריינט „צאַברע". היינט האָבען ביידע, אַקסעל ביי אַקסעל פאָר איר געקעמפט און אויסגעקעמפט דאָס שענסטע, וואָס אַ פאָלק קען נאָר פאַרלאַנגען — פרייהייט און אונאָפּהענגיקייט. מיר ביידע, דו „צאַברע און איך, נייער עולה וועלען עס טייער האָלטען און טיילען זיך וועלען מיר נאָר מיט אונזערע ברידער, וועלכע וואַרטען נאָך אויף אונזער הילף.

ירושלים איז פריי! ירושלים עיר הקודש דאַנקט אירע באַפרייער, די העלדען פון דער זיגרייכער „הגנה־פלמ״ח". די טייערע זין פון ישראל. כבוד און אייביגען אַנדענקען פאָר די געפאַלענע לענע הערָאישע קעמפער. זייערע נעמען וועלען מיט פייערדיגע אותיות פאַרשריבען ווערען אין דער נייער געשיכטע פון אידישען פאָלק. אייביג רו פאָר די אומשולדיג, פאָר דער צייט, געפאַלענע ברידער בכל תפוצות הגולה.

זאָל זיי אַלעמען די ערד גרינג זיין.

אין אָנדענק פון דר. אברהם נעים (ליבערמאַן) ז״ל

אין דער ארץ־ישראלדיקער מאַנאַטשריפט פאָר לאַנדווירטשאַפט „השדה" איז פאַרעפענטליכט געוואָרן אַן אַרטיקל וועגן ליבערמאַנען, געשריבן דורך זיינע קאָלעגן, ווישנשאַפט־לייט.

אברהם ליבערמאַן איז געבוירען געוואָרען אין יאָר 1885 אין ביאָליסטאָק, בייַ זיין פאָטער, צבי, וועלכער האָט אָנגעפירט מיט אַ חדר־מתוקן. לכתחילה האָט דער זון געלערנט ביים פאָטער אין „חדר". צו 12 יאָר איז ער אָנגעקומען אין קאָמערץ־שולע. עם האָט זיך אויסגעצייכענט אַלס תלמיד און ער האָט געחלומט וועגען לערנען מעדיצין אין נעאַפּאָל (איטאַליע). ניט האָבענדיג קיין פינאַנציעלע מיטלען, האָט ער זיך צוריקגעקערט אהיים נאָך אַ קורצער צייט לערנען. ער האָט ווידער אָפּגעשפּאָרט אביסעל געלט און איז נאָכאַמאָל אַוועקגעפאָרען זיך לערנען אין נעאַפּאָלי — דאָס מאָל שוין ניט מעדיצין, נאָר לאַנדווירטשאַפט: עס האָבען אויפן סטודענט געווירקט די חובבי־ציוניסטישע ווינטען, וועלכע האָבען געבלאָזען בייַ זיין פאָטער דעם העברעישען לערער אין שטוב.

אין 1913 איז ער אָנגעקומען אין ארץ־ישראל און האָט זיך באַזעצט אין פתח־תקוה. די טעמע פון זיין דאָקטאָר דיסערטאַציע איז געווען: „דער אַפעלסין אין ארץ ישראל". אין פתח־תקוה איז ער געווען לערער אין דער דאָרטיגער לאַנדווירטשאַפט־שולע. צווישען זיינע תלמידים איז געווען אויך דער איצטיגער פּראָפעסאָר חסיד. אַ ביכאַמיקער פון קאַליפאָרניע אוניווערסיטעט. בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה האָט די טערקישע רעגירונג אים צוגעצוויגען אין קאַמף געגען היישעריק. ער איז אויך געווען אַ טעטיגער מיטגליד פון דער „הגנה". זיין בת־יחידה יעל, אַרבעט אין פרינסטאָן, אַלס אסיסטענטין פון פּראָפּ. איינשטיין און רודאָלף אָפּענהיימער, אַ פאָר צענדליג יאָר האָט ד״ר נעים געאַרבעט אַלס פלאַנצונגען־אינסטרוקטאָר בייַ דער עקספּערימענטאַל־סטאַנציע אין רחובות. פיל האָבען די פלאַנצער אין לאַנד צו פאַרדאַנקען די עצות־טובות פון ליבען אינסטרוקטאָר. מיט אַ יאָר צוריק איז ער אַוועק פון דער וועלט.

ירוחם לעווין: אַ ביאַליסטאָקער אידעאַליסט און זיין פאַרווירקלעכטער יונגנט־חלום

(צו זיין 30־יעריגען ליטעראַרישען יובילי)

פון דר. ה. פראַנק

מיטן אָנהויב פון אַ נייער, אַ פרייער און עפענטליך־לעגאַליזירטער געזעלשאַפטליכער טעטיקייט אין ביאַליסטאָק, נאָכן אַרײַנמאַרש פון די זיגרייכע דייטשען אין הערבסט 1915, איז פאַרגעקומען אַ טיפער שינוי, אַ ראַדיקאַלע ענדערונג, אינם פנים פון דער כלל־טוערײַ און סאָציאַלע עסקנות. דעם אויבען־אָן אויפן געזעלשאַפטליך־קולטורעלען און עקאָנאָמיש־פילאַנטראָפישען געביט (קיין אָפענע פּאָליטישע אַרבעט האָט דער דייטש ניט צו־געלאָזען) האָט פאַרנומען די יוגענט. דער יונגער דור האָט אויף

ירוחם לעווין (רעכטס) צוזאַמען מיט דעם באַרימטען געלערענטן זון שריפט־שטעלער א. ש. הערשבערג, מחבר פון „פנקס ביאַליסטאָק", בעת לעווין'ס באַזוך אין ביאַליסטאָק אין 1939, קורץ פאַר דער לעצטער וועלט־מלחמה.

אַ נאַטירליכען וועג, ווי פון זיך אַליין, פאַרביטען דעם עלטערען, פֿשוט ווייל 90 פּראָצענט פון די אַלטע כלל־טוער האָבען די שטאָט פאַרלאָזען אײדער די דייטשען זיינען אַריין. אַ גאַנץ קליי־נע צאָל פון די אַלטע עסקנים איז פאַרבליבען (און צווישען זיי פאַרדינט באַזונדערס דערמאָנט וועלען דער אַדוואָקאַט לעאָן טרייי־וויש). דאָס איז אייגנס. און צווייטענס לאָמיר ניט פאַרגעסען, אַז די מערסטע פון די געצייטלטע פאַרבליבענע אלטע טוער האָבען זיך געהאַלטען פאַרזיכטיג, מורא געהאַט צו־שטאַרק זיך „אַנגאַזשירען" מיט די דייטשען, טאָמער וועט קומען צוריק „פאַניע" און מ'וועט ניט שאַנעווען די, וואָס האָבען זיך געחברט מיטן שונא...

דער יונגער דור איז בטבע געוואָגטער, מוטיקער און רעכנט זיך מער מיטן היינט ווי מיטן נעכטען און מאָרגען. טאָ האָט ער זיך מיט אַ געוואַלדיגען ברען אריינגעווארפען אין דער אַרבעט. מ'האָט געקענט פריי צעפירען די הענט, בויען חברות און אינ־סטיטוציעס, שאַפען מוסדים (אַנשטאַלטען) ווי פאָלקס־קיכען און טיי־הייזער, קינדער־היימען און וואָס ניט. און די אידישע יוגענט, בחורים און מיידלעך, אַסך ניט עלטער פון 15 יאָר, האָבען זיך גענומען צו דער הייליגער אַרבעט מיט אַ זעלטענעם ברען, פלייס און ערנסט.

די צעירי ציון אין ביאַליסטאָק זיינען שוין געווען שטאַרק אַנטוויקעלט אַלס אַ מין אונטערערדישע באַוועגונג און אפילו האַלב־לעגאַל, אַרגאַניזירט אין דער געזעלשאַפט „חובבי שפת עבר", אָדער אין דער פֿלאַנמעסיגער אַרבעט פאַרן אידישען נאַ־ציאָנאַל־פאַנד, לאַנג ביזן אויסברוך פון דער מלחמה אין 1914. אָבער מיר זיינען זיי פריער, מיט גאַנץ קליינע אויסנאַמען, ניט געווען באַקאַנט (די לעצטע 4־5 יאָר פאַר דער מלחמה האָב איך מערסטענס געלעבט אין קיעוו). ערשט סוף 1915 איז מיר אויס־געקומען זיך צו טרעפען ביי געוויסע קולטור־אַרבעטען מיט די טעטיגסטע יוגענטליכע ציוניסטען, פון וועלכע עטליכע האָבען זיך טיף אַרײַנגעקריצט אין זכרון, ווי יעקב ראָוויטש, די ברי־דער ראַפאַפאָרט (אליהו, היינט אין ישראל, און יהושע, איצט אין אויסטראַליע), ברוך ראָזענטאַל, מ. באָראָוסקי און אַ פּאָר אַנדערע. און צווישען זיי האָט אפשר דעם טיפסטן איינדרוק געמאַכט אַ סימפּאַטישער, שטילער און באַשיידענער בלאָנדער בחורל ירוחם לעווין. עס האָט געווירקט זיין שטילער ערנסט, זיין גרויסער אָפּ־שוי און רעספעקט צו טיפזיניגערע פראָבלעמען פון אידישען און ציוניסטישען וועלט־באַגעם, און זיין טיפע באַדינגלאָזע אי־בערגעבנקייט צום אידאַל אָן יעדע פּניות, מאַטעריעלע אָדער כבוד־זוכענדיגע אַמביציעס און פאַרלאַנגען... גרויס און ער־פורכטיג איז געווען זיין דרך ארץ צו די מענטשן פון גייסט און צו לערער־וועגווייזער. דאָס אַלץ האָט אים אויסגעצייכענט פון פילע אַנדערע. די מער אַגרעסיווע און טומעלדיג־אַקטיווע חברים און טוער פון דער היפּש גרויסער צעירי ציון גרופּע אין יענער צייט. די חברים זיינע האָבען אים געליבט און רעספעק־טירט, אפשר מער ווי יעדען אַנדערען, מחמת עס האָט געמוזט אויף זיי משפּיע זיין דער ערנסטער ווילען זיינער צו לערנען און טראַכטען, כדי זיך קענען דערהייבען צו די געלייטערסטע אידיי־ען פון אידענטום־מענטשענטום, מחוץ און פיל העכער פון די גע־וויינליכע פאַרטיי־פרינציפען און סקאַרבאָווע פאַפּירענע אידע־אַלען...

אַזוי געדיינק איך אים פון יענע שווערע אָקופּאַציע און מלחמה־יאָרען, 1915—1918. אין 1919 האָט זיך אַנגעהויבען אַ גאָר גרויסע פּאָליטישע און קולטורעלע באַלעבונג אין ביאַ־

ליסטאָק, און ס׳איז דאָרט אויפגעקומען אַ נייע און אָנגעזעענע אידישע פרעסע. די ציוניסטען האָבען צוגעקראָגען נייע מענטשען פון אַנדערע שטעט (מינסק, האָמעל א. אז. וו.), וואו די באָל־שעוויקעס זיינען שוין געזעסען פעסט אין זאָטעל. צווישען די אָנ־געקומענע איז געווען דער מינסקער ציוניסט מיכאל סטוטשינס־קי, אַ יוריסט לויט זיין בילדונג, און פאָליטישער ווערטפירער (שפּעטער איז אַ צייט געווען דעפוטאַט אין פוילישען פּאַרלא־מענט) וואָס האָט געזוכט פאַר זיך אַ פרעסע טריבונע. די נייע געגרינדעטע צייטונג „דאָס נייע לעבען" איז אידעאָלאָגיש גע־ווען דאָס בלאַט פון דער פאָלקס־פּאַרטיי, פון וועלכער איר רע־דאַקטאָר, פּסח קאָפלאַן, איז געווען דער פירער. די ציוניסטען, ווידער, האָבען זיך פאַרגנומען אינגיכען אויסצוקלייבען אַ דע־פוטאַט, און דווקא אַ ציוניסט, פון ביאָליסטאָק, צום וואַרשאָווער סיים (פּאַרלאַמענט), און פאַר זיי איז דערום געווען וויכטיג צו האָבען אַן אייגענע צייטונג. איז געגרינדעט געוואָרען אַ בלע־טעל „ביאָליסטאָקער פאָלקסבלאַט" אונטער סטוטשינסקי׳ס רעדאַק־ציע. זי האָט געלעבט ניט מער ווי אַ צאָל וואָכען אָדער אפשר אַ פּאָר חדשי, אָבער אַ חשובער אויפטו אירער איז געווען אַרויס־צוברייגען פאַרן קהל נייע ביאָליסטאָקער שרייבער־טאָלאַנ־טען. פון זיי איז מיר אַמסיפאַטישסטען געווען דער פריער שווייגענדיגער און מיטשבדיגער ירוחם לעווין. אין אים האָט, אומגעריכט פאַר פילע, זיך איצט אַנטפלעקט אַ פיינער שילדערי־שער טאָלאַנט, אַ גלאַטער און דירעקטער סטיל, אַ נייגונג צו לירישׂ־מעלאַנכאָלישע ניואַנסען אין אַ כמעט־רעפּאָרטאַזש אָדער אין אַן אַנאָליטישען אַרטיקל, וואָס מען טרעפט עס אַזוי זעלטען ביי אָנפאַנגער־שרייבער און אומדערפאַרענע זשורנאָליסטען.

די שטורמעדיגע נאָך־מלחמה צייט (1920—1921), מיט איר פאָליטישער רעאַקציע אין פוילען, האָט אַ סך יונגע ביאָליסטאָ־קער טויער און שרייבער אַוועקגעטריבען אויף שטענדיג פון דער אַלטער היים. עטלעכע זיינען אַוועקגעפאָרן קיין פּאַריז און בער־לין, אַנדערע דירעקט קיין ארץ ישראל, און ניט וויניג — קיין קאָוונע, ליטע. פון דאָרט האָט צו זיי געמאָניעט, און געצויגען צו זיך, די ליידער צו שנעל פאַרשניטענע אידישע אויטאָנאָמיע און קולטורעלע זעלבסטבאַשטימונג. צווישען די וואָס זיינען סוף 1920 אָדער 1921 אַוועק קיין ליטע איז אויך געווען אונזער ירוחם לע־ווין. אין קאָוונע האָט ער אַסך געשריבען פאַר דער חשובער ציו־ניסטישער טעגליכער צייטונג אידישע שטימע, פון וועלכער א פעהיגער און חשובער זשורנאָליסט, ראובן רובינשטיין, איז גע־ווען רעדאַקטאָר. אויך פאַר דער לאָקאָלער און אַלגעמיינער העב־רעאישער פרעסע האָט שוין אין יענער צייט פר. לעווין געקענט צושטעלען ווערטפולע בייטראָגען.

אין 1922 אָדער אפשר אָנהויב 1923 איז ירוחם לעווין, איבער בערלין, ווו איך האָב דעמאָלט געלעבט און זיך מיט אים געטראָ־פען, „עולה געווען", ד. ה. אָפּגעפאָרען קיין ארץ ישראל. דאָרט איז ער געוואָרען פון די ערשטע ביאָליסטאָקער חלוצים פון דער „דריטער עליה", די מערסטע פון וועלכע האָבען זיך פריי אונטער־געגומען צו טאָן די האָרבסטע אַרבעטען אויף די שאָסייען, אין עמק יזרעאל, און אַנדערע שוועריסטע פּראָצעס...

פון דער נאָטור איז ירוחם לעווין זייער ווייט פון צו זיין אַ גבור, און מיט זיין צאָרטען קערפּער־גיבוי האָט ער צום פיזישען פיאַנערטום נישט געפּאָסט. האָט ער זיך אָפּגעלייגט נאָר אויפן זשורנאָליזם. אָבער לעבען האָט ער געוואָלט נישט אין די טומעל־דיגע און ניט ווייניג פּראָזיטישע שטעט, נאָר טאָקע נאָענט צו די נייַ־דערוואָרבענע דורך חלוצישע מי און קרבנות־גרייטשאָפט נייע ישובים (קבוצים) און קאָלאָניעס. ער איז געווען פון די ערשטע צו מאַכען אַ היים פאַר זיך אין דער שטעטלע עפּולה, אין צענטער פון עמק, אויפן וועג צווישען חיפה און דעם ים כנרת. אין די 1920ער יאָרען ווערט ער דער דאָרטיגער קאָרעס־פּאָנדענט און לאָקאָלער פאָרטרעטער און אָגענט פון דער גרעסטער צייטונג אין תל־אָביב „דבר", דער צענטראַל־אָרגאַן פון דער אָר־גאַניזירטער אַרבעטער באַוועגונג אין אידישען לאַנד.

דאָרט, אין עפּולה, האָב איך ירוחמן, נאָך כמעט 10 יאָר צייט, ווידער געטראָפען בעת מיין באַזוך אין ארץ ישראל אין אַפּריל־מאַי 1930. ער האָט זיך ווייניק געביטען: אַלץ געבליבען דער זעלביגער טרוימער און טיפער אידעאַליסט און אָפּטימיסט, ווי ער איז געווען אין זיין יוגענט. מיט זיין לעבענס־חברטע, שיפרע, געב. ראַוויד־אָוויטש, האָט ער צופרידען און מיט אַן אומענדליכען בטחון זיך אויפגעאָלטען אין אַ האָלב־ווייסטען דערפּעל (אין יענער צייט איז עפּולה נאָך ניט געוואָרען דאָס, וואָס די אַמעריי־קאַנער ציוניסטען האָבען פאַר איר געפּלאַנעוועט. מיט 20—25 יאָר צוריק, נעמליך צו מאַכען — אַ דיסטריקט־רעזידענץ־שטאָט פאַר אַלע קאָלאָניעס און קבוצות פון עמק). איך געדענק, אַז גע־זען האָב איך דאָרט בלויז איין שטיינערנעם בנין — אַ האָטעל, נעבען דער קלי נער באַן־סטאַנציע. אָבער קלאָר איז פאַר מיר געווען איין זאַך: ירוחם לעווין האָט ניט געווירקט און געטרוימט „אויף פוסט", לבטלה. ער זעט איצט און וועט נאָך מער זען זייַנע יוגענט חלומות מכח זיין לעבען אין אַ אידישער פאָלעסטינע פאַר־ווירקליכט. די טעג וואָס איך האָב פאַרבראַכט מיט אים אין קורצע באַן־נסיעות איבער די קלענערע און גרעסערע פונקטען פון עמק, וועלען פאַרבלייבען אויף שטענדיג צווישען מיינע בעס־טע זכרונות פון יענער זייער אינטערעסאַנטער און באַלערנדיגער ערשטער רייזע איבער ארץ־ישראל.

אַזוי אַרבעט און שרייבט ירוחם לעווין שוין 30 יאָר צייט. גאַנץ אָפט שיקט ער זיינע זאַכען צו דער „ביאָליסטאָקער שטימע", און די לאַנדסלייט־ליינער קאָנען אים. זיין אינטערעס צו דער ביאָליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטליכער אַרבעט איז תמיד געווען און פאַרבליבען לעבעדיג און פריש.

זאָל ער נאָך פאַר לאַנגע יאָרען לעבען און ווירקען פאַר זיינע אידייען, נאָך דעם ווי ער, מיט אונזער־זיינעם דור, האָבען שוין געזען דעם אָנהויב פון אַ פיל פאַרשפּרעכענדיגען אידישן ווידער־געבורט אינם אַלט־נייעם ישראל־לאַנד.

מרס. דאָרע שניידערמאַן פרעזענטירט מיט בראָזענעם טאפּל

אונזער חשוב׳ע טוהערין מרס. דאָרע שניידערמאַן, עהרן־פרעזידענטין פון דער ביאָליסטאָקער ליידיס אוקזילערי און רע־קאָרדינג סעקרעטאַר פון באָארד אָף דירעקטאָרען פון צענטער, איז ביי דעם 30־יאָריגען יובל פייערונג פון דער אינסטיטוציע וואָס איז פאַרגעקומען זונטאָג, דעם 22־טען מאַי, פרעזענטירט געוואָרען מיט אַ פראַכטפולען בראָנז טאפּעל מיט אַ גראַווירטע דאַנק־רעזאָלוציע פאַר איר וואונדערליכער אַרבייט פאַר אונזער לאַנדסמאַנשאַפט.

מיר ווינשען שוועסטער שניידערמאַן פיל געזונט און גליק אין איר פאַמיליע, אַז זי זאָל קענען טאָר איר הייליגע אַרבייט מיט אַ גרינגערען געמיט.

ביאליסטאָק: זוניגע בילדער פון מיין יוגענט...

(רעמאַנטישע אָוועלעטן פון ביאַליסטאָקער שטאָט־גאָרטען)

פון יעקב יערוזאַלימסקי

אַ קורצער פאָרוואָרט

מיינע לעזער טיילן מיר מיט זייערע מיינונגען וועגען מיינע אַרטיקלען. איך דאַנק זיי דערפאַר. עס איז ניטאָ קיין גרעסערער פאַרגענוגען פאַר אַ שרייבער ווי צו קומען אין קאָנטאַקט מיטן לעזער און הערען זייער איינדרוק, פילען דעם אָפּקלאַנג פון די אַרטיקלען; אָבער אין באַמערקונג וויל איך מאַכען צו מיינע חסידים, הייסע אַנהענגער און קריטיקער:

אַ שרייבער איז ווי אַ פאַטאָגראַף. ער פאָטאָגראַפירט דאָס וואָס זיין אויג און מאַרך כאַפּען אויף — צו דאָס זיינען פרומע ניגונים קלאַנגען פון אַן אלטן בית מדרש, אָדער נאכט חלומות פון יונג צעזונגען בלוט — דער שרייבער קען און דאַרף אַביסל צורעטושירען, כדי צו געבען אַ דייטלעך בילד, אָבער ער מוז זיין טריי דעם אמת, אפילו ווען עס איז אַמאָל שאָקירענד פאַרן פרומען צניעותדיגען לעזער.

ביאַליסטאָקער שטאָט־גאָרטען! וויפיל בענקשאַפט, יוגענט־חלומות און זיסע ראָמאַנטישע שעה'ן, ליגען איינגעוועבט אין דעם נאָמען: ביאַליסטאָקער שטאָט־גאָרטען!

די ערשטע דערוואַכונג פון בחור'ישע געפילען, פאַרלאַנג פון זיך פוצען און דורשטיגען זוכען פון „דער" וואָס דאַרף ווערען די צוקונפטיגע באַשערטע... וועג אויגען הויבען אָן צו בלאָנדזשען איבער יונג — אומשולדיגע שעמעווודיג־רויטלענדיגע פנימער, מעסטענדיג מיט ענטציקונג קאָנטורען פון פרויען קערפערס אין סטאַדיום פון רייף ווערען; און ביאַליסטאָקער מיידלעך אין זייער ערשטער רויטקייט, ביי דער דערוואַכונג פון פרויענליכקייט און קערפערליכען באַגער, איינגעוויקעלט אין נאַכטיגע חלומות, אומ־באַוואוסטזיניגע און ניט דייטליכע, אויפגעוועקטע און אויפגע־רויזטע פון די ערשטע קושען, באַקומענע אין די שטילע אַלייען פון דעם זיסען, מיט גרינע מוטערליכע בוימער באַפלאַנצטען — ביאַליסטאָקער שטאָט־גאָרטען. ביים קלאַנג פון מוזיק אויף „די גוליאַניעס" ביי די צערטליכע טענער פון וועגערקעס און מאַזור־קעס איז די ביאַליסטאָקער יוגענט רייף געוואָרען און צערטליך אויסגעזונגען רוסישע און אידישע ליבע־ראָמאַנסען אין די שטילעווינקלען אין פאַרנאַכטיגער טונקעלקייט איינגעוויקעלטען — ביאַליסטאָקער שטאָט־גאָרטען!

ליגט דער ביאַליסטאָקער שטאָט־גאָרטען אַרומגערינגעלט פון פיר זייטען, אַרומגענומען פון פיר פונקטען, פון פיר קאַנט־ראַסטען...

אין אונטערגרונד, די ערנסטע אַרבעטסזאַמע אינדוסטריעלע עלעקטרישע סטאַנציע, וואָס באַאָרגט גאַנץ ביאַליסטאָק מיט עלעקטרישען ליכט און קראַפט פאר טויזענטער מאַטאָרען, וואָס באַוועגען די ביאַליסטאָקער טעקסטיל־פאַבריקען און פאַרשיטען די וועלט מיט ביאַליסטאָקער קאַרעלעך, קאסטארקע און דראַפּ; און אין צווייטען זייט, לינקס פון שטאָט־גאָרטען, די באַקאַנטע רוסיפיצירענדע אין איר גייסט „יאַפעס שולע", וואו צוויי הונ־דערט און פערציג אידישע אינגלעך זאַפען איין אין זיך יעדען פרימאַרגען די קלאַנגען פון דער רוסישער שפּראַך און ראָמאַנ־טישע פערזען פון פושקין, לערמאַנטאָוו און דעם דעמאָלסט באַ־רימטען, דאָלב אידישען יונג פאַרשטאָרבענעם פאָעט נאַדסאָן.

געגענאיבער דעם אַריינגאַנג צום שטאָט־גאָרטען, דער מא־דערן אויסגעבויטער האַלב רונדער „האָטעל ריטץ", מיט שיינע טאַפּעטען באַצירטע צימערן, און מיט דער לעצטער מאָדערנער אויסשטאָטונג: באַדע־צימערן מיט הייסע וואַסער... רייך און עלעגאַנט, ווי אַ האָטעל פון אַ גרויסאַרטיגען קוראָרט. אין פראָנט, ביים אַריינגאַנג, אַ פּאַרטיע מיט גאָלדענע קנעפּ ווי אַ געוואַלד, וואָס עפענט די טיר פאַרנייגענדיג זיך אַריסטאָקראַטיש לאָקיי־איש...

רעכטס, דער „אינסטיטוט בלאָגראַדניך דיעוויץ", אָדער ווי מען פלעגט אים רופען אין קורצען דער „אינסטיטוט", דער רוסי־שער בילדונגס אַנשטאַלט פאַר די אַדעליגע טעכטער פון רוסישע מיליטער־לייט, פריצים און קאַצאַפּישע פּערוואָ־גילדע־סוחרים. מאַרשירען זיי יעדען פרימאָרגען — ווי אין אַ רייכער עלעגענטער טורמע, אויף זייער מאָרגען שפּאַציר אין ריינען, אין גרין בלומיגען אינסטיטוט גאָרטען, ארומגעצוימט מיט אַ הויכען פאַרקאַן קוקען זיי אַרויס טרוימעריש צו די דרויסענדיגע גאַסען פון ביאַליסטאָק — צום לוסטיג ווינקענדיגען שטאָט־גאָרטען, פון וועלכען עס דערטראָגט זיך אַזוי אָפט די פאַרפירערישע קלאַנגען פון סענ־טימענטאַלע מוזיק.

ביאַליסטאָק — שבת פאַרנאַכט. דער אָוועט ראַנגעלט זיך מיט ליכטיקייט פון טאָג און איז אים גובר. גרוי בלויליכע פאַסען פאַרדעקען דעם הימעל און עס שפּרינגען אַרויס וויגענדיגע שטערנדלעך, ווי ווינקענדיגע פייערלעך אין דער אומרוהיגער נאַכט. זיי צינדען זיך אָן די שטערנדלעך אָלץ אָפטער און דרייס־טער, אַלץ מער און מער צעטאַנצען זיי זיך סודות'דיג פאַרכשופ'ט אין דעם ביאַליסטאָקער הימעל, אין דעם שבת פאַרנאַכט.

שלעפּען זיך טונקעלע סילועטען פון לאָמפּען — צינדער מיט קעסטלעך לאָמפּען, שטעלען צו לייטערס צו די כאַנייקער און סו־ראָזער גאַסען־לאָמפּען, קריכען אַרויף, פוצען אויס די פאַר־קאָפּטשעטע הויכע לאָמפּען־גלעזער, און עס ווינקען שוין רויטע־פייער־פלעמלעך פון די גאַסען לאָמטערנעס אין דעם בלויליך שבת'דיגען בין השמשות... אָבער די פּאַראַדנע גאַסען, די ליפּאָווע, גומינער, און ניקאָלאַיעווסקע און דייטשישע, פאַרמאָגען שוין עלעקטרישע גאַסען־לאָמפּען, און זיי ווייגען זיך אַראָפּקוקענדיג פון אויבען אַראָפּ גאווה'דיג, פון זייערע הויכע עלעקטרישע סלו־פּעס און באַלויכטען טרוקען פרעמד, מיט זייער קאַלטען עלעקט־רישען ליכט.

זומער 1913. גרויסע אַפישען זיינען צעקלעפּט איבער ביא־ליסטאָקער פאַרקאַנעס, מיט די אונטערשריפטען פון ביאַליסטאָ־קער שטאָט־פאָטערס: פאָרשטייערס פון דער רוסישער מאַכט, פאָלצמייסטער ראָטמיסטער פּולאַן און ביאַליסטאָקער שטאָט־רא־

ביגער, ד"ר יוסף מאָהילעווער, אייניקעל פון באָרימטען ציוניסטי־שען מנהיג הרב שמואל מאָהילעווער.

קאָלירטע אָפּישען מעלדען די ביאָליסטאָקער איינוואוינער, אַז דעם אָוועגט קומט פאָר אין „גאָראָדסקאָי סאַד" אַ „גולייַניץ" לטובת אָרעמע נויטבאָדערפטיגע שילער פון ביאָליסטאָקער קא־מערקשולע מיט מוזיק פון אַן ערשטקלאַסיגען מיליטערישען אָר־קעסטער, קאָנפעטי און סערפאָנטין, אין גראָנדיאָזען פינאָל מיט פייערוווערק, און דער עיקר „הוליעט קינדער" „דיעטי בעזפלאט־נא" (קינדער אומזיסט).

עס ציען זיך שלענגעלדיג הונדערטער בחורים און מיידלעך איבער די גאַסען פון ליפּאָוע און ניעמעצקי, שטיפענדיג און שיי־לענדיג יאָנדרעס, שבת׳דיג אויסגעפּוצטע, שפּאַצירען זיי צופרי־דען פרייליכע, צום שבת־נאַכטיגען גן־עדן, צום ביאָליסטאָקער שטאָט־גאָרטען.

ביים אַרייַנגאַנג פון „גאָראָדסקאָי־סאַד", אַ געדיכטע מענטשן מאַסע, וועלכע שטופט זיך אומגעדולדיג הערענדיג די קלאַנגען פון מוזיק, אַ סימן אַז „עס האָט זיך שוין אָנגעהויבען"... דער בי־ליעטער פון דער בודקע בייזערט זיך און שרייט. דער רוסישער גאָראָדאָוואָי, מיט אַ רויטען שכורן נאָז און מיט דער שאַשקע, וואָס שלעפט זיך נאָך פון הינטען „מאַכט אָרדנונג", דערלאַנגעג־דיג אַ „טשמעל" רעכט און לינקס און ווישענדיג די גרויסע אַראָפ־געהאַנגענע וואָנצעס. די „באַרישניעס" שטייף אָנגעצויגען האַלטען פאַסאָן און שטייען שטאָלץ, רוהיג צו ווייזען, אַז זיי זיינען שוין דערוואַקסענע און ס׳„וואָספּיטאַניעס" (גוט דערצויגען). די יונגע בחורים׳לעך צאָלען פאַר די בילעטען פון די „באַרישניעס", וואוש־נע גאווה׳דיג, מעשה קאָוואַליער...

עס איז „דיעטי בעזפלאטנא" און קליינע מיידלעך אָרעם גע־קליידעט, ווישען מיטן אָרבעל דעם פאַרסמאַרקעווטען נעזל, טרע־טען אויף די פיס, טשעפּען זיך צו דאָמסקע קליידלעך, פאַרייסען די קעפּלעך און בעטען זיך אויסזינגענדיג:

— נעמט׳ס מיר אַריין... נעמט׳ס מיר אַריין... — און האַלטען זיך פעסט ביי דעם קליידעל פון דער באַרישניע, וואָס האָט נישט קיין „האָרץ" אָפּצוזאָגען, — ווייל מיט אַ זעקס, זיבען יאָר צו־ריק האָבען זיי געטאָן דאָס זעלבע — נעמט זי, די באַרישניע, דאָס מיידעלע פאָרן העכטעל און גייט „אומשולדיג" פאַרביי דעם ביליעטער אין בודקע, וועלכער קוקט פאַרדעכטיג אויף דער שיין געקליידעטער „מאַמע" און פאַרסמאַרקעווטער „טאַכטער", פאַרשטייט ער דעם קונץ, אַז מען נעמט אים אויף זיכער, אָבער ער מאַכט זיך תם׳עווען און לאָזט זיי אַדורך... און דאָס אָרעם כאַנייקער אָדער פיאָסקער מיידעלע, אַריבערטרעטענדיג נאָר מיט איין פיסעל אינווייניג, רייסט זיך אָפּ ווי אַ וויכער, אַ גליק־ליכע, אונטערטאַנצענדיג אויף איין פיסעל און פארשווינדט אין די ברייטע אַלייען, פאַרגעסענדיג אפילו אָפּצודאַנקען איר צייט־ווייליגער „מאַמע"...

אין גאָרטן איז טומלדיג. עס קאָנקורירען מיט זיך צוויי שפּראָכען: דער שטאָלצער רוסיש און דער שטיל באַשיידענער אידיש. די רוסישע שפּראַך, אויספיינערישׂ, זינגענדיג, צאַרט רא־מאַנטיש, און דאָס אידיש: געשמאַק מאַמיש, האַרציג חנ׳עוודיג, פאַרבראָקט מיט אַ פאָלקס אויסדרוק, גלייכווערטעל און וויץ...

די עלעקטרישע וויסע פילקע לאָמפּען הענגען אין מיטען פון די אַלייען, און זעהען אויס יום־טוב׳דיג, מיט זייער גרויסען העלען מילכיגען ליכט. די אַלייען, געדיכט באַשאָטען מיט פאַר־ביגען קאָנפעטי און לאַנג סטיינגענדיגען סערפאָנטין. טומעלדיגער ריידען און אויסברוכען פון קלינגענדען יוגענד־געלעכטער. עס מאַרשירען לאָנגזאַם שפּאַצירענדיג, אין ברייטע צעוואָרפענע רייען — הונדערטער בחורים און מיידלעך — מערסטענס שול־יוגענט. אויגען טרעפען זיך. שעמעווידיג און דרייסטע, וויקענדע און אַראָפגעלאָזענע, ברענענדע און ניכטערע, יונג נייגעריגע און אַלט אויסגעלאָשענע. אויגען פאַרשידענפּאַרביגע: יונג־זאַרגלאָזע און פאַרטראַכטע, רוהיג־עלטערע... אויגען פאַרשייטע דורשטיג־הונגעריגע און אויגען קאַלטע אָפּאַטישע. דאָס אויבערשטע פון שטייסעל איז „די גאָלדענע יוגענט", די שטודירענדע יוגענט...

אָט שפּאַצירען די שילערינס פון פרויען קאָמערץ־שולע, אין טונקעלע קליידלע, מיט גרין גארניטרע פאַסקעלעך וואָס נעמען אין שטייף דעם יונג מיידלשען קערפּער און וויזען דייטלעך דעם קערפּערליכען געבוי. נעבן זיי די שילער פון מענער קאָמערץ־שולע, אין געפּאַסטע אנצוגען מיט מעשענע קנעפּ, ווי עסטרייכישע יונקערס — פון דער קאָמערץ־שולע פון אַלעקסאַנדראָווסקע (וואר־שעווער גאַס), וואָס ווערט אונטערשטיצט פון באָרימטען ביאָליס־טאָקער דייטשישען טעקסטיל פאַבריקאַנט מאָעס. די קאָמער־סאַנטען אין בלויע אוניפאָרמס מיט דער „קאָקאָרדע" אין היטעל, אַן אַלטע אָפּציכנונג פון „מערקורן", דעם גרויסישען גאָט פון סוחרים און גנבים... שטייף, שטאָלץ מארשירען די שילער פון רעאַל שולע, אין געל באָפּוצטע היטלען אין קאָקאָרדעס, אָפּטמאָל מיט זייערע קאָלעגען, קריסטליכע רעאַליסטען, ווייל זייער קליין איז די צאָל פון די אידען אין דער רעאַל שולע, צוליב דער „פּראָ־צענט נאָרמע", וואָס געווען שטאַרק.

אָט זיינען די אידיש־סוחרישע זונדעלעך פון אַלעקסאַנדראָווס גימנאַזיע, וואָס רעדען אַ רוסיש, אַ פאַרבראָקטען מיט אַ פאַלקס־אידיש. זייער, זייער ווייניק איז די צאָל פון די שילער פון „גא־ראָדסקאָווע" פון מאַזורס גאַס, אַ שולע, וואָס איז באַקאַנט אין ביאָליסטאָק מיט איר קריסטליכען גייסט און קריסטליכע געבעטען פאַרן אָנהויב פון די לימודים.

אַ געמיש פון שילער און שילערינס פון די גימנאַזיעס און פּראָגימנאַזיעס. פון שטשעגלאָוו, מעלטרעגער, דרוסקין, גורע־ויטש און לאכאנקאס (לאכאנקאס גימנאַזיע אונטער דער טורמע, איז ביי דער ערשטער וועלט־מלחמה פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אַ דייטשישען מיליטערישען שפּיטאָל פאַר פארוואונדעטע). עס מארשירען סטאַטשטענע די שילער פון דער שכנות׳דיגער יאַפּעס שולע, וואָס דערציילען וויצען איבער זייערע לערער: קליאַטש־קא, לוסטערניק, ציפּקין און איבערהויפּט וועגען זשמודסקין, וואָס איז באַקאַנט אלס אידישער אַנטיסעמיט... און אָט גייען די מער באַשיידענע שילער פון גווירצ׳ס מיידל שולע, און „עמך" קינדער פון די באַביצקיס, מענאַכאָווסקעס און פרידמאַן׳ס „צווייקלאַסיגע פאָלקס שולען"...

אַ געוויסע גרופּע שול־יוגענט — טיילט זיך שטאַרק אָפּ פון דער געצערטעלטער וויס־העכטיגער יוגענט — און דאָס זיינען די שילער פון „רעמעסלענאָיע". קרעפּטיג, אויסגעאַרבעטע קער־פערס, פעסטע, זיכערע באָוועגונגען פון מענטשען מיט אַ „תכלית" מיט מוסקולדיגע הענט און ברוין־אָדערדיגע מאָזאָליסטע פינגער וואָס אַרבעטען שוין פון דער ערשטער יוגענט, נאָך אַלס אינג־לעך אין די אַרבעט־אָפּטיילונגען פון דער רעמעסלענאָיע, אין די וואַרשטאַטען פון טעקסטיל מעכאַניק און מעבעל; און אין זייער שפּראַך וועט איר קיין איין רוסישן וואָרט ניט געפינען, אַ היימי־שער פאָלקס־אידיש מיט אַ העברעאישן פסוק, לעבעדיגע אידישע

זשעסטיקולאציע און א פארצויגענעם פון צייט צו צייט אידישען פאלקס ליד, וואס שטאמט נאך פון קינדהייט, און געהערט פון דער מאמען, וועז זי האט דאס וויגעלע געוויגט...

די קלאנגען פון דער מוזיק צעטראגען זיך אין דער לופטען. די מוזיקאנטען פון וולאדימירסקען און אוגליצקן פולק געקליידעט פאצעטיש אין גלאנציגע שטיוועל, מיט וויסע אדער רויטע הויזן־לאמפאסען און מיט עפאלעטען אין פאסיקלעך וואס הענגען ארא־פ פון זייערע אקסלען, קוקען אין די אויגען פון דעם דיריגענט, וואס פאכטע מאיעסטעטיש מיט זיין שטעקעלע, און באוואוסטזיין פון זיין גרויסקייט — גריסט ער העפליך, פארנייגענדיג זיך פאר באקאנטע „בארישניעס" וואס שפאצירען פארבי, און מיט וועל־כע ער פלירטעוועט אפט ביי די אנטראקטען.

די רונד־געשניצטע הילצערנע בודע פון די מוזיקאנטען, איז ארומגערינגעלט מיט א טשאטע אידישע קינדערלעך, וואס דירי־גירען מיט די הענט צום טאקט פון מוזיק, און ביי אן אנטראקט ליארמען זיי אויס זייערע מוזיקאלישע ליבלינגס שטיקלעך שרייענ־דיג: — „איגראטע פאליספאן" (פא׳דעספאן) אדער „פאדעקא־טער" (פא־דע׳קאטר) און דער שיינער דיריגענט מיט דער גע־דיכטער טשופרינע האר — וואס איז אפט מאל פון אחינו בני ישראל — ענטפערט זיי גוטמוטיג:

—כאראשא דיעטאטשקי, כאראשא, בודיעט וו פאריאדקע...

ביי די וועגט פון פארקאן פון שטאט־גארטען הערט זיך א לארם, א געפילדער, אן אנגעלויף פון מענטשען. א גארדאוואי האט געכאפט א באוויסען, אפגעריסענעם אינגעל, וואס האט געמאכט א „זאבארני בילעט", אריבערגעקראכען איבערן פאר־קאן אן א בילעט, און פירט אים פארן אויער. די שבת׳דיגע אידישע יונגווארג האט רחמנות אויף דעם שלים־מזל׳דיגען זאבארניק, מען מאכט בכיוון א געדראנג ארום דעם גארדאוואי, מען שטופט אים פון אלע זייטען און אין אלגעמיינעם טומעל, רייסט זיך ארויס דער „פארברעכער" און ווערט נעלם באגליייט פון א פייפערי פון דעם צעריייטען גארדאוואי, און אלגעמיינעם געלעכטער פון „דאס פובליקום"...

די מוזיקאנטען צעלאזען זיך מיט פארשיכורנדיגע וויגענדי־גע טענער פון פא־דע־קאטר, וועגערקע, עספאן, פא־ד׳עספאן, פאלקע־קאקעטקע און מאזורקע. די הויפט אלייען וואס הויבען זיך אן פון איינאנג, ביז געגאביבער צו דער קליינער טירל אין פארקאן, וואס קוקט ארויס צו דער עלעקטרישער סטאנציע, איז געדיכט באזייט מיט רייען שפאצירענדיגער יוגענט, מארשי־רענדיג פארבי דעם מוזיק פאווילייאן אויף וועלכען עס הענגט א ברעטעל מיט א געדרוקטען פראגראם פון דעם קאנצערט: מערסטענס קלאסישער רעפערטואר פון לייכטער טאנץ פראגראם און וואלסען.

א לייכטער שטויב הענגט אין דער לופטען און זעצט זיך אפ אויף די שיך, וועלכע זיינען גרוי פארשטויבט. גרפענווייז שפא־צירט מען. אט גייט א גרופע פון עטלעכע שילערינס. א געמיש פון גימנאזיסטקעס. הינטער זיי — א גרופע גימנאזיסטען פון אלעקסאנדאווס גימנאזיע, אין טונקעל בלויע שטייף איינגעפרעס־טע אוניפארמס. רייד׳ען די שילערינס כלומרשט צווישען זיך, אבער אזוי הויך, אז די גימנאזיסטען הינטער זיי הערען זיך צו און מישען זיך ארויס אין זייער שמועס, טרעטענדיג פון הינטען אויף זייערע הויכע אפצאסען און וואנרפען ארויין א צווישען־רוף, וואס באצווועקט נענטער זיך צו באקענען און אפשר אויב ס׳וועט זיך איינגעבען באשטימען א „סווידאניע". די גימנאזיסטקעס לאזען זיך נישט. זיי ענטפערען אפ מיט א שטיפערישען, אזוי פאפולערען כלומרשט ברוגז׳ן: נאכאל! גיבענדיג צו לאכענדיג, מיט אן אנשטעל פון גאווה: — מיר נעמען נישט אן קיין גאסען בא־קאנטשאפטען... אבער די חברה שפאצירענדע גימנאזיסטען פון הינטען ווערען נישט נתפעל, פארשעמען זיך ווי א קאזע אין קרויט, און זעצען פאר זייער אטאקע ביז זי ווערט געקרויגט מיט דערפאלג. און אין א האלבער שעה ארום, שפאצירען זיי שוין צוזאמען, פלייסענדיג איבערשטייגען איינער דעם צווייטען אין פושקינס דעקלאמאציעס, פארבייסענדיג מיט א לייכטען פלירט, פול מיט שטיפערישע לייכט צינישע, צוויידייטיגע ליבע אנצו־העערנישען...

דער הימעל איז שוין טונקעל בלוי. די נאכט רוקט זיך אן. אין א זייטיגער אלייע פון יענער זייט שטילפליסטערנדען טייכל — געגענאיבער יאפעס שולע — זיצען פארלעך אויף די בענק אונטער די בוימער מיט אראפגעלאזענע צווייגען, וואס זיינען וויים פון טומעל פון רוישענדע אלייען. שטיל איז אויף דער זייט פון טייכל. יונגע פארלעך טוליען זיך ליידנשאפטליך און שטילע קושען זיפצען אפ פארשלונגענע אין דעם וויייטען אפקלאנג פון מוזיק, וואס באפוצען מיט זייערע לירישע טענער אזוי ראמאנ־טיש, די צעפענטע יונגע הערצער אין די ערשטע הארצקלאפע־נישען פון פאנאזיע און הייסען יונגען בלוט.

די „גוליאניע" איז אין פולען ברען. די דאמען פון דער „וואוילטעטיגער געזעלשאפט" פליהען ארום אין העל־זומערדיגע קליידער, ווי די נאכט־שמעטערלינגען, צו פארשפרייטען לא־טערייי צעטלען, וואס זאגען צו „גאלדענע גליקען" א יאפאנישען טיי־סערוויז, א כלים סערוויז פון סעווערער פראנצויזישען קריס־טאל (וואס ביידע זאכען שטמען מסתמא פון אשר טאפאלסקיס גלאז־געשעפט), זילבערנע טאצען אדער וויין־בעכערס. און דאס אלץ ווערט דעמאנסטרירט אויף א טיש, באפוצט מיט פארביגע בעגדער און באלויכטען מיט פאפירענע קאלירטע כינעזישע לאמ־טערנס, און עס קלאפען אומרוהיג הערצער פון דער זיסער אויפרעגונג, אפשר וועט זייער נומער פון לאטערייע־בילעט ארויסציהען דאס ריכטיגע געווינס. (עס דערמאנט זיך מיר א קא־מישער קוריאז, ווי מען האט איינמאל אויף א גוליאניע געפלעט א קוה, א אמתע קוה פון בלוט און מילך... און ווי מען האט גע־שמועסט, האט די קוה געוואונען די שיינע נאדיא ווילנער, די היינטיגע פרוי פון אונזער באריימטען לאנדסמאן, ד״ר חיים שאשקעס, און ווי ביאליסטאקער לצים האבען געשפאסט, האבען זיי אלע געזען, ווי די שיינע עלעגאנטע נאדיא, האט שטאלץ גע־פירט די קוה פארן שטריקעל און האלב ביאליסטאק איז איר נאכגעלאפען...).

דער זייגער איז שוין באלד ארום עלף. עס דערנענטערט זיך שוין דער סוף פון דער גוליאניע. עס קומט די לעצטע אטראק־ציע: פייערווערק. עס ווערען צוגעטשעפעט אויף שטעקענס אין קריין־פארם פארשיידענע פייערווערק און בענגאלישע פייערן. א געדיכטע מאסע רינגעלט ארום דעם פלאץ און אין דער אלגע־מיינער שטילקייט און דערווארטונג ווערען אנגעצונדען איינס נאך איינס די פייערווערק. עס דרייען זיך פאנטאסטיש פארביגע מילכ־לעך, און שפריצען בערג מיט קאלירטע פייערן. ווי א ראשיגע מיל — דרייט זיך שטארקער און שטארקער ביז אין רעכטען

לאַנדסלייט

(דערציילונג)

פון ז. שער

דער דרעס־מאַנופעקטשורער סעמועל זייטשיק, פון דער סענטשורי דרעס קאָמפּאַני, איז אינדערפרי מיט אַ ברען און מיט אַן אימפּעט אַריין אין שאָפּ, האָט געגעבען האַסטיג אַ שליידער זיין הוט און די ציטונג און איידער ער האָט נאָך געזאָגט „גוט מאָרגען" צו דער אָפּיס־מיידעל, האָט ער שוין דורך דער אָפּע־נער טיר, וואָס האָט געפירט פון אָפּיס אין שאָפּ, אַריינגעשריגען צום פֿאָרמאַן: — מיסטער קעץ! העי, מיסטער קעץ! נו, וואָס הערט זיך? איר האָט געקראָגען אַ פֿאָר באַלמעלאָכעס?

צו דער אָפּיס־מיידעל האָט ער, נאָך אַלץ אָהן אַ „גוט מאָר־גען" שנעל געערעדט און נאָך שנעלער געקייט אַן אויסגעלאָשענעם שטיקעל ציגאַר, וואָס ער האָט געהאַלטען אין מויל:

— אַז ס׳איז אַן אומגליק איצט: בין פֿאַרוואָרפען מיט אַר־דערס און קיין באַלמעלאָכעס קרעגט מען ניט, כאָטש גילט זיי אָפּ!

דערווייל איז שוין דער פֿאָרמאַן אַריין אין אָפּיס, זיך גע־שטעלט אויפן שוועל פון טיר, וואָס האָט געפירט פון שאָפּ צום אָפּיס, און עס האָט געהייסען, אַז ער איז יע אַריין און ניט אַריין אין אָפּיס, און ער האָט ווי אַ פֿאַרשולדיגטער גערעדט:

— שלעכט, מיסטער זייטשיק, מען קען ניט קריגען קיין אָפּערייטאָר פֿאַר אַ רפואה. פֿאַרגעסט ניט, עס איז מלחמה. בין שוין אומעטום געווען. אין מאַרקעט, אין דער יוניאָן. אפילו צו אַ פֿאָר באַקאַנטע אָפּעריייטאָרס אין דער היים געגאַנגען, און גאָר־נישט אויסגעפירט. סאַידען איך זאָל נעמען דעם לאַנדסמאַן אייע־רען, דעם שלים־מזלניק, ווי הייסט ער, דוכט זיך, דייכעס. ער דרייט זיך נאָך אַלץ אַרום אָן אַ סטעדי דזשאַב, אים קען איך קריגען.

— טו זאָל זיין ער, זאָל זיין אַבי ווער, אַבי בריינגט מיר אַרויף אַן אָפּעריייטער! — האָט זייטשיק מיט אַן אימפּעט אַרויס־געשאָסען, ווי עס שיסט אַרויס די פֿאַרע פון אַן אונטערגעהייצ־טען דאַמף־קעסעל.

ברען פון דרייען זיך, אין דעם פייער רעגענבויגען, קנאַלען פֿלוצ־לונג אויס פֿאַרביגע ראַקעטען און שיסען אַרויף הויך, און זיי ווע־רען פֿאַרזונקען אין בלוי־אויסגעשטערענטען הימעל, וואו זיי שיסען אויס אין לעצטען געקנאַל און ווערען איינגעשלונגען אויס־גלאָשענע אין דער פינסטערניש.

די „גוליאַניע" אין „גאַראַדסקאָי סאַד" איז געענדיקט. אַ טייל טומעלדיג, אַ טייל פֿאַרטראַכט, פֿאַרלאָזען גרופּענווייז דעם גאַרטען, וועלכער ווערט אויסגעליידיגט. צו ביסלעך לעשען זיך אויס די ווייסע עלעקטרישע לאָמפּען און פֿאַרכאַפּט איינציגע פֿאַרלעך אין די ווינקלען פון גאַרטען פֿאַרוקטע, וואָס זיצען נאָך צערטליך אַרומגענומען אין דער טונקעלקייט, צוגעטוליעט איינער צום צווייטען און קענען זיך נישט אָפּרייסען פון דעם שיינעם אָוונט, מוזיק־קלאַנגען און לעצטע קושען פון שיידען זיך, אין דעם ראָמאַנטישען אָוונט פון דער „גוליאַניע" אין דעם ביאַליס־טאָקער שטאָט־גאַרטען!

זייטשיק האָט אָבער באַלד חרטה געקראָגען וואָס ער האָט דעם פֿאַרמאַן געהייסען אַרויפּנעמען זיין לאַנדסמאַן, דייכעס, און ער האָט מיט באַנומענע קולות, אַריינגעשריגען אין שאָפּ צום פֿאַרמאַן:

— מיסטער קעץ! מיסטער קעץ! וואַרט אַ ווייליע, מען דאַרף ניט!

אָבער דער פֿאַרמאַן האָט אים שוין ניט געהערט. ער איז שוין געווען ווייט, ביים צווייטען עק פון שאָפּ, בא די צושנייד־טישען, און דער גערויש און דאָס זשומען פון די נייַ־מאַשינען האָט פֿאַרשלונגען זייטשיק׳ס קול. זייטשיק ווידער, האָט זיך גלייך איבערגעלייגט: „מילא זאָל ער שוין זיין. איך קען זיך איצט עפּעס העלפען? ס׳איז דאָך מלחמה". און ער האָט מער דעם פֿאַרמאַן ניט גערופען.

2

סעמועל זייטשיק און בענדזשאַמין דייכעס זיינען לאַנדסלייט און ניט נאָר פון דער זעלבער שטעטל, נאָר אויך פון דער זעל־בער גאַס. זיי האָבען אין דער אַלטער היים, געווואוינט אַ שטוב לעבען אַ שטוב און פון דערהיים איז דייכעס פון גרעסערען יחוס ווי זייטשיק. אויך איז דייכעס אין דער היים געווען אַ בן־תורה, אַ למדן, מיט אַ פּייערדיגען קאָפּ. און שפּעטער, ווען עס איז אויפ־געשטאַנען די באַוועגונג, איז דייכעס אין דער באַוועגונג געווען אַ גאַנצער אָנפּירער און דער וויכטיגסטער רעדנער. זייטשיק, ווידער, איז אַ פֿראָסטער. מער ווי אַ שייטעל עברי האָט ער אין דער היים ניט אויסגעלערנט. צו צוועלף יאָר איז ער געוואָרען אַ שניידער־געזעל און ער איז שוין אַזוי דעם גאַנצען לעבען פֿאַר־בליבען אַ שניידער.

פֿאַר דייכעסען האָט זייטשיק געהאַט גרויס אָפּשוי, סאי אין דערהיים און סאי דאָ, אין אַמעריקע, ווען זייטשיק איז נאָך אַליין געווען אַן ארבעטער אין אַ שאָפּ און אַ יוניאָן־מאַן. זייטשיק פלעגט באַ די יוניאָן־מיטינגען מיט אַ באַגייסטערטען פּייערל אין די אויגען זיך צוהערען צו דייכעס׳ס רעדעס און שלינגען יעדען וואָרט זיינעם.

— נו, האָ? — פלעגט זייטשיק אַ טאַרע טאָן אין זייט דעם אַרבעטער, וואָס פלעגט זיצען לעבען אים ביים יוניאָן־מיטינג — ווי געפעלט דיר עפּעס אַ ריידען, האָ? הערסט אַביסעל אַ לשון! יעדעס וואָרט איז מיט גאָלד צוגלייך — און מען האָט געקאָנט זען אויף זיין פּנים, אַז ער איז שטאָלץ אויף דעם וואָס דייכעס איז זיינער אַ לאַנדסמאַן און אַ פּריינד.

פון זייטשיקס קאָפּ און זיין געשליפּעענעם צונג, האָט זייטשיק טאַקע אַ סך געהאַלטען. אָבער פון זיינע הענט — ניט. דייכעס איז טאַקע ניט געווען קיין גאָר פויגעלדיגער ארבעטער. ער איז געווען זייער אַ פֿאָוואַליער ארבעטער און אַ קליינער פֿאַרדינער און זייַ־טשיק האָט אים טאַקע אַמאָל געזאָגט:

— בעני, דו ווייסט וואָס איך וואָלט דיר געראָטען? דו האָסט זיך געדאַרפט נעמען צו עפּעס אַן אַנדער פֿרנסה. אַזאַ מאַן ווי דו, מיט דיין קאָפּ, האָסט באַדאַרפט אויפֿזוכען עפּעס אַן אינ־

טעלעגענטערע פרנסה, דער שאַפּ מיט די אפּעריטאַריי איז ניט פאַר דיר.

דייכעס האָט אים אויף דעם גאָר נישט געענטפערט. אַ די־קער קנויל האָט זיך אים געשטעלט אין האַלדז און אים אָנגע־הויבען שטיקען, אַז ער האָט ניט נאָר ניט גיקענט ארויסבריי־גען אַ וואָרט פון מויל, נאָר עס איז אים אפילו מיט שווערי־קייט אָנגעקומען צו אָטעמען. ער האָט מיט אויסגעגלאָצטע אויגען שטאָר געקוקט אין דער וויטקייט אַריין און זיך געוואָרגען מיט דער אייגענער שפייכץ אין מויל.

אַז סעם זייטשיק איז געוואָרען אַליין אַ באַלעבאָס פון אַן אייגענעם דרעס־שאָפּ, האָט ער אַלע תירוצים געזוכט און אַלער־ליי מיטלען אָנגעוועדעט זיך ארויסצודרייען ניט ארויפצונעמען דייכעסען צו זיך אין שאָפּ צו דער אַרבעט. אַז דייכעס פלעגט ארויפקומען צו אים אין שאָפּ און טאַקע מיטן צוועק צו בעטען ער זאָל אים ארויפנעמען צו דער אַרבעט, פלעגט זייטשיק צו אים וועגען אַלץ אין דער וועלט רידען, וועגען די לאַנדסלייט, וועגען דער היימישער שטעטל, וועגען לאַנדסלייט־פאַראיין און וועגען דער רעילף־אקציע, וואָס דער פאַראיין פירט אָן. ער פלעגט אמאל אויך פרעגען דייכעסן, וואָס ס׳מאַכט זיין פאַמיליע, אָבער ער האָט זיך אַלע מאָל אויסגעהיט אים צו פרעגען צי ער האָט אַ דזשאָב און צי ער אַרבעט — די פראַגע אויף וואָס דייכעס האָט ארויס־געקוקט און צוליב וואָס ער איז טאַקע צו זייטשיקען אין שאָפּ ארויפגעקומען. דייכעס, ווידער, איז געווען צו שטאָלץ צו פרעגען זייטשיקן וועגען אַ דזשאָב. ווי די נויט האָט אים ניט דערדריקט, האָט ער אַלץ ניט געקענט פאַרבויגען זיין שטאָלץ און בעטען זייטשיקן, ער זאָל אים נעמען צו דער אַרבעט. פלעגט ער דוקא זיין צופרידען וואָס דער גענשפּרעך איז ארויף אויף זייטיגע וועגען און ער פלעגט גערן, כמעט מיט דאַנקבאַרקייט, ריידען מיט זיי־טשיקן וועגען אַלץ אין דער וועלט, נאָר ניט וועגען וואָס ער איז ארויפגעקומען — וועגען אַ דזשאָב ביי זייטשיקן אין שאָפּ.

3

פון דייכעסעס ארויפקומען צו אים אין שאָפּ אַרבעטען איז סעם זייטשיק געווען שטאַרק ניט צופרידען און ער האָט געהאַט טענות צום פאַרמאַן, הלמאי ער האָט דייכעסן ארויפגענומען צו דער אַרבעט.

שוין פון דייכעסעס אָנווועזנהייט אין שאָפּ האָט זיך זייטשיק געפילט עפּעס נערוועז און אומבאַקוועם. דייכעסע׳ס אנווועזנהייט האָט אים עפּעס צופיל דערמאָנט אין זיין, זייטשיקס, פּראַסטקייט לגבי דייכעסעס געלערנטקייט און אַז ער דאַרף, ביי אים אין שאָפּ, האָבען פאַר עמיצען דרך־ארץ און זיך היטען מיט אַ וואָרט. ער האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז זינט דייכעס געפינט זיך אין שאָפּ, איז ער אין זיין אייגענעם שאָפּ ניט פריי, איז ווי אַ געבונדענער. עס פאַסט אים צומאָל ניט, צוליב דייכעסעס אנווועזנהייט, זיך צוצעשרייען אויף אַן אַרבעטער, ווי ער איז דאָס געוואוינט צו טאָן. „וען עס וואָלט ניט געווען אַזאַ דוחק אין אַרבעטער — האָט זייטשיק באַ זיך געטראַכט — וואָלט איך אים אַ טאָג ניט גע־האַלטען אין שאָפּ. איז דאָך עס אָבער מלחמה !“ — האָט זייטשיק אויף זיין אופן זיך באַקלאָגט אויף דער מלחמה און געלאַזען זיין לאַנדסמאַן און יוגענט־פריינד, דייכעס, אַרבעטען ביי אים אין שאָפּ. נאָר ער איז פון אים געווען זייער ניט צופריידען.

אָבער די אומצופריידענקייט פון סעמועל זייטשיק מיט דיי־כעסעס אַרבעטען באַ אים אין שאָפּ איז געוואָרען נאָך שטאַר־קער און גרעסער וען דייכעס איז אין שאָפּ געוואָרען אַ טעטי־גער יוניאָן־מאַן. דאָס האָט שוין זייטשיק גאָרניט געקענט אי־בערטראָגען און די אומצופרידענהייט איז שוין בא אים אַריבער אין אַ כעס און אין אָן אויפרעגונג.

—זעהט נאָר אַ חוצפּה ! — האָט זיך זייטשיק געקאָכט בא אים אין אָפּיס, פאַרן פאַרמאַן און דער אָפּיס־מיידעל — ער, דער שלי־מאַזלניק, וועט מיר זאָגען דעות, ווי אַזוי איך זאָל פירען מיינע ביזנעס ! „סאָם נוירוו“ !... ער דאַרף דאָך מיר דאָנקען, וואָס איך לאָז אים אין גאַנצען זיצען אין שאָפּ.

און איינמאָל, וועז דייכעס האָט אַלס דער שאָפּטשערמאַן אָנ־געזאָגט די אַרבעטער, אַז זיי זאָלען ניט אַרבעטען אויף אַ נייער מאָדע דרעס, ווייל מען איז נאָך ניט דורכגעקומען מיטן פרייז פאַר דער אַרבעט, איז זייטשיק געוואָרען אַזאַ אויפגעקאָכטער, אַז ער איז מיט אַ בלוט־פאַרלאָפענעם פּנים און מיט אויפגעבייטע פויסטען צוגעלאָפען צו דייכעסען, האָט פון אונטער אים אַריס געטאָן דעם שטול לעבן ניי־מאַשין און אָנגעהויבען שרייען :

— גיעט אוט ! גיעט אוט אוו מאַי שאָפּ !... — — און ער האָט זיך אויף דייכעסן געוואָרפען מיט זיינע אויפגעביילטע פויסטען.

אין דייכעסן האָט אויפגעקאָכט דאָס גאַנצע בלוט. די גאַנצע גאַל און ביטערניש וואָס האָט זיך אין אים אָנגעקליבען גיעגען זייטשיקן האָט ער אים איצט געוואָלט אַריינשפּייען אין פּנים. ער האָט זיך אָבער איינגעהאַלטען און מיט גיעלוימטער אויסערלי־כער קילקייט און גיעלאַסענקייט האָט ער זיך אָפּגערופען :

— מיסטער זייטשיק, פאַרגעסט ניט, אַז עס איז אַ יוניאָן־שאָפּ — און צו די אַרבעטער אין שאָפּ האָט ער מיט אַ באַפּעל גענאָגט:

— קאָם אן באָיס ! מיר גייען אין דער יוניאָן !

פאַר דעם יוניאָן־פירער וואָס איז נאָכדעם געקומען אין שאָפּ אויפצונעמען די קלאָגע פון די אַרבעטער, האָט זיך זייטשיק גע־קאָכט און גע׳טענה׳ט, אַז ער וויל דייכעסן מער ניט האָבען אין שאָפּ. „אַזאַ אומדאַנקבאַרקייט“ ! איז זייטשיק אַ צעקאָכטער אַרום־גיעלאָפען איבערן אָפּיס, געבייסען און געשפּיגען שטיקלאָך ציגאָר און גערעדט מיט היץ — איך האָב אים געטאָן אַ טובה און אַרויפ־גענומען צו דער אַרבעט צאָלט ער עס מיר אַזוי אָפּ ! נייַן“ — האָט זייטשיק געליאַרעמט און געקלאָפּט אין טיש — „איך וויל אים מער אין שאָפּ ניט האָבען. איך וויל אים מער פאַר די אויגען ניט זען !“

אָבער דער יוניאָן פירער האָט מיט אַ רואיגען און פעסטען טאָן ערקלערט זייטשיקן, אַז דייכעס מוז בלייבען אַרבעטען אין שאָפּ, און פאַר דעם וואָס ער האָט זיך צו דייכעסן, אַ שאָפּ־טשער־מאַן, געוואָרפען שלאָגען, מוז ער באַצאָלען הונדערט דאָלער שטראָף פאַר אַ טשאַריטי צוועק וואָס דייכעס וועט אויסקלייבען. „און אויב איר וועט עס ניט אויספאָלגען“ — האָט אים דער יו־ניאָן פירער שטרייניג געוואָרענט — וועט מען דעם שאָפּ אַרויס־רופען אין סטרייק“.

פאַר רופען אַ סטרייק איצט, אין סאַמע ברען, וען ער איז אזוי פאַרוואָרפען מיט באַשטעלונגען, האָט זיך זייטשיק שטאַרק דערשראָקען און ער האָט אויף אַלץ איינגעשטימט.

דייכעס האָט באַ זיין לאַנדסמאַן און יוגענט־פריינד סעם זיי־טשיק גענומען די הונדערט דאָלאַר פאַר דעם רעליף פאַנד פון זייער לאַנדסלייט־פאַראיין. אָבער בלייבען אַרבעטען אין זייטשיקס שאָפּ האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט די באַלייידיגונג ניט געקענט אַריבערטראָגען, און ער האָט זייטשיקס פּנים מער ניט געקענט אָנקוקען. האָט ער צוזאַמען מיט זייטשיקס הונדערט דאָלער טשעק פאַרן לאַנדסלייט רעליף, אויך מיטגענומען זיינע אַרבעטס־געצייג און פאַרלאָזען דעם שאָפּ.

חורבן ביאַליסטאָק און אומגעגענט*)

(פעניגשטיין און זעליקאָוויטש — די היינעם פון ביאַליסטאָקער געטאָ)

פון ד״ר שמעון דאַטנער (וואַרשע)

א חוץ צרות און בזיונות, וועלכע מען האָט געמוזט אויסשטיין מצד די דייטשען איז ביאַליסטאָקער אידען אויסגעקומען צו ליידען פון אייגענע מנובלים, וועלכע האָבען געשטרעבט אויס־צונוצען די פאַריאושדיקע לאַגע פון די אין געטאָ פאַרשפאַרטע, כדי פונם בראָך און אומגליק פון אַנדערע ציען פאַר זיך רוחים און עשירות. מאַנכע פון זיי, האָבען זיך פאַרגאַלאָפירט אין זייער גייעג נאָך עשירות אַזוי ווייט, אַז זיי האָבען געשטעלט אין קאָז, דעם עצם קיום פון געטאָ.

דעם אויבן־אָן, אין דער — צום גליק ניט גרויסער ליסטע, פאַרנעמען צוויי געטרייע דייטשע דינער, גרויסע ליבהאָבער פון געלט און גאָלד, פעניגשטיין און זעליקאָוויטש.

פעניגשטיין איז געווען אַ וואַרשאווער, וועלכער האָט שוין פאַרן קריג געוואוינט אין ביאַליסטאָק, געהאַט מיטעלע בילדונג, שטודירט יורי (און ניט פאַרענדיגט) געדינט אַ געוויסע צייט אַלס אַספּיראַנט אין דער פוילישער אונטערזוכונגס־פּאָליציי אין וואַר־שע. צוליב דעם האָט ער אין 1939־טען יאָהר, וועז די סאָוויעטן האָבען פאַרנומען ביאַליסטאָק, זיך געמוזט אויסבאַהאַלטען פון דער רוסישער מאַכט. וועז די דייטשען האָבען אַריינגעמאַרשירט אין ביאַליסטאָק, האָט ער זיך ווידער באַווייזען אין שטאָט. וועז מען איז צוגעטראָטען אין געטאָ צו אָרגאַניזירען די אידישע פּאָליציי, האָט זיך דער „פּאַכמאַן״ אומגעקערט צו זיין ריכטיגער באַשעפטיגונג. דער קאָמענדאַנט מאַרקוס האָט אים אַנפאַרטרויט דאָס אָרגאַניזירען פונם פינפטען פּאָליציי־אָפּטייל, וואָס האָט אויך געטראָגען דעם נאָמען „קרימינעלע אונטערזוכונגס־פּא־ליציי״.

פעניגשטיין האָט זיך געמוען ענערגיש צו זיין נייער אַרבעט. ער האָט צונויפגעקלויבען „פּאַסיגע״ מיטאַרבעטער, דעם וואר־שעווער אונטערוועלטניק בלייוויס, באַקאַנט מיט זיין צונאָמען „רודי מיעטעק״ (דער געלער מיעטעק) און נאָך פיל אַנדערע פאַרשוינען. זיין באַנדע איז געווען באַקאַנט אונטערן נאָמען: „גרובא פּיאָנטקא״ (דאָס „פּעטע פינפטעל״). אָמטירט האָט ער אין 4־טען פּאָליציי־קאָמיסאַריאָט אויף רוזשאַנער גאָס. ב״י דעם קאָמיסאַריאָט איז אויך געשאָפען געוואָרען אַ פּאָליציי־געריכט, אין וועמענס שפּיץ איז געשטאַנען דער באַקאַנטער ביאַליסטאָקער ספּאָרטסמאַן און אַדוואָקאַט פיינעמאַן, און שופּטים זיינען געווען, מאויסטער קראַמאַזש (דעם דאָקטאָר קראַמאַזש׳ס אַ ברודער) און גראָספעלד. דאָס געריכט האָט על־פּי־רוב ערליידיגט דירה־סכסוכים. ביים אָרגאַניזירען פונם געריכט איז אויך געווען באַ־הילפיג פעניגשטיין.

עד כאן הכול כשורה.

איז אָבער די צרה, וואָס פעניגשטיין האָט זיך אָנגעבאָטען, בעסער געזאָגט, אָנגעוואָרפען זיך אַלס אַ פאַרבינדונגס־מאַן צווי־שען יודען־ראַט און געשטאַפּא. ער האָט דערביי פראָפּיטירט פון דער פּראָטעקציע פונם געשטאַפּא־שעף, הויפּט שטורם־פירער מאַכאַל. מיטן באַקומען פון אַזאַ וויכטיגען אַמט האָט זיך אָנגע־הויבען אַ סדרה פון מיאוסע אויספּרעסונגען, מיסברויכען, כאַבאַר און נאַכער האָט ער איבערגעוואָרפען זיין „טעטיקייט״ אויפן פאַליטישען געביט, נישטערענדיג נאָך קאָמוניסטען און דענונ־צירען זיי אין געשטאַפּא. ער האָט אין יעדען פאַל ניט מטרית געווען אפילו זיינע האָרען אין געטאָ אַריין. ער האָט פשוט פון דאָרט געבראַכט אַרעסט־באַפעלען און מיט דער הילף פון זיינע פאָליציאַנטען דורכגעפירט רעוויזיעס, אַרעסטען און נאָכהער אַרויסגעפירט פון געטאָ אין געשטאַפּא. פון דאָרט איז מען שוין ניט צוריקגעקומען. צענדליגער מענטשען האָט ער אַזוי רואי־נירט און אומגעבראַכט.

און יעצט האָט זיך אָנגעהויבען די צווייטע סעריע פון זיינע נבילות. די אומגליקליכע צוריקגעבליבענע משפּחות פון די אום־שולדיקע קרבנות זיינען געלאָפען מיט יאָמער און געוויין צום מנובל פעניגשטיין און זיך ביי אים גענטען רחמים, ער זאָל ראַטעווען זייערע נאָענטע. און דער מנובל האָט טאַקע צוגעזאָגט, געגעבען האָפענונגען. נאָר, פאַרשטייט זיך, עס מוז קאָסטען, נישט חלילה וחס, פאַר אים. ער ווייל זיין דער אַרענטליכער מעק־לער. דאָס געלט דאַרף מען געבען פאַר די דייטשען. און די אום־גליקליכע משפּחה האָט מיט מסירת נפש אויספאַרקויפט דאָס לעצטע, געשאפען דעם נויטיקען סכום, אבי נאָר צו ראַטעווען זייערע טייערע. און פעניגשטיין האָט געמוען דאָס האָב און גוטס און... מיט דעם האָט זיך עס פאַרענדיגט.

די פאַריאושטע משפּחה האָט ער דאַן אָפּגעפּטרט מיט נישטיגע תירוצים, און וועז מען איז ניט אָפּגעשטאַנען פון אים האָט ער געמוען דראָען, אַז טאָמער טרעט מען ניט אָפּ פון אים, דאַן וועלען זיי אויך באַזוכען דעם געשטאַפּא. אַזוי האָט ער אַרויס־געפירט די, וועלכע האָבען געטראָגען אויף זיך דעם חשד פון קאָמוניזם, אַזוי האָט ער געטאָן מיטן פשוטן עמך, האַנטווערקער און בפרט מיט קצבים, וועלכע ער האָט געפּאַקט ביי, כלומרשט, ניט לעגאַלע האַנדלונגען.

ביז עס האָט גענפלאַצט... כדי צו באַזאָרגען די געטאָ־באָפעלקערונג מיט פלייש, האָבען דרייסטע אידען געשמוגלט אין געטאָ אַריין לעבעדיגע בהמות. דאָס האָט אין אַ גרויסער מאָס גענלינדערט דעם אָפּראָוויזאַציע־מצב אין געטאָ און בייגעשטייערט צו ראַטעוועז אידען פון הונגער־טויט, אויף וועלכען עס האָבען די נאַצי־בעסטיעס אין יענער צייט פּאַראורטיילט די געטאָ־איינ־וואוינער.

די מנובלים פעניגשטיין און זיינע פאָליציאַנטען האָבען דער־שפּירט, אַז דאָ גרייט זיך פאַר זיי פונם עסק אַ פעטער ביסען, צוזאָמען, „אָפּיציעל״, און יעדער איינער באַזונדער האָבען זיי אָנגעהויבען ציען „חיונה״ פון די שמוגלערס און די קצבים. פון צייט צו צייט, כדי זיך אויפווייזען מיט טעטיקייט, פלעגט מען ליקווידירען צוֹ איין, צווי קצבים. דאָס הייסט, מען פלעגט זיי איבערגעבען אויף טויט צו די געשטאַפּא־תלינים.

*) זעט די קאַפּיטלען אין די פּריערדיגע נומערן „ב. ש.״.

דאָס געטאָ איז געוואָרען אויפגערודערט. די קצבים, וועלכע האָבען גוט געוואוסט, אַז דער אידען־רעאַט איז שטילערהייט פאַר־אינטערעסירט אינם לינדערען דעם הונגער־נויט אין געטאָ און וועלכער האָט זיי טאָקע דערפאַר קיין גרויסע שטערונגען ניט געמאַכט, זיינען געקומען צום יודען־רעאַט מיט אַ ויצעקו, אַז מען קאָנפיסקירט די בהמות און מען נעמט אויך צו דאָס מענטש־ליכע לעבען. גלייכצייטיק איז מען אויך געקומען צום יודען־רעאַט מיט טענות מצד דער דייטשער קרימינאַל־פּאָליצי (אַזוי גערופענער „קריפּא") אַז לויט די אינפּאָרמאַציעס, וועלכע זיי באַציצען, העלפט גאָר צו דער יודען־רעאַט ביים אַריינשמוגלען די בהמות אין געטאָ, וואָס איז לויט'ן דייטשען קריגס־קאָדעקס אַ גאַנץ האַרבער פאַרברעכען.

די אנגעלעגענהייט האָט, הייסט עס, אַנגענומען פאַרמען, וועלכע האָבען אָנגעהויבען באַדראָען די זיכערקייט, שוין ניט נאָר פון אינצעלנע פערזאָנען נאָר אויך פונם יודען־רעאַט און אַזוי אַרום פון דער גאַנצער געטאָ־באַפעלקערונג. דער ענערגי־שער אינזש. באַראַש האָט דערשפירט די סכנה און זיך אריינגע־טאָן חוקר ודורש צו זיין פון וואָנען עס שטאַמט די מסירה. כאָ־באָר און מתנות האָבן געהאַט זייער פּעולה. די דייטשען אַליין האָבען אָנגעווויזען אויף פעניגשטיינען וויי אויף דעם מקור פון די מסירות. אין יודען־רעאַט פאַלט דער באַשלוס צו באַזייטיגען דעם מנובל. מען דאַרף געפינען דעם פאַסיגען מענטשען, וועלכער זאָל אָפּטאָן דאָס שטיקעל שוואַרצע ארבעט. מען מוז אויך געפינען דעם מענטשען, וואָס זאָל אויך קאָנען פאַרבייטען דעם מסור אויף דעם וויכטיגען און אחריותפולען אמט פון פאַרמיטלער צווישען יודען־רעאַט און דער געשטאַפּאָ.

מען זוכט... און עס גייט אויף אויפן געטאָ־פירמאַמענט דער שטערן פון זעליקאָוויטש. פון איין צרה פאַלט מען אַריין אין אַ צווייטער.

אַ זון פון אַ גוטער ביאַליסטאָקער משפחה, וויזיט דער יונגער גרישאַ זעליקאָוויטש פון יונגע יאָרען אַן סימנים פון שוואָכען, פאַרדאָרבענעם כאַראַקטער. אַ לייכטזיניגער מענטש, וואָס האָט פיינט אַרבעט, זוכט לייכטע פאַרדינסטען, כדי צו מאַכען אַ לייכט לעבן, אַ לעב־יונג און קאָרטען־שפּילער. שוין אין די יונגע יאָרען פאַלט ער אַריין אין קאָנפליקט מיטן שטראָף־קאָדעקס. אַ סך יאָרען פאַר דער מלחמה פאַרלייגט זיין פאָטער אַן אויטאָבוסען־ליניע אין ביאַליסטאָקער וואָיעוואָדשאַפט. נאָך דעם פאָטער'ס טויט, נעמט גרישאַ איבער דעם עסק. די הכנסות קלעקען ניט אויף די הוצאות. ער פאַרזיכערט זיין מאַשין אין אַ פאַרזיכע־רונגס־געזעלשאַפט. און אָט, אין א שיינעם טאָג טרעפט מיט אַ מאַשין ניט קיין צופעליקער „צופאַל". ער באַקומט די פאַרזי־כערונגס־פּרעמיע. דער ענין אָבער דערוועקט חשד, מען האָט אָנ־געהויבען חוקר ודורש זיין. דער שווינדעל האָט זיך אַרויסגעגעבען אוז דער בחור האָט באַקומען אַ האַרבען פסק און אָפּגעזעסען אַ לענגערע צייט אין תפיסה (ביזן אויסברוך פון דער מלחמה). אין געטאָ האָט ער זיך אַריינגעדרייט אין דער פאָליצייַ, וואָס האָט אַממייסטען אַנטשפּראָכען זיין מהות.

ער איז דאָס באַשטימט געוואָרען צו ליקווידירען פעניג־שטיינען און אַליין צו ווערען זיין ממלא מקום.

אַ פּעאיקער אוז דרייסטער קאָמבינאַטאָר האָט ער אָנגעהוי־בען נאָכצושפּירען דעם מנובל, אוז גלייכצייטיג אָנגעהויבען גראָ־בען —אונטער אים אין געשטאַפּאָ. ער איז, חלילה וחס, ניט געי־קומען צו דער דאָזיקער דייטשער טומאה מיט אַרגומענטען פון עטיק און מוסר, ניט געפאַדערט זיי זאָלען זיך אָננעמען די עוולה פון דער אידישער באַפעלקערונג — דאָס וואָלט סיי־ווי קיין ווייר־קונג ניט געהאַט — ער האָט גוט פאַרשטאַנען מיט וואָס צו קו־מען צו זיינע בעלי־דבר.

ער האָט אָנגעקניפּט נאָענטע באַקאַנטשאַפט מיט איינעם פון די טרויעריג באַרימטע גענשטאַפּאָ־תלינים, אַ געווויסען דיבוס, און האָט אים אָנגעהויבען צו איבערצייגען, אַז זייער אָגענט אין געטאָ, פעניגשטיין, איז ניט קיין ערליכער מאַן, ווייל ער נאַרט זיי פשוט אָפּ. ער גיט ניט אַלץ אָפּ פון די קאָנפיסקירטע געלטער און ווערט־זאַכען צו די געזעצליכע אינסטאַנצען, ד. ה. דער געשטאַפּאָ, נאָר ער באַהאַלט אויס אַ גאָר גרויסען חלק אין זיין אייגענער קעשענע. מען האָט געפאַדערט פון זעליקאָוויטשען באַ־ווייזען. אַביסעל שפּעטער האָט ער זיי געליפערט. זיינע נאָכ־שפּירערס האָבען אין אַ שיינעם טאָג פעסטגעשטעלט, אַז פעניג־שטיין האָט קאָנפיסקירט אין געטאָ ביי א אידען אַ געוויסען כמות פון שנאַפס און דאָס ניט איבערגעגעבען אין געשטאַפּאָ, נאָר ער האָט דאָס איבערגעפירט צו זיך אין שטוב צו מאַכען אַ כוסה, מיט זיינע חברים, ווי זיין שטייגער איז געווען. זעליקאָ־וויטש האָט געגעבען צו וויסען אין געשטאַפּאָ.

די דייטשען זיינען אָנגעקומען אין געטאָ אוז, טאָקע, בשעת אַ רעווויזיע געפונען די משקה ביי פעניגשטיינען אין דירה. מען האָט אים באַלד אַרעסטירט און אריינגעזעצט אין ביאַליסטאָקער טורמע, וואו ער איז אין אַ געוויסער צייט אַרום געשטאָרבען.

אַזוי האָט זיך געענדיגט די פרשה פעניגשטיין אוז יעצט הויבט זיך אָן די סדרה זעליקאָוויטש.

ניט לאַנג האָט זיך דאָס געטאָ געפרייט נאָכן פטור וועלען פונם מסור אוז אויספרעסער פעניגשטיין. זעליקאָוויטש האָט אייגענטליך נאָר באַזייטיגט אַ קאָנקורענט. זיין אמת האָט ער אויסגענוצט כדי רייך צו ווערען פון גנבה, גזלה אוז מסירה פון די פאר'חושך'טע ביאַליסטאָקער געטאָ־אידען. דער שלעכטער כאַראַקטער זיינער האָט אים געטריבען וואָס טיפער אין תהום ניט נאָר פון גזלה נאָר אויך פון פאַראַט. אינם נייעם אמת האָט ער דערבליקט אומבאַגרענצטע מעגליכקייטען פון ווערען אַן עושר און ער האָט, טרעטענדיק אויף טויטע אומברחמנותדיג אויסגענוצט די קאָניוקטור. אָבער אַ חוץ געלט האָט זיך אים אויך פאַרגלוסט צו ווערען אַ הערשער, אַ מושל איבער ביאַליס־טאָקער אידען. ער האָט אָנגעהויבען שטרעבען צו ביידע צילען פאַר יעדען פריין.

אין אין וועג איז אָבער געשטאַנען דער יודען־רעאַט, און בפרט באַראַש, אָנערקענט דורך דער דייטשער מאַכט אַלס פאַרשטייער פונם ביאַליסטאָקערגעטאָ. כדי צו דערגרייכען צו די גרויסע עשירות פון די געטאָ־אידען און כדי צו הערשען, האָט מען באַ־דאַרפט באַזייטיגען ביידע.

געציטערט פאַר אים האָבען שוין אַלע געטאָ־איינוואוינער ביי וועלכע, זיינע צאָלרייכע און אומבאַשטראָפטע אויספערסונגען, ווי אויך זיינע נאָענטע באַקאַנטשאַפטען מיטן געשטאַפּאָ האָבען אָנגעווארפען אַ שרעק און פחד. אינגיכען האָט ער איבערשטיגען מיט מאַכט־קאָמפּעטענצען זיין פאַרמעלען שעף, דעם קאָמענדאַנט מאַרקוס, וועלכער האָט פאַר אים שטילערהייט מורא געהאַט, און וועלכער האָט אַפּנים געאַגלויבט, אַז זעליקאָוויטש איז אויסען די טובה פון געטאָ. די באַפעלקערונג, אַ טעראָריזירטע, האָט מורא געהאַט צו קומען אין יודען־רעאַט און זיך באַקלאָגען אויף זיינע מעשים. דערמונטערט דורכן דערפאָלג, וואַרפט דער מנובל אַן

אויג אויף דער יודען־ראַט־קאַסע, און הויבט אָן צו קומען יעדען טאָג מיט יעדען מאָל גרעסערע געלט־פּאַדערונגען, כלומרשט פֿאַרן געשטאַפּאָ. מען גיט אים נאָך. ער וואַרפט אָן אַ פּחד אויפן יודען־ראַט.

אין זיין שטרעבען נאָך מאַכט וויל ער קודם־כל ווערען קאָ־מענדאַנט פון אַרדנונגס־דינסט און אָפּרייסען די דאָזיקע אינסטי־טוציע אינגאַנצען פון דער קאָמפּעטענץ פונם יודען־ראַט. עס אונטערשטיצט אים די „געשטאַפּאָ", און זיינע באַמיאונגען האַלטען אָט־אָט ביים פֿאַרווירקליכט ווערען. גלייכצייטיג הויבט ער אָן גראָבען אין געשטאַפּאָ אונטערן יודען־ראַט און בפרט אונ־טער באַראַשען, פֿאַרוואָרפענדיג זיי אָזעלכע „פֿאַרברעכערס" (זע ווייטער) וועלכע, טאָמער וועלען זיי ווערען באַווייזען, שטעלען זיי אין סכנה דעם עצם קיום פון גאַנצען געטאָ. און געפערליך זיינען די מסירות געווען, ווייל על־פּי־רוב האָבען זיי געשטימט מיטן אמת, אָזוי ווי די דאָזיגע „פֿאַרברעכערס" איז מען באַגאַנגען, כדי איינצוהאַלטען דעם קיום פונם געטאָ. כדי צו באַפּעסטיגען זיינע באַשולדיגונגען האָט ער טערראָריזירט פשוטע אידען, ער האָט זיי אָרויסגעפּירט אויסערן געטאָ אין געשטאַפּאָ, און דאָרט אין אַנ־וועזנהייט פון די תלינים זיי געצוואונגען אונטערצושרייבען פּראָ־טאָקאָלען מיט באַשולדיגונגען קעגען דעם יודען־ראַט און באַ־ראַשען. די אָנגעשראָקענע מענטשען האָבען עס געטאָן. אָבער גלייך, צוריקקומענדיג אין געטאָ — כאָטש זעליקאָוויטש האָט געסטראַשעט מיט געשטאַפּאָ און טויט און געהייסען שווייגען — האָבען זיי על־פּי־רוב געמאָלדען וועגען דעם פֿאַרפאַל באַראַשען.

די לאָגע איז געווען נאָך קריטישער אויף צוליב דעם, וואָס געווויסע מיטגלידער פון יודען־ראַט, וועלכע האָבען געוואוסט אלע סודות פון חדר, האָבען זיך געחברט מיטן מנובל. געפינענדיק זיך אונטערן כישוף פון זיין מאַכט, האָבען זיי פֿאַרבראַכט ביי אים אין שטוב און געדינט פֿאַר אים ווי אַ קוואַל פון ידיעות. זיי האָט טאָקע דער מנובל אויסגענוצט כדי צו פּירען דורך זייער פֿאַר־מיטלונג אונטערהאַנדלונגען מיטן יודען־ראַט, אויף אַרויסצובּא־קומען גרעסערע סומען, כלומרשט, לויט די פֿאַדערונגען פון געשטאַפּאָ. איינמאָל, בשעת אָזעלכע אונטערהאַנדלונגען, איז געלונגען דעם פּקח באַראַש אַרויסצובּאַקומען פון אים, אַז ער מסרט דעם יודען־ראַט פֿאר דער געשטאַפּאָ.

דער אמת איז געווארען סוף־סוף אינגאנצען קלאָר. די לאָגע איז געווען אַ געפערליכע. עס האָט זיך אין יענע שפּעטע פּרי־לינגס־טעג פון 1942 איבערגעחזרט אַ פענאָמען, וועלכער איז גע־ווען אָן אָפּטע דערשיינונג אין געטאָ. עס לויערט אין דער לופט די סכנה פון אומקום. די שטימונג אין יודען־ראַט איז אַ נידער־געשלאָגענע. מער ווי 40 טויזענט אידען פילען אָזוי ווי אין יולי 1941, ווי דער מלאך־המות שוועבט איבערן געטאָ. היינט דראָט די סכנה, ניט דירעקט פון דייטשע אוממענטשען, היינט דראָט זי דירעקט צוליב אידישע פֿאַרברעכער.

אין דעם מאָמענט גרייפט אָן באַראַש. עס העלפט אים נאָר איין מענטש, זיין אַדיוטאַנט יצחק ענגעלמאַן, דער שפּעטערדיגער אָנטיילנעמער פונם געטאָ־אויפשטאַנד. זיין פּלאַן איז געווען געווואָגט און פּשוט.

דאָס איז געווען אין די שפּעטע פּרילינגס־וואָכען פון 1942־טען יאָר. דאָס געטאָ האָט זיך געפונען דעמאָלט אונטער דער פֿאַרמעלער אויפזיכט פון דער דייטשער שוץ־פּאָליציי, כאָטש אויך דאָס געשטאַפּאָ האָט געהאַט ניט וויניק אַרייַנצוזאָגען אין אידישע ענינים (דער דאָזיגער צושטאַנד האָט אָנגעצויגען ביז די טרויעריגע באַקאַנטע ערשטע טעג פון נאָוועמבער 1943, דאָס הייסט ביז צו דער ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער פֿראָווינץ. פון דעמאָלט אָן גייט אַריבער דאָס געטאָ אונטער דער אויס־שליסליכער אויפזיכט פון געשטאַפּאָ).

אָט דער דאָזיגער צושטאַנד האָט געשאַפען אַ שטילע קאָנ־קורענץ צווישען ביידע דייטשע מאַכט אַרגאַנען. עס איז קלאָר געגאַנגען ביידע נאָר וועגען איין זאַך: ווי אַממייסטען אויסצו־פֿרעסען פון געטאָ געלט, גאָלד און ווערט־זאַכען. אָזוי ווי דאָס מייסטענס צוגענומענע האָב איז ניט אַריין אינם דייטשען מלוכה־שען אוצר, נאָר עס איז געבליבען ביי די דייטשע פֿאַטריאָטען אין זייערע אייגענע קעשענעס, זיינען די נעמער אין אַ געוויסען אייגענטליך פון באַראַשן, וועלכער האָט „מתנות" איבערגעגע־בען פֿערזונליך אָדער דורך זייער אַ פֿאַרטרויטער פֿערזאָן. אָזוי אַרום זיינען די נעמערס געווען פֿאַראינטערעסירט, אַז דער געטאָ זאָל עקזיסטירען. דאָס איז, אגב, געווען איינע פון די הויפּט־זיי־לען פון באַראַשעס פּאָליטיק מיט וועלכע ער האָט געהאָפּט צו דערהאַלטען דאָס געטאָ. זיי האָבען געקוקט מיט כעס אויף קאָנ־קורענטן, וועלכע פֿאַרמינדערן זייערע פֿאַרדינסטען. דער אַנטאַגאָניזם צווישען פּאָליציי־פֿרעזידענט און געשטאַפּאָ האָט געדויערט אַזוי לאַנג ווי ס׳האָט עקזיסטירט דאָס געטאָ.

אין דער צייט וועגען וועלכער עס רעדט זיך איצט, איז גע־ווען דאָס פּאָליציי־פֿרעזידיום אין ביאַליסטאָק דאָס קאָמפּעטענטע פֿאַר די געטאָ־ענינים און דער פּאָליציי־פֿרעזידענט, גענעראַל דאָרש און דער פּאָליציי־אינספּעקטאָר שימאַנסקי זיינען געווען דורכן געטאָ פֿאַררעכענט אלס „אוהבי ישראל" ממש. ריכטיקער וואָלט מען זיי געקענט באַצייכענען אלס „אוהבי כסף ישראל", און צוליב דעם, און אפשר אויך צוליב בעסערען מענטשען מא־טעריאַל זיינען זיי געווען קלענערע מנובלים ווי די ס. פּ.־חיות. הכלל, די דאָזיגע צוויי פירנדע פֿערזענליכקייטען זיינען געווען „באַראַשע׳ס מענטשען". אין געשטאַפּאָ האָט זיך די זאַך פֿאַרגע־שטעלט שוין ניט אזוי פויגעלדיק. די טרויעריג באַרימטע בלוט־זויגער פרידל, דיבוס און קליין זיינען געווען בלוטדורשטיגע חיות (בפרט די ערשטע צוויי) זייערע ניט מענטשליכע שנאה צו אידען האָט זיי ניט געשטערט ליב צו האָבען אידיש געלט, אָבער באַראַשעס איינפלוס ביי זיי איז געווען נישטיג. דער וואָרט־זאָגער ביי זיי איז געווען צוערשט דער מסור פּעניגשטיין און יעצט דער מסור זעליקאָוויטש. זעליקאָוויטש, וויסענדיג וועגען דעם אַנטאַגאָניזם צווישען געשטאַפּאָ און פּאָליציי־פֿרעזידיום האָט עס באַשלאָסען אויסצונוצען פאַר זיינע אייגענע נידעריגע צוועקען. ער האָט געמסרט פאַר זיין הערשאַפט דעם פּאָליציי־אינספּעקטאָר שימאַנסקי, אַז ער נעמט כסדר כאָבאָר פון באַ־ראַש׳ן, און פאַר דעם פריי, דערלויבט דער לעצטער אַדורכצו־לאָזען דורך זיינע וואַכען, וועלכע האָבען געהיט דאָס געטאָ־מעל, קאָרטאָפּעל און אַנדערע לעבענס־מיטעל, וואָס איז געווען פאַר־באַטען, און אַז ער האָט אויך אַרויסגעגעבען מיט אַ בריייטער האַנט אַרויספיר־באָווילגונגען פון — און אין געטאָ, וואָס האָט לויטן געזעץ געמעגט פאַרקומען אין נאָר זעלטענע אויסנאַמס־פאַלען.

די געשטאַפּאָ־לייט האָבען זיך אָנגעכאַפּט אָן דער מעגליכ־קייט פון קענען זיך אָפּרעכענען מיט זייערע קאָנקורענטען און האָבען באָפּוילען זעליקאָוויטשען צונויפקלייבען באָווייזען און צו־שטעלען עדות. דער מנובל׳דיקער עבד האָט עס אָנגעהויבען

צו טאָן. די אידישע עדות, דערשמעקענדיג די סכנה, וועלכע עס דראָט דעם געטא, האָבען וועגען אלץ איבערגעגעבען באראַשׂ'ן. באראַשׂ האָט עס צו וויסען געגעבען שימאַנסקין און ס'איז געמיינ־ זאָם באשלאָסען געווארען צו ליקווידירען דעם געפערליכען מנובל. מען האָט אויסגערבעט אַ גענויעם פלאַן, וואָס דערמאָנט אָן קרימינעלע ראָמאַנען און דעם פלאַן אויסגעפירט.

אַ געוויסען טאָג האָט זעליקאָוויטש, ווי ס'איז געווען זיין שטייגער, איינקאָסירט אַ גרעסערען סכום מזומנים און ווערט־ זאַכען אין דער קאַסע פון יודען־ראַט פאַר דער געשטאַפּא. אין דעם מאָמענט איז ער פלוצים געפופען געווארען אין פּאָליציי־ פרעזידיום אויסערן געטא... דאָרט האָט אויף אים שוין געווארט דער פאָליציי־אינספעקטאָר שימאַנסקי. אין אַ געוויסען מאָמענט האָט יענער אים באפוילען אויסצולייד־יגען זיינע קעשענעס און געהייסען אריינרופען דעם פאָליציי־פרעזידענט, גענעראַל דאָרש. אַנווייזענדיג אויפן גלעלט און די טייערע חפצים, דערקלערט שי־ מאַנסקי דעם גענעראַל, אַז זעליקאָוויטש האָט אים פארגעליגט צו נעמען כאַאר. דער אויפגעבראכטער גענעראַל דערלאַנגט דעם מנובל א זעק אין פּנים אַריין און הויבט אן אַ שטריינגע אויס־ פארשונג. אין אַ געוויסען מאָמענט באמערקט ער, אַז זעליקא־ וויטש טראָגט ניט די גלעלע לאַטע. ער פרעגט, און יענער ענט־ פערט, אַז די געשטאַפּא האָט אים געגעבען די פריוילעגיע זיך פריי צו באַוועגען אָן דעם שאַנד־צייכען. דאָס האָט, אגב, גע־ שטימט מיטן אמת. דער גענעראַל איז געווארען נאָך מער אויפ־ געבראכט, אנגעהויבען צו שרייען, אַז קיינער האָט „ניט צו שאַפען איבער זיינע אידען", ער האָט אים מיט אַ קרייד געמאכט אַ פּאָס אויף דער פּליצע און באפוילען שימאַנסקי'ן דעם בחור צו אַרעס־ טירען. מיט אויפגעהויבענע הענט וועט ער געפירט אין געטאָ. דער מראה מאַכט אַ מורא'דיגען רושם אויף די געטא־אידען. ס'איז אויסגעבראכען אַ פּאַניק, מען קלערט, אַז ס'האָט זיך אַנ־ געהויבען אַ מארד־אקציע מצד די דייטשען. זעליקאָוויטש וועט איינגעזעצט אין געטאָ־טורמע אויף דער זאמענהאַף־גאַס, אין דער אזוי־גערופענער „סינג־סינג" און נאכהער אריבערגעפירט אין דער דייטשער תפיסה. זיין פרוי און צוויי טעכטער וועלען אויך אַרעסטירט. אין זיין וואוינונג וועלען דורכגעפירט גענויע רעוויזיעס, וועלכע גיבען סענסאַציאָנעלע רעזולטאַטען. אין אַ באַהעלטעניש, צווישען די וועגט געפינט מען הונדערטער גאָלדע־ נע זיגערס און גאָלדענע צירונג. אין בלומען־טעפ באַהאַלטען געפינט באראַשׂ'ס אדיוטאַנט בריליאנטען און גאָלדענע וואליוטע.

די פאַמיליע זעליקאָוויטש איז איגגיכען באַפרייט געווארען פון טורמע, געלעבט אין גרויסער דחקות אין געטאָ און איז אום־ געקומען אין דער צווייטער אקציע. וועגען זעליקאָוויטשען איז אנגעגאַנגען אַ פארביטערטער קאמף צווישען פּאָליציי־פרעזי־ דיום און דער געשטאַפּא, וועלכע האָט זיך באַמיט צו ראַטעווען איר'ס א מענטש. די פּאָליציי איז אָבער דאָן געווען דער בעל־הבית פון דער טורמע און אים ניט ארויסגעלאָזט. ער איז געווען פאר זיי געפערליך, ער האָט צופיל געוואוסט. פון די גרויסע צרות, וועלכע מ'האָט אים דארט אָנגעטאָן איז ער אריינגעפאַלען אין שווינדזוכט, און נאָך אַ לענגערען מאַטערען זיך איז ער גע־ שטאָרבען מיט אַ נאַטירליכען טויט. (די געשטאַפּא האָט אָבער סוף־כל־סוף געגומען נקמה אָן שימאַנסקין. קורץ פאַר דער ענט־ גילטיגער ליקווידאַציע פון ביאליסטאָקער געטאָ, האָט זי געגען אים פאַרפירט א פראָצעס פאַר מיסברויכען. דער פראָצעס איז פאַרגעקומען אין קעניגסבערג. ער האָט באַקומען טויט־שטראָף און געווארען דערשאָסען).

נאָך זיין אַרעסטירט ווערען האָט דאָס געטאָ פרייער אָפּגע־ אָטעמט. נאָך לייכטער איז עס געווארען פאַר די מענטשען אויף די הערצער, וועו דער מנובל זעליקאָוויטש איז געשטאַרבען. נאָך פון טורמע, זייענדיג איבערצייגט, אַז די אַלמעכטיגע געשטאַפּא וועט אים באַפרייען — האָט ער געדראָט צו נעמען בלוטיגע נקמה אין זיינע שונאים!

דאָס ליקווידירען פון פעניגשטיינען און זעליקאָוויטשען האָט הויך געהויבען דעם אויטאָריטעט פון באַראַשׂ אין די אויגען פון די געטאָ־אייגווינער. ערשט איצט איז דער ענין אַרויס אין דער בריטער עפענטליכקייט, אַרויסרופענדיג כעס און אַ געפיל פון בושה צוליב די אייגענע שונאים, די מוסרים, וועלכע האָבען זיך פאַרמאַסטען צו שלאָגען קאַפּיטאָל פון אַ בראָך פון די געטא־אידען. פון דער צווייטער זייט האָט דער ענין דערוועקט אַנערקענונג און דאַנקבארקייט פאַרן „געטא־אויסלייזער", — דעם אינזשיניער באראַשׂ. קיינער האָט נישט געפרובט אפילו אַ מור־ מעל צו טאָן, פאַרוואָס אויף אזעלכע פאַראַנטוואָרטליכע אַמטען האָט מען באַשטימט מענטשען לכתחילה אומווירדיגע, און פאַר־ וואָס מען האָט זיי געלאָזט אזוי לאַנג באַלעבעטעוועזן, נאָכדעם ווי זיי האָבען באַוויזען זייער אמתן פּרצוף און געוואָרט ביז זיי האָבען דערפירט צו אַ מצב, וואָס האָט באַדראָט די זיכערקייט פון געטאָ.

עס דאַרף דערמאָנט ווערען, אַז נאָך דער מפלה, וועלכע עס האָט געליטען זעליקאָוויטש, האָט בראַשׂ אַדורכגעפירט ענער־ גיש אַ רייניגונג אין די ריייען פון דעם אַרדנונגס־דינסט. דאָס „פעטע פינפטעל" איז געווארען אַרעסטירט און ליקווידירט דורך די דייטשע פּאָליציי. אַ געוויסע צאָל איז געווארען אַרויסגע־ וואָרפען פון דער אַרדנונגס־פאָליציי. כדי צו שטאַרקען דעם שטאַרק אַראָפּגעריסענעם אויטאָריטעט פון מאַרקוסען און פון דער געטא־פאָליציי, איז באַשטימט געווארען אַלס וויצע־קאָמאַנדאַנט דער פאָפוילערער קאָמפּאַניסט און אַלגעמיין באַליבטער מישאַ בערמאַן, אַ זון פון באַקאַנטען כאַר־שול־דיריגענט.

אויף אַ געשלאָסענער זיצונג פון יודען־ראַט, אויף אַן עפענט־ ליכער פאָלקס־פאַרזאַמלונג און אויף אַ פאַרזאַמלונג פון אַלע מיטגלידער פונם אידישען אַרדנונגס־דינסט איז באַהאַנדעלט געווארען דורך בראַשׂ און אַנדערע פירענדע פערזענליכקייטען פונם געטא דער ענין זעליקאָוויטש און זיין מוסר השכל.

צום גליק זיינען געבליבען אין דעם יודען־ראַט־אַרכיוו די פראָטאָקאָלען פון די דאָזיגע פאַרזאַמלונגען. מיר ברענגען זיי דאָ אין גרעסערע אויסצוגען. זיי אילוסטרירען בולט דעם שטורם, וואָס האָט זיך דורכגעטראָגען איבערן געטא און די געפילען, וואָס דאָס האָט דערוועקט.

מיר גיבען זיי לויט דער ריי אין וועלכער עס זיינען פאַר־ געקומען די פאַרזאַמלונגען:

1) אין פראָטאָקאָל נר. 28 פון דער זיצונג פון אידען־ראַט פון 20־טען יוני 1942 ווערט דערציילט ווי בראַשׂ, נאָכדעם ווי ער האָט געשילדערט אין אריינפיר, אַז די באַציאונגען מיט דער מאַכט האָבען זיך באַדיינטענד פארבעסערט, גייט ער איבער צום ענין זעליקאָוויטש און זאָגט ווערטלעך:

„אויף דער פריערדיקער זיצונג האָב איך אָפּגעלייגט דעם ענין אַרדנונגס־דינסט אויף אַ שפּעטערדיקע זיצונג. עס איז גע־ וועו אַ געפערליכער מאַמענט. עס איז נאָך קורץ די צייט, צו

נאָענט די פּערספּעקטיוו, מען זאָל גוט זעהן און פאַרשטיין די לאָגע. ס׳איז שוין געווען אוממעגליך צו אַרבעטן צוליבן שאָנ־טאָזש, גנבה, גזלה און רציחות פון זעליקאָוויטש מיט זיין פינפטל און אָגענטן. ס׳איז נאָך אוממעגליך איבערצוגעבן אַלץ, וואָס פאַר אָ בלוטיקע וואָקאַנאַליע דאָ איז פאָרגעקומען. אייניגע פאַק־טען פאַר אָ מוסטער: 1) מ׳האָט אַריינגעזעצט צו אָ אידען פאַלי־ליצייַ, וועלכע זיינען נישט אָפּגעטראָטען פון אים 3 טעג און 3 נעכט, איינגעאָרדענט משמורים, ביז מ׳האָט אויסגעפּרעסט פון אידען 10 טויזענט מאַרק. — פאַר געשמוגעלטע עטליכע קילאָ־גראַם פלייש, האָט מען אין קרינקי אַרעסטירט עטליכע און צוואַנ־ציג אידען. זעליקאָוויטש האָט געגומען ביי די פאַמיליעס געלט זיי צו באַפרייען, ער האָט אָבער קיין האָנט אין וואָסער נישט אַריינגעטאָן און די אידען זיינען נאָך אָ פאַר חדשים געוואָרען פאַראורטיילט. — ביי ד״ר שאַצקי האָט זעליקאָוויטשעס באַנדע דורכגעפירט אָ רעוויזיע, מען האָט אויך דער פרוי פון ד״ר פּער־זענליך רעווידירט און מען האָט צוגענומען, וואָס מען האָט גע־פונען — וועלט־זאַכען און געלט. דאָס אַלץ איז געטאָן געוואָרען, כלומרשט אין נאָמען פון דער מאַכט און מען האָט אַלץ ערלויבט פאַר זיך. די רעוויזיע ביי זעליקאָוויטש האָט באַוויזען זייַנע שאַנד־טאַטען. אים איז אָבער דאָס אַלץ געווען וויניק. די לייטונג פון אידען־ראַט איז אים געווען אָ שטיקעל שטערונג. אים האָט איבערהויפט געלאָקט דער פינאַנס־אָפּטייל פון אידען־ראַט. ער האָט געשטרעבט צו ליקווידירען דעם אידען־ראַט און באַזונדער מיך פרעזענליך. אים האָט ניט געפֿאַלן, אַז דאָס איז אָ גרויסע סכנה פאַרן גאַנצען געטאָ. כדי מיר זאָלען זיך ניט אָנשטויסען אין זיין נידערטרעכטיגער אָקציע געגען אידען־ראַט האָט ער כלומרשט געפירט מיט אונז „אונטערהאַנדלונגען״, מען איז גע־קומען פאַרמיטלען צווישען אונז און אים. איך האָב נישט גע־קענט באַגרייפן, וואָס פאַר אָ קאָמפּראָמיס קאָן זיין צווישען אונז און אים. איך האָב נישט געקאָנט באַגרייפן, וואָס פאַר אָ קאָמ־פּראָמיס קאָן זיין צווישען אונז און זעליקאָוויטשען. מיר האָבען געמוזט זיין פאַרזיכטיג. — אונזערע נאָכשפּירונגען האָבען באַ־וויזען, ווי אַזוי זעליקאָוויטש האָט געוואָלט אונז אומבריינגען: א) ער האָט געוואָלט באַווייזען, אַז מיר געבען שוחד און אַזוי אַרום דיסקרעדיטירען אויך דער מאַכט, וועלכע וואָלט געקענט שטערען אין זיינע נידערטרעכטיגע מעשים. ב) מיר פירען אָ גרויל־פּראָפּאַגאַנדע, והא־ראיה, מיר סטראשען מיט שיסען די צוריקגעקומענע פון פרוזשאַני א. א. וו. — ער האָט געפירט אידען אויסערן געטאָ, און זיי האָבען געמוזט אונטערשרייבען זיינע פאַראַפּאַלען געגען אונז, אָבער די זעלביקע אידען האָבען אונז דאָס אַלץ נאָכדעם דערציילט.

איינער אָ היגער אַדוואָקאַט האָט געוואוסט וועגען אָ מע־מאָריאַל וואָס זעליקאָוויטש האָט געשריבען געגען אונז. ער האָט עס איבערגעגעבען אָ פרוי פון אָ דאָקטאָר, אָ געזעלשאַפטלעכען עסקן, כדי מיר זאָלען אינפאָרמירען, אָבער, ליידער, איז דאָס צו מיר ניט דערגאַנגען. נאָר בעת די „אונטערהאַנדלונגען״ האָב איך אַרויסגעקריגען פון זעליקאָוויטשען אָ באַשטעטיגונג, אַז ער האָט געשריבען וועגען אונז זיינע באַשולדיגונגען.

לייַדער האָט ער אין אידען־ראַט גופא געפֿונען מאָראַלישע אונטערשטיצונג. געוויסע אַזעלכע, וואָס פלעגען קומען צו אים אויף פאַרווויילונגען, מען האָט נאָך פאַרשפּריט קלאַנגען, אַז ער איז נויטיק און נוציק אין געטאָ.

אונז איז געגאַנגען אין דעם, די אָקציע געגען זעליקאָוויטשען זאָל זיך נישט פאַרשפּרייטען, עס זאָלען ניט זיין קיין אומשולדיגע קרבנות, נאָר צוזאַמען מיט זעליקאָוויטשען און זיין פינפטעל, האָבען מיר שוין געמאַכט אָ זויבערונג אין אָרדנונגס־דינסט בכלל. — עס איז געווען אָ געוואג שוועכט אָפּצאָציע. מיר האָבען מורא געהאַט, אַז עס זאָלען נישט בלייבען זעליקאָוויטשעס פאַרטרע־טערס, און נאָר וועג דער פונדאַמענט איז געפֿאַלען, האָבען מיר זיך געקענט נעמען צו דער זויבערונג. איך האָף, אַז אונז וועט גלינגען צו דערפירען די זאַך צו אָ גינסטיגן סוף״.

דעם מצב־רוח פון די בייוועזענדע אידען־ראַט־מענער שיל־דערט בולט די דיסקוסיע וואָס איז פאָרגעקומען נאָך באַראַשעס דערקלערונג:

ה. י. ל י פ ש י ץ: „די לאָגע איז געווען אַזוי ערנסט, אַז מיר האָבען מורא געהאַט זי אָנצורירען, זיך צו פרעגען וועג־גען מצב. מיר האָבען אַלע פאַרשטאַנען נאָר פון חכמת הפרצוף, וועג מיר האָבען געקוקט אויפן אויסדרוק פון פּנים פון אונזער פאַרשטייער. איצט מוזען מיר דערמאָנען מיט אָנערקענונג די מענטשען, וואָס האָבען אויף זייערע אָקסלען אַרויסגעטראָגען די אַלע ליידען און אויסדריקען אונזער מיטגעפיל און האַרציגען דאַנק דעם פרעזידיום פאַר זיינע שוועכע און גרויסע מעשים פאַרן גאַנ־צען כלל״. דער פאַרשלאָג פון י. ליפשיץ וועט אָנגענומען.

ה. ס ו ב א ט נ י ק: אין צוזאַמענהאַנג מיט די וועג־טער פון ה. י. ליפשיץ, וויל איך צוגעבען, אַז אויף די קאָנ־פערענצען, וואָס זעליקאָוויטש האָט לעצטענס מיט אונז גע־פירט, האָט ער געזאָגט, אַז מיר, דאָס פרעזידיום, דאַרף אים דאָנקען פאַר זיינע מעשים און מיר האָבען עס געמוזט רואיק אויסהערען. נאָך מעשה פעניגשטיין האָבען מיר זיך נישט גע־קענט פאַרשטעלען, אַז זעליקאָוויטש זאָל אַזוי וויייט דערגייַן. אין אָ געוויסען מאָמענט האָט אינזש. באַראַש מיט זיין וויייטען קוק דערזען דאָס, וואָס איז נאָך פאַר אונז געווען פאַרהוילען. און עס איז דאָך געגאַנגען אין מינוטען. דעריבער איז צו באַ־גריסען דעם ה׳ באַראַש, וויל ער איז אין יענער צייט געווען איינזאָם אין זיין מיינונג אָן אונטערשטיצונג אפילו פון אונז — זיינע נאָענטסטע חברים. — ה. מאַרקוס האָט געגלויבט זעלי־קאָוויטשען. עס איז דעריבער צו באַוואונדערען די ענערגיע פון אינזש. באַראַש. — נאָך א שטריך. אין פינאַנס־אָמט האָבען אויפ־געהערט די פיל טאָג־טעגליכע אַנווייזונגען פון זעליקאָוויטשען, וועלכע מיר האָבען געמוזט אויספירען, הגם מיר האָבען פאַר־שטאַנען, אַז דאָס רוב איז עס שאַנטאַזש. פונדעסטוועגען האָט ער זיך באַרימט, אַז ער וועט דעם פינאַנס־אָמט ליקווידירען.

ה. ג א ל ד ב ע ר ג: אין אידען־ראַט דאַרף מען אויך סאָנירען די באַציאונגען. עס זיינען דאָ נישט־צופֿרידענע פון דער לייטונג. ס׳איז אָ טרויעריגע דערשיינונג, אַז דאָס פרעזידיום האָט געמוזט זיין פאַרזיכטיג אפילו בנוגע מיטגלידער פון אידען־ראַט. מיר איז שווער צו געפינען דעם וועג פון סאָנירען דעם מצב. עס פאַרנעמען אָמטען ראָטמענער, צו וועלכע דאָס פרעזי־דיום האָט נישט דעם גאַנצען צוטרוי. די דאָזיגע ראָטמענער וויי־דער וואָרטען, אַז דאָס פרעזידיום זאָל זיך אויסגליטשען. ממה נפשך: אָדער מען דאַרף אונז אָפּען פאַרוואַרפען, וואָס עס געפעלט נישט, אָדער מען דאַרף זיך אַליין אָפּזאָגען.

ה. פ ע צ י נ ע ר: ס׳איז שווער אויסצודריקען מיט ווער־טער די געפילען פון צופרידענקייט און דאַנקבאַרקייט פאַרן גליק פון געטאָ, וואָס איז אויסגעלייזט געוואָרען פון דער געוועזענער סיטואַציע, אָבער אינזש. באַראַש טוט דאָך זיין אַרבעט ניט פאַר

אַ דאנק, נאָר צוליבן אינערליכען רוף פון זיין האַרצען, פון זיין נשמה. עס איז אַבער נישט קלאָר וועמען פון די ראַטמענער מיינט עס ה. גאָלדבערג מיט זיינע באַשולדיגונגען. דער זעלבער אופן — באַשולדיגונגען אָן נעמען — איז פאַרגעקומען ביי דער פּרוזשאַני־עוואַקואַציע. סתם רעדען דאַרף מען ניט. מען דאַרף אַנרופען נעמען און רעווידירען די באַשולדיגונגען, אפשר זיינען די מענטשען אין אָרדנונג. אפשר וואָלט גלייך געווען צו רופען אַ קאָמיסיע, וואָס זאָל די זאַך אויפקלערען.

א י נ ז ש . ב א ר א ש : אַז מיר וועלען זיך באַרואיגען, וועלען מיר מיט דעם ענין אויך זיך באַשעפטיגען. ביי דער גע־לעגענהייט דערמאָנט אינזש. באַראַש וועגען די פאַרדינסטען פון באַאַמטען ה. י. ענגעלמאַן. ער האָט אונז געהאָלפען דורכצו־פירען די וויכטיגע אַקציע, און ער האָט אין דעם אַ גרויסען פאַרדינסט.

ר א ב י נ ע ר ד״ר ר א ז ע נ מ א ן ביגט אָן דעם אויסגאַנג פון הער אַקציע מיט דער פּרשה קורה, און ווינשט וויטערדיגען דערפאָלג דעם אינזש. באַראַש אין זיין נוצליכער אַרבעט לטובת הכלל און השי״ת זאָל אים דערפאָר באַצאָלען מיט געזונט און גוטע, לאַנגע יאָרען.

דעם זעלביגען טאָג, שבת דעם 20־טען יוני 1942, איז אין זאָל פון „לינת הצדק" פאָרגעקומען אַ מיטינג פון אידישען אָרד־נונגס־דינסט. דער זאָל איז פול געפאָקט מיט פאָליציאַנטען. אויף דער טריבונע זיצען די אידען־ראַט־מיטגלידער.

דער פאָרליוף פון מיטינג ווערט געשילדערט ווערטליך פאָל־גענדיג: אַ פערטעל אויף איינס דעם זייגער, עפענט ראַבינער ד״ר ראָזענמאַן דעם מיטינג מיט אַ קורצער רעדע אין וועלכער ער זאָגט: „היינט נאָך דער דורכגעפירטער סאַנאַציע־אַקציע, וועלכע האָט געמוזט פאָרקומען, האָבען מיר איינגעאָרדענט דעם מיטינג, כדי אייך צו באַווייזען די וויכטיקייט פון די פליכטען, וועלכע ליגען אויף אייך אויסצופירען צום נוצען פון דער געטא. איר טראָגט דעם דינסט פון אָרדנונג און זיכערקייט. ס׳איז אַ דינסט, אַ שווערע עבודה, טאָג און נאַכט האַלט איר משמורים פאַר דער זיכערקייט פון דער באַפעלקערונג און צופריידנהייט פון דער מאַכט, אינצופירען אָרדנונג, סדר אין געטאָ־לעבען, סיי פריוואַט, סיי אין כלל. די געטאָ, אָט די מלוכה בזעיר אַנפין, פאָדערט באַזונדער גרויסע וואַכזאַמקייט. דערביבער האָט די הייב־טיגע פאַרזאַמלונג אַ גרויסען באַדייט. מיר וועלען זיך וועגדען צו אייך מיט אַן אַפּעל אָדורכצודרינגען זיך מיט טיפער וויכטיקייט פון אייער אַמט און אַפּהיטען אים ערלעך און געטרייַ מיט גרויס ווירדע.

דאָס וואָרט באַקומט ה׳ א י נ ז ש . ב א ר א ש :

„איך האָב שוין לאַנג געזוכט אַ געלעגענהייט אָדורכצוירעדען זיך מיט אייך וועגען אונזערע שוועריקייטן און זאָרגען, וועל־כע האָבען אַ גרויסע השפּעה אויף אונזער פּרנסה, אויף אייער אָפּטייל. אָבער צווישען אונז איז געשטאַנען אַ וואַנט, אַ שטערונג, וועלכע האָט אוממעגליך געמאַכט, זיך צונויפצוזעצן. אין יענער סי־טואַציע זיינען רייַד געווען ניט נוציק, עס האָבען זיך געפּאָדערט מעשים.

ערשט היינט איז געקומען דער מאָמענט, ווען מיר קאָנען זאָגען, אז צווישען אייך האָבען זיך אַריינגעכאַפּט שלעכטע עלע־מענטען. מיר אליין זיינען דערין שולדיג, ווייל מיר האָבען לכתחילה ניט פאַרשטאַנען די וויכטיקייט פון אייערע אויפגאָבען. די גאַנצע 35 טויזענט קעפּיגע געטאָ איז ווי אַן אַרגאַניזם, וואָס האָט פאַרשידענע אַרגאַנען, ווי מאַרך, האַרץ א. א. די אָרדנונגס־דינסט דאָס זיינען די הענט אויסצופירען די פאַרשיידענע פאַר־אָרדנונגען, צו ברענגען שוץ און זיכערקייט דעם געטאָ. דאָס איז אַלץ טעאָרעטיש. פאַקטיש איז אָבער אָנשטאָט שוץ געווען שוצלאָזיקייט און אָנשטאָט זיכערקייט — הפקרות.

איך בין ווייט פון באַשולדיקען דעם גאַנצען קאָרפּוס פון אָ. ד. אָבער געוויסע עלעמענטען ווי זעליקאָוויטש, פעניגשטיין, די פינפטעל און זייערע סימפּאַטיקער, האָבען אויסגענוצט אונזער שרעקליכע לאָגע אין געטאָ צו שאָנטאַזשירען און מאַכען הפקר דאָס לעבען פון 60 טויזענט אידען. ווי נאָר זיי האָבען זיך דער־וואוסט, אז ביי עמציען איז פאַראַן שטאָף אָדער געלט, האָבען זיי עס באַלד פאַרשריבען און געמאַכט דאָרט רעוויזיעס, נישט רע־כנענדיג זיך, אויב דאָרט איז דער מאַן צוגענומען געוואָרען שבת, אָדער ער איז סתם געשאָסען געוואָרען! ווי די שיקאָגער גענגס־טערס, ווי דער באַקאַנטער אַל־קאַפּאָנע, האָט דער באַנדיט זעלי־קאָוויטש אויסגעשטעלט ליסטעס פון נעמען, ביי וועמען מען דאַרף מאַכען רעוויזיעס, ער וועט זיי שוין אָבער ניט דערלעבען זיי אויסצופירען. און אין געוויסע שענקען און קנייפּעס האָבען גע־וויסע מיטגלידער פון א. ד. געשיכורט אויפן חשבון.

ביי אָט דעם באַנדיט זעליקאָוויטש, האָט מען פאַרנומען אַזעל־כע געוואלטיגע אוצרות, אַז מיר וועלען פשוט אומבאַקוועם, ווען מ׳דערציילט מיר וועגען דעם אין דער געסטאַפּאָ. ס׳זיינען דאָרט געווען פארשידענע שטאָפּען, פערפומען, ליקערס, שאַמפּאַניער, גאָלד, בריליאַנטען דאָלאָרען. די רעוויזיע איז נאָך נישט געענ־דיגט. אומגליקליכע מענטשען האָבען אים אַוועקגעגעבען דאָס לעצטע אַבי אויסצומיידען זיין סטראָשענען וועגען א געוויסען אָרט. (געשטאַפּאָ — ד. מחבר) און ס׳זיינען שוין געווען נאָכ־מאַכערס, וועלכע האָבען כסדר שאָנטאַזשירט, אָנהויבענדיג פון פּרוזשאַני, פון יענעם גרויסען אומגליק און אומגעהויערען שרעק, וואָס האָט געטראָפען אונזער געטאָ, און אַזוי ביי אַלע געלעגענהיי־טען — שאָנטאַזשירט און געטאָן אויך אָנדערע מיאוסע מעשים...

ס׳האָט זיך שוין געשאָפען אַ נעץ פון פאַרמיטלערס, וואָס האָבען פאַרצויגען די באַפעלקערונג ווי אַ שפּינוועבס. ביי אונז זיינען פאַרצייכענט אַ גאַנצע ריי פאַקטען פון זייערע שענדליכע אַקציעס, וועגען וועלכע מיר איז אַפילו פיינליך דאָ צו ריידען. זיי האָבען אַריינגעצויגען אין זייער נעץ אויך די שוואַרצע בור־זשע, וואָס האָט אַ באַזונדערער פלעק אויף אונזער לעבען. מילא, אין שלום־צייט זיינען מיר ניט מחויב צו קאָנטראָלירען יענעמס באַשעפטיגונג, אָבער דאָ, אין געטאָ, דאָ, זיינען דאָך אַלע פאַר־אַנטוואָרטליך פאַר די מעשים פון יחידים. אפילו ווען די גנבים זיינען גויים איז רעכט מ׳זאָל פאַר אַ גנבה דערשיסען 10 אידען!

און דער אָנפירער פון דער שוואַרצער בירזשע איז געווען זעליקאָוויטש מיט זיינע אָגענטען! דאָס האָט געדויערט צו לאַנג: אָבער סוף־כל־סוף איז געקומען די צייט אַז ער מיט זיינע מיט־אַרבעטער זיינען באַזייטיגט געוואָרען. אין איצט קענען מיר זיך וועגדען צו אייך מיט א וואָרנונג: אויב עמיצער פון אייך וועט פּרואוון גיין אין די דאָזיגע וועגען, וועלען מיר זיך רעכענען מיט אים אומברחמנותדיג!

ביי דער געלעגענהייט קען אין ניט אויסמיידען צו דערמאָ־נען אויך די פאַרברעכערישע מעשים ביי די געטאָ־טויערען. עס איז אַ שוידערליך בילד, ווען 7 טויזענט מענטשען גייען נאָך אַ שוועכן אַרבעטס־טאָג, פרובירען עפּעס דורכצוטראָגען, נעמט מען עס ביי זיי צו, און די מיטגלידער פון אידישען אָ. ד., וועלכע

שטייגן דערביי, קויפען עס אָפּ. שפּעטער טראָגען זיי אַוועק די צוגענומענע פּראָדוקטען און פֿאַרקויפען עס אין אייגענע געשעפֿטן קראָמען. זיי זיינען, הייסט עס, פֿאַראינטערעסירט, מ'זאָל צונעמען די פּראָדוקטען, כדי אַליין צוצורויבען די בלוטיגע אייגענס פון די אַרעמע אַרבעטס־מענטשען! געגען די דאָזיגע וועט מען זיך באַגיין אָן רחמנות!

ס'גייט איצטער אַ דיסקוסיע צווישען די מיטגלידער פון א.־ד., צי די לעצטע רייניגונגס־אַקציע האָט געהויבען אָדער געוואַרפען זייער פֿרעסטיזש און אויטאָריטעט. אָבער, מיינע הערן! דער חשבון באַווייזט, אַז צווישען אייך איז געווען 10 פּראָצענט פֿאַרברעכערס. — איך האָב דערוואַרט ערגער — גאָנצע 90 פּראָצענט פון אייך זיינען אַרעסטליכע באַאַמטע! די גאַנגרענע האָט מען געמוזט אויסשנייַדען, און דאָס האָט אָן שום ספק געהויבען אייער פֿרעסטיזש.

אויב צווישען דער באַפעלקערונג זיינען פֿאַראַן מענטשען, וועלכע טייטשען עס אויס אַנדערש, וועלען מיר באַווייזען מיט אונזערע מיטלען צו צווינגען זיי זיך צו באַצייגן צו אייך מיט דער אַכטונג, וואָס איר פֿאַרדינט און אלע מיטלען וועלען זיין כשר צו באַשטראָפען יענע, וועלכע באַלייַדיגען דעם אָ. ד.

אונזער לאָגע אין גענטאָ איז קלאָר. ביז היינט, שוין כמעט אַ יאָר, האָט זיך אונז אייגענגעבען שאָפען די געהעריגע באַדינגונגען אויסצומיידען דעם גורל פון אַנדערע שטעט. אָבער כדי אייגנצוהיטען זיך אויך אויף וויייטער, איז נויטיג אין זאָך, וועל־כע מ'מוז פֿאַרשטיין פון וועכטער ביזן באַאַמטען. יעדערער מוז 100 פּראָצענטיג זיין אויף פּלאַץ! פֿאַר אונז שטייט נאָר איין ציל: דערפירען און ארויספירען אידען פון ביאַליסטאָקער געטאָ. ניט איצט איז די צייט, צו מאַכען קאַריערעס! אויב מיר וועלען אַנשטרענגען אונזערע כוחות, מוזען מיר אַזאַ אַרדנונג שאַפען!

איך וויים, אז אייך איז זייער שווער צו לעבען און איך קען אייך ניט געבען קיינע הבטחות. מיר זיינען אַ מלוכה אָן פּינאַנסען, אָן בודזשעטען, אָן גאָלד־זאַפּאַסען. אָבער דאָס פּרעזידיום וועט האָבען איז זיינען אייך אַנטקעגען צו קומען בייַ אונזערע אָרימע מיטלען, כדי איר זאָלט קענען די הייליגע היסטאָרישע אויפגאַבע דערפירען צו אַ גליקליכען סוף. (שטאַרקע אַפּלאָדיסטמענטען).

דאָס וואָרט באַקומט דער נייַ־באַשטימטער וויצע־קאָמענדאַנט ה' מ ש ה ב ע ר מ א ן, וועלכער זאָגט:

חשובע, טייערע קאָלעגען! מיט דער הסכמה פון אונזער קאָמענדאַנט מאַרקוס האָב איך אָנגענומען דעם אַמט פון וויצע קאָמענדאַנט און זאָל מיט מיין אַרייַנקומען צוקומען אַ לעבעדיגער נערוו אין אונזער אַרגאַניזאַציע. איך בין נישט קיין איד פון דער גאַס, נישט קיין קאַביינעט־מענטש. איך וועל אַרבעטען צוזאַמען מיטן קאָמענדאַנט מאַרקוס, און זאָל זיין אונזער סאָטיספאַקציע, וואָס מיר וועלען גלעפּינען אַ געמיינזאַמען לשון. איך גלויבע ניט צו די מענטשען, וואָס פירען פּאָליטיק, וואָס זאָגען: „נייַ" וועיל יענער זאָגט „יאָ". מיין צוזאַמענארבעטען מיט מאַרקוסען איז אַ גאַראַנטיע. אין אונז ביידען שלאָגט אַ אידיש האַרץ, אַ געטאָ־האַרץ. אין דער ערשטער ריי מוזען שטיין די אינטערעסען פון כלל, אונזערע פּריוואָטע ענינים מוזען אָפּגעוואַרפען ווערען אָן אַ זייט. ער איז אַן אמת'ער געזעלשאַפטליכער טוער. מיין מענטאַליטעט איז אויך אזעלכע — פֿאַרוואָס זאָלען מיר ניט —קענען אַרבעטען צוזאַמען?

די לעצטע געשעענישען האָבען עלימינירט די גרופּע, וועל־כע ווערט געמשפט דורך דער געזעלשאַפטליכער מיינונג. צי האָבען מיר אַליין פּריער נישט געוואַרנט אָדער נויטיגע „טשיסטקע"? צי האָבען מיר ניט געוואוסט, אַז ס'ליגט אויף אונז אַ פלעק? מיר האָבען אָבער געספּק'ט, צי וועלען מיר אים קאָנען אָפּוואשען. איצט, אַז אַנדערע האָבען אָנגעשלאָגען אַ פינגער אָן אַ פינגער, איצט, אַז די זאַך איז שוין פֿאַרענדיגט זיינען מיר שוין צופרידען, וויייל ניט וויייניג עגמת־נפש האָט אונז אָפּגעקאָסט די פֿאַר טעג.

די, וואָס טראָגען די היטל מעגען זיין צופרידען. איך בין גליקליך און קאָן זיך גאָרנישט פֿאַרשטעלען, אַז דאָס זאָל ניט דינגען פֿאַר אַ מוסר־השכל. מיר זיינען אינטעליגענטע מענטשען און לאָמיר האָפֿען, אַז דעם אידען־ראַט —וועט זיך איינגעבען אויסצוווארצלען דאָס שלעכטע.

איך וויל אָבער אונטערשרייכען, אַז די געטאָ גיט געלעגענהייט צו מיסברויכען, ניט דווקא ביי אונז, נאָר אויף פֿאַרשיידענע אמטען. וועגד איך זיך מיט אַ אָפּעל, אַז די זעלביגע אייזערנע בארשט זאָל אָפּקערען דאָס שמוץ אומעטום (אָפּלאָדיסמענטען), נישט אָפּשטעלען זיך ביים אָ. ד., וועלכער איז ניט קיין בן־יחיד'ל און ניט קיין שטיף־קינד. מיר זיינען אָלע איין משפּחה. דאָס שמוץ מוז אויסגעראָמט ווערען. דער געטאָ איז נישט קיין אייביקייט. ס'וועט קומען אַ צייט, ווען מיר וועלען זיך טרעפען מיט אונזערע ברידער אָן דעם היטעלע. אָלע באַאַמטע מוזען בלייבען ריין!

איך דאַנק דעם ה' אינזש. בארַאַש פֿאַר זיין צוזאָג צו באַשטראָפען פֿאַר שוואַרצע באַלייַדיגונג דעם אָ. ד. איך האָב רעדאַגירט אַן אויפרוף צו פּלאַקאַטירען, וועלכע וועט געווייס העלפען. מיט סאַטיספאַקציע דערמאָן איך די וועגטער פון ה. אינזש. בארַאַש בייַ אַ געווייסען פּאַל: „איך וועל ניט דערלויבען אַן־גריייפען מיינע מיליציאַנטען"! מיט אַ וואָך צוריק וואָלט ער עס ניט געזאָגט! (אָפּלאָדיסמענטען) אָזאַ באַציאונג האָט אַ קאָלאָסאַלען וועגט!

וואָס הייסט ערלעכע אַרבעט?

מיין פֿריוואָטער שטאַנדפּונקט איז, אַז מיר אַלע זיינען גע־זעלשאַפטליכע טוערס. מיר מוזען האָבען מיליטעריש דיס־ציפּלין, דער עיקר אָבער ריינע הענט! פֿאַר אומריינע הענט איז דאָ קיין אָרט נישטאָ!

איך שוועך, אַז איך וועל וויייטער זיין אַזוי ערליך, ווי איך בין געווען ביז איצט און איך וועגד זיך צו אייך: גייט אין מיינע דרכים! גייט אין די וועגען פון ערליכע לייט! לאָמיר טאָן אונזערס און פֿאַרלאָגען אונזערעס!

קאָמענדאַנט מאַרקוס האָט אַ וועדטעל, אַז אַ מעדאַל האָט צוויי זייטען. לאָמיר־זשע רעדען וועגען דער אַנדערער זייט פון מעדאַל: עקזיסטענץ, אונזערע מאָגענס, קינדער! אין די גע־טאָ־באַדינגונגען איז די מעגליכקייט פון באַפּרידיגט באַגרעניצט. אָבער איך וועל לויפען אין די צימערען 1, 10, 16, כ'וועל פּאַ־דערען אַכטונג, אָנערקענונג און איך ספּק ניט, אַז מ'וועט אָנט־געגענקומען. וואָס ה' בארַאַש האָט געזאָגט — איז אַ הייליגער צוזאָג! אונזער מינימאַלע עקזיסטענץ מוז געגעבען ווערען!

מיר טרעטען צו צו דער אַרבעט מיט דער ריינער כוונה, אַז ווען ס'וועלען פּאַלען די פֿאַרקאַנעס, ווען פֿאַר אונז וועט זיך עפענען אַ נייער לעבען, זאָלען מיר קענען מיט אָפּענע אויגען קוקען אויף אונזערע ברידער. און איך האָף, אַז אויב מ'וועט אַ

מאָל שרייבען די מאַגאַראָפיע פון געטאָ וועט מען אונז דער־מאָנען צום גוטען (אַפּלאָדיסמענטען).

ה׳ מאַרקוס (רעדט פּוילישׁ) דערציילט פּריער די געשיכטע פון גרינדען דעם א. ד. און פירט אויס וועגען דער נויטיקייט צו דינען ערליך און געטריי.

הרב ראָזענמאַן שליסט דעם מיטינג מיט א קורצער רעדע.

צומאָרגענס, זונטיק דעם 21־טען יוני 1942 איז אין זאָל פון „לינת הצדק" פאָרגעקומען א גרויסע פאַרזאַמלונג פון דער געטא־באַפעלקערונג. בראַש שילדערט צוערשט די אַלגעמיינע לאַגע פונם געטא און די פּרעספּעקטיוון אויף להבא, דאָן גייט ער איבער צום ענין זעליקאָוויטש.

דער ענין זעליקאָוויטש. „אייך זיינען מסתם באַקאַנט די מעשים פון דעם באַנדיט זעליקאָוויטש. ער האָט געהאַט איין צוועק: דאָס גאַנצע פאַרמעגען פון געטאָ, דאָס גאַנצע אידישע האָב און גוטס זאָל איבערגיין צו אים. איר קענט זיינע מעשים נאָך פון פאַרן קריג.

אָט דער דאָזיגער פאַרשוין פלעגט יעדען אָוונט צוזאַמען מיט זיין באַנדע, אויסשטעלען ליסטעס פון די, וועלכע מען זאָל שאַנטאַזשירען און בארויבען. מען פלעגט די הייזער רעווידירען און וואָס נאָר עס האָט א וועלט פלעגט מען צונעמען פאָר זיך. געזאָגט האָט מען, אז דאָס איז פון דער מאַכט. אז מ׳האָט געדאַרפט האָט מען אינגאַנצן דעם ביי א אידען א וואָך פון מילי־ציאָנערען אויף 3 טעג און אַרויסגעפּרעסט פון דעם איד 10 טויזענט מאַרק. אַזעלכע רויבעריין און שאַנטאַזשען זיינען געווען מעשים בכל יום. איצט האָט מען ביי זעליקאָוויטשען געפונען א גאַנצען אוצר: גאָלד, בריליאַנטען, זיידענס, פּערפומעס, ווייניג, אַלערליי וואַליוטעס. ביי וויפיל מענטשען האָט ער אויסגעפּרעסט געלט זיי צו העלפען כלומרשט? וויפיל מענטשען האָט ער אומ־גליקליך געמאַכט? און אין געטאָ האָבען זיך געפונען נאַאיוע מענטשען, וואָס האָבען געמיינט, אז זעליקאָוויטש איז נוצליך פאַרן געטאָ...

איצט זיינען מיר צוויי וואָכען אן אים און עס האָבען אויפ־געהערט די רעוויזיעס און נגישות געגען אידען. אין דער לעצטער צייט, ווען די מעשיות פון זעליקאָוויטשען האָבען אַנגענומען אַן אומדערהערטען פאַרנעם, האָט ער געזעצן א שטערונג פאָר זיך אין אידען־ראַט, און ער האָט אַנגעהויבען א נידערטרעכטיגע אַק־ציע געגען אידען־ראַט. אים זיינען ווייניג געווען די רויבעריין פּריוואָט ביי אידען, ס׳האָט זיך אים פאַרגלוסט די פאַנדען פון אונזער פינאַנס־אָפּטייל, וועלכע דינען פאָר שטייערן, אינדוסטרי, סאַציאַלע הילף א. א. וו. ער האָט אַנגעהויבען פירען אויסערן געטאָ אַלס עדות, אז מיר גיבען שוחד דער מאַכט, אז מיר פירען א גרויל־פּראָפּאַגאַנדע געגען די דייטשען א. א. וו.

דערביי וויל איך פעסטשטעלען, אז א חוץ דער באַנדע זעלי־קאָוויטשעס, די פינפטעל, איז א קליינער פּראָצענט פון אַרדנונגס־דינסט נישט געשטאַנען אין דער געהעריגער הויך. 90 פּראָצענט פון דער אַרדנונגס־דינסט, דאָס זיינען אונזערע ערלעכע או נו־ציגע מיטאַרבעטער. אָבער די 10 פּראָצענט האָבען געוואָרפען שמוץ אויפן גאַנצען קאָלעקטיוו. איצט וועלען מיר האָבען פון דעם אַרדנונגס־דינסט בלויז שוץ און אַרדנונג.

אַזא זעליקאָוויטש איז אין אַלע צייטען אן אומגליק. אָבער אין געטאָ, ווען אונזער בלוט גיסט זיך ווי וואַסער, דערלויבט מיר אין איינקלאַנג מיט אונזער טראַדיציע אויסצורופען: „י מ ש מ ו ז כ ר ו! (בייפאַל! דער גאַנצער עולם ענטפערט: א מ ן!)

איך האָב אייך שוין געזאָגט, אז מיר גיבען זיך אָפ א דין וחשבון פון אונזער אחריות פאַר 60 טויזענט אידען. מיר זיינען שטענדיג וואַכזאַם. אָבער אן דער אונטערשטיצונג פון גאַנצען געטאָ זיינען מיר אָנמעכטיג. שונאים לויערן אויף אונז און עס איז נויטיג די אָנשטרענגונג פון אַלע בירגער.

איצט, ווען די שוואַרצע בלאַט פון דער געשיכטע פון געטאָ איז איבערגעמישט, האָף איך, אז עס וועט אונז געלינגען צו דער־פירען ביז א גליקליכען סוף! (בייפאל).

ה׳ סובוטניק: עס קומט דאָ אויס צו פירען א קאַמף מיט פאַרברעכערס. ליידער פאַרשטייט מען נישט שטענדיג, אז דאָס איז נישט קיין קאַמף פון יחידים. דאָ איז דאָך געווען א פאַרברעכעריש באַנדע, אָרגאַניזירט געגען דער גאַנצער אידי־שער באַפעלקערונג. לכתחילה האָט מען געוואָלט די אידישע אָר־דנונגס־דינסט מאַכען אומהאָפענגיק פון אידען־ראַט. מיר דאַר־פען נישט דעם כבוד, אדרבה, מיר האָבען געוואָלט, אז דער א. ד. זאָל זעלבסטשטענדיג האַלטען אָרדנונג און שיצען די באַפעלקע־רונג, אָבער לסוף האָבען מיר געמוזט זיך אַריינמישען. האָט מען זיך גענומען צו שענדליכע מסירות. נאָר מיט ניסים איז געלונגען צו ראַטעוון דעם געטאָ. גאָט צו דאַנקען! זאָל דאָ געמאָלדען ווערען, אז מיר וועלען אויך וויייטער שטיין אויף דער וואַך, אויך וויייטער וועלען אַזעלכע פאַרברעכער באַזיטיגט ווערען! מ׳האָט אונז געדראָט אפילו דורך מיטגלידער פון אידען־ראַט. מיר וועט לען זיך אָבער נישט אפשרעקען. אַזעלכע פאַראַזיטען זאָלען זיך מער ביי אונז נישט געפינען... דער באַאַמטער דערפילט זיינע פליכטען, די אַרדנונגס־דינסט היט אייער כבוד, אָבער מיר מוזען אויך האָבען אייער פליכט, אייער שטיצע — פאַר אייך אַליין!

ה׳ מארקוס: (פּוילישׁ) איר האָט שוין געהערט די געשיכטע פון די לעצטע פאַרפאַלען. ליידער איז א סך פאַרגע־וואָרפען געווארען דער א. ד. איך שטעל פעסט, אז איינע אַן אינ־סטאַנץ האָט אפיציעל געזאָגט, מיר זאָלען נישט אונטערליגען דעם אידען־ראַט, נאָר איך בין געווען געגען אַזאַ שטעלונג. (הער אינזש. בראַש מאַכט אין דעם ארט אויפמערקזאם, אז די דער־מאָנטע אינסטאַנץ איז געווען אינספּירירט, צי אָנגעבעטען פון זעליקאָוויטשען). (הער מאַרקוס איז מיט דער באַמערקונג מסכים) פון א. ד. האָט מען אויסגעשלאָסען נישט בלויז די חברים פון זעליקאָוויטשען. איך האָב אויך אָפּגעגעבען מיין אַמט צו דער דיספּאַזיציע פון אידען־ראַט.

אָבער אין אונזערע פעלערען איז אויך די באַפעלקערונג א סך שולדיג. מען האָט נישט רעקלאַמירט ביי אונז, מען האָט נאָר אָפּגעלייקענט זעליקאָוויטשעס מעשים, ווען איך האָב געמאַכט אָנפראָגעס ביי די פאַראינטערעסירטע.

ר א ב י נ ע ר ד״ר ר א ז ע מ א ן שליסט די פאַר־זאַמלונג, באַמערקענדיג, אז די היינטיגע פאַרזאַמלונג איז געווען ערנסטער און באַלערנדיגער פון די ביז־איצטיגע. זי האָט גע־בראַכט פיל ליכט, אויפגעדעקט פיל שאַטען. דער אידען־ראַט שטייט אויף דער וואַך!

אַזוי האָט זיך פאַרענדיגט די פרשה פון פעניגשטיין און זעלי־קאָוויטש. דאָס געטאָ האָט פרייער אָפּגעאָטעמט. דער אויטאָריטעט פון אידען־ראַט און בפרט פון בראַש איז שטאַרק געשטיגען. מען האָט אַלגעמיין און ריכטיג אָפּגעשאַצט די סכנה, וואָס האָט געדראָט דעם געטאָ.

ער איז געווען א ביאַליסטאָקער

(אַ נעקראָלאָג נאָך אַ לעזער)

פון דניאל טשארני

נעקראָלאָגען שרייבט מען, געווייניליך, וועגען אָנגעזעענע שרייבער, קינסטלער, כלל־טוער, כלי־קודש און אנדערע גרויסע לייט.

ס׳איז נישט אָנגענומען צו שרייבן נעקראָלאָגען וועגען פּראָסט־פשוטע פּאָלקס־מענטשען, וואָס זיינען געווען נישט מער, ווי געטרייע געניסערס פון דער אידישער פּאָלקס־קולטור.

וויל איך היינט ברעכען דעם דאָזיגען מנהג, ווייל איך מיין, אַז אין אַמעריקע מאָג מען שוין פונקט אָזוי גוט באַווייזען אַ פּאַרשטאָרבענעם לעזער, ווי מען באַווייזט אַ פּאַרשטאָרבענעם שרייבער. די ביידען פּאַרבינדט דאָך אין און דערזעלבער גורל: זיי לאָזען נישט איבער נאָכווָאוקס, וועלכער זאָל וויטער ציען די אַזויגערופענע „גאָלדענע קייט" פון אונזער פּאָלקס־קולטור.

פּאַר די עטליכע יאָר, וואָס איך בין אין אַמעריקע האָב איך שוין פּאַרלאָרען אַ גאַנץ היפּשע צאָל געטרייע לעזער אוּן כ׳זע באַשיימפּערליך, ווי מייקאודיטאָריע וועלן קלענער פון יאָר צו יאָר.

איך האָב דאָ אין זינען, פּאַרשטייט זיך, נאָר יענע לעזער, וועלכע זיינען געווָארען מיינע פּערזענליכע פריינט דורך אָפּטע באַגעגענישען, צי דורך בריוו (אין אַמעריקע, ווי איר ווייסט, האָבען די לעזער ליב צו שרייבען אהובי ידידי־בריוולעך צו זייערע שרייבער).

וועל איך דאָ פּאַר אייך פּאַרשטעלען איינעם אַ לעזער אַזאָ, וועלכער האָט מיך איינמאָל איבערַאשט מיט אַן אומגעריכטען ווי־זיט אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע פון ליבערטי, וואו איך שרייב איצטער די דאָזיגע שורות.

„ס׳איז געווען אין איינעם אַ שיינעם, ווי מען שרייבט אין די ראָמאַנען, (ריכטיגער געזאָגט: אין איינעם אַ ניט גאָר שיינעם) „טי־בי״־פרימאָרגען, ווען ס׳האָט זיך אַריינגעשטעלט אין מיין קראַנקען־צימער אַ מיטעלוואוקסיגער איד מיט אַ בריט־צעשמייכעלטען פּנים און אַיידער כ׳האָב נאָך געהאַט באַווייזען צו באַמערקען, אַז מיין באַזוכער האָט אַ שוואַרצען קנעפּל אין אויער (א סימן פון טויבקייט) — האָט ער צו מיר זייער פאַמיליער אַ זאָג געטאָן!

— שלום עליכם, ר׳ דניאל!

— עליכם שלום! ר׳ אידי! — האָב איך אים געענטפערט מיט דערזעלבער היימישקייט, ווי מיר וואָלטען שוין געווען אַלטע באַקאַנטע.

— צוליב אייך, אייגענטליך, בין איך געקומען אַהער ... האָט צו מיר דער איד אַ זאָג געטאָן, זיך געבענדיג אַ זעץ אַוועק אויפן שטול, וועלכען כ׳האָב אים צוגערוקט.

— צוליב מיר? — האָב איך אים פאַרחידושט אָנגעקוקט. כ׳זע דאָך, אַז איר זייט אַ חולה...

— געווויס בין איך אַ חולה. אָבער אין שכנות מיט אייך וועט מיר זיין פרייליכער צו קריינקען! — האָט זיך מיין באַזוכער ווי־דער אַמאָל בריט צעשמייכעלט.

— פון וואַנען קומט איר? — בין איך שוין געווָארען נייגעריג צו ווייסען.

— כ׳קום אַהער אזש פון מעקסיקע.

— זיינען דען אין מעקסיקע נישטאָ קיין טי־בי־סאַנאַטאָריעס?

— אויסער „טי־בי״ פאַרמאָג איך נאָך עטליכע אַנדערע קרענק אויך! — האָט זיך דער מעקסיקאַנער אַ בארים געטאָן.

— יע, מיין פריינט, כ׳האָב נאָך אַן „אָלסער״ צי אַ „קענסער״ אויף זיין שוואַרצען קנעפּל אין אויער.

— דאָס איז שוין ביי מיר אַ קליניקייט! כ׳האָב נאָך ערגערע מחלות!

— נאָך ערגערע?

— יע, מיין פריינט, כ׳האָב נאָך אַן „אָלסער״ צי אַ „קענסער״ (די מעקסיקאַנער דאָקטוירים האָבען עס נישט געקענט אויסגעפּי־

משה נייַמאַן, ע״ה

נען), כ׳האָב אויך צוקער־קרענק און ווי אַ צוגאָב צו דעם אַלעמען לייד איך נאָך פון אַן אויסערגעווייניליכער בלוט־אַרעמקייט אָדער „אָנעמיע״, ווי די דאָקטוירים זאָגען. מען האָט מיר שוין געגעבען אין מעקסיקע בלוט־טראַנספוזיעס, אָבער ס׳העלפט ניט. איך קום באַלד ווידער אַרונטער צו קוים דרייסיג פּראָצענט „העמאָגלאָבינס״ (רויטע בלוט־קייקעלעך).

— וועלן האָט איר דאָס באַווייזען זיך אַריפּצוּאַרבעטען אויף אַזוּיפיל קרענק? בין איך ווידער אַמאָל געוואָרען נייגעריג.

— מיינט נישט, אַז כ׳בין אַזוי יונג! כ׳בין שוין אין די פּופּציגער, אָבער צוליב די אַלע מחלות, וועלכע האַלטען מיך איין אַפּצערען — זע איך שטענדיג אויס אינגער, ווי איך בין אוּן דאָס איז אויך אַ קרענק! — האָט דער מעקסיקאַנער אַ זאָג געטאָן מיט עפּעס אַ פּאַרבאַרגענעם שמייכעלע.

— אויסזען אינגער איז דאָך נישט קיין קרענק! — האָב איך פּרובירט אַ דינג טאָן זיך מיט מיין גאַסט.

— וועלן מען זעט אויס אינגער — האָט מען דאָך חתונה מיט אַ אינגערער פרוי אוּן דאָס איז אויך אַ קרענק... האָט מיר דער מחלה־קאָלעקציאָנער מסביר געווען דעם ענין.

— אָ, יע, כ׳פאַרשטיי!... — האָב איך תיכף מסכים געווען מיט מיין אומגעריכטען באַזוכער אוּן כ׳האָב בכיוון אויסגעדרייט די האַליאָבליעס אין אַן אַנדער ריכטונג.

— איז ווי אַזוי זשע האָט איר אַזש אין מעקסיקע זיך דערוואוסט, אַז איך געפין זיך אין דער ליבערטי סאַנאַטאָריע?

— איך לייען דאָך דעם „טאָג" און כ׳לייען אויך די „ביאַליסטאָקער שטימע" — וויסט איך וועגען אייך אַלץ, טאַקע לחלוטין אלץ!

— האָט מיר דער מעקסיקאַנער פריינט געענטפערט.

— זייט איר, הייסט עס, אַ ביאַליסטאָקער! — האָב איך אַ זאָג געטאָן מיט התפעלות.

— נאָך וואָס פאַר א! — האָט דער איד אונטערגעכאַפט מיט גרויס צופרידענקייט, וואָס ער איז ווירקלעך אַ ביאַליסטאָקער.

— זיינען מיר, הייסט עס, כמעט לאַנדסלייט!

— נאָך מער, ווי לאַנדסלייט! מיר זיינען אפילו, וואָלט איך געזאָגט, קרובים!

— ווי אַזוי קרובים? — בין איך שוין ווידער אַמאָל געוואָרען נייגעריג.

— וועמען לייענט אַ שרייבער פינף און צוואַנציג יאָר נאָכאַנאַנד און מען באַקענט זיך מיט זיין גאַנצענעם לעבען, מיט זיין משפחה, מיט זיינע פריינט און חברים און מיט אַלע זיינע וואַנדערונגען און איבערלעבונגען — וועלכע מען שוין במילא דעם שרייבערס אַ שטיקעל קרוב און ס׳ווילט זיך וועלכע וואָס נעענטער צו אים. בפרט נאָך וועמען מען איז קראַנק און מען נייטיגט זיך שטאַרק אין אַ היימישען מענטשען . . .

— איצטער פאַרשטייט איר שוין פאַרוואָס איך בין געקומען קרענקען אין אייער סאַנאַטאָריע? — האָט מיך דער איד אַנגעקוקט מיט זיינע מילדע, אָבער זייער מידע אויגן.

— יע, מיין פריינט, איצטער פאַרשטיי איך שוין אַלץ, אָבער לאָמיר שוין בעסער וואָס גיכער געזונט ווערען און פאַרבלייבען אייביגע פריינט כאָטש פונדערווייטענס! — האָב איך מיין אורח אַ מונטער געטאָן מיט אַ גוטער וויטשעוואָניע און מיט אַ צוזאָג צו קומען צו אים קיין מעקסיקע, וואָס איז נאָך ביאַליסטאָק געוואָרען די צווייטע היים זיינע.

אָבער, ליידער, איז מיר נישט באַשערט געווען צו פרייען זיך צו־לאַנג מיט מיין נייַ־צוגעקומענעם „קרוב" אין דער לונגען־סאַנאַטאָריע.

שוין אין אַ פאָר חדשים אַרום האָט מען אים געמוזט אַריבערשיקען אין אַ כירורגישער קליניק פון ניו־יאָרק, וואו מען האָט אים אָפּעריירט און די דאָקטוירים האָבען באַלד דערזען, אַז דער זעקספאַכער חולה האָט טאַקע אַ קענסער. מען האָט אים, פאַרשטייט זיך, געזאָגט אַז די אָפּעראַציע איז „גאַלונגען" און מ׳האָט אים צוריקגעשיקט קיין מעקסיקע, וואו ער וועט כלומרשט גיכער קאָנען קומען צו זיך פון דער דורכגעמאַכטער אָפּעראַציע . . .

זיין ערשטער (און ליידער, אויך זיין לעצטער) בריוו צו מיר נאָך דער אָפּעראַציע איז געווען זייער אַ מונטערער. ער שרייבט מיר, אַז נאָך דער אָפּעראַציע האָט ער פאַרבראַכט אַ פאָר וואָכען אין אַן אָפּרו־הויז לעבען ניו־יאָרק. אין דער שולכל פון אָט דעם אָפּרו־הויז האָט ער טאַקע געבענטשט גומל, וואָס ער איז אַרויס בשלום פון דער כירורגישער קליניק...

„מען מוז גלויבען אין נסים, וואָס איך קאָן אייך שרייבען פּערזעלנליך. אין עטליכע טעג אַרום פלי איך אָפּ קיין מעקסיקע, וואו עס איז שוין צוגעגרייט פאַר מיר אַ זומער־פלאַץ, וואו כ׳וועל, אי״ה,ווידער אַמאָל קומען צו מיינע יונגע כחות..."

אַזוי האָט מיר געשריבען מיין לעזער־קרוב פון ביאַליסטאָק־מעקסיקע...

כ׳האָב, פאַרשטייט זיך, אויסגעקוקט די אויגען אויף די וויי־טערדיגע בריוו זיינע פון מעקסיקע גופא, אָבער מער קיין בריוו זיינען פון אים נישט אָנגעקומען...

ס׳איז נאָר אָנגעקומען צו מיר לעצטענס אַ מעקסיקאַנער אי־דישע צייטונג און כ׳האָב דערזען אַ פולע זייט מיט טרויער־אַנאַנסען צולויבן טויט פון דעם אומפאַרגעסליכען משה ניימאַן, ע״ה, וואָס איז געשטאָרבען אין עלטער פון 55 יאָר.

כ׳האָב אָנגעציילט ביי פופציג טרויער־אַנאַנסען פון אַ סך אָנגעזעענע משפחות אין מעקסיקע, אַ חוץ דעם גרויסען טרויער־אַנאַנס פון דעם ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין מעקסיקע.

ווי עס זעט אויס, איז משה ניימאַן, ע״ה, געווען שטאַרק באַליבט אין מעקסיקע און אויף ווי ווייט כ׳האָב אים דערקענט איז דער לונגען־סאַנאַטאָריע איז ער די דאָזיגע ליבע ווערט געווען!

כ׳האָב זעלטען־ווען געטראָפען אַזאַ שטילען איידעלען חולה, וואָס האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט אַלע זיינע מחלות, ווי מיט עפּעס אַ באַשערטקייט פון גאָט, וואָס מען מוז אָנעמען פאַר ליב. צוליב דעם אַליין איז ער מיר שוין געוואָרען איינגעבאַקען אין האַרצען און איך באַווייז אים דאָ נישט נאָר, ווי מיינעם אַ לעזער, וואָס איז געוואָרען פרייוויליג אַ שטיקל „שותף" צו מיין גאַנצע־נעם לייב־און־לעבען, נאָר אויך טאַקע, ווי אַ נייַ־צוגעקומענעם קרוב, וואָס איז געקומען צו מיר אין סאַנאַטאָריע לערנען זיך שטיל קרענקען און פונקט אַזוי שטיל שטאַרבען, כאָטש ער האָט אַזאַ מין פריצייטיגען טויט ניט פאַרדינט.

ער וואָלט נאָך געקענט טאָן אַ סך גוטס, ווען ער לעבט ווייטער.

אין מעקסיקע, יעדענפאַלס, וועט מען אים נאָך לאַנג־לאַנג דערמאָנען צום גוטען.

ווען זיין משפחה האָלט מיט מיר אַן עצה, וואָס אָנצושרייבען אויף זיין מצבה? — וואָלט איך איר געזאָגט אָנצושרייבען נישט מער, ווי די פאָלגנדיגע פאָר וועלטער:

„ער איז געווען אַ ביאַליסטאָקער".

דאָס איז שוין גענוג!

מאַטעס מינעס פון אַרגענטינע מיט זיינע בריידער און שוועסטער אין אַמעריקע

מר. מאַטעס מינעס, וויצע פּרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער אין בועגאָס אייערעס, טרעפט זיך מיט זיינע בריידער און איינציגע שוועסטער נאָך 39 יאָר צייט אין ניו יאָרק. עס זיצען פון רעכטס: סעם מינעס, מאַטעס מינעס און מרס. פלאָרענס ווייגשטיין. עס שטייען: סאָל מינעס, אב. מינעס און פרענק מינעס (שיקאַגאָ).

זלמן ירושלמי, דער באַקאַנטער גרויס־אינדוסטריעלער אין ישראל

לעצטען מערץ, האָט די ביאַליסטאָקער „קאָלאָניע" אין ישראל געהאַט די געלעגענהייט צו באַגריסען אירן אַן אַלטען תושב פון ביאַליסטאָק צו זיין 50־יאָריגען געבורטסטאָג. עס איז באמת אַ גרויסער כבוד פאַר אונז, וואָס אונזערער אַ בן־עיר האָט אין ארץ ישראל אַזוי הויך פּראָגרעסירט און איז צום היינטיגען טאָג פאַרראַכטנט צו די גרעסטע פאַבריקאַנטען אין לאַנד.

זלמן ירושלמי (אין ביאַליסטאָק — יערוזאַלימסקי), איז געבאָרען געוואָרען דעם 22־טען מערץ 1899 אין ביאַליסטאָק אויף ביאַלאָסטאָטשאַנסקע גאַס 22, ביי די עלטערען רחל און גדליה. דער פאָטער גדליה (ר׳ דן יערוזאַלימסקי׳ס אַ זון) האָט אין 1870־

זלמן ירושלמי

טען יאָר געגרינדעט אין ביאַליסטאָק די שטריק־אויסאַרבעטונג. ביז 1914 האָט ה׳ זלמן באַזוכט די אַלעקסאַנדראָוו גימנאַזיע אויף „באַיאַרע". נאָכן פאַרלאָזען די גימנאַזיע גייט ער איבער צום פאַטער אין געשעפט. אין 1918 איז דער יונגער זלמן אַוועקגעפאָרען קיין דייטשלאַנד, וואו ער האָט 2 יאָר פאַרפולקאָמט זיך אין זיין פאַך און קומענדיג צוריק קיין ביאַליסטאָק האָט ער איינגעפירט נייע מעטאָדען אין דער שטריק־אויסאַרבעטונג, און צוזאַמען מיט זיינע ברידער נאָך בעסער אָנטוויקעלט דעם פאָטערס אונטערנעמונג. אין סעפּטעמבער 1924 האָט ה׳ זלמן חתונה געהאַט מיט אַ ביאַליסטאָקערין — רחל יודקאָווסקי. אין דעם זעלבען יאָר איז ער צוגעצויגען געוואָרען צו דער ציוניסטישער באַוועגונג, און אין 1925 איז ער מיט זיין ברודער חיים און שוועסטער צילע (יעצט — לוריע אין חיפה) עולה געווען קיין ישראל.

געקומען אין לאַנד מיט זייער באַשיידענע מיטלען, אָבער פול מיט איניציאַטיוו און איבערגעגעבנהייט פאַר אונזער לאַנד האָט ה׳ זלמן אָנגעהויבען בויען דעם גרויסען האַנדעלס־און אינדוסטריעלען —בנין, וועלכען מיר האָבען די געלעגענהייט צו באַוואונדערען היינט. עס איז געווען אין דער ארבעט פאַרבונדען די פּיאָנעריש און חלוצישע עקשנות מיט דער סוחרישער און אינדוסטריעלער אונטערנעמונגס־קראַפט, און דער עיקר שטאַרקער ווילען און א אידיש האַרץ. פאַרגעזעצט די טראַדיציע פון טאַטען און זיידען און פאַרווירקליכט זיי אין ישראל. פאַרבעסערט די מעטאָדען אין דער ארבעט און איינגעפירט די נייסטע ערפינדונגען פון אַמעריקע און דער שווייץ. אין די ערשטע יאָרען האָט ער געמוזט אויסשטיין אַ שוועכע קאָנקורענץ מצד דער פּרימיטיווער אַראַבישער אינדוסטריע און ווילדן פרייען אימפּאָרט־דומפינג (1925—1929) פון דער גאַנצער וועלט. אין די יאָרן 27—1926, געבראַכט דעם ערשטען וועב־שטול אין זיין פאַבריק פון דייטשלאַנד, מיט דער הילף פון „דזשאָינט", וועלכער האָט אָנגעהויבען קאָנסטרוקטיווע הילף פאַר ארץ ישראל. דאָס געשעפט האָט זיך גוט ענטוויקעלט און עס איז געגרינדעט געוואָרען אַ טעקסטיל אָפּטיילונג (וועבעריי). אין דער צייט זיינען אין לאַנד אויך געקומען די איבעריגע ברידער און שוועסטער און אויך די עלטערען. עס זיינען געעפענט געוואָרען אָפּטיילונגען אין חיפה און ירושלים. אין 1933, אַזוי ווי ביי יעדער עליה, איז געקומען צו אַ גרויסער אויפלעבונג אין צוזאַמענהאַנג מיט דער איינוואַנדערונג פון די דייטשישע אידען.

אין 1937 האָט זיך אָנגעהויבען דעם עקספּאָרט אין די שכנות־דיקע אַראַבישע לענדער. די ליבע צום לאַנד און זיין עקשנות האָבען גובר געווען אַלע שוועריקייטען און דאָס געשעפט האָט פראָגרעסירט פון טאָג צו טאָג. אַ גרויסען שטויס צו דער אָנטוויקלונג האָט אויך געגעבען דאָס אָנטשטייאונג פון נייע לאַנדווירטשאַפטלעכע נקודות און קיבוצים. אין 1939 — אין צוזאַמענהאַנג מיט דער וועלט־מלחמה איז דער דומפינג אָפּגעשוואַכט געוואָרען און עס איז געשאַפען געוואָרען אַ גרויסער אָפּזאַץ־מאַרק פאַר זיינע אויסאַרבעטונגען. עס זיינען אָנגענומען געוואָרען גרויסע מיליטערישע באַשטעלונגען און די אינדוסטריע פון פלאַקס איז נאָך מער געוואַקסען. עס זיינען אפילו פאַרזייט געוואָרען אייגענע פּראָבע־פלאַנטאַציעס פון פלאַקס.

אין 1940 איז אַ גוטער באַקאַנטער פון ה׳ זלמן — ה׳ קאַנעל — אַוועקגעפאָרען קיין אַמעריקע און עס זיינען אין 1941 אָנגעקומען פון אַמעריקע די ערשטע שפּינערייי־מאַשינען — 3000 שפּינדלען. אין דער צייט פון קריג זיינען די פאַבריקען נאָך פאַרגרעסערט געוואָרען, און ביי היינטיגען טאָג, נאָך דער אָנטשטייאונג פון דער מדינת־ישראל זיינען אין די 3 פאַבריקען דאָ 11,000 שפּינדלען, אַ יוטע־שפּינערייי, פלאַקס־שפּינערייי און מאָדערנע מאַשינען צו מאַכען שטריק. עס זיינען באַשעפטיגט איבער 500 אַרבעטער. די פאַבריק געבויידעט פאַרנעמען איבער 17,000 קוו. מעטער. מיר ווינשען זיך, אַז אונזער לאַנד זאָל האָבען וואָס מער אַזעלכע זין ווי דער ה׳ זלמן ירושלמי, און דעם בעל־יובל ווינשען מיר געזונטע און גליקליכע לאָנגע יאָר.

ל. ש.

דר. שאַשקעס־עס בוך „א וועלט וואָס איז פאַרבּיי"

וועז מיר גייען צום דרוק מיט דעם נומער, איז אונז אָנגעקומען דורך פאָסט דאָס בוך פון אונזער חשוב׳ען לאַנדסמאַן, דר. חיים שאַשקעס, מיט׳ן פיל־זאָגענדען נאָמען „א וועלט וואָס איז פאַרבּיי". וואַרטען מיר שוין מיט אומגעדולד דורכצולייענען דאָס בוך, און זיך קוויקען מיט דר. שאַשקעס׳עס אינטערעסאַנטע אי־בערלעבונגען, וועלכע זיינען אַזוי רייך.

אַ ענויע אָפּשאַצונג איבער׳ן בוך וועט זיין געדרוקט אין קומענדיגען נומער. — רעד.

עטל...

(זכרונות פון קינדער־יאָרן)

פון **זעלדע פייגענבוים** (דעטראָיט)

געווידמעט דעם אָנדענק
פון מיין חברה חנה'לע...

אַ ביאַליסטאָקער אַ געבוירענער וועט אוודאי געדענקען אָלעיאָוו גאָס, אַדער „ראָמס" געסל, ווי מען האָט איר מער־סטענס גערופען. כדי מ'זאָל אַבער „חלילה" קיין טעות נישט האָבען וועל איך פֿרואוען אָפּמשלען וואו דאָס איז געלעגען. דאָס געסעל האָט זיך געגרענעצט פון אין זייט מיט דער האַלע (לעבען פישמאַרק) און פון דער צווייטער זייט מיט „קאָשטשאַל־קאָווסקעס" אַלעיע, וועלכע האָט געפירט צום וואַלד־צו. דאָס געסל האָט מער ניט געצייט ווי 12 נומערען, און פֿאַרבויט איז עס געווען בלויז פון אין זייט. דאָס געסעל איז געווען כמעט ווי אַן אָפּשלוס פון אידישען קוואַרטאַל און אן איבערגאַנג צום גוי־אישען. כאָטש אויך וווייטער האָבען נאָך געווואוינט אייניגע פרומע אידען, אידישע לערעס און בעלי־מלאכות, אָבער דאָך איז עס שוין ניט געווען קיין ריין אידישער געגענט; צו דעם געסעל האָבען זיך דערטראָגען פון אין זייט — ריחות פון אידי־שע מאכלים אויסגעמישטע מיט גוישע, אַ געפילדער און קולות פון ווייבער מיט קינדער, וועלכע זיינען געקומען אייַנקויפען מציאות פאר זייערע אָרימע פֿאַרהאָרעוועטע פֿאָר גראָשען, שוין פון דער צווייטער זייט האָט זיך פֿאַרטראָגען צום געסעל דער דופטענדער ריח פון דער אַלעיע, וואָס האָט ווי פארשיכורט דעם שמאָטענדען עולם און אריינגעבראַכט אָביסעל דערקווי־קונג און לעבען אין די אָרימע בעל־מלאכישע הייזער — וועלכע האָבען זיך אין דעם אַזוי געגייטיגט.

אָט אין דעם געסל איז געבוירען און ערצויגען געוואָרען באַ א אידישען שוסטער אַ מיידעל מיטן נאָמען עטל. ווער איז געווען עטל? דוכט זיך אייגענטליך אַ מיידל, ווי אַלע מיידלעך, און ערצויגען ווי אַלע אידישע קינדער פון איר שטאַנד. דאָך אָבער האָט זי געהאַט אין זיך עפּעס ספּעציפישעס, עפּעס אַנ־דערש אין זיך ווי אַלע קינדער אין איר עלטער. געווען איז זי אַ בלאָנדע מיט 2 לאַנגע צעפּ, אַ שמאָלע מיט צוויי גרויסע בלויע פֿאַרחלומטע אויגען. מען קאָן זאָגען, אַז זי איז קיינמאָל קיין קינד ניט געווען, זי איז גלייך געבוירען געוואָרען אַ דער־וואַקסענע.

פֿאַרוואָס זי איז געווען אַזוי איז ניט לייכט צו זאָגען. ווייל אייגענטליך האָבען אויף דעם הויף געוואוינט פיל קינדער אין איר עלטער, וועלכע האָבען פֿאַרבראַכט זייערע קינדער־יאָרן, אַזוי ווי קינדער דאַרפען זיין: געשטיפט, געלאַכט, געשפּילט זיך אַזויווי קינדער, און אויך ניט פֿאַרפעלט אויסצוהאָקען אָמאָל אַ שכנס שויב, פֿאַרוואָס מען האָט געקריגען גאָנץ שיין „באַצאָלט". עטלען אָבער, האָט מען קיינמאָל אין קיין קינדער־שפיל ניט גע־קאָנט אַרײַנציען.

זאָל זיין, אַז עס האָט זיך געגומען צו איר די ערנסטקייט פון דעם, וואָס איר מוטער איז געווען אַ קראַנקע, און זי האָט גאָנץ פרי געמוזט אָנהויבען אַרויסהעלפען דער מוטער און איבערנעמען די פליכטען פון אַ בעל־הביתטע, אָדער דערפאָר, ווייל זי איז פאַסט שטענדיג געווען אָנוועזענד ביי די ערנסטע געשפּרעכען וועגען אַרבעטער פּראָבלעמען וואָס דער פאָטער אירער האָט געהאַט מיט זיינע חברים? אויף יעדען פאַל קאָן מען זיך ניט דערמאָנען, ווען עטל איז אַ קינד געווען, אין אמתען זין פון וואָרט.

אין איר פרייַער צייט, האָט מען זי געקאָנט זען אַרומבלאָנ־דזשען אַן איינזאַמע אויפן פרייַען פעלד (ד. ה. דאָס ניט אויסגע־בויטע טייל פון דער גאַס) מיט אַ פּאָר פֿאַרחלומטע און זוכענדע אויגען. און אָט טאַקע דערפאָר האָט מען איר געקרוינט מיטן נאָ־מען: „עטל חלום", אָדער „אַלטע קאָפּ".

עטל האָט נאָך גוט געדענקט דעם וווייסען געמויערטען פלייט, וועלכער איז געשטאַנען אַרום דעם פלאַץ, וואו עס איז שפּעטער אויסגעבויט געוואָרען די אַלעיע. אָט דער פלויט איז פאַר אַלע קינ־דער געווען אַ פּחד, און סיי אַ געהיימניש. ספּעציעל אין אָוונט האָט דער פלויט אויסגעזען זייער אונהיימליך. ער איז אין דער פאַנטאַזיע פון די קינדערשע מוחות פֿאַרוואַנדעלט געוואָרען צו אַ בית עולם, פון וואַנען עס שפּאַציערען ביינאַכט אַרויס מתים. דער זעלבער פלויט האָט אָבער גערעגט די קינדערשע פאַנטאזיע אין אַן אַנדער ריכטונג אויך, ווייל די עלטערע מענטשען פלעגען דערציילען, אַז אינווייניג געפינט זיך אַ פּרעכטיגער שלאָס, וואו עס האָט געוואוינט דער צאָר ניקאָלאי אַליין. קינדער פלעגען זיך דאָרט צוזאַמענקומען זוכען „שלימאַקעס", וועלכע זיי האָבען טא־קע אָפט געפונען און פלעגען אויסנוצען זייער צויבער־שפּריכ־וואָרט, כדי אַרויסצורופען זייערע ערנערלעך. און אָט אַזוי האָט דאָרט געפלאָסען דאָס אידישע קינדער־לעבען... אויך עטל האָט ניט פאַרפעלט אַמאָל, בייטאָג, זיך דאָרטען צוזעצען, און שפּינען אירע גאָלדענע חלומות. אָנהערענדיג זיך אָפּטמאָל מיט דיסקוסיעס פון עלטערע (וועלכע זי האָט פאַסט ביי יעדער געלעגענהייט בייגעוווינט) איז זי שנעל באַוואוסטזיניג רייף געוואָרען. וועג זי איז אַלט געווען 10 יאָר, און מ'פלעגט איר הערן רעדן, האָט מען געהאַט דעם איינדרוק, אַז דאָס רעדט אַ מענטש אַ דערוואַקסענער, אַ מענטש כאָטש פון 20 יאָר.

אָט באַ דעם עלטער איז זי שוין רייף געווען, צו פאַרשטיין דעם אונטערשייד צווישען ארים און רייך, און עס האָט איר שוין אָנגעפאַנגען צו מאַטערען דער געדאַנק: „פֿאַרוואָס בין איך אַרעם, און יענעמס קינד איז רייך, אָדער, פֿאַרוואָס האָט יענע אַלע בי־כער זיך צו לערנען, און איך דאַרף מיט טרערן אויסבעטען באַ אַ צווייטען אַ ביכעל אויף אָפּצומאַכען די לעקציעס". און טאַקע דערפאַר איז זי ניט איינמאָל פאַרקראַכען אין אַווינקעל ביים וווייסען פלויט און אין אירע פאַנטאַזיעס געבויט שלעסער אָנגע־פילטע מיט פרייד, פאַר אַזעלכע קינדער וווי זי... אָט פון אַזעלכע „חלומות" פלעגט זי אָפטמאָל אויפגעוועקט ווערען דורך דעם פריידיגען קינדערשען לאַכען, וועלכער האָט געקלונגען וווי מיט הונדערטער זילבערנע גלעקעלעך...

אין אַ געוויסע צייט אַרום איז אין אַ שיינעם פרימאָרגען אַרונטערגעוואָרפען געוואָרען דורך הונדערטער אַרבעטער־הענט דער דאָזיגער וווייסער פלייט און אָנטפלעקט פאַר נייגעריגע קינ־דער און דערוואַקסענע, דעם סוד, וועלכער האָט זיך געפונען באַ־האַלטען הינטער אים. די פאַנטאַזיע האָט זיי אָבער מער אויסגע־מאָלען, ווי דאָרט האָט זיך ווירקליך געפונען, און אָפּגענאַרטע זיי־נען זיי, די קינדער, געבליבען. געפונען האָט זיך דאָרט אַ גרויסער פּלאַץ, באַוואַקסען מיט ווילדע גראָזען, אַלטע, צעוואַקסענע בוי־מער, וואו־ניט־וואו אַ פאַרטריקענט פעלד־בילמעל און אין אַ זייט

אויף אַ בערגעל אַן אַלט צערשטערט הויז, וועלכע האָט געדאַרפט זיין דעם קייסערס שלאָס. ניט לאַנג אָבער האָט מען געלאָזען דאָס בילד, וועלכע האָט געבראַכט אַזויפיל ענטוישונג פֿאַר די קינ־דער. אין גאָר אַ קורצער צייט איז דורך דער מענטשליכער שוע־רער אַרבעט אויסגעוואַקסען אַ פרעכטיגע אַלעיע, וואָס האָט זיך געצויגען ביז דעם וואַלד. פון טאָג צו טאָג איז זי גרעסער און רייַ־כער געוואָרען אין פֿאַרשידענע בלומען און כל־אַלערליי באָפו־צונגען. געצויגען האָט זיך די אַלעיע פון קיליסקעגאָ גאָס, דורכ־געגאַנגען גאַנץ וועראַלסקע און זיך צוזאַמענגעטראָפען מיטן אַלטען שטאָט־גאָרטען. געווען איז דאָרט אויך אַ סטאָוו, וואו מען האָט געהאַדעוועט קלייניע פישלעך. אָט דער סטאָוו האָט גע־צויגען צו זיך אַלע קינדערלעך פון דער געגענט אָן אונטערשייד פון ראַסע און רעליגיע, אָדער קלאַס.

אין אַ זומער־פֿאַרנאַכט איז געווען אונמעגליך דורכצוגיין די אַלעיע און ניט אָנקלאָפען זיך איינער אין צווייטען, פון געפי־נען אַ פּלאָץ זיך צוצוזעצן איז שוין אָפּגערעדט. דאָרט איז געווען דער טרעף־פונקט פאַר יונגע פֿאָרלעך, פאַר חברה אינגלעך און מיידלעך און אפילו פאַר פֿאַרטיי־לייט. יעדער האָט דאָרט געפו־נען זיין באַפרידיגונג, און ביסל רו.

ווער עס איז אַמאָל דאָרט געווען, געדענקט אוודאי דעם וואונדערבאַרען ריח, וואָס עס פלעגען אויסטיילען פון זיך די „מאַציעיקעס", וועז זיי פלעגען אויפוואַכען אין אוועגט נאָך דעם לאַנג־טאָגיגען שלאָף. וועז מען האָט זיי געזען בייטאָג האָט זיך אויסגעדוכט אַז זיי, שטענגלעך און בלומען־קרוינדלעך זיינען שוין אָפּגעשטאָרבען, אויסגעטריקענט פון דער ברענענדיגער זון, אָבער יעדען פֿאַרנאַכט פלעגט געשען מיט זיי דער זעלבער וואונדער. זיי פלעגען וויי אויף אַ באָפעל אויסגלייכען זייערע שטענגלעך און אויפהויבען זייערע קעפּלעך. עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי רופען צו זיך יעדען דורכגייער, צי דער פארהאַרעוועטער ארעמער מא־מען, צי דעם מידען פאַבריק־אַרבעטער, צי דעם אינטעליגענט און שעפטשען צו זיי: קומט טרינקט זיך אָן מיט דעם דופט, אָטעמט איין די שמעקענדיגע פרישע לופט, זאָפּט איין אין זיך וויפיל איר קאָנט, כדי עס זאָל אייך קלעקען אויף דער גאַנצער צייט, ביז איר ווידער קומען... און אָט אין אַזעלכע זומער־פֿאַר־נאַכטען פלעגט זיך אויך אונדזער 13־יאָריגע עטל דאָרט פֿאַר־קלייבען. בכלל איז טעל געווען אַ גרויסע ליבהאָבערין פון דער נאַטור. זי האָט זיך געקאָנט באַגייסטערן מיט יעדער גרעזעלע, מיט אַ רויז פון אַ וואַסערל, מיט דער שיינקייט פון דער אויפ־גייענדער און פארגייענדער זון און בכלל מיט אַלעס וואָס האָט א שייכות מיט דער נאַטור. און שוין אַלס קינד האָט זי אָנגעפאַנ־גען אין קורצע געדיכטען איר צו באַזינגען. זי האָט זיי אָבער זעל־טען פאר וועמען געלייענט, אָבער וען ס'איז דורך אַ צופאַל איינ־מאָל אַריינגעפאַלען צום קלאַסען־לערער אין האָנט איז ער ממש איבעראַשט געווען פון איר באַגאַבטקייט און פֿאַרויסגעזאָגט איר אַ גרויסע צוקונפט. זיצענדיג אָדער שפּאַצירענדיג אין דער אלעיע האָט עטל דאָרט איר צייט „עקספלואָטירט". זי האָט איר קיינמאָל ניט פאַרשוועגדעט אומזיסט. אָדער זי פלעגט לייענען, אָדער זי פלעג שרייבען, און וועז ניט איינס פון די ביידע, פלעגט זי קלערען און טראַכטען וועגען אַלץ וואָס רינגעלט איר אַרום. אָט די אַלעיע איז פאַר איר געווען עפּעס ווי אַ מאָגנעטישע קראַפט, וועלכע האָט איר שטענדיג געלאָקט און געצויגען צו זיך. זי איז פאַר איר גע־וען דער סימבאָל פון פרייהייט, גלייכהייט און מענטשליכער גוטסקייט. דאָרט פלעגט זי פאַרגעסען, אַז ס'עקזיסטירט אַזאַ זאַך ווי שנאה פון איינעם צום צווייטען, וועלכע אָטעמט מיט גיפט און פאַרניכטונג, זי האָט פאַרגעסען אַז אונגלייכהייט עקזיסטירט אויף דער וועלט און בכלל אין מענטשליכע רשעות.

און איינמאָל, טאַקע אין דער אַלעיע, צווישען בליענדע רויזען און שמעקנדע ליליעס האָט עטל איר ערשטען „גרויסען" פרילינגס ליד געשאַפען. אין איר ליד האָט מען געפילט דעם דופט פון אַ בלום, געזען דעם מאָרגען־טוי אויף די גרעזלעך, געהערט דאָס זשומען פון אַ בין און טרעלען פון פייגעלעך. דאָס גאַנצע ליד האָט געאָטעמט מיט קינדערשער פרייד, פרייהייט און גלויבען, אַז אַ ברודער איז יעדער מענטש, און פריינטליך איז יעדע אויסגע־שטרעקטע האַנט. אין דער אָטמאָספערע האָט זי אָנגעפאַנגען אויף אַלץ מיט אַנדערע אויגען צו קוקען. זי האָט אויפגעהערט צו האָ־סען איר נעכטיגען פיינט און נאָך מער ליב געקריגען אירע פריינט. ניט לאַנג אָבער האָט זיך אין עטלען דער דאָזיגער גלויבען געהאַל־טען. דאָס אַלץ האָט אין איר פאַרניכטעט דער טאָג פון ל"ג־בעומר אין יאָר 1936.

געווען איז דאָן אַ פרעכטיגער זוניגער טאָג. אַ טאָג אויף וועלכען אידישע קינדער האָבען לאַנג געוואַרט און געבענקט. עפּעס איין קליניקייט, ל"ג־בעומר! דאָס איז דאָך די צייט וועז אלץ וואַרט צום לעבען, וועז די בוימער און פעלדער טוען אָן זייער פרישען לבוש און באָפוצט מיט אַלערליי פֿאַרביגע בלימעלעך. אָך, ווי דאָס לאָקט אַרויס פון די ענגע שולע מויערן, נאָכן אָפּזי־צען דאָרט אַ גאַנצען ווינטער. און אָט איז טאָקע ענדלעך דער טאָג געקומען. אַלץ גרייט זיך צו דעם יום טוב. אידישע מאַמעס זיינען גאַנץ פרי דעם טאָג אויפגעשטאַנען, כדי נאָכאַמאָל דורכצוקוקען די קינדערשע מלבושים, איין מאַמע וויל זיך דאָך וואָס מער פלייסען פאַר דער צווייטער. און עסען דאַרף מען דאָך אויך אַגנרייטען אויף אַ גאַנצען טאָג. אַ וואָך פריער האָבען אַוודאי די מאַמעס געקלערט, וואָס מען גיט מיט דעם קינד צום עסען, עס איז דאָך פֿאַרט אַ גאַנ־צער טאָג, און אויף דער פרישער לופט זיינען דאָך ביי די קינדער־לעך דער אַפּעטיט גאָר נישט שלעכט.

פֿאַרן אַרויסגיין האָט באַשטימט יעדער מאַמע באַטראַכט איר קינד נאָכאַמאָל ווי ער זעט אויס, און באַגלייט עס מיט אַ ברכה אויף די ליפּען.

דער זאַמל־פונקט פון די קינדער איז ווי געווויינטליך געווען אין וואַלד.

אויף דעם טאָג, אָבער, האָבען אויך לאַנג אַרויסגעקוקט די פוילישע כולגאַנעס, אויך זיי האָבען זיך צוגעגרייט. ווער מיט פלעשער און ווער מיט אייזענס און גראָבע שטעקענס, כדי צו פאַרשטערען דאָס ביסעל פרייד פאַר אידישע קינדער, צוצורויבען דעם טעם פון דעם לאַנג־געגאַרטען יום־טוב ל"ג־בעומר און ניט איינעם פון זיי צו פאַרשניידען דאָס יונגע לעבען.

עטל איז יענעם טאָג גראָדע אין דערהיים געבליבען, כדי צו העלפען דער קראַנקער מאַמען. אָבער דערפאַר איז איר ברודער גאַנץ פרי אַרויס מיט די חברים. די זון האָט שוין געהאַלטען באַם פאַרגיין און דער מערב־ברעג פון הימעל איז געווען באַדעקט מיט אַ פלאַמיגער רויטקייט. די לופט איז געווען שטיקענד און אָנגעגליט פון אַ גאַנצען טאָג. און אַזוי ווי אַלע מאַמעס און שוועסטער האָבען ערוואַרט דעם צוריקקער פון זייערע אייגענע, אַזוי האָט אויך עטל מיט דער מאַמען ערווארט דעם ברודער.

מיטאַמאָל האָבען זיך דערהערט געשרייען און אַ געלויף פון אַלע זייטען. עטל לויפט אַרויס פון הויז מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ. זי פילט שוין אינסטינקטיוו, אַז אין גאַס איז ניט פויגעלדג. וועז זי

קומט צו, נענטער צו דער אַלעיע, ענטפלעקט זיך פּר אירע אויגען אַ שוידערליך בילד: די בויבערדיגע אַליעיע איז אַנגעפילט מיט אַ געדיכטען שטויב וואָס עס האָבן אַנגעמאַכט די לויפענדיגע מענטשען אַז עס איז שוואר נכצוזען וואָס עס קומט פֿאָר. אָבער אָט דערזעט זי שוין דייטליך די איבערגעדרייטע קינדער־וועגעלעך, געחלשטע און ספּאַזמירנדיגע מוטערס, איבער וועמענס קעפּ עס לויפֿען צעווילדעוועטע און צעישעטע שקצים מיט העק, מסערס, שטייגער, אָדער פלעשער אין די הענט. זיי קלאַפּען אויף לינקס און אויף רעכטס. אָט זעט מען שוין די לויפֿענדיגע קינדער מיט די לעדערס פון וואָלד אין אַזאַ כאַאָס און צוטומלטקייט, אַז איינער לויפט איבערן אַנדערן. ניט איינער לויפט מיט אַ צעשפּאַלטענעם קאָפּ, צעהאַקטע פיס און אָפּגעריסענע מלבושים. מען געפינט זיך אונטערן פריַיען הימעל. ניטאָ זיך וואו צו פֿאַרשטעקען. ניט איין בלום, אָדער קוסטע איז שוין דורכגענעצט מיט וואַרעם אידיש בלוט. די געשריַיען „ראַטעוועט"!!! פילט אַן דעם גאַנצען אָרום. און אָט אין דעם טומעל און לויפערי דערקאַנט עטל איר ברודער א לויפענדיגען מיט אַ צעבלוטיגטען קאָפּ. אויב ביז יעצט האָט זי זיך נאָך באַהערשט פון וויינען, האָט זיך יעצט שוין אָבער ספּאַזמאַטיש צעכליפּעט, און אַ כאָפּ טועניג דעם ברודער בא דער האַנט האָט זי זיך געלאָזט לויפען שנעל אַהיים. ווי אַזוי זי האָט זיך דורך דער צעווילדעוועטער באַנדע דורכגעריסען אונבאַשעדיגט און אַנגעקומען אַהיים, האָט זי אַליין ניט געוואוסט. שעה'ן האָט נאָך געדויערט ביז עס האָט געלונגען דער פֿאַליציי (וועלכע האָט זיך אין אַנפאַנג גאָרניט געמישט) — אייַנצושטילען די צעהיצטע און בלוט־דורשטיגע באַנדע, פון וועמענס הענט, עס זיינען אין יענעם טאָג געפאַלען צענדליגער אידישע קינדער.

אָט דאָס איז געווען דער אידישער קינדער יום־טוב ל"ג בעומר אין 1936־סטען יאָר.

פון יענעם טאָג איז פֿאַר עטלעכן די אַלעיע — דער פּלאַץ פון אירע קינדערשע טרוימען, און שפּעטער אין די אַביסעל רייפּערע יאָרען, דער אָרט וואו עס איז געבוירען גוואָרען דער גלויבען אין איר, אַז אַ ברודער איז יעדער מענטש פֿאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אַ פֿלאַץ פונוואַנען עס שפּראַצט אַנשטאָט בלומען — מענטשלעכער האַס, מענטשלעכע רשעות און פֿאַרדאַרבנקייט. פון יענעם טאָג אָן איז אָפּגעשטאָרבען אין איר דער גלויבען — אַז פריַיינטליך איז יעדע אויסגעשטרעקטע האַנט. און לאַנג, לאַנג האָט זיך עטל ניט געקאָנט באַפּרייַען פון דעם דאָזיגען בילד, וועלכער האָט איר אַזוי לעבעדיג פֿאָר די אויגען געשוועבט און זי איבעראַל באַגלייט... אפשר ביז טרעבלינקע אָדער מיידאנעק... וועך וויסט???

רפֿאל רייזנערס באַרימט בוך

„דער אומקום פון ביאַליסטאָקער אידענטום"

וואָס האָט אַרויסגערופען אַזאַ גרויסען אינטערעס ביי אַלע לאַנדסלייט אין דער גאַנצער וועלט קען מען איצט קריגען אין

ביאַליסטאָקער צענטער

228 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק

פּרייז 3 דאָלאָר.

אַ בוך וואָס יעדער איד דאַרף עס לייענען!

אויסלענדישע נעסט ביי די ביאַליסטאָקער אין ישראל

(פון אונזער ישראל־קאָרעספּאָנדענט)

ירוחם לעווין (עפּולה)

דער ביאליסטאָקער הילף־קאָמיטעט אין ישראל האָט אייַנגעלאַדען אַקטיוויסט לאַנדסלייט (זונטיג, כ"ה ניסן) אין תל־אביב אויף אַ קבלת־פּנים פֿאַר די געסט פון אויסלאַנד: היימאַן וויין פון שיקאַגאָ, פרוי ש. דע־רובן פון נויאָרק, אברהם סאַקאל און משה טיקאַטשינסקי פון מעלבורן און י. בארג פון סידני (אויסטראַליע). דער פֿאַרזיצער, אַדוו. קלעמענטינאָווסקי, האָט כאַראַקטעריזירט יעדען אייַנעם פון די געסט, האָט זיי געטיילט שבחים „אין די אויגען". דער ראש־הועד, ה' יוסף דאָבקין, האָט באַגריסט. דער סעקרעטאַר מרדכי קרוגלאַק האָט געגעבען אַ איבערבליק איבער די פֿאַרשידענע פאַזעס אין דער טעטיקייט פון ועד און געזאָגט צוויישען אַנדערע: איצט שטייט פֿאַר אים די אויפגאַבע פון גרינדען אַ „כפר־ביאַליסטאָק". עס האָט אויך קורץ באַגריסט דער גזבר בצלאל ירושלמי. די געסט האָבען געענטפערט. היימאַן וויין (חיים וויינציער) האָט דערצייילט, דאָס פון זיין ביאַליסטאָקער אַרויסלאָז אין קאַמערץ־שולע (1907) איז קיינער, אויסער אים, ניט געבליבען לעבען. ער האָט זיך געטיילט מיט זייַנע איינדרוקען פון מדינת־ישראל, וועלכע ער האָט באַזוכט אין דער גאַנצער לייַנג.

פרוי דר. רובין שטאַמט אַליין אַ סוכאָוואָלער (שרה־איטקע שקלאַר פון דערהיים) איז אַקטיוו לטובת קרן־קימת אין ניו־יאָרק — דערמאַנט די גרינדונג־תקופה פון דער העברעאישער גימנאַזיע, ווען זי איז געווען פון די ערשטע עלטערען, וואָס האָבען אַוועקגעגעבען זייערע קינדער אין דער גימנאַזיע און זיי־נען אויך געווען באַפריינדעט מיט אירע ערשטע לערער.

אברהם סאַקאל און משה טיקאַטשינסקי גיבען איבער וועגען דער פילפאַכיקער הילף־ארבעט, וואָס איז געטאָן געוואָרען דורך די ביאַליסטאָקער אין אויסטראַליע לטובת די לאַנדסלייט — פּליטים. ה' סאַקאל האָט זיך פֿאַרגעשטעלט אַלס טוער ניט קיין רעדנער. דער לעצטער פון די געסט, ירוחם פישל בארג (עברית) האָט דערציילט וועגען די לאַנדסלייט אין סידני. מיט וואַרימע ווערטער איז אויפגענומען געוואָרען דורכן פֿאַרזיצער דער אַדוואָקאַט י. סערלין, וועלכער איז טעטיג אַלס מיטגליד פון „כנסת" (ישראל פֿאַרלאַמענט). דער דעפוטאט האָט אויך באַנייט זכרונות פון ביאליסטאָק, ספּעציעל פון זיינע שול־יאָרען. צום שלוס — „התקוה". נאָך אַ לענגערע צייט האָט דער היימישער עולם פֿאַרבראַכט אין שמועסען מיט די געסט און צווישען־זיך וועגען אייערנעכטען און נעכטן, וועלכע זיינען פֿאַרבונדען מיט ביאַליסטאָק.

מיר אַנטשולדיגען זיך פֿאַר אונזערע מנדבים

צוליב די פיל אינטערעסאַנטע, וויכטיגע מאַטעריאַלען און לעזער־שטאָף, ספּעציעל צוליב דעם ערשט אָפּגעהאַלטענעם קאָנוועגשאָן, וואָס קומען אַריין אין דעם היינטיגען נומער, בלייבט לייַדער ניט קיין אָרט פֿאַר די געלט־קוויטירונגען, וואָס וועלן געדרוקט אין יעדען נומער.

פראָפ. זעליג פּערלמאַן, דער גרויסער אמעריקאנער עקאָנאָמיסט

(אן אינטערעסאַנטע לעבענס־געשיכטע פון א ביאָליסטאָקער אינגעל)

פון דוד קלעמענטינאָווסקי

דער קליינער זעליג אויף מיין בר־מצוה. — דער סטודענט פּערלמאַן אין איטאַליע. — זיין מומע אין ניו־יאָרק נייט אַ קלייד פאַר אַ פרוי פון אַן אמעריקאַנער סאָציאַליסט און לייגט דערמיט דעם גרונטשטיין צו זיין צוקונפטיגער קאַריערע. — פּערלמאַן אין וויסקאָנסין. — פראָפעסאָר פּערלמאַן אין ענגלאַנד און זיין באַזוך ביי לאַרד פאַס־פילד, דער פאַרפאַסער פון ענגלישען „וויסען־פאַפּיר". — זיין יחוס פון טאַטענס און מאַמעס צד. — זיין „טעאָריע פון דער אַרבעטער באַוועגונג".

פראָפעסאָר זעליג פּערלמאַן

פּערציג יאָר נאָכדעם ווי איך האָב פאַרלאָזען ביאָליסטאָק און אָנדערטהאַלב יאָר נאָכדעם ווי איך בין אָנגעקומען קיין אַמעריקע, באַקום איך אַ בריוו אויפן אַדרעס פון דער „ביאָליסטאָקער שטימע", וועלכען דער רעדאַקטאָר און פריינט דוד סאָהן האָט מיר איבערגעשיקט. דער בריוו איז געשריבען אין ענגליש, אָבער נעמען און גאָסען אין רוסיש, דאָטען און קליינע באַמערקונגען אין אידיש און העברעאיש. אונטערגעשריבען איז דער בריוו פון זעליק פּערלמאַן, וויסקאָנסין־אוניווערסיטי, און שרייבט ער, אַז ער האָט זיך דערוואוסט טאָקע פון דער „ביאָליסטאָקער שטימע", אַז איך בין אין אַמעריקע, פרעגט ער מיר אָן, צי בין איך דאָס טאָקע דערזעלבער, וואָס איז געווען זיין בעסטער חבר אין ביאָליסטאָק אין די אינגעלשע יאָרען און ביי וועמענס בר מצוה, ווי ער דערמאָנט זיך, ער איז געווען, צווישען די וויצציגע אינגלעך, וועלכע האָבען בייגעוואוינט דעם דאָזיגען גרויסען יום־טוב.

אין משך פון די לעצטע פערציג יאָר האָבען פריילעכע סטודענטן־יאָרן, שטורם און דראַנג פעריאָדעס, רעוואָלוציעס, צוויי וועלט־מלחמות, קאָנסטרוקטיווע אַרבעט פאַר אידיש קולטור און עקאָנאָמישען אויפבוי, קאָנצענטראַציע לאַגער און אונטערער־דישער ווידערשטאַנד־קאַמף צום גרויסען טייל פאַרווישט יוגענט־דעראינערונגען און בילדער פון אַלטע חברים און פריינט. אָבער דער בריוו האָט ווי דורך אַן עלעקטריש שטראָם אויפגע־טרייסעלט די מוח־קעסטעלע, וואו ס׳ליגען פאַרבאַהאַלטען אָט די בילדער, זכרונות, עפיזאָדען פון אַמאָליגע יאָרען און פון דער טי־פּענישׂ איז מיט אַמאָל בולט אַרויפגעשוואומען אַ בילד פון מיין בר־מצוה.

אונזער וואוינונג אויף ליפאָווע אַנטקעגען שטאָט־זייגער. אַ קליין צימער, אָבער אַ לאַנגער טיש (פאַרלייגערט דורך קליינע טישלעך) יום־טוב׳דיג באַפוצט. געסט פון „פּני" און „עמך", ווי דר. כאַזאַנאָוויטש, דר. פין, דר. רובינשטיין, אַדוואָקאַט עלבוים, דער אַלטער פייוול בלאָך, דער הויכער אהר׳קע דער וועבער מיט דער לאַנגער וויסער בארד, שמואל פסח דער מלמד, דאָווידסאָן, מיין לערער אין שפראַכן, צבי הירש ליבערמאַן, וואָס האָט מיר געגעבען די ערשטע ידיעות אין העברעאיש און רוסיש, מיין גמרא־רבי, אַ גרויסער דיקער איד מיט אַ גאָרטל איבער דער זיידענער קאַפאָטע (זיין נאָמען געדיינק איך ניט). איך אויבען אָן אַרומגערינגעלט פון מיין פאָטער, מיין מוטער, מיין עלטערען ברו־דער און אינגערע שוועסטער און אַ פּאָר מיינע בעסטע חברים — יוגענט־חברים. און צווישען זיי זע איך דעם קליינעם זעליק, קוים וואָס מען זעט אים, אָבער אין דער אוניפאָרם פון דער קאָמערץ שול, וואָס בלישטשעט אַרויס. איך זע אים, ווי ער זיצט מיט זיין שטענדיקען שמייכעל אויף זיין פּנים, מיט זיינע קליינע, אָבער קלוגע אויגעלעך באַקוקט ער דעם אַרום און איז נייגעריק, ווי איך, דער בר מצוה בחור, וועט באַלד האַלטען די דרשה אין העברעאיש. ער איז ניט פון די רעדנערס, אַביסעל שעמעוודיק, ציטערט ער דאָס וועגען מיר, צי איך וועל זיך ניט שרעקען, צו איך וועל ניט געשטרויכעלט ווערען...

באַלד אַ האַלבער יאָרהונדערט האָט אונז זייט דאָן צושיידט, און אין אַמעריקע האָבן מיר זיך ווידער געפונען. די פריינדשאפט האָט זיך באַנייט. איך האָב אים פאַראיאָרן צוזאַמען מיט דר. פראַנק באַזוכט אין זיין היים אין מאַדיסאָן, וואו ער לעבט גליקליך און צופרידען אין דער סביבה פון זיין פרוי און קינדער. אין פערזענ־ליכע שמועסען און אין לאַנגע בריוו האָב איך ביסלעכווייז ארויס־באַקומען א בילד פון זיין לעבען, פון זיין שאַפען און פון זיין אינ־טערעסאַנטען בארג אַרויף.

ער איז געבוירען אין נאָוועמבער 1888 אין ביאָליסטאָק אין גאָרפינקעלס געסל. שפעטער האָבען זיי געוואוינט אויף פּאָלע־וואיע —(מאַזורס גאַס). זיין פאָטער מרדכי פּערלמאַן איז געווען אַ שישלאָוויטצער (סוויסלאָטש). ער האָט פאַרקויפט פעקלעך באַ־וועל און שפּולעס צו די קליינע פאַבריקאַנטען און לוינקעטניקעס. ר׳ גרשון חן טוב (זע „פּנקס ביאליסטאָק" זייטל 189) איז געווען זיין פאָטערס עלטער פעטער. ר׳ מרדכי סלוצקי ר׳ גרשונ׳ס פּלע־מעניק, וועלכער האָט איבערגעשריבען און סטילישטיש אויסגע־בעסערט ר שמואל מאָהילעווערס כתבי־יד, וואָס מען האָט געפו־נען נאָך זיין פטירה איז געווען זיין טאַטענס אַ פעטער. זיין מוטער אַ בלאַנקשטיין איז געווען אַ שוועסטער פון דר. שלמה שילער, דער העברעאישער שרייבער און דענקער, דער פאַרשפּרייטער פון דער אידעאָלאָגיע פון אַרבעטער ציוניזם און ערשטער דירעקטאָר פון דער העברעאישער גימנאַזיע אין ארץ ישראל (זע פּנקס ביאָליסטאָק זז. 241—243). פּראָפ. פּערלמאַן, וואָס טראָגט דעם

נאָמען פון זיין זיידען זעליק, שלמה שילער׳ס פאָטער, איז אגב אורחא דער פאָרזיצער פון פאָנד פאַר אויסבויען אַ בנין ביי דער גימנאַזיע, וואָס וועט טראָגען דעם נאָמען פון דר. שלמה שילער בלאַנקשטיין.

זעליק איז געגאַנגען פיר זמנים ביי קאָפּעל דעם מלמד, נאָכדעם מיט מיר צוזאַמען געלערנט אין חדר מתוקן פון צ״ה ליבערמאַן. פון דאָרט איז ער אַריין אין דער קאָמערץ־שולע, וועלכע ער האָט געענדיקט אין 1906. דער בחורל זעליק איז געווען זייער פלייסיג און אַ סך געלייענט. פריהער איז ער „געזעסען איבער באָקל״, שפּעטער איבער „מאַרקס״ און גלייכצייטיג נאָכגעפאָלגט די רוסישע ליטעראַטור.

דערווייל לייענט ער אין איינעם פון די רוסישע זשורנאַלען אַ מודעה פון נעאַפּעלער אוניווערסיטעט וועגען דער שיינקייט פון דער געגענט, פון די פּריווילעגיעס וואָס די אוניווערסיטעט גיט באַזונדערס דער אידישער יוגענט פון רוסלאַנד, פאַר וועלכע טיר און טויער פון די רוסישע אוניווערסיטעטען זיינען געווען כמעט ווי פאַרשפאַרט און אַז דאָרט, אין איטאַליע, וויל מען זיי אויפנעמען מיט אָפענע אָרעמס, און דאָס לעבען איז דאָרט זייער ביליג. די אַלע שיינע זאַכען און ביליגע לעבענס־קאָסטען האָבען געווירקט אויף דעם בחור און זיין פאָטער, און זעליק האָט באַשלאָסען צו פאָרען קיין נעאַפּעל. ער איז דאָרט אויפגענומען געוואָרען אין דער מעדיצינישער פאַקולטעט. וועגען דעם וויכטיגען שריט אין זיין לעבען האָט ער פון נעאַפּעל געשריבען צו זיין מומען אַנאַ בלאַנקשטיין אין ניו־יאָרק, וועלכע האָט דאָ געאַרבעט אַלס שניידערקע אין איינע פון די גרויסע ניו־יאָרקער מאָדעהייזער.

איינמאָל אין א שיינעם העלבלויען איטאַליענישען פאַרנאַכט, ווען זעליק קומט פון אוניווערסיטעט אין זיין סטודענטען צימער, געפינט ער אַ בריוועלע, געשריבען אין פראַנצויזיש אויף אַ בריוופאַפּיר פון דעם בעסטען האָטעל אין שטאָט, וואו ער ווערט געבעטען אָפּצורופען גלייך צו מיסטער וויליאַם ענגליש וואָלינגס און פרוי, וועלכע וועלען פאַרברייגען זיבען וואָכען אין סאָראָנטאָ. זעליק איז געווען פולקום איבעראַשט און ניט געוואוסט פון וואַנען און פון וואָס. אָבער נאָכדעם, ווי ער האָט זיך מיט זיי געזען האָט ער דערפאַרען, אַז זיין מומע אַננאַ בלאַנקשטיין (איצט מרס פּאָוועל (ראָבינס) אין לאָס אַנדזשעלעס) האָט געדאַרפט אין איבערשטונדען אויספאַרטיגען אַ רייזע קאָסטיום פאַר דער פרוי פון דעם באַקאַנטען סאָציאַליסטישען וואָרטפירער וואָלינגס, וועלכע האָט זיך מיט איר מאַן אַרויסגעלאָזען אויף אַ רייזע איבער איראָפּע. ביים אָנפּאַסען דעם קאָסטיום האָט זיך מרס וואָלינגס אויסגערעדט, אַז זי וועט אויך זיין אין נעאַפּעל. הערנדיק דאָס, האָט איר שוין די מומע דערציילט, אַז איר פלימעניק, א יונגער סטודענט, לערנט אין נעאַפּעלער אוניווערסיטעט. מרס וואָלינגס האָט, ווי טויזענטער אַנדערע טוען עס אין אַזעלכע פאַלען, גענומען דעם אַדרעס און צוגעזאָגט איבערגעבען אַ גרוס דעם פלימעניק.

דער דאָזיגער צופאַל האָט באַשטימט דעם גורל פון זעליק פערלמאַן אויף זיין גאַנצען צוקונפטיגען לעבען.

זעליק פערלמאַן האָט מיט זיין באַשיידענהייט און מיט זיינע קענטענישען פון דיאַלעקטישען מאַטעריאַליזם געמוזט מאַכען ניט קיין שלעכטען איינדרוק אויף דעם אַמעריקאַנער סאָציאַליסט. ער האָט געמוזט מיט זיי פאַרברייגען זיבן וויקענדס אין סאָראָנטאָ, וואו ער האָט זיי כלומרשט געגעבען לעקציעס אין רוסיש, וואָס דאַרף זיי צוניצקומען אין רוסלאַנד, וואו זיי קלייבען זיך פאָרען, אַן אויסרייד צו קענען אַ ביסעל ארויסהעלפען אַ האַלב פאַרהונגערטען אידישען סטודענט, וואָס מוז פאָרען אַזוי ווייט און זיך פּלאָגען, ווייל ער קען ניט געניסען פון דעם רעכט אויף העכערע בילדונג אין רוסלאַנד גופא. בעת דער קורצער פריינטשאַפט האָבען די וואלינגס ניט איינמאָל צוגערעדט זעליקען ער זאָל קומען קיין אַמעריקע און דאָרט פאַרענדיגען זיין שטודיום. פערלמאַן איז אָבער נאָך די ערשטע עקזאַמענס אָפּגעפאָרען פאַר זיינע לעצטע פאָר גראָשען קיין ביאַליסטאָק זיך זען מיט די עלטערען. פון דאָרט איז ער געפאָרען קיין דאָרפּאַט, וואו ער האָט נאָך אַלץ געהאָפט צו דערגרייכען זיין ציל און אָנקומען אין אַ רוסישען אוניווערזיטעט, דער חלום פון יעדען אינטעליגענטען בחור. דאָס מאָל האָט זיך אים אויך ניט איינגעגעבען און אין פאַרצווייפלונג האָט ער שוין געוואָלט אָננעמען דעם פּלאַן פון די וואָלינגס, אָבער זיין פאָטער האָט אים אָפּגעראטען פאָרן אַזוי ווייט און צו סוף כל סוף פרעמדע מענטשען, וועלכע ער קען אַזוי ווייניג.

דערווייל באַקומט ער אַ ידיעה פון די וואָלינגס, אַז זיי זיינען געווען אין רוסלאַנד און אַז אין פּעטערבורג זיינען זיי אַרעסטירט געוואָרען אונטערן חשד, אַז זיי שטייען אין פאַרבינדונג מיט רוסישע רעוואָלוציאָנערן. נאָר דורך דער אינטערווענציע פון דער אַמעריקאַנער רעגירונג זיינען זיי באַפרייט געוואָרען. די ידיעה האָט לחלוטין געווירקט אויף די פערלמאַנס, סיי אויפן זון סיי אויפן טאַטען, און זיי האָבען באַשלאָסען איינצוגיין אויפן פאָרשלאַג פון די וואָלינגס צו וועמען זיי האָבען איצט באַקומען אי צוטרוי אי שטאַרקען דרך ארץ.

אין יאַנואַר 1908 איז דער יונגער פערלמאַן אָנגעקומען קיין אַמעריקע. ער איז דאָ אַריינגעטראָטן מיט דער רעכטער פוס... וואָלינגס האָט אים באַלד מיט הילף פון זיין פריינט ריטשאַרד ט. עלי און דזשאָן ר. קאָממאָנס אַריינגעבראַכט אין אוניווערסיטעט פון וויסקאָנסין.

פראָפ. פערלמאַן דערציילט נאָך היינט, 40 יאָר שפּעטער, מיט רירענדע ווערטער ווי פריינטלעך די סטודענטען און די איינוואוינער פון מאַדיסאָן האָבען אים, דעם גרינעם, אידישען בחורל פון מזרח איראָפּע, אויפגענומען און אים אָפט אָפּגעשטעלט אין גאַס, פרעגענדיג מיט וואָס זיי קענען אים עפּעס העלפען.

ער איז געקומען אין אַמעריקע מיט 40 יאָר צוריק, ווען די פרייע אַמעריקע איז אויך געווען די ליבעראַלע אַמעריקע, ווען דער גייסט פון לינקאָלן האָט נאָך געשוועבט איבערן לאַנד און בפרט אין וויסקאָנסין, וואו עס איז געווען די גאָלדענע תקופה פון פּראָגרעסיווער סאָציאַלער עקספּערימענטאַציע און בליענדיגען ליבעראַליזם, וואו אפילו אין די אוניווערסיטעט־קרייזען האָט מען ניט געפאָדערט דעם גראָבען סאָרט פון גייסטיגער אַסימילאַציע, אָפּצווישען דעם אין דעם יוגענט דערוואָרבענעם קולטורעלען פרצוף, כדי צו געווינען די גייסטיגע און סאָציאַלע בירגערשאַפט. זעליק פערלמאַן האָט ניט נאָר דערפאַר אויסגענוצט די אומבאַגרענעצטע מעגלעכקייטען פון לאַנד נאָר האָט געקאָנט אויך פירען זיין פּריוואַטען לעבען ווי ער האָט געוואָלט. זיין הויז איז געווען אַ מקום־מקלט פאַר אידען, וואָס האָבען זיך געפילט סאָציאַל פאַרשטויסען און פאַר נעגערס וועלכע זיינען גאָר געווען א פסולת פאַר אַמעריקאַנער געזעלשאַפטליכקייט. ער האָט שפּעטער געהאַט אויך מערערע מאָל נעגערס אַלס אַסיסטענטען. זיינע קינדער זיינען אויך דערצויגען אין דעם זעלבען גייסט.

בעת זיין סטודיום אין וויסקאָנסין אוניווערסיטעט, האָט זיך פערלמאַן באַזונדער אָפּגעגעבען מיט היסטאָרישע אונטערזוכונגען און פאָרשונגען, קודם כל מיט דער געשיכטע פון דער אַמערי־

קאָנער ארבעטער באַוועגונג, באַלייכטעט פון אַ ראַדיקאַלער, אָבער ניט פון מאַרקסיסטישער אינטערפרעטאַציע. 1910 האָט ער געמאַכט זיין בי. עיי. דעגרי אין עקאָנאָמיקס און 1912 האָט ער אַראָפגעבראַכט קיין אַמעריקע זיינע עלטערן און זיין אינגערגעגנגען צו אַנדערע טעמעס, פון קאָלומביא, דער באַרימטער היסטאָריקער פון דער אַמעריקאַנער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע האָט שוין געשריבען, וועלכען בכבוד־קען פֿלאָץ ער גיט אָפּ פֿאַר דער אָפּשאַצונג פון פּראָפּ. פּערלמאַן און זיין ווערק אין זיין קומענדיגען פערטען באַנד.

דאָ איז ניט דער אָרט און איך וויל זיך אויך ניט אַרייגלאָזען אין אַ טעאָרעטישען וויכוח וועגען עטליכע פון זיינע אויספירונגען מיט מיין יוגענט־פריינט, זעליק פּערלמאַן. ער מיינט אַז דער בעוויניזם אין ענגלאַנד און די אידעאָלאָגישע אָפּנייגונג אויף רעכטס אין דער סי. איי. אָ. זיינען וויכטיגע באַווייזען פון דער ריכטיקייט פון זיין טעאָריע.

אין 1932 ווען פּראָפּ. קאָמאָנס שטאַרבט, נעמט פּערלמאַן איבער די קאָטעדרע פּאַר עקאָנאָמיקס, וואָס קאָמאָנס האָט געהאַלטען 28 יאָר. אין 1938 וועט ער איינגעלאַדען פון דער אוניווערסיטעט אין קאַרדיף, ענגלאַנד, ווי אַן אויסטויש־פּראָפעסאָר מיט ה. א. מאַרקוואַנד, וועלכער איז היינט אַ מיטגליד פון בריטישען קאַבינעט. ער איז געווען אין ענגלאַנד נאָר אַ יאָר צייט, אָבער אין דעם יאָר האָט ער באַווייזען אין אוניווערסיטעט און פריוואַטע לעקציעס — אָפּצודינען זיין ניי פאָטערלאַנד, וועלכע האָט אים מיט אַזאַ ליבע אויפגענומען און אַדאָפּטירט. ער האָט ביי יעדער געלעגענהייט פון עפענטליכען אויפטרעטען אויסגענוצט אויף צו קאָרעגירען די מערקווערדיגע פאָרשטעלונג, וואָס די ענגלענדער האָבען דענסטמאָל געהאַט וועגען אַמעריקע און אָפּצווויישען די פאָראורטיילען, וועלכע זיינען געווען שטאַרק פאַרשפּרייט ביי די פירער פון דער רעגירונג און ווירטשאַפט.

אין דעם זעלבען יאָר איז ער געווען איינגעלאַדען צו פאָר־ברייגען אַ טאָג ביי לאָרד פאָספילד און זיין אינטערעסאַנטער פרוי ביאַטריס וועב. לאָרד פאָספילד איז דאָס געווען דער יעניגער, וואָס האָט אין זיין אייגענשאפט אַלס בריטישער קאָלאָניאַל מיניס־טער פאַרפאָסט דעם ערשטען „וווייסען פּאָפּיר" וועגען ארץ ישראל. זיין פרוי צוזאַמען מיט אים האָבען דענסטמאָל געשריבען זייערע מעמוארען און דער צווק פון דער איינלאַדונג איז געווען: פּראָפּ. פּערלמאַן זאָל דורכלייענען און מאַכען זיינע קריטישע באַמער־קונגען צום טייל פון מאַנוסקריפּט וואָס באַהאַנדעלט די פאַראיי־ניגטע שטאַטען. נאַטירליך האָט מען אין שמועס ניט אויסגע־מיטן צו רייַדען אויך וועגען דעם „וווייסען פּאָפּיר". ער, סידנעי פאָספילד, דער לאָרד, איז געווען נאָך אַן אָפּאָפּלעקסיע, וואָס ער האָט באַקומען, און זי, די ביאַטריס וועב, איז געווען די הויפּט־רעדנערין. אָנגעהויבען האָט זי, ווי פּערלמאַן דערציילט, מיט דעם, וואָס מען קען איר ניט חושד זיין אין אַנטיסעמיטיזם חס וחלילה, ווייל זי אַליין האָט געהאַט אַ אידישע באָבע און איר מאַן איז ניט אויסען געווען צו טאַן שלעכטס אידען. דוקא פארקערט, ער האָט געוואָלט זייער טובה. ער האָט געוואָלט מיט דעם „וווייסען פּאָפּיר" פאַרהיטען, עס זאָל ניט קומען דערצו, אַז די אידישע קאָלאָניעס און דער אידישער ישוב זאָל ווערען דערטרונקען אין די שטורמישע כוואַליעס פון דעם שטייגענדען ים פון אַראַבישען נאַציאָנאַליזם. וועט פּערלמאַן האָט געהאַט די „חוצפּה" כאטש מיט אַ מאַנירליכער באַשיידענקייט צו דערמאָנען זיי, אז אין 1930 האָט ער, דער מיניסטער פון קאָלאָניעס באַגרינדעט זיין „ווהייט פּיי־פּער" מיט דעם, וואָס פּאָלעסטינע איז שוין צו געדיכט באַזעצט און נאָכדעם זיינען דאָך אַריינגעקומען די פּליטים פון היטלער־דייטשלאַנד און נאָך אַ פּאָר הונדערט טויזענט אימיגראַנטען...! האָט די כיטרע ביאַטריס אַריבערגעגנגען צו אַנדערע טעמעס, פון קאָלומביא, דער באַרימטער היסטאָריקער פון דער אַמעריקאַנער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע האָט שוין געשריבען, וועלכען בכבוד־קען פֿלאָץ ער גיט אָפּ פּאָר דער אָפּשאַצונג פון פּראָפּ. פּערלמאַן און זיין ווערק אין זיין קומענדיגען פערטען באַנד.

בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה, ווען זיין לערער פּראָפּעסאָר קאָמאָנס, איינער פון די חסידי אומות העולם, ווי פּערלמאַן רופט אים אָן, איז געווען שטאַרק פאַרנומען מיט אַרבעטען פאַר דער רעגירונג, האָט קאָמאָנס אים פשוט מיט געוואָלט אויפגע־צווונגען צו האַלטען לעקציעס אויף זיין אָרט. איך זאָג מיט געוואָלט, דערפאַר ווייל זעליק איז געווען פון נאַטור א רויהיקער, אַ באַשיידענער, זיך ניט געריסען צו עפענטלעכע אויפטרעטונגען אין אויף שפּעטער ניט געזוכט קיין פּובליסיטי און זיך ניט געשטופּט. אין די יאָרן פון 1913—1915 איז ער אַרומגעפאָרען איבער די פאַראייניגטע שטאַטען ווי אַ ספּעציעלער פאַרשער פון דער „רעגירונגס קאָמיסיע פאַר אינדוסטריעלע באַציהונגען". און אין 1918 איז דערשינען דאָס בוך פון פּראָפּ. קאָמאָנס „היס־טאָרי אָוו לייבאָר אין דהי יונייט. סטייטס", וואו ער האָט געהאַט אַ היבשען חלק.

אין דעמזעלבען יאָר האָט ער חתונה געהאַט מיט עווא שא־בער, מיט וועלכע ער האָט געלעבט נאָר 12 גליקליכע יאָר און וועלכע האָט אים איבערגעלאָזען די צוויי זין דוד און מאַרק. אין 1930 איז זיין פרוי עווא געשטאָרבען און אַ יאָר שפּעטער האָט ער חתונה געהאַט מיט איר אינגערער שוועסטער פאַניע, וועלכע האָט ווי אַ מוטער אויפגעהאָדעוועט זיינע זין און געשיינקט נאָך צוויי טעכטער עווא און רחל.

אין 1922 איז דערשינען די „היסטאָרי אָוו טרייד יוניאָניזם אין יונייטעד סטייטס", וואו די לעצטע 4 קאַפּיטלען זיינען געווען געווידמעט פּערעלמאַנס אויספירונגען צו די געשיכטליכע גע־שעעניש־ען. 1927 ווערט ער אָפּיציעל דער אַסיסטענט פון פּראָפּ. קאָמאָנס און אַ יאָר שפּעטער דערשיינט זיין „טעאָריע פון דער אַרבעטער באַוועגונג", וואָס האָט געמאַכט אַ רושם אין די קרייזען פון ווירטשאַפּטלער און יוניאָן פירער. דאָס ווערק, וואָס איז דער־שינען מיט 21 יאָר צוריק איז היינטיגס יאָר פאָטאָסטאַטיש, אַן שום ענדערונגען ווידער דערשינען אין פאַרלאַג פון אויגוסטוס קעללי, ניו־יאָרק, אויף פאַרלאַנג מצד די ווירטשאַפּטליכע אוי־טאָריטעטען אין לאַנד. ביי דער געלעגענהייט וויל איך אויך ניט פאַרגעסען צו דערמאָנען, אַז אונזער לאָנדסמאַן פּראָפּ. פּערלמאַן האָט די גאַנצע הכנסה פון דער נייער אויסגאָבע, וועלכע ער דאָרף באקומען פון פאַרלעגער, אָפּגעטראָטען דעם „וונייטעד דזשואיש אַפּיל", „האָבענדיג דעם חשק", ווי ער האָט זיך אַליין אויסגע־דריקט, „צו העלפען באַזעצען כאטש איין גאַנצען איידען אין ישראל".

וויליאַם א. דייוויס, פאַרזיצער פון ניישאַנעל וואָר לייבאָר באָרד, דער בעסטער אינדוסטריעלער פאַרמיטלער און דער גרעס־טער מומחה אין אַרבעטער און ארבעטגעבער באַציאונגען, האַלט דעם בוך פאַר אַ קלאַסיש ווערק, וואָס האָט באַלויכטען זיין גאַנ־צע דערפאַרונג אויף דעם געביט. און פּראָפּעסאָר דאָרפמאַן

איבערהויפט אַמעריקע, וואו די וועבס האָבען פאַרבראַכט אין 1898 דריי מאָנאַטען און ארומשטודירט די סאָציאַל פּאָליטישע סיטואַציע אין אַמעריקע און געקומען צום אויספיר, אַז אַלע אַמעריקאַנער זיינען „אינטעלעקטועלע באַטערפליס". פּערלמאַן האָט מיט זיי איינגעטענה׳ט איבער פינף שעה. ער האָט מיט זיי געהאַט נאָכדעם אַ ליינגערע קאָרעספּאָנדענץ, אין משך פון וועלכער, וועב האָט צוגעגעבען די מעגליכקייטען פון פּעלערען אין איר מאַנוסקריפּט און ווען פּערלמאַן האָט געקריגען צוגעשיקט דאָס בוך, וואָס איז דערשינען אין 1947 האָט ער פעסטגעשטעלט, אז דער קאַפּיטעל איבער אַמעריקע איז אינגאַנצען אַרויסגעלאָזען.

היינטיקס יאָר האָט פּראָפ. פּערלמאַן באַקומען אַן אינלאַדונג פון קאָלומביא אוניווערזיטעט צו האַלטען לעקציעס דעם זומער. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון דעם כבוד, ניט וועלענדיג ביי זיין שוואָכען געזונט צושטאַנד זיך אונטערוואַרפען אונטער די שווערע לעבענס־באַדינגונגען פון דער גרויסער ניו־יאָרק, נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעלעבט 40 יאָר אין דער קליינער פּראָווינץ־שטאָט מאַדיסאָן. עס האָט אויך איבעריגס, ווי מיר איז באַקאַנט, ניט געלאָפען דאָס צוריידען מצד דר. ווייניריך פון „יוו", וועלכער האָט אים געוואָלט האָבען צוליב געווייסע וויסענשאַפטלעכע אַרבעטען אין ניו יאָרק.

אַלס אַ יונגערמאַן האָט זעליק פּערלמאַן געטרוימט פון רוהאַלף שפּרינגער׳ס קולטורעל־נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע. אין וויסקאָנסין איז ער אַריינגעפאַלען אין רעכטען מיטען פון דער פּראָגרעסיוער פּאָליטישער באַוועגונג, אין קרייזען וועלכע זיינען געשטאַנען אונטערן איינפלוס פון וויקטאָר בערגער, דעם סאָציאַליסטישען דעפּוטאַט פון מילוואָקי, נאָכדעם איז ער געווען אונטער דעם אייגדרוק פון הויכען אַמעריקאַנער אידעאַליזם פון ווילסאָן און שפּעטער וועלט ער דער הייסער אָנהענגער פון פרענקלין דעלאַנאָ רוזוועלט מיט זיין פּאָליטישער געניאַליטעט וואָס האָט היפּנאָטיזירט און געזאָמלט ארום זיך די סאָציאַל שאָפענדע קרעפטען, זיי אַלע געטריבען אין איין געשפּאַן, פריער אויפן באָדען פון סאָציאַלער רעפּאָרם, שפּעטער אויפן באָדען פון קריגס־סכנה און צום סוף זיך צו באַטייליגען אין דער מלחמה גופא, וואָס האָט באַפרייט די מענטשהייט פון גרעסטען באַרבאַריזם און גערעטעוועט די פרינציפּען פון העכסטער דעמאָקראַטיע.

היינט צו טאָג קלייבט פּראָפ. פּערלמאַן נחת פון ישראל.

ער איז אַ לערער פאַר טויזענטער אַמעריקאַנער יוגענטלעכע. זיינע קלאַסען זיינען שטענדיג איבערפילט. ער ציילט צו די גרויסע לערערס פון עקאָנאָמיק און אַרבעטער באַוועגונג. גרויסע פּאָליטיקער, סענאַטאָרען, קאָנגרעסלייט און אינדוסטריעלע געהערען צו זיינע געוועזענע תלמידים און שטאָלצירען מיט דעם.

-

און אויך מיר, ביאַליסטאָקער, שטאָלצירען מיט אים, וויל ער איז געבליבען אונזער טייערער לאַנדסמאַן, שרייבט אַ זאַפּטיגען ביאַליסטאָקער אידיש, איז אַ שטענדיגער לייענער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע" און איז אַ מיטגליד פון בארד אָוו דירעקטאָרס פון דער „געזעלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאַליסטאָק".

צום נייעם יאָר

פון אַלעקסאַנדער מאַץ

שנעל איז דער יאָר „ה׳תש״ט" אויך פאַרשוואונדען,
געלינדערט פיל האָט ער ישראל׳יקעלם וואונדען —
געדריקט האָט „דזשאָן בול׳ען" * אויך גוט „יענקי דודל" *
און ווען „בעווין" וועלט שוואַכער, וועלט שטאַרקער „ר׳ יודל"!

געבענשט זאָלען זיין די בויער און פיהרער,
געהייליגט זיין זאָלען אָט די אַלע מאַרטירער,
וואָס האָבען מיט **לעבען**, מיט **בלוט** און מיט **שוויים**
געמאַכט אונזער **פאָלק** זאָל זיין שטאַרק און אויך גרוים!
עס שוועבען נאָך וואָלקענס, עס קלייבען זיך כמאַרעם,
פון גיפטיגע שונאים, ווי בייזע קאָמאַרעם,
וואָס ווילען דעם קערפּער פון אידען צושטעכען,
און די יונגע מדינה אין שטיקער צובראָכען...
אָבער גאָט פון ישראל, דער „פּייער פון דאָרן",
וועט זיי אַלע פאַרניכטען מיט זיין ברענענדען צאָרן!
צושטערט וועלען וועלען זייער טייוועלשע פּלענער
און „יהודה" וועט **וועלען** אַלץ גרעסער און שענער!
ישראל וועט לערנען און געבען דעם טאָן;
אז „שלום און יושר" דאַרף פאַרטרעטען אַ פּאָסטן!
אז נאָר **אַזאַ** פּאָסטן דאַרף פון וועלט זיין געמאַכט,
און ניט **גלאַט אַ פּאָסטן** וואָס פאַרטרעט „רויע מאַכט"!
און דער יאָר היינט דער נייער, באַגריסט און בריינגט טרייסט:
אַז אויף **אייביג** פון גלות וועלט אַ איד אויסגעלייזט;
פון זיין לאַנד וועט ישראל ניט מער וועלען פאַרטריבען!
און אויף אַש זיינע שונאים וועלען וועלען צוריבען!!!

*) דזשאָן בול — ענגלאַנד; יענקי דודל — אַמעריקע.

אונזער גליקוואונש צו דער משפּחה גלאַגאָס

מיר שיקען אונזער האַרציגען מזל טוב צו אונזערע טייערע פרייַנד, מר. און מרס. לואיס גלאַגאָס (גלאַגאָווסקי) אין אינדיאַנאָפּאָליס, לכבוד זייער 58־טע חתונה־יובילעאום, וואָס פאַלט אויס

דעם מאַנאַט סעפּטעמבער. גלייכצייטיג וועלט אויך די 34־טע חתונה־יובילעאום ביי זייערע ליבע קינדער, מר. און מרס. פּיליפּ גלאַגאָס, פון אלעקסאַנדרא, אינד., מיט וועמען מיר האָבען געהאַט דעם פאַרגעניגען זיך צו טרעפען ביי אונזער קאָנווענשאַן אין ניו יאָרק. זאָל טאָקע זיין מיט מזל און ברכה ביי דער גלאַגאָס משפּחה.

ערגעץ ווייט ווארט אַ מאַמע

(דעראינערונגען פון דעם „זוניגען אוזבעקוסטאן")

פון פרידאַ בראַמסאָן-סקאָרקאַ *) (אויסטראַליע)

געווידמעט אַלע מוטערס, וועלכע האָבען
זייערע קינדער אין דער פרעמד פאַרלאָרען.

היינט איז אין שפּיטאָל מיין „דעזשורסטווע". מיינע גע־דאַנקען זיינען פאַרנומען מיט דעם אָרימען אינגעל פון פוילען. נעכטען האָב איך אים איבערגעלאָזען אין זייער אַ שלעכטען צושטאַנד. איך דערמאָן זיך דעם טאָג, ווען מען האָט אים גע־ברַאכט צו אונז אין שפּיטאָל. קליין געוויקסיג, דאַרער, מיט אַ בלייכען לענגליכען פּנים און מיט גרויסע גרויע אויגען, וועלכע האָבען געקוקט מיט אַנ׳אויסדרוק פון פארוואונדערונג און גלייך־צייטיג מיט עקשנות אויף דער וועלט. איך וואָלט אים געשאַצט אַ יאָר פופצען. אין דער אמת׳ן איז אַל אַלט געווען ניינצען. ער האָט זיך געהאַרכזאַם אַוועקגעלייגט אויף זיין בעט ניט אויס־ריידענדיג אַ וואָרט. אינגיכען האָט ער פאַרלאָרען זיין באַוואוסט־זיין. אין חלום האָט ער געשעפּטשעט עפּעס אָפּגעריסענע וואָר־טער, האָט אָנגערופען נעמען. אויף זיין נאָכט־טישעל זיינען גע־לעגען: אַנ׳אַלטער ניקעלנער זיגערל און אַ ציגאַרע־האַלטער, מיט אַביסעל אָנאָפּגעריזשעט שפּיץ. דאָס איז געווען זיין גאַנ־צע עשירות. אין גיכען האָט ער אויפגעעפענט די אויגען און שטיל אַרוף געטאָן: „שוועסטער, שוועסטער"! איך בין צוגע־גאַנגען. ער האָט אויפמערקזאַם אויף מיר אַ קוק געטאָן און אַ שמייכעל געטאָן. פון זיין שמייכעל איז זיין געזיכט געוואָרען נאָך קינדערשער און אויסערגעווינליך ליבליכער.

— שוועסטער, איר זייט פון פוילען?

— שוועסטער, אפשר האָט איר אַביסעל מאַכאָרקע?

איך האָב אים געגעבען מאַכאָרקע. מיט ציטערדיגע הענט האָט ער אויסגעדרייט אַ פּאַפּיראָס, געגומען זיין ציגאַרעטן־האַל־טער, געדרייט אַ ווייל אין די הענט, ווידער אַ שמייכעל געטאָן, פאַרויכערט, טראַכטענדיג עקשנותדיג וועגען עפּעס.

—„שוועסטער, וועל איך לעבען?" האָט ער פלוצלונג, אונ־ערוואַרטעט אַ פרעג געטאָן — „איך האָב א מאַמען אין ביאַליס־טאָק, שוועסטער..."

—„יע, געוויס, עס וועט אַלץ פאַראיבער, „פלעק־טיפוס" איז גאָר ניט אַזא שרעקליכע קראַנקהייט".

— שוועסטער, איר האָט אויך אַ מאַמען אין פוילען? מיר ווילט זיך אַזוי צו מיין מאַמען"... און זיינע גרויסע, גרויע אוי־גען זיינען פאַרצויגען געוואָרען מיט אָנגעלאָפענע טרערען.

— „איך בין נאָך אַזוי יונג, איך וויל לעבען, איך וויל אַהיים צו די מיניגע".

ער האָט זיך אָפּגעקערט. זיין פלייצע האָט געציטערט. ער האָט געווויינט. ביי נאַכט איז ער ווידער אַריינגעפאַלען אין „הי־

*) די באַגאבטע שרייבערין פון דער ערצעהלונג איז אָנהויב מלחמה צוזאַמען מיט נאָך אַ סך ביאַליסטאָקער אידען אַוועק קיין ראַטען־פאַרבאַנד, וואו זי איז שפּעטער פאַרוואָגלעט געוואָרען אין ווייטען אוזבעקוסטאן. נאָך דער מלחמה איז פרידא בראַמסאָן צוריקגעקומען אין פוילען, דערנאָך קיין דייטשלאַנד, פון וואַנען דער ביאַליסטאָקער צענטער פון אויסטראַליע האָט איר אַריבערגעבראַכט קיין מעלבורן.

נער־פּלעט". ער האָט ווידער אָנגערופען נעמען, געזופען זיין מוטער מיט די צערטליכסטע ווערטער.

פּינף טעג איז ער שוין באַוואוסטלאָז. היינט דאַרף זיין דער קריזיס. נעכטען איז אִיבערהויפט געווען אַ שווערע נאַכט. ער האָט זיך אומרואיג געוואָרפען און זיין צעהיצטער מוח האָט אים קיין רו נישט געגעבען: אָפּגעריסענע פראַזען, אומפאַרשטענדלי־כע ווערטער, קראַמפּהאַפטיגע באַוועגונגען. ער האָט באַוועגט מיט די הענט, אַזוי ווי ער וואָלט זיך געוואָלט אָן עפּעס אָנכאַ־פּען. איך האָב אים איבערגעלאָזען אין אַ זייער שווערען צו־שטאַנד. אַ גאַנצען טאָג בין איך געווען אומרוהיג. וואָס מאַכט ער? וועט ער לעבען? אָדער אים איז באַשערט ווי אַ סך אַנדע־רע צו שטאַרבען אין די רעכטע בליהענדע יאָרען אין דער פרעמד, אָן פריינט, אָן נאָענטע?

איך האָב זיך צוגעאיילט. אָט איז שוין די קאַלטע געביידע פון שפּיטאָל. איך גיי אַריין אין מיין אָפּטיילונג פון די פלעק־טיפוס־קראַנקע. אַ גרויסער קאָרידאָר. עס איז האַלב טונקעל. אין פאַלאַטע, אין אַ ווינקעל, ברענט אַ קליניקער, בלאָינקער לעמפּעלע, וועלכער באַלויכט קוים דעם גרויסען צימער פון 34 „קויקעס" — בעטלאָך. די ליכט וואַרפט טויטע שאַטענס אויף די אויסגעמאַטערטע געזיכטער פון די קראַנקע, וועלכע לעבען נאָך אָבער זעהען שוין אויס ווי מתים. — אָט איז לעבען טיר אַ בעטעל מיט אַ באַוואוסטען אדוואָקאַט פון לעמבערג. ער איז שוין אַכט טאָג באַוואוסטלאָז. ביינאַכט רייסט ער זיך אַראָפּ פון בעט און ווי אַ משוגענער לויפט ער אַרום איבער דעם גאַנ־צען קאָרידאָר און שרייט: „שיסט ניט! שיסט ניט! איך בין ניט שולדיג, איך שוער ביי גאָט, איך בין ניט שולדיג!" אַלע שוועסטער און סאַניטאַרקעס לויפען צו אים צו, באַמיען זיך אים צו באַרויהיגען. קראַמפּהאַפטיג כאַפּט ער מיינע הענט און רעדט אויף פוילישׂ: „איך בין נישט שולדיג, דאָס האָבען „זיי" פאַר־מאַטערט צום טויט מיין פרוי און קינד, איך בין ניט שולדיג".

נאָר היינט טראַכט איך ניט וועגען אים. מיינע געדאַנקען זיינען פאַרנומען מיט דעם אומגליקליכען אינגעל. איך גיי צו צו זיין בעט. ער ליגט מיט אָפּענע אויגען. אין דער טונקעל איז זיין געזיכט נאָך בלייכער, נאָך לענגער. אין זיינע אויגען איז אַזוי פיל אומעט, אַזוי פיל ווייטאָג, אַז מיין האַרץ דריקט זיך צוזאַמען און טרערען שטעלען זיך אין די אויגען.

— „וואָס איז דיר? פאַרוואָס שלאָפּסטו נישט? שלאָף טייע־רינקער!" רייד איך אים צו, ארויפציהענדיג אויף זיין שוואַכצו, אויסגעמאַטערטען קערפּער די דינע שפּיטאָלנע קאָלדרע.

— „שוועסטער, איך שטאַרב" — רעדט ער מיט שווערקייט

— „שוועסטער, אַז איר וועט זיך אומקערען אהיים, זוכט אויף מיין מוטער, דערציילט איר ווענען מיר, איך בין געווען אַן אייניציגער זון, זי האָט מיר אַזוי ליב געהאַט... ער שטעלט זיך אָפּ, ציט אָפּ דעם אָטעם און לאַנגזאַם, מיט גרויס מי, רעדט ער ווייטער:

„דו ביסט מיין קינד, מיין נשמה און שטאָלץ — אַזוי האָט

וואָס מיין שרייבטיש דערציילט

(א הוספה־רינג צו דער „גאָלדענער קייט")

פון ד. שערמאן

קודם כל אַביסעל אינפאָרמאַציע!

אָנהייב ווינטער 1949 האָט אין תל אביב אָנגעהויבען צו דערשיינען אַ פערטעל־יאָרשריפט פאַר ליטעראָטור און געזעל־שאַפטליכע פראָבלעמען אונטער דעם סימבאָלישען נאָמען: „די גאָלדענע קייט".

די דאָזיגע צייטשריפט האָט אַרויסגערופען אין דער אי־דישער און העברעאישער פרעסע פון גאַר דער וועלט אַ שטאַר־קען רעזאָנאַנס שוין צוליב דעם אַליין, וואָס זי וועט אַרויסגע־בעבען פון דער „הסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל", דאָס הייסט — פון דער אפיציעלער רעגירונגס־פאַרטיי בראש פון וועלכער עס שטייט דער פרעמיער בן גוריון, דער ווי־צע־פרעזידענט יוסף שפרינצאַק, דער בילדונגס־מיניסטער ז. רובאַשאָוו (שזר) און אַנדערע הויכע רעגירונגס־לייט.

האָבען די אידשיסטען פון אַלע לענדער אויפגענומען „די גאָלדענע קייט", ווי אַ נישט־אָפיציעלע ראַטיפיקאַציע פון אידיש אין ישראל.

בפרט נאָך, וועז די „הסתדרות" האָט פאַר איינעם פון די מיט־רעדאַקטאָרען איינגעלאַדען דעם באָרימטען דיכטער־פאַרטיזאַן פון ווילנע, אברהם סוצקעווער, וואָס האָט זיך אויפגעהאַדעוועט אין דעם אידיש־אידישיסטישען שויס פון „ירושלים ד'ליטע" (ווילנע), ז"ל.

אין די ביז איצט דערשינענע דריי נומערען האָבען זיך שוין באַטייליגט כמעט אַלע קאָריפייען פון דער העברעאישער און פון דער אידישער ליטעראָטור אין כמעט אַלע לענדער (אויך אפילו שלום אש...), אָבער אַ חוץ די קאָריפייען איז אין דער „גאָלדע־נער קייט" גאָנץ גוט פאַרטראָטען אויך דער נאָכוואָוקס פון אונ־זער צוויישפראָכיגער ליטעראָטור, אָן אונטערשייד פון פאַרטיי־געזעלשאַפטליכער איינשטעלונג און פון ליטעראַרישען סטאָזש.

אָבער „די גאָלדענע קייט", ווי גאָסטפריינדליך זי זאָל ניט זיין צו אַלע שיטות און כתות (קיטעס) פון אונזער ליטעראָטור אין ביידע שפראָכען (לויט דער פאָרמולירונג פון דעם לואיס לאָמעד פאָנד, וועלכער איז שוין צען יאָר טעטיג אויף דעם גע־ביט פון פאַראיניגען די ביידע קולטור־שפעפערישע סביבות אין איין ליטעראָטור פון צוויי שפראָכען) — קאָן אָבער די דאָזיגע פערטעל־יאָרשריפט דאָך נישט דעקען די גאַנצע שעפערישע שפע פון די אידיש־שרייבער אין ישראל און דעריבער האָט דער אידישער ליטעראָטען און זשורנאַליסטען־קלוב אין ארץ ישראל פאַרעפענטליכט לעצטענס אַ זאַמלונג פאַר ליטעראָטור און קריטיק אונטער דעם נאָמען „אונדזערס", וואָס קלינגט אויך גאָנץ סימ־באָליש.

מיטן טיטעל „אונדזערס" זיינען די רעדאַקטאָרען פון דעם זאַמעלבוך — אַ. ליס און אַ. ריווועס — מסתמא אויסען געווען צו אונטערשטרייכען, אַז די אַלע מיטאַרבעטער, וועלכע באַטיילי־גען זיך אין „אונדזערס" לעבען אין ישראל גופא און במילא שוין זיינען אויך די וועלט פון די אָן עין הרע, אַכט און צוואַנציג בא־טייליגטע געשאַפען געווארען אין ישראל גופא און געהערען צו דער אַזויגערופענער „תוצרת הארץ".

מער ניט עטליכע דיכטער און דערציילער, וואָס זיינען ניט לאַנג אַריבערגעקומען קיין ישראל לעבען נאָך מיט די שייטער־הויפענס פון דעם עמק הבכא אין אייראָפּע.

געראָטן מיין מאַמע, דו וועסט זיין מיין שטיצע אויף דער על־טער, מיין קינד, מיין פריידיד!..."

ער ווייניט. גרויסע טרערען, ווי באָב, קייקלען זיך איבער זיין אויסגעדאַרטען פּנים'ל. ער מאַכט וויידער אַ לענגערען איבערייס. ער איז זייער בלאָס און רעדט מיט גרויס אָנשטרענגונג: „שוועס־טער, נעמט צו צום אָנדענק וועגען מיר, וועגען אַ פּוילישען אינגעל... און רוקט מיר אין האָנט זיין מונדשטוק (פאָפּיראָסען־האַלטער) מיטן אָפּגעגריזשעטען ענד — „נעמט, איר זייט אַ גוטע, אַן אייגענע... אַז איך פלעג רויכערען, פלעג איך זיך אי־מער דערמאָנען וועגען מיין אָנגענעמער היים, וועגען מיין טייע־רער מאַמען, שוועסטער, היים־שטאָט..." עס איז אים שווער צום רעדען. ער שטעלט זיך אָפּ און קלייניע שטראָמען טרערען לויפען פון זיינע אויגען אויף זיין מיין פּנים, זיינע הענט. איך בארוהיג אים. איך גלעט זיין קאָפּ, זיינע הענט. איך נעם זיין פּולס. ער איז זייער אַ לאַנגזאַמער. איך לויף צו דעם דע־זשורנעם דאָקטאָר און רעפּאָרטיר וועגען זיין צושטאַנד.

מען מאַכט אים פאַרשידענע אינשפּריצונגען. עס העלפט ניט. דער שטעמפּעל פון טויט לייגט זיך מיט שמערצליכע שטרי־כען אויף זיין געזיכט.

שווייגענדיג, רעזיגנירענדיג, טראָגט ער אריבער די שווע־רע איינשפּריצונגען פון „פיזיאָלאָגישען ראַסטוואָר" און „הי־פּאָדראָם".

צייטענווייז קוקט ער אויף מיר אָנגעשטרענגט, עקשנות'־דיג. זיין בליק פאַלט אויף מיין האַנט אין איך האַלט זיין מונד־שטיק. ער שמייכעלט קוים, קוים מיט די לעצטע כחות.

דערנאָך איז ער ווידער געוואָרען באוואוסטלאָז. ער ליגט שטיל, מיט פאַרמאַכטע אויגען. זיין געזיכט ווערט שטרענגער און באַקומט אַ מאָדנעם, רעטזעלהאַפטען אויסדרוק.

ער האָט נאָך עטלעכע מאָל טיף איינגעאָטעמט. פון אונ־טער די מיט ברעמען פאַרמאַכטע אויגען האָט זיך אַראָפּגע־קייקעלט אַן אייניציגע, פאַריתום'טע טרער...

עס טאָגט. איך שטיי און וויים ניט וואָס צו טאָן, איך האַלט אין האַנט דעם ציגאַרעטען־האַלטער און... ווייַן.

אין דער פרי איז ער שוין ניט געווען. ער איז געשטאָרבען שטיל און רוהיג. אויף זיין טיש איז געלעגען פאַר'יתום'ט, זיין אַלטער, ניקעלענער זייגער. איך האָב אַ קוק געטאָן. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט. עס האָט זיך אָפּגעריסען אַ לעבען.

און ערגעץ, ווייט־ווייט, וואַרט אַ מאַמע!...

אַז „אונדזערס" איז נישט, חלילה, קיין קאָנקורענץ־אויס־גאָבע לגבי דער סאָלידער „גאָלדענער קייט" זענען מיר באַשיימ־פּערליך פון אַ. סוצקעוועריס לידער־ציקל „ארץ ישראל־ערד" מיט וועלכען דער זאָמעלבוך הויבט זיך אָן.

א. סוצקעוויר, וואָס איז דער מיטערדאָקטאָר פון דער „גאָל־דענער קייט" איז אויך דער הויפּט־מחותן אין „אונדזערס"...

אין דער רעצענזיע וועגן דער „גאָלדענער קייט" שרייבט נח גרים, אַז „די דערשיינונג פון „די גאָלדענע קייט" איז אַ פּריי־דיגער אַקט און אַ פּראָגרעסיוויער אויפּטו אין אונזער קולטור־לעבען. די שריפּט רעדט צו די מאַסען, וואָס וואָלטען דעם אינ־האַלט אין אַן אַנדער שפּראַך נישט געלייענט. די שריפּט פּירט, צענויף אונטער איין דאַך שרייבער פון פּאַרשיידענע ריכטונגען, ספּערעס, טענדענצען — און דאָס איז איר גרויסער נאַציאָנאַלער באַדייט!" (זייט 100).

„די זאָמעלביכער „די גאָלדענע קייט" — שרייבט ווייטער דער רעצענזענט פון „אונדזערס" — וועלען זיכער ווערען אַ גרוי־סער יש אין אונזער אַלוועלטליכען אידישען קולטור־לעבען, און נישט צופעליג ווערט זי אַרויסגעגעבען פון דער הסתדרות אין ארץ ישראל. נאָך אַזויפיל פיינפולע שוועריקייטן איז עס אַ טרייסט און דערמוטערונג" (זייט 101).

נאָך גרעסער ווערט די „טרייסט און דערמוטערונג", וועלכע מען דערוועט, אַז ביי אַ העלפט פון די „אונדזערס"־מיטאַרבעטער זיינען אויך פאַרטרעטען אין דער „גאָלדענער קייט" און אַזוי אַרום קאָן מען שוין דעם זאָמעלבוך „אונדזערס" באַטראַכטען אוך אויך באַהאַנדלען, ווי אַ מין הוספה־רינג צו דער „גאָלדענער קייט".

אָבער דאָך... יע, אָבער דאָך האָט מען נאָך ביז איצט דעם דאָזיגען „טבעת קדושין" פון דעם אידישען ליטעראַטען־און זשורנאַליסטען־קלוב אין ארץ ישראל נישט אויפגענומען מיט אַזאַ מין גדולה און התפּעלות, ווי מען האָט געהאָט אויפגענומען די חתן־בחורישע גאָלדענע הסתדרות־קייט, וועלכע ציט זיך פון איין וועסטעל־קעשענע (פון דער העברעאישער) ביז דער צוויי־טער וועסטעל־קעשענע (דער אידישיסטישער).

דאָס נעמט זיך, מסתמא, פון דעם זעלביגען שפּלות־קאָמ־פּלעקס אויף וועלכען עס ליידט, געווייניליך, יעדע כלה אין אַנ־געזיכט פון איר חתן...

אָבער לאָמיר דאָ בעסער אויסהערען דעם מיטערדאָקטאָר פון „אונדזערס" — דעם פריינט פון קאָלעגע אַ. ליס, וועלכער שרייבט אין זיין אַרטיקעל וועגען „אידישע שרייבער און אידיש אין ארץ ישראל" אָט וואָס:

... נאָכן קריג (ד. ה. אין דער גאָר לעצטער צייט — ד.שער.) האָבען באַזוכט אונזער לאַנד אידישע שרייבער, באַקאַנטע נעמען אין דער ליטעראַטור און אין דער פובליציסטיק, מענטשען מיט פעסטגעשטעלטע מיינונגען. מיר, דאָ (ד. ה. די אידיש־שרייבער אין ארץ ישראל — ד. שער.) גאָרען תמיד נאָך אָזעלכע באַזוכען. זייענדיג אָפּגעריסען פון דער אידישער וועלט דורך די טראַ־גישע מלחמה־יאָרען, האָט מען געווארט אויף אַ חבריש ווארט, וואָס זאָל אויפהייטערען און דערוואָרימען. געווען אַמאָל דער־הויבענע טעג מיט אידישע דיכטער און קינסטלער. אַ אידישער קולטור־מענטש האָט תמיד אימפּאָנירט און אויסגענומען אין דער היגער געזעלשאַפט, אָבער אויסדריקליך נאָר דאָן, ווען ער איז געווען עכט, טרעי און ווירדיג.

„אָבער נישט איינער פון די קולטור־געסט — שרייבט ווי־טער אַ. ליס — איז געשטרויכעלט געווארען, הגם אפשר אָן דער אויסערכענונג צו וועלן נושא חן זיין ביי דער העברעאישער גע־זעלשאַפט. גיכער איז עס געווען כאַראַקטער־שוואַכקייט, מוט־לאָזיקייט און דאָס פעלען פון אַ געזעלשאַפטליך־פּאָליטישען רו־קענביין. אַנדערע ווידער — שרייבער־אורחים — ווערען אי־בעראַשט און געפּלעפּט אָנקוקענדיג דאָס לאַנד פון דער נאָענט, זעענדיג דעם ישוב אין זיין גאַנג און אין זיין אויפבוי, דאָן ווערט ביי זיי דער גאַנצער שפּראַך־קאָנפליקט עפּעס ווי אַ זייטיגער נישטיגער ענין. דאָס נעבעכדיגע פאַרשווייגען און נעגירען דאָס איינגעוויטאָגטע פּראָבלעם ברענגט זיכער נישט קיין חשיבות און כבוד דער קולטור, וואו זיי פיגורירען ווי מיטבויער און רעפּ־רעזענטאַנטען"..

אין דעם דאָזיגען פאָרוואורף שטעקט, ליידער, אַ שטיק אמת. די אידישע ליטעראַטור־קריטיק אין אַמעריקע און אין די אַנדערע לענדער וויזט טאַקע אַרויס זייער ווינציג אויפמערקזאַמקייט צו דער אידישער שרייבער־גרופּע אין ישראל.

איך וויל אָבער האָפען, אַז איצטער, ווען די אידיש־שריי־בענדיגע גרופּע אין ישראל האָט זיך פאַרטאָפּעלט סיי קוואַנטי־טאַטיוו און סיי קוואַליטאַטיוו, וואָס מען קאָן זען באַשיימפּערליך פון דעם נייעם זאָמעלבוך „אונדזערס" — וועט אויך די באַציאונג ראַדיקאַל ענדערען און די אידיש־שרייבער אין ישראל וועלען זיך שוין מער נישט פילען אַזוי עלענד און פאַרוואָרפען, ווי פריער.

וואָס איז נוגע דעם עצם אינהאַלט פון דעם זאָמעלבוך „אונדזערס" — וועל איך שוין דאָס איבערלאָזען פאַר די מער־פּראָפעסיאָנעלע און מער־אויטאָריטעטע ביכער־רעצענזענטען, וועלכע וועלען פריער־שפּעטער נעמען אַ וואָרט וועגען דער נייער ליטעראַרישער דערשיינונג, בפרט נאָך, ווען „אונדזערס" איז, ווי געזאָגט, אַ גוטער הוספה־רינג צו דער „גאָלדענער קייט" וועגען וועלכער מען שרייבט שוין דוקא זייער אַ סך.

אָבער איידער איך ענדיג מיין אינפאָרמאַטיוון אַרטיקעל וויל איך נאָך צוגעבען מיין וואונש צו דעם אידישען ליטעראַטען־און זשורנאַליסטען־קלוב אין ארץ ישראל, אַז אויך „אונדזערס" זאָל פאַרוואַנדעלט ווערען אין אַ פערטעל־יאָרשריפט, ווי די „גאָלדענע קייט" און דאַן וועלען די ביידע צייטשריפטען זיין אַ גלייכע פּאָר אויף לאַנגע יאָר! אָמן.

אין „אונדזערס" באַטייליגען זיך די פאָלגנדיגע דיכטער, דערציילער און פובליציסטען, וואָס צוויי דריטעל פון זיי זיינען שוין גאַנץ גוט איינגעבירגערט אין דער אידיש־העברעאישער וועלט־ליטעראַטור: א. סוצקעווער, זרובבל, פּעסיע מאַיעווסקא, א. ריווועס, י. פּאָפּערניקאָוו, אריה שמרי, יואל מאָסטבוים, גיטל מייזיל, ריווע באַסמאַן, יעקב שטאל, ל. חיין, הלל שראגעל, א. ליס, ד. ב. מאַלקין, מ. צאַנין, שלמה שענהויט, יעקב צבי שאַרגעל, משה יונגמאַן, רקודה פּאָטאַש, יצחק פרענקעל, ד"ר י. רובין, י. מאניק לעדערמאַן, גד זאַקליקאָווסקי, מלכה לאָקער, מענדעל מאַן, ד"ר נ. ראָפּאַלקעס און נח גרים.

מיט אַזאַ מין פיינער ליטעראַרישער משפּחה קאָן דער אי־דישער ליטעראַטען־און זשורנאַליסטען־קלוב אין ארץ ישראל, ווירקליך פאַרוואַנדלען דעם „אונדזערס" אין אַ פעריאָדישער צייטשריפט, אויב נאָר זיי אַליין — די אידיש־שרייבער — זאָ־לען זיך באַפרייען פון דעם אַזויגערופּענעם „שפּלות־קאָמפּלעקס" לגבי דער ערשענדיגער און באַהערשענדיגער העברעאישער ליטעראַטור, וואָס איז געווארען אַ מלוכה־ליטעראַטור...

איז געווען אַמאָל אַ שטאָט אַזאַ...

פון טייבל בערמאַן (שיקאַגאָ)

טייבל בערמאַן

און איך דערצייל מיין קליין זונעלע: איז געווען אַמאָל אַ שטאָט אַזאַ, ביאַליסטאָק האָט זי געהייסען. דאָרט וואו דיין מאַמע איז געבוירען געוואָרען. זיינען דאָרטען געווען פונקט אזעלכע קינדערלעך ווי דו, אינגעלעך מיט ברוינע אייגעלעך, פונקט ווי דייַנע. און אַלע אינדערפרי פלעגען מאַמעס מיט פּאַטשיילעס און קאָשיקעס גיין אַיינקויפען עסטן פּאָר זייערע קינדער. ברויט מיט פּוטער, מיט מילך מיט קאָרטאָפּעל מיט פלייש, און אפילו צוקערקעס, פלעגען זיי קויפען. און אַלע אינדערפרי, פלעגען קינדערלעך מיט אַרומגעוואַשענע פּנימ׳לעך, מיט פּאַרקאַמטע קעפּעלעך מיט די ביכער אונטערן אָרעם גיין אין שולע. פונקט ווי דו, מיין קליין זונעלע, גייסט אין שולע. און מאַמעס פלעגען זיי נאָכקוקען דורכן פענסטער און שפּעטן נחת פון זיי, פונקט ווי דיין מאַמע טוט עס. און די קינדערלעך פלעגען —לעבעדיג מאַכען די ביאַליסטאָקער גאַסטן מיט זייער טומעל און פריילעכקייט. און די מיידעלעך פלעגען זיך שפּילען אין ליאַלקעס און די אינגלעך אין סאָלדאַטען און פערדלעך, פונקט ווי דו, מיין אינגעלע שפּילסט זיך. און מאַמעס פלעגען די קינדער פאַרווויגען מיט דעם זעלבען לידעלע ווי דיין מאַמע זינגט דיר:

אונטער מיין קינדס וויגעלע
שטייט אַ ווייסע ציגעלע
איז די ציגעלע געפּאָרען האַנדלען
ראָזשינקעס מיט מאַנדלעך.

און אַז אַ קינד פלעגט אַמאָל ווערען קראַנק, פלעגט זיין מאַמע זיצען ביי זיין בעטעלע, פונקט ווי דיין מאַמע זיצט ביי דיינער. זי פלעגט אים גלעטען די קעפּעלע און דערציילען אַ מעשה. אַז ווען ער ווערט געזונט ווערען, און אַ גרויסער אויסוואָקסען, ווערט די וועלט זיין אַ בעסערע, און אים ווערט גאָר גוט זיין.

אָבער דער מאַמעס ווערטער זיינען ניט מקוים געוואָרען. פון ערגעץ זיינען געקומען די שלעכטע „דייטשען מיט די לאַנגע בייטשען". האָבען די קינדער פון זייערע מאַמעס אוועקגעריסען. זיי אין וואָגאָנען געפּאָקט און ערגעץ זיי פאַרשלעפּט. אומגעבראַכט זיערע מאַמעס אומגעבראַכט זיערע טאַטעס. זייערע באָבעס און זיידעס אויך אומגעבראַכט. פאַרברענט די הייזער. פאַרברענט די גאַסען. און ביאַליסטאָק איז מער ניט געוואָרען...

מאַמע, זאָגט מיין קליין זונעלע, און הויבט אויף זיין קליין ליכטיג פּנימ׳ל. מאַמע, איז עס אן אויסגעטראַכטע מעשה אַדער אַ אמתע? און איך זע זייער ברוינע מאַנדל אייגעלעך זיינען פול, פול מיט ליכטיגע, פערלדיגע טערערן. און איך גלעט אים זיין קליין העמטעלע און זאָג: יע, מיין זונעלע, ס׳איז אן אמת׳ע מעשה נישט קיין אויסגעטראַכטע. איך דערצייל עס דיר דו זאָלסט וויסען, אַז ס׳איז געווען אַמאָל אַ שטאָט אַזאַ ביאַליסטאָק, וועסטו עס געדיינקען מיין קליין זון? וועסטו עס קיינמאָל נישט פאַרגעסען? יע, מאַמע מיינע, איך זאָג עס דיר צו. איך וועל שטענדיג געדיינקען דאָס וואָס דו דערציילסט מיר. אָבער וייסט וואָס מאַמע? לאָמיר עס ביידע צוזאַמען געדיינקען איך מיט דיר. מיר ביידע צוזאַמען.

לעצטענס טראַכט איך אפט וועגען מיין היים־שטאָט ביאַליסטאָק. איך טו עס בכיוון. איך וויל ווי נאָך אַמאָל איבערלעבען אָט יענע זיסע פריידיקע פון מיינע קינדערשע יאָרען, וועלכע זיינען אַוועק, און מיט זיי גאַנץ ביאַליסטאָק.

איך דערמאָן זיך דעם ערשטען גרויסען יום טוב אין מיין לעבען. דאָס איז געווען ווען איך האָב געהאַלטען ביים גרויסן גראָסער שולע.

ס׳איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס קינדער האָבען פאָר־ענדיגט די שולע. טאַקע די זעלבע קינדער האָבען דער שולע געעפענט, אריינגעענדיג אין קינדער־גאָרטען.

ס׳זיינען געווען טאַקע ענוג סיבה׳ס זיך צום פרייען. פון אַ קליין קינדער גאָרטען מיט אַ קיך, וועלכע פלעגט שפּייזען די קינדער, איז עס אויסגעוואַקסען צו אַ פּרעכטיגע 6 קלאַסיגע פּאָלקס־שולע. אָלץ אַ דאַנק דעם ענטוזיאַזם און אידעאַליזם פון אונזערע לערער און זיך געפּרייט מיט זיי. און זיי מיט אונז די תלמידים.

גראָסער שולע האָט דעמאָלט טאַקע געיובעלט! איך עדיינק די נאַכט פון דער פייערונג. גאַנץ רביס גאָס איז דעמאָלט וואַך געווען. ווי האָט מען געקענט גיין שלאָפען, אַז ביים ראָג פון גאָס שוין כמעט ביים וואַלד איז געשטאַנען דער דריי עטאַזשנער מויער פון דער שולע מיט צושטראָלט ליכטיגע פענסטער. געזאַנג און פרייד האָט זיך געגאָסען דורך די צעפענטע פענסטער, און פארפלייצט גאַנץ „ארגענטינער" געגענט! אַלע האָבען געווואוסט, אַז היינט איז אַ יום טוב אין גראָסער שולע.

ווי דייטלעך איך זע טאַטעס, מאַמעס און קרובים מיט צעשטראָלטע פּנימ׳ער, גייענדיג דורך רביס גאָס. זיי איילען זיך טאָמער וועלען זיי נאָך חלילה עפּעס פּאַרשפּעטיגען. די שכנים זיצענדיג אויף די בריקלעך פלעגען זיי נאָכקוקען און זיי עפּעס ווי מקנה געווען, וואָס זיי האָבען אַ צד אין דעם יום טוב.

אינווייניק אין זאָל האָבען מיר, קינדער, ממש געפּיבערט פון

באַגייסטערונג. אָלע ווייַלע פֿלעג איך דורך אַ שפּאַרונע פון פּאָר־האַנג אַ קוק טאָן וואָס אין זאַל טוט זיך. אָט איז שוין דאָ מיין מא־מע און איך האָב זיך באַרואיקט. איך זע איר פּריידיג שמייכעלנ־דיג פּנים. מיין באָבע איז איוך דאָ מיין מומע אויך. מיר ווערט אַזוי גוט אַזוי וואונדערבאַר גוט. אָלץ איז מיינע. מיין מאַמע, מיין שולע, מיינע לערער, מיין שטאָט ביאַליסטאָק. איך בין אַזוי גליק־ליך. איך שווים ווי אין אַ ים פון גליק. איך וויג זיך ווי אויף די כוואַליעס פון דעם דאָזיגען ים. אַרויף אַראָפּ, אַרויף אַראָפּ. איך בין אַ שמעטערלינג איך פלי ממש. מיר איז אַזוי גרינג, אַזוי גוט איך בין ווי פארכישופט. אָלץ אַרום מיר איז ווי אין אַ צויבער מעשהלע.

אָט האָט זיך דער פּאַרהאַנג געעפענט. איך בין אויף דער בינע. אַזויפיל פּנים׳ער קוקען אויף מיר אַ הייסע כוואַליע באַ־שלאָגט מיר. מיין האַרץ קלאַפּט טיק, טאַק, טיק, טאַק. דער לערער פּאַרטנאַי פּירט אַן מיטן כאָר. מיט מיין גאַנצען האַרצען זינג איך דעם גראָסער הימן:

הויך די פּאָן און פּעסט די טריט
קלינגען זאָל דאָס נייע ליד
אָלע טירען אָפּען ברייט
אין דעם טאָג פון אונדזער פרייד.

מיר שטעלען פּאָר ביים גוסס צוקאָפּנס פון י. ל. פּרץ. מיט וואָס פּאָר אַ ערנסטקייט מיר האָבען געשפּילט. ספּעציעל וועז ס׳איז געקומען צו אַזעלכע מאַמענטען ווי לייבל קאַנסקעוואָליער, דער גביר, וועלכער איז רייך געוואָרען פון גנבה געלט, גזלה געלט, אויסגענאַרט ביי נישט קלוגע, געגנבט ביי אַלמנות געגזלט ביי יתומים"! גייט ער טאקע אין גיהנם. און נחמנ׳קע פון זבאַראַש, כאָטש ער פלעגט דאָוונען פאַרפעלען איז ער אָבער אַ ערלעכער מענטש געווען, און גיין אין גן עדן.

אין אונזערע הערצער האָט געברענט דער פייער פון גע־רעכטקייט, און מיר זיינען גרייט געווען מלחמה צום אַלטען...

און דאָ איז דער זאָל אַזוי געפּאַקט. אַזויפיל מענטשען זיי־נען געקומען. מען שטייט ממש קעפּ אויף קעפּ. מען שטייט ביי די וועגט, מען שטייט ביי די דורכגאַנגען. מען שפּאַרט זיך דורך די טירען. אָלע ווילען זיין, אָלע ווילען אנטיילנעמען אין דעם גרויסען יום טוב. אין דעם ערשטען "אַרויסלאָז" פון גראָסער שולע.

אָט זע איך אַלעמאָל אַן אַנדערען פון מיינע לערער פאַרביי גיין. דאָ איז די לערערקע פּערלזאָן. זי פלעגט מאַכען די קאָס־טיומען. אָט שמייכעלט די לערערקע חנה׳לע זאַקהיים. דער לע־רער פון זינגען פאַרטנאַי, איז אויך דאָ. ער איז ערנסט ווי גע־ווינליך. דער גימנאַסטיק לערער פאַמעראַנץ איז געקומען. ער רעדט מיט אימיצען וועגען דער מוסטער גרופּע וואָס ער שאַפּט. אָט איז דער לערער פון מאַטעמאַטיק און געאָגראַפּיע, מעלאַמ־דאָוויטש. ער איז זייער פאַרנומען ער אַראַנזשירט עפּעס די לעצ־טע מינוט. און דער לערער פלוימענבוים. וועז ער גייט פאַרביי, פאַרפעלט ער מיר נישט געבען אַ קניפּ אין בעקל און צושוי־בערט מיר די האָר. איך בין אַזוי צופרידען, וואָס ער באַמערקט מיר. איך בין אים דאַנקבאַר וועז איך שעם זיך ניט וואָלט איך אים אַרומגעקאַפּט און אַזש געקושט אַזוי ליב האָב איך אים.

מיר האָבען אַ גרויסען גאַסט. ספּעציעל געקומען צו אונז פון וואַרשע, כדי אונז צו באַגריסען אין נאָמען פון דער צענט־ראַלער שול פאַרוואַלטונג. שלמה מענדעלסאָן האָט ער געהייסען. וועז ער האָט אָנגעהויבען ריידען, האָט זיך זיין מעלאָדיש האַר־ציגע שטימע, מיטן ווייכען וואַרשאווער אַקצענט, צוקלונגען אין זאָל. ער האָט אַ שטורעם אַרויסגעבראַכט אין מיין האַרצען וועז ער האָט זיך צו אונז געוונדעט מיט די ווערטער: "קינדער, אויב די פּאָן פון פרייהייט וועט אַרויספאַלען פון אונזערע מי־דע אָלטע העמד, זאָלט איר זי אויפהויבען, און ווייטער מארשי־רען צו אַ בעסערען מאָרגען". פאַרצויבערט זיינען מיר, קינדער, געזעסען און אים אויסגעהערט. ווי וויניג האָבען מיר דע־מאָלט געוואוסט, אַז דאָס גרויסע האַרץ פון מענדעלסאָנען וועט פּלאַצען דאָ, אין דער ווייטער אַמעריקע. אַז די קינדער צו וועמען ער האָט געערעדט וועלען אין קאַרגע 20 יאָר שפּעטער שוין אויך נישט זיין.

דעמאָלט אָבער האָבען מיר נאָך גאָרניט געוואוסט. אין אונזערע הערצער האָט מען דעמאָלט געפלאַנצט האָפענונג און גלויבען אין דער מענטשהייט.

מיר האָבען אויסגעקליבען איינעם פון אונזערע שילער צום באַגריסען די שול. הירשל מלמד האָט ער געהייסען. ער איז געווען אַ הויכער און אויסגעזונען ווי אַ גאַנצער מענטש צו 14 יאָר. דערפאַר טאַקע האָבען מיר אים אויסגעקליבען. ער האָט דערציילט ווי די שולע האָט אונז אַרייַנגענומען. קליינע 4 און 5 יאָריגע הונגעריגע אַרבעטער קינדער. ווי זי האָט אונז גע־לערנט זיין מוטיג און בראַוו און קיינמאָל, קיינמאָל נישט פאַר־לירען די האָפענונג אויף אַ בעסערע וועלט. איז עס אַ וואונ־דער, וואָס מיר האָבען דער שול און אונזערע לערער אַזוי ליב?

געענדיגט האָט זיך דער יום־טוב מיט אַ באַנקעט. איין עפּי־זאָד האָט זיך מיר ספּעציעל אייַנגעקריצט אין זכרון. דער לע־רער פלוימענבוים זיצט אין מיטן זאָל. יעדעס קינד גייט צו צו אים און זעגענט זיך מיט אים סימבאָליש געבענדיג די האַנט. וועז דאָס לעצטע קינד געזעגענט זיך, שטעלט זיך פלוימענבוים אויף. ער איז קענטיג אביסעל צורודערט און באַרוישט פון אַוונט. ער בלייבט אויף אַ ווייַלע שטיל און דערנאָך רופט ער אויס אַזוי מאָדנע: "קינדער, זאָל שטענדיג לעבען די גראָסער יוכע"" ! אַקוראַט פאַרוואָס ער האָט געזאָגט די "גראָסער יוכע" וויַיס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז "יוכע" מיינט — בלוט. ס׳איז אַ כוואַטסקער ווארט אַזאַ. אַלענפאַלס איז עס אונז, קינדער, שטאַרק געפּעלען געוואָרען. און ביז היינט אַז מיר באַגעגענען זיך אַמאָל מיט עמיצען פון יענער גרופּע, דערמאָנען מיר דעם אויס־דרוק "זאָל לעבען די גראָסער יוכע".

די פּייערונג איז געווען פאַרענדיגט. מיר גייען גרופּעסווייז אַהיים באַלאָדען מיט איינדרוקען פון אַוונט. מיר זיינען טומ־לענדיג און הערען נישט אויף צום ריידען.

***

אין אַש און חורבות ליגט איצט אַפּיצערסקע גאַס. אין אַש און חורבות ליגט איצט מיין גראָסער שולע. קינדער איילען זיך שוין נישט דורך רביס גאַס אָלע אינדערפרי מיט די ביכער אונטערן אָרעם. שטיינער און ווילדע גראָזען וואַקסען דאָרט וואו קינדערשע פיסלעך זיינען אַרומגעלאָפּען. און וואו קינדערשער געלעכטער האָט פאַרקלונגען די לופט. נאָר דער ווינט. דער עלענדער ווינט לויפט אָרום איינער אַליין און וויגט די לאַנגע גראָזען אַהין און צוריק. ס׳איז שטיל דאָרט. קיינער איז מער ניטאָ.

און איך דערצייל מיין קליין זונעלע: איז געווען אַמאָל אַ שטאָט אַזאַ, ביאַליסטאָק...

אידישע פאָליטיק אין ביאַליסטאָק פאַר דעם לעצטען חורבן

פון אַדוואָקאַט צבי קלעמענטינאָווסקי *) (ישראל)

די ביאַליסטאָקער אידישע קהלה האָט זיך די לעצטע יאָרען פאַר'ן חורבן אַנטוויקעלט אין אַ זייער פאַרבענרייכער און פאַלי־טישער אינסטיטוציע. די אידישע קהלה איז געווען דער איי־ציגער רעפּרעזענטאַנט (פאַרשטייערין) פון ביאַליסטאָקער צבור און אומגעגענט.

איך שטרייך דאָס אונטער דערפאַר, ווייל אין ביאַליסטאָקער אידישען שטאָט־ראַט איז אויך געווען אַ שטאַרקע אידישע פראַק־ציע, אָבער וועגן די פּוילישע רעגירונגס־מאַכט האָט געדאַרפט פאַראַנדאַלען מיט די פאָרשטייער פון דער אידישער עפענטליכ־קייט, פלעגט זי זיך שטענדיג וועגדען צו דער אידישער קהלה. אַזוי, צום ביישפיל, אין די צייטען פון אַנטיסעמיטישע אומרועז, וועז מען האָט געדאַרפט קלערען וועגען אָננעמען מיטלען צו פאַר־מיידען עקסצעסען, פלעגט די פּוילישע מאַכט קומען אין באַריורוג מיט דער אידישער קהלה און צוזאַמען מיט איר אויסאַרבעטען פּלענער ווי צו באַרוהיגען די געמיטער.

עס איז כדאי אונטערצושטרייכען, אַז די אידישע קהלה איז אייגענטליך לויט'ן געזעץ געווען אַ רעליגיעזע קערפּערשאפט, וואָס האָט זיך געדארפט פארנעמען נאָר מיט די רעליגיעזע אָנ־געלעגענהייטען פון די אידען. אָבער פאַקטיש האָט זי זיך פאר־וואַנדעלט אין א וויכטיגען פּאָליטישען אָרגאַן. אַ סך האָט דאָ מיטגעווירקט דער פאַקט, וואָס די וואַלען צו דער קהלה זיינען געווען דעמאָקראַטישע: אַלגעמיינע, געהיימע און דירעקטע.

בעת די וואַלען פלעגט זיך אַנטוויקלען אַ שטאַרקער קאַמף צווישען די פאַרשידענע פאַרטייען, וועלכע האָבען רעפּרעזענ־טירט אלע פאָליטישע שאַטירונגען פון לינקס ביז רעכטס אויף דער אידישער גאַס. אויף די זיצונגען פון קהלה־ראַט פלעגען זיך אפשפיגלען אַלע פאָליטישע פראַבלעמען וואָס זיינען געווען דאָן אַקטועל אין דער אידישער עפענטליכקייט.

אין משך פון דעם לעצטען ווינטער (39־1938) פון דער עק־זיסטענץ פון דער אידישער קהלה, איז די ביאליסטאָקער אידישע באפעלקערונג געגאַנגען צווישן מאָל צו די שטים־קעסטלאָך (אור־נעס). עס זיינען פאַרגעקומען וואַלען צו דעם אידישע קהלה־ראַט און אויך צום לעצטען שטאָט־ראַט.

אַלס פאַרזיצער פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע, האָב איך זיך אייגענטליך געדארפט שטעלען בראש פון דער ציוניס־טישער ליסטע, אָבער איך האָב בזשלאָסען אַריינצופירען אַ נייעס: ברעכטן דעם „בונדישען מאַנאָפּאָל" אויף דער געגענט פון דער אידישער אַרימקייט — פיאַסקעס און כאַנייקעס.

פאַרוואָס האָב איך דאָס געטאָן? — ווייל איך האָב זיך דער־

---

*) דאָס איז דער ערשטער פון אַ סעריע אַרטיקלען וואָס אונזער חשוב'ער צ. ה. קלעמענטינאָווסקי גרייט צו פאַר אונזער זשורנאַל, איבער אַן עפּאָכע אין ביאַליסטאָק, וואָס איז ביז איצט כמעט ניט דערציילט געווארן. ווי באַוואוסט איז צבי הירש קלעמענטינאָווסקי געווען דעלעגירט פון מדינת ישראל צו דער ביאַליסטאָקער וועלט־קאָנוועגשאַן אין ניו יאָרק. ער איז צוריקגעפאָרען אין זיין היים אין תל־אביב דעם 18־טען סעפטעמבער. — רעד.

צויגען אויף די פיאסקעס. מיין פאָטער, דוד קלעמענטינאָווסקי, האָט געהאַט א הויז אויף זשעלאזנע גאַס (הערשעל אייזענקרע־מער'ס געסעל). דאָרטען איז אויך געווען זיין פאַבריק און דאָר־טען האָבען מיר געלעבט. וועז איך בין געווארען אַן אַדוואָקאַט אין ביאַליסטאָק, און מיין ברודער שלמה־נחום אַ דאָקטאָר, איז אונזער געגענט אויף אונז זייער שטאָלץ געווען. זיי האָבען אונז געהאַלטען פאַר זייערע אייגענע מענשען. אָפט פלעגען די פיאַס־קאָווער און אַרגענטינער איינוואוינער זיך וועגדען צו אונזער מוטער, דבורה ז"ל, זי זאָל אונז בעטען מיר זאָלען פאַר זיי טאָן וואָס מען דארף. איך פלעג אָפט פאַרטיידיגען די פיאסקאָווער אומזיסט, און מיין ברודער פלעגט זיי העלפען אַלס דאָקטאָר.

די איינוואוינער פון די פיאסקעס און כאַנייקעס, די ארע־פאַשניקעס, האָבען אונז ביידען ליב געהאַט. זיי פלעגען אונז אימער רופען ביי די ערשטע נעמען: הערשעל און שלמה. מיין מוטער פלעגט אונז שטענדיג דערציילען, אַז וועז זי פלעגט גיין איינקויפען אויפ'ן פיש־מאַרק אויף שבת, פלעגען איהר פרויען בענטשען פאַר דער הילף וואָס מיין ברודער, דער דאָקטאָר, האָט געגעבען. דעם נחת רוח פון מיין מוטער איז זיך שווער פאַרצו־שטעלען. מיין ברודער שלמה־נחום, וועלכער איז געווען אַ דאָק־טאָר אין „לינת הצדק" און האָט אויך געארבעט אין „רויטען קרייץ", איז שפעטער אומגעקומען צוזאַמען מיט אַנדערע אידי־שע דאָקטוירים אין ברען־אויוועז.

אין ווינטער (39־1938) זיינען מיין פאָטער, דוד קלעמענטי־נאָווסקי, און לייבעל מינעס (לייבעל דער מוליער), געווען די גבאים פון אַרגענטינער בית־המדרש. מיט זייער הילף האָב איך געשאַפען אַ וואַל־קאַמיטעט פאַר כאַנייקעס און פיאַסקעס, און איך האָב זיך געשטעלט בראש פון אַ ציוניסטישער ליסטע פאַר כא־נייקעס און פיאַסקעס.

דער „בונד" האָט געשטורעמט, ווייל ער האָט געהאַלטען, אַז איך בין משיג גבול. איך האָב געהאַט אויסצושטיין אַ שווערען וואַל־קאַמפיין און פערזענליכע אַנגריפען. איך בין דאָן דורכגע־גאַנגען אין דער קהלה מיט א קליינער מערהייט. לויט איך געדענק — מיט איין שטימע.

וועז עס זיינען באַקאַנט געווארען די רעזולטאַטען פון די וואַהלען, האָט עס אריסגערופען די רוגזה פון „בונד", און ער האָט אַנגעקלאָגט צום סטאַראָסטע, האָלטענדיג אַז עס קומט מיר ניט דער מאַנדאַט. דער סטאַראָסטע האָט מיין מאַנדאַט מבטל געמאַכט, אָבער איך האָב זיך געווענדעט צום העכסטען אַדמי־ניסטראַטיוועז טריבונאַל. דער טריבונאַל האָט מיר דעם מאַנ־דאַט צוריקגעגעבען, פעסטשטעלענדיג אַז דער באַשלוס פון דער וואַל־קאַמיטע איז אַ בארעכטיגטער.

נאָכדעם ווי עס זיינען אַנטגילטיג פעסטגעשטעלט געווארען די רעזולטאַטען פון די וואַלען, האָבן מיר באַשלאָסען, אַז די אַנ־פירערשאפט פון דער קהלה זאָל בלייבען אין ציוניסטישע הענט. דער ציוניסטישער קאַמיטעט האָט פאררופען א בארעטונג פון די רעכטע „פועלי־ציון" ביז דער „אגודה" (חוץ דעם „בונד")

פון דעם איצטיגען אידישען לעבען אין ביאַליסטאָק

(אויסצוגען פון פּראָטאָקאָלען פון באַריכטען פון וואָיעוואָדישען אידישען קאָנפערענץ
וועלכע איז ניט לאַנג צוריק אָפּגעהאַלטען געוואָרען אין ביאַליסטאָק)

דער „וואָיעוואָדישער אידישער קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק", האָט אונז צוגעשיקט אַ קאָפּיע פון די פּראָטאָקאָלען פון זייער קאָנפערענץ, וואָס איז אָפּגעהאלטען געוואָרען אין ביאַליסטאָק, אַפּריל דעם 10־טען 1949.

מיר גיבען דאָ אויסצוגען פון אייניגע טיילען, פון דעם 60 זייטיגען פּראָטאָקאָל בוך, וואָס וועט געבען אַ באַגריף פון דעם איצטיגען אידישען לעבען אין ביאַליסטאָק, וואָס מיר גלויבען, וועט זיין אינטערעסאַנט פאַר די לייענער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע".

אונטער דעם „קאָפּ" — די סאַציאַלע סטרוקטור פון דער אידישער באָפעלקערונג אין ביאַליסטאָק, ווערט געזאָגט, אַז אם ענדע 1948, זיינען געווען אין ביאַליסטאָק 520 אידען. פון דעם צאָל זיינען 182 געווען באַשעפטיגט ביי אַרבעט ווי פאָלגט:

אין די 4 קאָאָפּעראַטיוון	42	פערזאָן
פריוואָטע האַנדווערקער	51	"
אַרבעטער אין מלוכה פאַבריקען	2	"
אַרבעטער אין פריוואָטע אונטערנעמונגען	11	"
ערד אַרבייטער	2	"
אַרבעטער אין געזעלשאַפטליכע אינסטיט.	35	"
בעאַמטע אין מלוכה און קאָמונ. אינסט.	32	"
פרייע פּראָפעסיעס	7	"
צוזאַמען	182	פערזאָן

צורעכענענדיג זייערע פאַמיליעס, 75 פרויען און 68 קינדער, באקומט מען אַ סך הכל פון 323 מענשען, וואָס האַלטען זיך אויס פון אַרבעט. וואָס דאָס באַטרעפט 62 פּראָצענט פון דער גאַנצער אידישער באָפעלקערונג.

„אויסער דעם, זיינען אין אונזער ראַיאָן טעטיג 8 אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען מיט 23 בעלי־הבתים און 12 האַנדעלס־אונטערנעמונגען מיט 22 בעלי־הבתים. קיין אַרבעטסלאָזע אידען, דאָס הייסט אַזעלכע וואָס זוכען אַרבעט זיינען ניט פאַראַן. אַלע וואָס ווילען זיך איבערקוואַליפיצירען אָדער איינאַרדנען אויף אַרבעט האָבען דערצו אַלע מעגליכקייטען און גענים פון דער פולער אונטערשטיצונג פון קאָמיטעט".

פּראָדוקטיוויזאַציע

אין באַריכטס־יאָר זיינען אין די קאָאָפּעראַטיוון אָנגענומען געוואָרען צו דער אַרבעט אַ געוויסע צאָל ניט־אידישע אַרבעטער, וועלכע זיינען געווען נויטיג פאַר די קאָאָפּ. און דער פּראָדוקציע. אַזוי איז דער פּאָקטישער באַשטאַנד פון די באַשעפטיגטע אין די קאָאָפּעראַטיוון איז אַריבער 100 פערזאָן (118). אין דעם, אידישע אַרבעטער 42, (40 מענער און 2 פרויען).

אין די קאָאָפּעראַטיוון זיינען באַשעפטיגט:

שנייידער קאָאָפּעראַטיוו	26	פערזאָן
בעקער קאָאָפּעראַטיוו	25	"
שוסטער קאָאָפּעראַטיוו	41	"
פלאָמער קאָאָפּעראַטיוו	26	"
צוזאַמען	118	פערזאָן

אין איינעם פון די באַריכטען ווערט דערקלערט די סיבה פאַרוואָס צוויי דריטעל אַרבעטער אין די קאָאָפּעראַטיוון זיינען ניט אידען. זיי שרייבען: „אַז מען מוז אונטערשטרייכען, אַז דער צוזאַמענלעבען צווישען די אידען און ניט אידען איז ממש אַן אידעאַלער. מען קען דרייסט זאָגען, אַז דער געמיינזאַמער אַרבעטס־פּלאַץ איז אַ גוטע שולע פון אינטערנאַציאָנאַליזם און איז דער בעסטער מיטעל צום קאַמף מיט׳ן אַנטיסעמיטיזם. מיר האָבען אויך ניט געטאָרט פירען די קאָאָפּעראַטיוון נאָר פאַר אידען, דערפאַר, ווייל דאָס וואָלט געהייסן, זיך איזאָלירען פון דער גאַנצער זעלשאַפט און שאַפען זיך אַליין אַ געטא".

אויסער די קאָאָפּעראַטיוון זיינען צום סוף יאָר 1948 געווען אין ביאַליסטאָק האַנדווערקער וואַרשטאַטען, ווי פאָלגט:

1 פריזיר אַנשטאַלט מיט	2	ארבעטער
3 שניידער וואַרשטאַטען מיט	3	"
3 שוסטער וואַרשטאַטען מיט	4	"
1 שטעפער וואַרשטאַט מיט	1	"
1 מעכאַנישער וואַרשטאַט מיט	2	"
7 יאַטקעס מיט	16	"
צוזאַמען 16 וואַרשטאַטען מיט	28	ארבעטער

אין דעם קאַסע באַריכט ווערען דער פינאַנציעלער טעטיקייט און אויף דער אסיפה איז באַשלאָסען געוואָרען די קאַנדידאַטור פון חייקעל אַלדאַק (ציוניסט) אַלס פאָרזיצער פון דער קהלה־פאָרוואָלטונג, און מיין קאַנדידאַטור — אַלס פאָרזיצער פון דעם קהלה־ראַט. דאָס איז געווען אַ גרויסער זיג פאַר דער ציוניסטישער ארגאַניזאַציע, וועלכע האָט זיך אַזוי ארום פאָרזיכערט מיט דער השפּעה אויף דער קהלה. דער „בונד" האָט נאַטירליך אַזוי לייכט ניט נאָכגעגעבען.

איך דערמאָן זיך, אַז אויף איין זיצונג, וואו איך האָב געהאַלטען מיין פאָליטישע דעקלאַראַציע, האָט ווער געמאַכט אַן אבסטרוקציע און האָט ארונטערגעריסען די זיצונג. ענדליך אָבער האָט דער „בונד" מסכים געווען און איך בין דערווייַלט געוואָרען אַלס פאָרזיצער פון קהלה־ראַט.

די קהלה האָט זיך קאַנסטרואירט און האָט צוגעטראַטען צו איר אַרבעט. ליידער האָט איר עקזיסטענץ לאַנג ניט געדויערט. עס האָט אויסגעבראַכען די מלחמה מיט די אַלע שוידערליכקייטען וואָס די מלחמה האָט געבראַכט.

פון „צענטראַלען פאַרבאַנד פון די ביאַליסטאָקער אידען אין פוילען", ווערט אָנגעגעבען: — אינקונפטען פאַר 1948 זיינען געווען 3,698,555 זלאָטעס, אויסגאָבען פאַר דער זעלבער צייט 3,338,174 זלאָטעס. אין קאַסע איז אַלזאָ געבליבען אויפן 1טען יאַנואַר 1949 אַ סאַלדאָ (באַלאַנס) פון 360,381 זלאָטעס.

די אינקונפטען שטעלען זיך פאַר פאָלגענדיג: מתנות פון אונזערע לאַנדסלייט מעבר הים, וועלכע זיינען איבערגעגעבען געווארען אונזער פאַרבאַנד דורך דעלעגאַטען, וועלכע האָבען באַזוכט פוילען:

פון רעליף קאַמיטעט אין ניו־יאָרק	1,070,000	זלאָטעס
פון ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין אַרגענטינע	825,000	"
פון ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין אורוגוואַי	85,000	"
פון ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין אָפריקע	250,000	"
פון ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין מעקסיקע	130,000	"
אַנדערע קלענערע סומען	140,000	זלאָטעס
צוזאַמען	2,500,000	זלאָטעס

איינקונפטען אויפן אָרט, ווי אַ זאַמעל אָקציע פאַרן געטאָ בית־עולם א. ד. גל. האָבען מיר געהאַט 1,190,000 זלאָטעס, וואָס עס איז אַ קאַלאַסאַלע סומע אין פאַרגלייך מיט די פינאַנציעלע מעגליכקייטען פון די ביאַליסטאָקער אידען".

אידישע קולטור־נעזעלשאַפט

„מיט דער גרינדונג פון דעם אידישען קולטור נעזעלשאַפט דעם 29־טען פעברואר 1948, דאַטירט זיך די ליקווידאַציע פון דער קולטור און פרײַהײַטלונג אָפטיילונג פון „וואַיִ־וואָדישען אידישען קאָמיטעט". „די פאַרוואַלטונג פון דער נעזעלשאַפט איז אויסגעוויילט געווארען אויף אַ פאַרבריייטערטער זיצונג פון די אָקטיוון פון די פאָליטישע פאַרטייען, אידישע געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס און קאָאָפעראַטיוון". — „די קולטור נעזעלשאַפט איז פאַקטיש אַ זעלבסטשטענדיגע אינסטיטוציע וועלכע אונטערליגט ניט דעם „וואַיִ־וואָדישען קאָמיטעט". ביי דער קולטור נעזעלשאַפט איז פאַראַן אַ ביבליאָטעק, וועלכע פאַרמאָגט 2100 ביכער אויף פאַרשידענע שפראַכען הויפטזעכליך, אידישע, פוילישע, רוסישע א. א. עס זיינען אייַנגעאַרדענט געווארען טרויער אָקאַדעמיעס צום 5־טען יאָר טאָג פון דער ליקווידאַציע פון דער נעזעלשאַפט.

עס איז אַרגאַניזירט געווארען אַ פאָלקס מיטינג אין שייכות מיטן פּראָקלאַמירען די אידישע מלוכה. עס איז אַרגאַניזירט געווארען אַ זאַמעל אָקציע פאַרן קעמפענדען ישוב אין ארץ ישראל, אַ אוועגט געווידמעט דעם יובל פון דער סאָוויעטישער אַרמיי, אַ אָקאַדעמיע צום 31־טן יובל פון דער אָקטאָבער רעוואָלוציע. אַ פייערליכע אָקאַדעמיע געווידמעט דעם פאַראייניגונגס קאָנגרעס פון די אַרבעטער פאַרטייען אין פוילען".

די אידישע שול

די אידישע שול האָט געציילט צום אָנהייב שול יאָר 1949, 12 קינדער, איינגעטיילט אין 3 קלאַסען.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם וואָס אין שולע זיינען פאַראַן ווינציג קינדער האָט דער צ. ק. באַשלאָסען צו ליקווידירען צום אָנהייב שול יאָר אונזער שולע. דאָך האָט אונזער קאָמיטעט געלונגען צו איבערצייגען אין צ. ק. דער באַשלוס זאָל געענדערט ווערען, דערפאַר ווייל די קינדער זיינען נאָך ניט ווי געהעריג צוגעגרייט צום אַריבערגיין אין דער פוילישער שול.

פּאָלקס־קיך

פון 1־טען יולי 1948 איז אויך אָפּגעשאַפען געווארען די פאָלקס קיך, וועלכע האָט זיך ניט געקענט אויסהאַלטען צוליב דער מינימאַלער צאָל עסער. דער פּאַקט באַווייזט, אַז די אַרבעטס מענטשען האָבען זיך איינגעאַרדענט און פירען אַן אייגענע שטוב ווירטשאַפט.

לאַנדווירטשאַפט אָפּטיילונג

„די לאַנדווירטשאַפט אָפּטיילונג ביי אונזער קאָמיטעט זעצט פאַר די גרויסע און וואָגיגע אַרבעט אין אינזיכט פון פאַראייביגען דעם הייליגען אָנדענק פון אונזערע העלדען און מאַרטירער און אויך ביים אויפּדעקען און שטעלען פאַרן געריכט מערדער, וועלכע האָבען דירעקט און אונדירעקט גורם געווען צו דער פאַרניכטונג פון אידען, אין דער צייט פון דער דייטשער אָקופּאַציע".

די לאַנדסמאַנשאַפטען ביי דער מיטהילף פון קאָמיטעט האָבען דעמאָסקירט פיל באַנדיטען וועלכע האָבען גורם געווען די פאַרניכטונג פון אידען. אַזוי איז פאַרמשפט געווארען צום טויט דער איינוואוינער פון דאָרף אלעקשין, אָדאָמיוק, פאַרן אַרויסגעבען אידען, אַ צווייטער איז פאַרמשפט געווארען צו לעבענס לענגליכער תפיסה. אַנדערע 2 באַנדיטען דאַרפען אין גיכען געמשפט ווערען. אַ גרופּע פון העכער 10 מאַן ווארטען אויפן אורטייל פאַרן מאָרדען און אויסגעבן אידען אין שטעטל ציעכאַנאָוצע. עס קומט יעצט פאָר אַ פּראָצעס אין עלק פון די ברידער גאָדאָלעווסקי, דמעקאַנסקי און קאסמאַטשעווסקי, צוזאַמען 7 באַנדיטען פאַרן זעלבען פאַרברעכען אין ראָדזשילאָוו. אין ביאַליסטאָק זיינען פאַרמשפט געווארען צו 15 און 6 יאָר דער מאַן און פרוי פוקמאַנאָוויטש פאַר פייניגען אידען אין געשטאַפּאָ. און נאָך אַ גרופּע כוליגאַנעס וואָס אין די פאַרגעקומענע פּראָצעסען האָבען זיי באַקומען דעם געהעריגען פסק (דער גלח פון דער פּראָוואָסלאַוונער קירכע אויגענויש וויכראָו איז פאַרמשפט געווארען צום טויט, פאַר האָבען אַ האַנד אין ליקווידירען די געטא. — רעד. ב. ש.).

„אַלע לאַנדסמאַנשאַפטען האָבען זיך באַטייליגט אין דער זאַמעל אַקציע פון אויפשטעלען דעם אוהל מאָנומענט אויפן געטא־בית־עולם אין ביאַליסטאָק".

„מיר האָבען פאַרענדיגט אַ גרויסע טייל אַרבעטען אויפן געטא־בית־עולם. עס איז פאַרענדיגט געווארען דער גרויסער טער פאַרקאָן, געבראָכט אין אַרדנונג די קברים און אַליען. דער־ביי האָט מען פאַרזיכערט אַז דאָרט זאָל נישט וואַקסען קיין וויל־דע גראָזען. עס זיינען שוין פאַרזייט בוימלעך. דאָס האָט גע־קאָסט 2 מיליאָן, 325 טויזענט זלאָטעס."

„דער 5־טער יאָרצייט פון אויפשטאַנד און ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטא, איז דאָס יאָר אויסגעפאַלען באַזונדער אימפּאָזאַנט. אין טרויער צוג, וואָס האָט געציילט אַריבער 2000 מאַן זיינען געטראָגען געווארען ביי 50 קרענץ, כמעט אַלע אינ־סטיטוציעס פון שטאָט האָבען געשיקט דעלעגאַציעס, מיט פע־נער. אין שפּיץ פון צוג, זיינען צוגלייך מיט די פאַרשטייער פון דער אידישער נעזעלשאַפט געגאַנגען דער וואַיִ־וואָדאַ, דער שטאָט פּרעזידענט, פאַרשטייער פון דער מאַכט און פון פאָליטישע פאַרטייען, פּראָפ. פאַראיינען א. א." —.

„איך מוז אונטערשטרייכען, אַז בייַם דורכפירען פיל נע־זעלשאַפטליכע פאָליטישע אָקציעס, האָבען מיר זיך אָנגע־שטויסען אויף דער געגנערשאַפט פון אַ טייל ציוניסטישע פי־

רער און דער דערפאָלג פון די אַקציעס איז דערגרייכט געוואָרן אין רעזולטאַט פון קלאָסען קאַמף, געגען די רעאַקציאָנערע אידישע עלעמענטען אויפן גביט פון ביאַליסטאָק, אַ דאַנק דער אָנגעשטרענגטער אַרבעט פון די אַקטיוויסטען פון די אַרבעטער פאַרטייען".

סאָציאַלע פאַרזאָרגונג

די אָפּטיילונג פאַר סאָציאַלע פאַרזאָרגונג האָט אין באַריכט יאָר אַרויסגעגעבען פיל ווייניקער הילף, ווי אין 1947. דאָס איז דערפאַר וואָס די לאָגע האָט זיך פאַרן יאָר געענדערט אויף בעסער. די אידישע געזעלשאַפט איז שוין מער ווייניגער איינגעוואָרענט און מאַכט אַ לעבען. הילף איז צעטיילט געוואָרען פאַר קינדער, אַלטע לייט, קראַנקע, אינוואַלידען און רעפּאַטריאַנטען".

מושב זקנים

„דער מושב זקנים געפינט זיך אין א שיינעם גוט אויסגעראָמענטירטען לאָקאַל פון עטליכע צימערען. די אַלטע לייט פילען אַ וואַרימע באַציהונג מצד דעם „וואַיעוואָדישען אידישען קאָמיטעט", וועלכער זאָרגט פאַר די פּענסיאָנערען איבער זיינע כחות און האָט געשאַפען די בעסטע באַדינגונגען פאַרן אויפהאַלט אין דער אַלטער היים. אין מושב זקנים זיינען פאַראַן, 23 פּענסיאָנאַרען, וועלכע זיינען אויף די עלטערע יאָרען געבליבען אַליין אָן מיטלען צום לעבען. פאַר די זקנים האָט דער קאָמיטעט געפראָווען סדרים, אַ חנוכה אָוונט, א. א.

„טאָז"

„די געזעלשאַפט „טאָז" אין ביאַליסטאָק האָט צעטיילט פיל מעדיצינישע און מאַטעריעלע הילף דער אידישער געזעלשאַפט וואָס האָט אָן ספק געווירקט צו פאַרבעסערן דעם געזונט צושטאַנד פון דער אידישער באַפעלקערונג.

די געזעלשאַפט האָט באַשעפטיגט: אַ דאָקטאָר אינטערניסט, אַ קינדער־דאָקטאָר און אַ דענטיסט. וויזיטען פאַרן יאָר פון אַלע 3 דאָקטוירים — 3002. אין דעם 1203 מענער און 1357 פרויען. דער אָפּטייק האָט אַרויסגעגעבען 2296 רעצעפטען, און אין פּריוואַטע אָפּטייקען 143.

היסטאָרישע דעלעגאַטור

די ביאַליסטאָקער אידישע היסטאָרישע קאָמיסיע האָט זיך געשטעלט אַלס אויפגאַבע, צו פאַראייביגען די מאַרטיראָלאָגיע פון די אידען אין ביאַליסטאָק.

ביז היינט זיינען אַריינגעפלאָסען פאַרשיידענע ווערטפאָלע מאַטעריאָלען, ווי כתב־ידן, טאָג־ביכער פון געטאָ לעבען, עדות דערקלערונגען פון לעבנגעבליבענע געטאָ־קעמפער, פאַרטיזאַנער, ווי אויך זכרונות פאַרצייכענונגען פון קריסטען, וועלכע האָבען איינגעשטעלט דאָס לעבען פון זיערע משפחות, העלפענדיג און אויסבאַהאַלטענדיג אידען. דער געטאָ אַרכיוו, וועלכע ענטהאַלט מעלדונגען פון פראָטאָקאָלען פון יאָר „יודענראַט" טעטיקייט אין ביאַליסטאָק, עס זיינען אויך געפונען געוואָרען טענענבוים'ס שריפטען, פּסח קאַפּלאַנ'ס 2 אַרבעטען, „חורבן ביאַליסטאָק" און „דער יודענראַט אין ביאַליסטאָק", און פילע אַנדערע (געווען גע־דרוקט אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע" רעד.) עס זיינען צונויפ־געשטעלט געוואָרען אַלבומען וואָס ציילען קנאַפּע 200 פאָטאָגראַ־פיעס און שטעלען פאָר די ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער און גראָדנער געטאָס.

ביאַליסטאָקער פראָווינץ

אין ביאַליסטאָקער פראָווינץ האָבען אין 1948 געוואוינט: אין ביעלסק פּאָדלאַסקי 39 אידען, אין סוואַלק 18, אין וויסאָקי־מאַזאָ־ויעצק 5. זיי פאַרנעמען זיך דאָרט מיט האַנדעל, אַ טייל פון זיי זיי־נען האַנדווערקער און אַ קליינער טייל אין מלוכה אונטערגעמונגען.

אין די רעזאָלוציעס־באַריכטען, וועלכע אָנגעגעבען:

1) אַז דער געטאָ בית עולם איז געבראַכט געוואָרען צו אַזאָ צושטאַנד צו דער אַלגעמיינער צופרידענהייט פון די ביאַליסטאָקער און אויסער ביאַליסטאָק.

2) דער פּלאַץ פון דער גרויסער שול איז אַרומגעמויערט גע־וואָרען און געבראַכט צו אַן עסטעטישען אויסזען מיט אַ טאָוועל, אַז אויף דעם אָרט זיינען לעבעדיקערהייט פאַרברענט געוואָרען 2000 אידען דורך די דייטשישע מערדער.(דער שול הויף רופט זיך איצט, די גאַס פון געטאָ העלדען. — די רעד. ב. ש.)

3) אַז די פינאַנסיעלע הילף פון די לאַנדסלייט מעבר לים איז געווען אַ באַדייטענדע.

4) די אויפגעשטעלטע דענקמעלער און מאַנומענטען וועלען אָפּגעהיט דורך דער גאַנצער געזעלשאַפט אין ביאַליסטאָק.

5) מיר פאַרפליכטען דער פאַרוואַלטונג שטעלען דעם דענק־מאָל אויפן פּלאַץ פון דער גרויסער שול אין אַ קורצער צייט.

מזל טוב צו אונזערע פריינד

מיר שיקען אונזער מזל טוב:

• צו מר. און מרס. סעמועל און רעי וויסבערג פון קינגסטאָן, נ. י., צו דער חתונה פון זייער ליבען זון, וואָס איז פאָר־געקומען דעם 19־טען דזשון.

• צו אונזער חשוב'ען לאַנדסמאַן דוד קלעמענטינאָווסקי, לכבוד דעם געבורט פון אַ נייעם אייניקעל, אַ מיידעלע, בייַ זיינע קינדער, דר. און מרס. דזשאָזעף קלעמענט.

• צו אונזערע טוהער מר און מרס. סעם סלאָן אַ דאָפּעלטען מזל טוב: ערשטענס, צו דעם געבורט פון א נייעם אייניקעל, אַ אינגעלע, בייַ זייערע קינדער, מר. און מרס. בוירטאָן (בערל) סלאָן, און צווייטענס, צו דער פאַרלאָבונג פון זייער זון לעאָנאַרד (לייבל), צו דער שענער מיידעל גלאַריאַ קראַל קאַפּלאָן, פון מאָנט וואויר־נאָן.

• צו אונזערע טוהער סעם און גאָלדע פרידענבערג, צום געבורט פון אַ נייעם אייניקעל בייַ זערע קינדער, מר. און מרס. בערעל פרידענבערג.

• צו אונזערע חשוב'ע מיטגלידער מר. און מרס. הערמאַן ל. פרידבערג, צו דער גראַדואיישאַן פון זייער פעהיגען זון ראָ־בערט פרעד באַרג, אַלס אינזשעניר, און צו זיין חתונה מיט עטעל ווינפרעד פּענש.

• צו אונזערע פריינד און טוהער סאל און אסתר ווינער, צו דער חתונה פון זייער ליבען זון הערשל (חנא), מיט דער פיינער אידישער טאָכטער לילי'ן פרידמאַן, דעם 23־טען אַפּריל.

• צו אונזערע ליבע פריינד און לאַנדס־לייט מר. און מרס. גוסטאוו סיידל, צו זייער 40־יאָריגע חתונה־יובילעאום, בייַ וועל־כער זיי האָבען אויך ניט פאַרגעסען אונ־זער האָום.

• צו אונזערע חשוב'ע פריינד מר. און מרס. פיליפּ מיירסאָן, לכבוד זייער 35־יאָריגער חתונה.

• צו אונזער ליבער טוהערין מרס. איידע טיילאָר, צו דער בר־מצוה שמחה פון איר אור־אייניקעל לעאָן פיליפּ גאָלדבערג.

• צו אונזערע פריינד און טוהער מר. און מרס הערי קאַפּלאָן, צום געבורט פון זייער אייניקעל קענעט עליאַט, בייַ זייערע קינ־דער מר. און מרס. סימאָר קאַפּלאָן.

אין אונזער לעבען

(אַ ביאָגראַפישער ראָמאַן פון אַ ביאַליסטאָקער משפחה)

פון איזראַעל קאַגאַן

(פאָרזעצונג)

דער ביאַליסטאָקער פּאָגראָם

„זעליאָני טשעטווערג", דער גרינער דאָנערשטיג, דעם 1־טען יוני 1906, איז געווען אַ פּראַוואָסלאַוונע חגא. אויך איז אין יענעם טאָג אויסגעפאַלען באַ די פּאָליאַקען אַ צערעמאָניע־טאָג. גרויסע, געלע, וואַקסענע ליכט האָט געברענט אי אין קאָשטשאָל און אי אין צערקווע. דער טאָג איז געווען זוניג, פורן און פורלעך האָבען זיך אין שטאָט געצויגען פון אַלע דערפער און שטעטלעך פון אַרום ביאַליסטאָק, פון באַגינען אָן. פּוילישע פּראָצעסיעס האָבען שטענדיג געדויערט ביז פינסטער, דאָס מאָל האָבען זיי דאָס געמאַכט בחפזון. האַלב צען, בעת ליובאַ איז אוועק אויף איר אוראָק, איז שוין די פּוילישע פּראָצעסיע געווען פאָריבער, אַרום קלויסטער איז שוין געווען שיטער, דער עולם איז זיך אויף גיך צוגאַנגען. שפרה, כתריאל און אפילו האַנאַ האָבען זיך באַ ליובאַן געבעטען: אפשר ניט גיין, בעסער זיין זיכער, אַז מ'רעדט דאָך אַזוי שטאַרק, ס'זעט אויס ווי עפּעס דאַרף פאָרקומען, זע ווי זיי האָבען זיך אַלע צעלאָפען, (מיינענדיג די פּאָליאַקען) מ'זעט דאָך קיינעם ניט אין גאַס, כתריאל האָט קיינמאָל אַזוי פיל ניט גערעדט, זיך געבעטען ווי דאָסמאָל: ליובאַ מ'קאָן דאָך זען, ס'פילט זיך דאָך, ווי אַלע וואָלטען געווען צוגעגרייט. כ'בעט דיר גיי נישט, מאָרגען וועסטו גיין. ליובאַ שלאָגט איבער דעם פאָטער, גלעט אים דעם שטערן, קוקט ליבלאַך צו דער מוטער און האַנאַן: כ'וועל זיכער צוריקקומען פאַר 1. וואָס וועט מעןאויף מיר זאָגען, שוין אויסגעלאָזען אַ פּאָר מאָל. כ'וויל אייך פאָלגען, איר אַליין וואָלט דאָך ניט געוואָלט — איך זאָל מיין צוזאָג ניט האַלטען.

אַז ליובאַ איז דורכגעגאַנגען דעם קלויסטער, האָט זי טאַקע באַמערקט, ווי אַ טויטע־שטילקייט איז אַרום, בלויז עטליכע פויערישע פורלעך שטייען ביים „קאָשטשאָל", די פערדישע פּנימער צום וואַנט. גייענדיג ווייטער איז טאַקע שטילער ווי אַלעמאָל אין דער צייט. אויף די געסלאַך איז אָבער געווען אַנדערש. אויף בונים דעם עסיגמאַכער'ס געסעל איז מען ווי די בינען אַרומגעלאָפען, אַ צוגרייטונג ווי צו „מלחמה". פון אַ פור האָט מען רעוואָלווערען געטיילט; פון אַן אַנדער וואָגען, אויסגעבעט מיט היי, האָט מען עפּעס אַרויסגעטראָגען, וואָס האָט אויסגעזען, ווי אַ געוויכט וואָס די אַטלעטען טראָגען אין צירק... דאָס האָט מען איבערגעגעבען אַ יונגען בחור מיט ברילען. ליובאַן האָט דאָס האַרץ אָנגעהויבען האַסטיג צום קלאַפּען, אָנגערעגט, ווי זי אַליין וואָלט איצט אויף אַלץ געווען צוגעגרייט... אַריינקומענדיג אויף דעם אַדרעס פון איר אוראָק, איז איר אין געדאַנק דורך ווי אַ בליץ: דער טאַטע מיט דער מאַמען און האַנאַ, אפשר טאַקע געדאַרפט זיי צוליב טאָן!

ס'איז געווען שטיל און ווי פאַרשלאָפען אין די גאַסען, וואו די פּראָצעסיע האָט זיך געצויגען; די פּאָר מענטשען אין גאַס, דאָ און דאָרט, האָבען ווי אויף עפּעס אויסגעקוקט, אָט ווי מ'קוקט אויף אַ שווער פאַרכמאַרעטען הימעל, דערוואַרטענדיג אַ שלאַקסרעגען. מיט „הייליגקייט" איז די פּראָצעסיע אַדורך דעם שטאָטזייגער וועלכער האָט געוויזען, אַז עס איז 10:35, זיך פאַרנומען אויף וואשליקאָווער (ניקאָלאַיעווסקי) דערגאַנגען ביז ניי־שטאָט (אַלעקסאַנדראָווסקי) זיך פאַרנומען רעכטס מיט דער גאַס און איז אוועק גלייך! צוקומענדיג לעבען דער אופּראַווע, געגען ראַכיטעס מויער, פּונקט אויפן ראָג גאַס, וואָס טיילט אָפּ פון דער זייט, וואו די אופּראַווע איז, באַיאַרע און אַנטקעגען פון ראַכיטעס מויער הויבט זיך אָן מילגאַס. דאָ אויף דעם אָרט, עטליכע מינוט פאַר 11 האָט זיך דערהערט ווי אַ מיליאָנען פאַרגרעסערטער קנאַל פון אַ בייטש. אַ באַנדע האָט באַלד צעפליקט די פּראָצעסיע־פאָנען. צעשראָקען, האָט זיך דער גרעסטער טייל פון מאַרש צעלאָפען וואו די אויגען האָט זיי געטראָגען. די איבעריגע האָבען אויפגעהויבען אַ ליאַרעם! אידען האָבען אַ באָמבע אויף אונז געוואָרפען, מיט הירזשעריי און געפילדער האָבען זיי געריסען די שטאַכעטען פון די אַרומגעצוימטע בוימלעך אין גאַס, זיך אַריינגעריסען אין ראכיטעסמויער, געבראָכען שויבען, האָבען זיך אַריינגעריסען צו דער פאַמיליע לאַפּידוס, אויסגעהרגעט וועמען זיי האָבען אין די צימערען געפונען, אַנדערע פון די וואוינונגען אין דעם מויער, אויף דער גאַס פון באַלקאָן אַרונטערגעוואָרפען. מיט בעסטיאַלישער רציחה זיך געלאָזען אויף דער גאַס און וועמען געטראָפען — צעשלאָגען און צומזיקט מיט די לאַנגע טשוועקעס פון די אַרויסגעריסענע לייסטען פון אַרום די בוימלעך. דאַן האָבען זיי זיך צוריק אַוועקגעלאָזען אויף ניי־שטאָט וואו דער אידישער שפּיטאָל איז געשטאַנען און דאָרטען צופּלעטעט דעם קאָפּ פון שלמקע דעם פעלדשער, אים געלאָזען אויף דער גאַס אין קאַלוזשע בלוט.

זיי זיינען געווען גוט אָרגאַניזירט, האָבען זיך צעטיילט. בעת איין טייל האָט זיך פאַרנומען אויף אַלט־שטאָט פון אָנהויב אָן, איז אַ קליין גויעלע געלאָפען אויף מילגאַס, און מיט באַנומענע קולות, ווי צושראָקען מיט אויסגעבולוועטע אויגען, אָנווייזענדיג מיט אַ לאַפּקע אויף צוריק: אַז אָט דאָרטען, אידען, געוואָרפען —אויף אונזער הייליגער פּראָצעסיע אַ באָמבע, טויזענטער אונזעריגע דערהרגעט. נאָך אים, אַ מינוט שפּעטער האָט אַ באַנדע אָנגעהויבען ברעכען שויבען און קראָמען און ראַבירען. ווי אַ ווילדע מגפה האָבען זיי זיך פאַרשפּרייט, איידער מ'האָט נאָך רעכט געקאָנט זיך כאַפּען וואָס דאָ קומט פאָר. סאָלדאַטען אויף פערד (קאָניצע) האָבען זיך באַלד באַוויזען און אָנגעהויבען שיסען, וואו זיי האָבען נאָר דערזען אַ פּנים. פון מילגאַס אויף דייטשישער האָט מען אַ לעבעדיגען אידען נישט געשאַנעוועט, ביז טעמע קאַפּלאַנ'ס אייזען־קראָם זיינען אַלע געשעפטען אויפן וועג צעבראָכען און אויסגעראַבירט געוואָרען. ביז אַ זייגער 3 אָדער 4 האָט זיי גענומען איינצוברעכען די אַלט־עטאַבילירטע טעמע'ס קראָם פון דור־דורות. הונדערטער גויים האָבען נאָכ'ן איינברעכען געשלעפּט פון דאָרטען פאַרשידענע קאָסטבאַרע אַרטיקלען. אַ באַנדע האָט זיך אויך אַוועקגעלאָזען אַרויף, צום „שיסל", משמעות געוואָלט זיך אַנעם טאָן אויף סוראַזער, די פּיאַסקעס מיט די אַרומיגע געס־

לעך. דאָ זיינען אויף די דעכער געלעגען די אָנגעגרייטע זעלבסט־שוץ; פון אַ דאַך איז אַ באָמבע ארונטערגעוואָרפען געוואָרען, וואָס האָט אויפגעריסען מיט אַ קנאַל. פון אַלע טויערען און דע־כער אַרום טאָלטשאָק איז געוואָרען אַ שיסעריי פון רעוואָל־ווערען. דער אומדערוואַרטעטער קבלת פנים האָט די פאָגראָמ־שטשיקעס —אָפּגעשראָקען, אפילו די סאָלדאַטען אויף די פערד זיינען אָפּגעטראָטען. אַ קליינער טייל האָט זיך אין דער זעלביגער צייט פאַרנומען אויף וואַשליקאָווער, האָבען דאָרטען אויך גע־קראָגען אַ ווידערשטאַנד, האָבען זיך געוואָלט אַריינברעכען אין אַ טוך־סקלאַד אין צאזמערס מויער, אנטקעגען אורקע זילבער־שטראָם. מיט אַ שיסעריי איז פון דאַך ארונטערגעוואָרפען גע־וואָרען מיט איינמאָל אויף די כוליגאַנעס —אַ צעברעכענער קאָכ־ליאָווער אויוונ מיט אַ שטיק גזשימש פון מויער. די פאָגראָמ־שטשיקעס האָבען זייער פאַרנעם אויפגעגעבען, אָבער סאָלדאַטען האָבען דעם מויער באַשאָסען מיט מאשין־ביקסען (פולעמיאָטען) און האָבען זיך אויף גיך אָפּגעטראָגען. אויף ניי־וועלט האָבען זיי אויך געכאַפּט אַן אָפּשניט, מיט דער הילף פון קריסטליכע וועג־בער־ארבעטער. מ׳האָט דורכן טאָג צוקאָליעטשעט און געפּטר׳ט אייניגע פון די באַנדעס. אַרום 6 פאַרנאַכט האָט זיך אינגעשטילט. ס׳האָט אויסגעזען, אַז ס׳איז שוין נאָך אַלעמען. אַ ווארימער רע־גען איז געפאַלען. אין דער לייג פון די חרובע געשעפטען און צעברעכענע פענסטער זיינען געשטאַנען אידן און פאַרקלאַפט מיט ברעטער טירן און פענסטער. דער גובערנאַטאָר איז פון גראָדנע ארונטערגעקומען דורכגעפאָרען אין אַ קאָרעטע מיט גע־נעראַל באגאיעווסקי דורך די פאראומגליקטע גאַסען. אידען האָ־בען געגויגען די היטלען פון קאָפּ און זיך געבויגען פאַר דער קא־רעטע. מ׳האָט געמיינט, שוין איבערגעקומען. מ׳האָט ניט געקענט וויסען וואָס ס׳איז געשען אין די היימען אָדער שכנותדיגע גאַסען. נאָר אַז דער סאָמע גובערנאַטאָר אַליין איז דאָ — וועלען „זיי״ שוין נישט סמייען...

די נאַכט פון דאָנערשטיג איז געווען אַ פינסטערע, רעגענדי־גע. באַנדיטען האָבען זיך אַריינגעריסען אין אידישע שטיבער און אָנגעמאַכט חורבן. אויף באַיאָרע האָבען זיי אַן עופה׳לע ביז טאַ־טע־מאַמע אויסגעמאָרדעט די גאַנצע איינשטיין פאַמיליע. איינ־שטיין דער לערער. וועג מ׳האָט זיך פון דעם דערוואוסט אויף מאָרגען, פרייטיג אין דער פרי, האָט דאָס אויפגעשוידערט די באַפעלקערונג מיט דער גרעסטער נקמה־גיעפיל. מ׳האָט געמאַכט פלענער ווי מ׳זאָל אויסגעפינען ווער עס זיינען עס געווען די מערדער; ענליכע מאָרדען זיינען אויך פאָרגעקומען אין אַנדערע טיילען פון דער שטאָט.

דער גובערנאַטאָר און געזעראַל באַגאיעווסקי זיינען אָנט־רונען און פרייטיג האָט מען ווידער געקאָנט ארויסשטעקען דעם נאָז אויף דער גאַס. עס איז געמאַכט געוואָרען אַ פאַרזוך די פאַר־וואונדעטע אָפּצופירען אין שפּיטאָל; באַ דער רעטונגס אַרבעט זיינען פיל אומגעקומען. אַ גאַנצען טאָג האָט זיך געהערט שיסע־רייען —דאָ און דאָרט. פאַרשידענע נייעסען איז דערציילט און אויסגעטראָכט געוואָרען צווישען אָנגעשראָקענעם עולם. פרייטיג איז געמאַכט געוואָרען אַ נייע אַטאַקע צו דערגרייכען די „בונ־טאָוושטשיקעס״ פון סוראָזער גאַס. ווידער איז דאָס זיי נישט געלונגען. אַרום 5 פאַרנאַכט איז געגעבען געוואָרען אַ שאָס פון אַ אָפּיצערסקין רעוואָלווער; דער באַזונדערער שאָס האָט ווי אַ סיגנאַל געדינט; באַלד נאָך דעם קנאַק האָט זיך אָנגעהויבען אַ שיסעריי ווי פון טויזענטער ביקסען —און פּולעמיאָטען און דאָס האָט אָנגעהאַלטען ביז שפּעט, שפּעט אין דער נאַכט. אונ־טער דעם שיסען איז דערווייל אַרויסגעפירט געוואָרען פון שטאָט אָנגעראַבירטע אידישע האָב און גוטס. ס׳מאַכט ניט אויס, וואו איינער זאָל זיך ניט האָבען באַהאַלטען, האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז מ׳שיסט אים דאָ גלייך איבערן קאָפּ.

שבת פרי, דער 3־טער טאָג פון שרעק, אומקום און צער איז געווען אַ זוניגער, אַ ווארימער אָבער אַרויסגיין אויף דער גאַס איז געווען אומעגליך. ווי נאָר איינער האָט זיך באַוויזען, זיינען סאָלדאַטען אָנגעלאָפען און באַלד געשאָסען. די זעלביגע סאָלדא־טען האָבען ארום 12 בייטאָג געבעטען אַלעמען אַרויסגיין אויפן גאַס. כמעט געשלעפט מ׳זאָל אַרויס! וואָס איז דאָ? שפּעטער איז באַקאַנט געוואָרען, אַז אין דער פרי האָט מען זיך געקליבען אַנ־צושטעלען הארמאַטען פון דער היגער 7־טער באַטעריע און אי־בערקערען די ניט „איינגענומענע״ גאַסען פון שטאָט־זייגער אַרויף, און דאָרטען נישט איבערלאָזען אַ שטיין אויף אַ שטיין... נאָר וואָס־זשע איז דאָ געוואָרען מיט אַמאָל? אין ביאָליסטאָק איז אָנגעקומען פון פּעטערבורג דער קוריער מיט דריי דעפּוטא־טען פון דער דומע, איז געוואָרען אַ מהומה צווישען „פאַראַנט־וואָרטליכע״, זיינען זיי געלאָפען וויי די מיאוסקייטען איבער די הייזער ארויסצושלעפען די באַפעלקערונג אויף די גאַסען — מיט דעם האָבען זיי געוואָלט פאַרשטעלען זייער „אויפטו״. צוז־מערס מויער איז נאָך געשטאַנען פון אויבען ביז אונטען אַ צעשא־סענער, פון צוקאָליעטשעטע און געהרגעטע האָבען זיי אינגאַנצען פאַרגעסען... די קאָמיסיע האָט זיך באַזעצט אין דער ניעמעצקער גאָסטיניצע. די פאַרשטייער: אַדוואָקאַט יאָקאָבסאָן פון סלאָנים, דעפוטאַט פון ביאָליסטאָקער ראַיאָן, א איד, פּראָפעסאָר שטשעפ־קין און אַ קאָזאַצקער אָפיצער, ארקאַנצעוו. די לעצטע צוויי, באַקאַנטע ליבעראַלע רוסען. מיט זייער אָנקום האָט זיך באַלד אַלץ איינגעשטילט. זיי האָבען באַלד אָנגעהויבען אַן אויספּאָר־שונג. זיי האָבען מיט זייערע אייגענע אויגען געזען ווי מיט יע־דער סאָרט פון טראָנספּאָרטאַציע האָט מען געפירט צוקאָליעטשע־טע און שווער פאַרוואונדעטע אידען אין די שפּיטעלער. פון עט־ליכע 70 ביז אַכציג געהאָרגעטע האָט מען אויסגעלייגט הינטער דער שפּיטאָל געבויידע, אַוויפיל זיינען אויך געווען פאַרוואונדעטע אינווייניג.

ליובאָ האָט דורך די פענסטער דערהערט, ווי אויפן הויף פון איר אוראָק, רעדען עטליכע צוזאַמען: „אַ פאָגראָם מיט אַלע פּיטשעווקעס״, „מ׳קומט אַהערצו, זיי וועלען ניט דערלעבען, מ׳דערציילט, אַז עס זיינען שוין פאָראַן אַ סך הרוגים״. ווי אַזוי האָט זיך עס אָנגעהויבען, פרעגט אַ נייגעריקער. — אַ פּעטאַרדע האָבען זיי אויפגעריסען״, ענטפערט אַ אינגעל פון אַ יאָר 14, האָלטענדיג אַ רעוואָלווער אין האַנט, ווי אָנגעגרייט אויף פאַר־טיידיגונג. ליובא הערט אַלץ ווי דורך אַ וואנט, שטייט אַ פאַר־גליוועטע, קען קיין באַוועגונג ניט מאַכען. די באַלעבאָסטע וואו זי האָט געהאָלטען דעם אוראָק פרעגט איר: „וואָס איז מיט אייך?״ ליובא שיסט אַרויס מיט אַ געוויין, מאַכט אַ פאַרזוך צו לויפען אַ היים. מ׳לאָזט איר ניט. שפּעטער זעט זי, אַז עס איז אומעגליך. שלאָפּט איבער אויפן הויף צוזאַמען מיט אַלע שכנים. אַ וואַך היט און בייט זיך אַ גאַנצע נאַכט. 5 פאַרטאָג היט ליובא, ס׳איז שטיל, ווערט זי אומרואיג — זי וועט גיין אהיים; וועקט זי, אַז עמיצער זאָל איר פאָסטען פאַרנעמען. ווי זי שטעלט אַ טריט — גיט אַ

פייף דורך די לופט, מ׳שיסט ערגעץ, מ׳ראַט איר זיך ניט צו באַווייזען אויף דער גאַס. ליובא פילט זיך שלעכט.

מיט דעם אָנקומען פון דער פּעטערבורגער קאָמיסיע —זיינען טיר און טויער צעעפענט געוואָרען. די גאַנצע ביאַליסטאָקער אידישע באַפעלקערונג האָט זיך געפונען אויף די גאַסען. ליובא איז אַן אָטעם אַ היים געקומען. מיט איר אַריבערטרעטען דעם שוועל פון שטוב האָט אין האַרצען אַ זעץ געטאָן וווי מיט אַ שוווערען שטיין. ניט צוליב דעם וואָס זי האָט דאָ געטראָפען אַ צעבראָכענע קראָם און שטוב — צווישען די שטוביגע האָט זי ניט געזען איר —טאַטען — אויך דער אויסדרוק אויף די פנימער, האָט איר אָנגעזאָגט בייז! — וואו איז פּאָפּאַ? — האָט זי מיט אַלע כחות, זיך אָנגעשטרענגט און געפרעגט. האָנאַ האָט זיך היס־טעריש צעוויינט, שפרה׳ן, דער מאַמען, זיינען די געזיכטער נאָך מער אָפּגעצערט געוואָרען און פון טיף אינגעזונקענע אויגען האָבען זיך קוואַלען מיט טרערען אַלאַ געטאָן. — זאָגט מיר, בעט זיך ליובאַ, אים שטים שוואך וויבייא עופה׳לע, זאָגט מיר, וואו איז פּאָפּאַ און פאַלט אין חלשות.

ס׳איז שוין באַלד 4 אַזייגער געווען וען שעפסעל איז אומ־באַמערקט אריינגעקומען אין דער צעשטערטער מעלמאן וואוינונג. ער האָט זיך צוגעשאַרט צו טשאַרלען, געריידט אים אין אויער און זיך אַרומגעקוקט מיט צעשראָקענע אויגען: — איך קום איצט פון שפיטאָל־הויף; געזען כתריאלן דאַרטען ליגען, אינ־גאַנצען צעבלוטיגט. אין דער זעלבער שורה ליגט אויך שלמקע דער פעלדשער, זיין קאָפּ איז אַזוי אָנגעשוואָלען, כמעט ווי דער פּלאַך פון דעם טיש. מילא, פון דעם אַלץ איז שוין באַקאַנט, כ׳וויים ניט ווי שפרה וועט עס נעמען, אַז זי וועט זיך דערוויסען פון איר טאַטען — יע, עלי ליגט דאַרטען אויך, זיין ווייב אויך! איר שאַרבען דורכגעלעכערט מיט קוילען, עלי ליגט מיט אַ קויל אין האַרצען; ליגען איינער נעבען אַנדערען.

אונטערזוכונגען, ווי אַלע מאָל — אונטערזוכט מען, וואָס קומט אָבער אַרויס, אַז די צוקאַליעטשעטע האַלטען זיך מיט די ווייטאָקען אַ גאַנצען לעבען און טויטע בלייבען טויט אויף אי־ביג. די לעבען־געבליבענע האָבען אָבער אַרומגעזוכט איין כולי־גאָן, אויף וועלכען מ׳וואָלט זיך בעסער אַ טויט געריכט, איידער ער זאָל דאָס זיין פון די הויפט־אָנפירער! האָט זיך געהאָדעוועט צווישען אידען, אידען האָבען זיין אינגלעשע אַרעמקייט געלאָטעט, געגעסען פון אידישע טישען געריידט אידיש בעסער ווי זיין מו־טער־שפראַך — פויליש. ער האָט דאָס אָנגעווויזען און געפירט די כוליגאַנעס אין הייזער, וואו ער האָט געוואוסט, אַז מ׳קאָן עפעס קריגען; אין אים האָט זיך געוועגדעט וואו מ׳זאָל זיך אַריינברעכען. און צוליב אים זיינען אַ סך צוקאַלעטשעט און דער־הרגעט געוואָרען. פאַר אַ שטיקעל צייט, איז ער פאַרשוואונדען פון שטאָט —נאָכ׳ן פאָגראָם, מסתמא וועט מען פאַרגעסען, ער וועט קומען צוריק זיך חנפהנען וויי פריער צו אידען. אַז ער איז אויפן „צעטעל" איז אים גאָרנישט איינגעפאַלען. ער איז איצט רייך, איז ער געקומען פאַרברענגען, אַ הוליע טאָן — איז ער געקומען אין וואַלד, אין פּאַרק ראָסקאָש. אויף דער קאָנקע זיינען געווען אַ סך מענטשען, דאָך איז די אַרבעט איבער אים געראָטען און גלאַט — ער איז דורכגעזיפט געוואָרען מיט קוילען פון עט־ליכע רעוואָלווערען. —זאָלען די הענט, וועלכע האָבען פון די רע־וואָלווערען געשאָסען זיין שטאַרק און זיי דינען מיט אַזאַ שיינעם ציל, די „שיסערס" גאַנצען לעבען, וואו זיי זאָלען זיך ניט געפינען, פאַרן אָפּראַמען און נקמה נעמען פון אַזאַ שרץ, ווי אַנטעק דער קאָמיניזאַר איז געווען, אַנטעק פון כאַנייקעס.

די צייט איז געווען זייער אַן אומרואיגע איבער גאַנץ רוס־לאַנד, פאַראַמען זיינען פאַרגעקומען אין אַ סך אידיש־באַזעצטע שטעט. מ׳קאָן ניט זאָגען, טשאַרלי האָט אַ גרויסען איינפלוס גע־האָט איבער שפרהן אויך! ס׳איז פון קיינעם אין דער הויזגעזינד אַזוי ניט געווען דער פאַרלאַנג אויסצוואַנדערען וויי פון שפרהן אַליין. טשאַרלי האָט שוין ניט געדאַרפט אַנווענדען קיין איבערי־גע טענות, שפרה האָט מיט די טעכטער איינגעטענהט ביז שפעט אין דער נאַכט. טשאַרלי האָט צוגעזאָגט שעפסלען העלפען אויף וויפיל מעגליך. שעפסעל האָט זיך געפילט זייער עלענט — זיי־נע קרובים זיינען פון אים אַלעמאָל געווען דערוויייטערט און דאָן האָט אים טשאַרלי פאַרזיכערט, אַז אין אַמעריקע האָט ער שאָנ־סען צו פאַרדינען מיט זיין פידעל און וויייטער שטודירען. שעפ־סעל האָט אָבער מורא געהאַט, אַז זיין קאָפּיטאָל, אַלץ וואָס ער פאַרמאָגט אין דער וועלט וועט ניט גענוג זיין: — טשאַרלי, האָט זיך שעפסעל אומעטיג געפרעגט, דיינקסטו, אַז איך וועל אין אַ פאָר וואָכען קאָנען קריגען עפעס צו פאַרדינען, מיין גאַנצער פאר־מעגען איז 368 רובעל, דאָס אַלץ איז מיר געבליבען; די שיף־קאָרטע, די באַן און הוצאות אויפן וועג און פון די פאַרבליבענע וועט אין אַמעריקע וועלען העלפט, דענקסטו איך וועל אויסקו־מען? איך וועל עפעס מוזען האָבען הכנסה! זיי רואיג, האָט אים טשאַרלי איבערגעשלאָגען, דו וועסט פון הונגער אין אַמערי־קע ניט אויסגיין, איך בין זיכער האָט אים טשאַרלי אָנגעקוקט מיט אויגען אין וועלכע שעפסעל האָט געפילט פאַרזיכערונג.

ס׳איז באַשלאָסען געוואָרען, אַז מ׳וועט ארויספאָרען נאָך יום־טוב. צוליב דעם וואָס ד״ר פינעס האָט נישט געראַטען פאָרען אַזוי גיך, וויייל ס׳וועט נעמען עטליכע וואָכען ביז האַנאַס אויגען וועלען אויסגעהיילט ווערען פון טראַכאָם, איז טשאַרלי אָפּגעפאָרען. ער האָט מער אַ מינוט ניט געקאָנט וואַרטען, —האָט שוין אַזוי אויך פאַרנאַכלעסיגט צופיל צייט, געדאַרפט נוטיג זיין אין לייפציג. דעם טאָג וואָס טשאַרלי איז אָפּגעפאָרען האָט שפרה דערהאַלטען אַ בריוו פון שלום׳ן, אין וועלכען ער פאַרזיכערט איר, אַז זי דאַרף ניט זיין באַ זיך געפאַלען, אַז מיט דעם געלט וואָס זי ברענגט וועט זי אפילו אין אַמעריקע, אויך זיין אַ גבירטע און וועט קאָנען לעבען גאַנץ באַקוועם. „אַלץ וועט זיין אין בעסטען אָרדנונג", שרייבט שלום, וועסט ביי אונז זיין אַ קורצע צייט, נאָכ־דעם וועסטו זיין אויף דיין אייגענע באַלעבאַטישקייט. דער בריוו פון שלום׳ן, האָט טשאַרלען זייער גרינג געמאַכט זיין אָפּפאָרען און שפרה׳ן געבען פרישען מוט.

די צייט האָט זיך דערנענטערט, אַז האָנאַ זאָל פולקאָם קו־רירט זיין פון טראַכאָם. שפרה איז שוין אפילו מושווה געוואָרען מיטן איזוואַשטשיק זיי אָפּצופירען צום באַן. לעוו איז אָרומגעלאָ־פען וויי אַ פאר׳סם׳טער, וויי אַ זאַוועדוכע איבערן שטאָט, ליובאַ האָט אויסגעזען זייער בלאַס. אַלץ וואָס זי האָט געקאָנט לעוון זאָ־גען איז: וואָס פלאָגסטו מיר? לעוו פארענטפערט זיך: ווער, איך? ליובא איך וואָלט דיר קיינמאָל ניט געוואָלט וויי טאָן. דענקסטו ניט, לעוו, בעט זיך ליובאַ אַז מיר זיינען גענוג געשטראָפט? וואָס קאָן איך טאָן, לעוו? קאָנסטו מיר געבען אַן עצה? לעוו האָט דערביי געפילט וויי זיין קאָפּ וועדט אין אים צושמעטערט, זיין האַרץ —וועדט צעפליקט. אין אמתן קאָן ער גאָרניט העלפען

ליובא'ן און ניט זיך, זינקט, זינקט, דאָס וואָסער איז אים שוין איבער די נאָזלעכער, פילט אַ ניט גוטקייט, ווי חלשן, לאָזט ארונ־טער דעם קאָפּ און זודיקע טרערען קייקלען זיך און פֿאַרגיסען זיי־נע שיינע אויגען. ליובאַ בלייבט ווי אָן כחות, ס'דוכט איר ווי דאָס לעבען עקט זיך איר. אַ טיפער רחמנות־געפיל ליגט איר אין האַרצען, מיט צער גלעט זי זיין קאָפּ. פון —דערווייטען קוקען זיך צו צו דער סצענע האָנאָ און שפרה, מאַכען זיך ניט זעענדיג. טרערען שטיקט זיי ביזן האַלדז און שנייצען די נעזער. אין שטוב איז אַ דערדריקענדער אומעט, אין גאָס איז טונקעל, ס'פֿאַלט אַ שניי, ס'לייגט זיך אַלעמען שווער אויפן געמיט. שפרה שלאָגט איבער די שטילקייט „מירן טרינקען טיי, יע, לאָמיר, העלפט האָנאָ. קום לעזו, קום צום טיש. לעזו הויבט זיך אויף און דאָנקט, ער מוז שוין זיין אין הויז, כ'זועל דיר זען ליובא מאָרגען? ער פֿאַרלאָזט מיט אַביסעל אָנגעבויגען דעם קאָפּ און זאָגט אַ גוטען ווי אַ פֿאַרשעמטער.

דער 12־טער נאָוועמבער. דער פרימאָרגען פון אָפּפֿאָרען איז איז געווען אַ פֿאַרכמאָרעטער און ווארעמלאך. ס'איז געווען בלאָ־טיג און ברוך דער איזוואָשטשיק האָט שוין מיט בריטשקע גע־וואָרט אויפן גאָס. ער איז שוין דאָ! ער איז שוין דאָ! איז שפּאַסעל אריינגעפֿאַלען אָנזאָגען די מעלמאָנס. ברוך איז אַלעמאָל אין צייט. ער רופט ברוך'ן און ביידע הויבען אָנלאָדען די דראָזשקע. ביים אַרויסגיין פֿלאָנטערען זיי זיך אייגער אין אָנדערען. שפרה קוקט זיך אַרום, דעם לעצטען קוק אויף דער ווירטשאפט; פֿאַרט דאָ אָפּ־געלעבט 21 יאָר. זי וויל וואָס גיכער ארויס, דאָך לאָזט זיך עפּעס ניט, זי קוקט מיט טרויעריגע אויגען. דאָך פרייט איר, וואָס זי פֿאַרלאָזט דאָס הויז וואָס איר איז לעצטענס געווארען אַ תפיסה. דער לאָנגער צונג פון שלאָס גיט אַ קלאַמער און פֿארשלאָסען! ברוך שטעלט זיך אויפן וועג אָפּ. שפרה שטייגט אַרויס און גיט איבער איר שליסעל צו רבקה'ן, טשאַרלעס מומען וועלכע וועט אין אַ פּאָר וואָכען אַרום אַרויסנעמען אַלץ, וואָס זי האָט אָפּגע־קויפט פון שפרהן. מיט דער רעכטער פוס! שפרהלע, גלאָקעווע רבקה זודעלסקי, אַז מ'קאָן אַזש אויף דער גאָס הערען, פֿארט געזונט, פֿארט אַלע געזונט, מ'זאָל הערען גוטע נייעס פון אייך און דו שפּאַסעל מעגסט אויך שרייבען. זי האָט זיי צוגעפּירט ביז צו דער דראָזשקע און געוואָלט אָנהויבען רעדען. נאָר ברוך האָט אַ רעדט געטאָן צו זיינע סוסים — אַניאָ און זיי האָבען זיך אַ טראָג געטאָן און רבקה האָט נאָך אַלץ געהאַלטען אין ווינשען, ביז מ'האָט זיך פֿארקירעוועט.

דער וואָקזאַל־זייגער האָט געוויזען פונקט האַלב זעקס. מיט גיכע טריט זיינען זיי צו דער באָן דערגאָנגען. ווי זיי זיינען אין וואָגאָן אריין, האָט זיך דערהערט דער ערשטער קלונג. זיי האָבען נאָך ניט באַווייזען אַרונטערצושטעלען דעם באָגאַזש, ווי לעזו איז דאָ פֿלוצלונג אויסגעוואָקסען! לעזו האָט שפּאַסלען —אַ שטופ געגעבען אָן אַ זייט, אָנקוקענדיג מיט אָנטשולדיגונג שפרה'ן: כ'האָב אַ גאָנצע נאָכט ניט צוגעמאַכט מיט אַ אויג, כ'האָב כאָטש געמוזט צוקומען נאָך אַמאָל! אָבער די באָן גייט דאָך באַלד אָפּ לעזו, באַטראַכט אים ליובאַ טרויעריג. כאָטש אויף אַ רגע, כאָטש נאָך איינמאָל קוקט ער ליובאָן אָן מיט פֿאַרטרויערטע אויגען. לעזו קוקט איבערן באָרקע אויף שפּאַסלען מיט שנאה. דער קוק טרעפט שפּאַסלען ווי שפּיזען, אים צעפּאָכט זיך אויף גיך די ברעמען, ס'איז אים אומבאַקוועם, געפּינט ניט קיין אָרט פּאַר זיך. דער גלאָק קלאַפּט איצט, איינס צוויי! ליובא בעט זיך צעשראָקען: נו, גיי שוין לעזו, נו, זייט געזונט, קוקט לעזו צו שפרהן און האָנאָן, האַלטענדיג ליובאס האָנט; איר וועט זען כ'וועל נאָך צו אייך קומען אין גיכען, זיי געזונט ליובא, פֿארגעס מיר ניט, וועגדט ער זיך צו איר, קוקט זיך ארום און גיט איר אַ קוש און וועלט דער־ביי שטאַרק פֿארויטיגט.

פון וואָגאָן איז לעזו אַרויס אַ בלאַסער, אַ צעבראָכענער, אָט ווי ער וואָלט צו דער תליה געגאָנגען; ארונטערשטעלענדיג די פוס אויפן לעצטען טרעפּעל האָט ער געהערט: זום, זום, זום, דער דריטער קלונג! ווי מיט וואָסער וואָלטען אים די אויערען אָנגעלאָ־פען, האָט געפילט ווי ער טרינקט זיך, ווי זיין אינווייניג וואָלט פֿארשטאָפּט געוואָרען. די באָן איז אַוועק. ער האָט אָבער ניט געהערט און ניט געזען! ער איז מעכאַניש אַריבער די רעלסען, אַדורך דעם וואָקזאַל, דערשלעפּט זיך צו דער קאָנקע. קאָנקעס זיינען אָנגעקומען און אַוועק, לעזו איז געשטאַנען אַ פֿאַרגליווער־טער. ווי פון אַן אויפגעריסענע פּערענע האָט זיך ווי גרויסע פע־דערען געשאָטען אַ נאָסער שניי; לעזו האָט ניט געזען, האָט אַרום זיך גאָרניט געפילט, געשטאַנען אָן שום באַווּוסטזיניג ביז די נעץ האָט אים דורכגענומען. ס'האָט אין אים אַ ציטער געטאָן, האָט זיך ווי פון הינער־פלעט אויפגעכאָפּט! וואָס טוט ער דאָ? ליובא, זי איז שוין אוועק, ער דארף דאָך אַהיים; זיך איינגעזעצט אין קאָנקע. וופּעריאָד! נו וופּעריאָד, הערט ער ער די קאָמאַנדע פון קוטשער צו די פערד. די קאָנקע גיט אַ רודער, די פערדלעך שלעפּען און קלאַפּען מיט די פּאָדקאָוועס אין בלאָטיגען נאָסען שניי — כליאָפּ! כליאָפּ! לעזו'ן איז זייער ביטער אויפן האַרצען, יעדער אבר טוט ווי. עס רייסט זיך אים אַרויס אַ זיפּץ. די עטליכע אין קאָנקע קוקען זיך איבער. לעזו זעט אָבער קיינעם נישט, אויסער ליובאַן עקזיסטירט ניט קיינער פּאַר אים. ביאָליסטאָק איז מיט אַמאָל פּאַר לעזון איינגעשרומפּען געוואָרען. ס'איז אים ענג געוואָרען. אַלץ אַרום האָט אָנגענומען קלייניקייט און ברודיקייט. ער האָט קיינעם ניט געקאָנט פֿאַרטראָגען. אַלע פֿלעצער וואו ער האָט מיט ליובאַן פֿארבראכט —האָבען פּאַר לעזון פֿאַרלאָרען דעם ריין: ווי קאָן ער זיך דערשלאָגען, דאָר־טען, ווייט קיין אַמעריקע צו ליובען?

(פֿאָרזעצונג קומט)

דוד סאָהן געהערט לכבוד זיין 30־יאָריגער טעטיגקייט

דינסטאָג אָוועגט, דעם 19־טען יולי, איז ביי אַ פיינעם צוזאַ־מענקונפט פון געזעלשאַפטלעכע טוהער, אָנפירער פון פילאָנ־טראָפּישע אינסטיטוציעס און „סאָשיעל וואָרקערס", וואָס איז פֿארגעקומען אין בארביזאן פֿלאָזא האָטעל, געהערט געוואָרען דער פֿארוואָלטער פון ביאָליסטאָקער מושב זקנים, דוד סאָהן, לכבוד זיין 30־יאָריגער געזעלשאַפטליכער און שרייבערישער טעטיג־קייט אויף דער אידישער גאַס.

די געשיכטע פון ביאַליסטאָקער אידען — אין בילדער

(וועגען „ביאַליסטאָקער אַלבום" וואָס גרייט זיך צום דרוק)

פון דוד סאָהן

זינט ס׳איז געווען געמאַלדען אין לעצטען נומער „ביאַליס־טאָקער שטימע" וועגען „ביאַליסטאָקער אַלבום", וואָס ווערט צו־געגרייט צום דרוק, האָב איך באַקומען אַ סך בריוו מיט אָנפראַ־גען פון לאַנדסלייט פון דער גאָרער וועלט, איך זאָל זיי דער־קלערען מער אויספירלעך וועגען דעם ענין. יעדער איינער פון די בריוו־שרייבער, ווי אויך די הונדערטער לאַנדסלייט פון ניו־יאָרק, וועלכע האָבען זיך געווענדט צו מיר פֿערזענליך, ווילען וויסען מער איינצעלהייטען וועגען דעם וויכטיגען ווערק וואָס האָט זיי אַלעמען אַזוי שטאַרק פֿאַראינטערעסירט. איך וועל זיך דעריבער באַנוצען מיט דעם איצטיגער נומער „ב. ש." צו געבען אַ מער אויספירליכען אַרטיקעל וועגען דעם „ביאַליסטאָקער אַל־בום", וואָס וועט קלאָר מאַכען פֿאַר אַלעמען די גרויסע אַרבייט וואָס איך האָב זיך אונטערגענומען מיט׳ן אַרויסגעבען דעם דאָ־זיגען בוך.

———

שוין יאָרען־לאַנג אַז ביי מיר האָט זיך פֿאַרוועבט אַ געדאַנק אַרויסצוגעבען אַ בילדער־בוך פון אונזער ליבער אַמאָליגער היים־שטאָט און אירע טייערע, האַרציגע אידען. אָט דער באַגער איז אין מיר נאָך מער פֿאַרשטאַרקט געוואָרען אין די לעצטע פֿאַר יאָר נאָך דער גרויסער קאַטאַסטראָפע פון אייראָפּעאישען אידען־טום און דעם חורבן און אומקום פון אונזער שטאָט און אירע 60 טויזענט קדושים. אין אַנבאַטראַכט פון אָט דעם גרויסען אום־גליק איז ערשט בולט געוואָרען די נויטוועניקייט צו פֿאַראייי־ביגען דעם אָנדענק פון דער אידישער ביאליסטאָק אין בילד, סאַי אַלס זכר לחורבן און סאַי אלס היסטאָרישען דענקמאָל, אַ מצבת־עולם אויף פֿאַר דער געגענוואָרט און פֿאַר די קומענדיגע ביאַליסטאָקער דורות, זיי זאָלען לערנען און וויסען, געדענקען און שטאָלצירען מיט זייער יחוס און אָפּשטאַם.

אמת, מען האָט שוין געשריבען און מען וועט נאָך שרייבען געשיכטע פון אונזער אַלטער היים, וויל עס איז טאַקע פֿאַראַן אַ סך וואָס צו דערציילען וועגען דער מערקווירדיגער אידישער שטאָט פון אַ ר׳ ליפּעלע און אַ ר׳ שמואל מאָהיליווער, אַ דר. כאַזאַנאָוויטש און א דר. זאַמענהאָף און די פיל אנדערע גרויסע, וועלט־באַרימטע אידען, וואָס ביאליסטאָק האָט אַרויסגעגעבען; די שטאָט, וואו עס איז געשטאַנען די וויגעלע פון „חובבי ציון" און די שפּעטערדיגע גרויסע ציוניסטישע באַוועגונג. די ביאַ־ליסטאָק פון תורה, חכמה, צדקה און קולטור; די שטאָט פון אַ שפּרודעלדיגער אינדוסטריע און מסחר, פון אַ קאָכיגען געזעל־שאַפטליכען לעבען, ברויזענדיגער אַרבעטער־באַוועגונג און פון אַן אידעאַליסטישער יוגענט, וואָס האָט געשטרעבט צו אַ ליכטי־גערען, בעסערען מאָרגען.

אָט דאָס אַלץ איז שוין צו אונזער אַלעמענס גרויסען וויייטאָג מער ניטאָ. אַוועק איז ביאליסטאָק מיט אירע אידען אין פלאַם און רויך. געבליבען איז: אַש, שטויב און אַן אייביגער טרויער, אַ נאָגענדער וויייטאָג אין האַרצען.

וועלען נאָך מסתמא מאָדערנע ירמיהו׳ס באַקלאָגען דעם חורבן אונזערען. איז שוין אפילו דערשינען דאָס מאָנומענטאַלע היסטאָרישע ווערק „פּנקס ביאליסטאָק" פון אונזער גרויסען גע־לערנטען און וויסענשאַפטלער, א. ש. הערשבערג. עס וועלען נאָך אפשר קומען וויייטערדיגע בענדער צו דערגענצען די גע־שיכטע פון אונזער רייכען און רומפולען „אַמאָל", פון דעם אוצ־רות׳פולען ביאליסטאָקער עבר. אָבער דאָס איז נאָך ניט גענוג! עס פעלט נאָך ביאַליסטאָק אין בילד, די פֿאַנאָראַמע פֿאַר דאָס אויג.

האָב איך זיך, דעריבער, געשטעלט אַ גאָר אַנדערע, אַריגי־נעלע אויפגאַבע: אַרויסצוגעבען אַ „ביאַליסטאָקער אַלבום", די געשיכטע פון ביאַליסטאָק און אירע אידען איבער דער גאָרער וועלט — אין בילדער. זאָלען אידען ניט נאָר לייענען, דענקען, באַגרייפען, נאָר טאַקע פשוט „זעהן", אַנקוקען דאָס וואָס איז שוין מער ניטאָ, און אויך דאָס וואָס עס איז נאָך צו אונזער גליק געבליבען פון אונזער ביאַליסטאָק איבער די ארבע פינות העולם. און עס איז דאָך אַ באַוואוסטער כלל: אַז דאָס מען זעט מיט דעם אויג בלייבט אין זכרון לענגער ווי דאָס וואָס מען לייענט.

———

דער בלינדער צופאַל האָט מסתמא אַזוי געוואָלט, אַז אין פֿאַרלויף פון די 30 יאָר וואָס איך בין סעקרעטאַר פון ביאַליס־טאָקער צענטער פון אַמעריקע און דער רעדאַקטאָר פון דער „ביאליסטאָקער שטימע", זאָל מיר געלינגען צונויפצוזאַמלען טויזענטער אינטערעסאַנטע ביאליסטאָקער בילדער. דאָס זיינען פֿאַטאַגראַפיעס פון דער שטאָט און פון אירע פֿאַרשידענע מא־מענטן, פֿאַסירונגען א. ד. ג. אירע גאַסען, בנינים, אינסטי־טוציעס און געזעלשאַפטען, ווי אויך פֿאַרטרעטען פון אַ גרויסער צאָל יחידים, וועלט־באַרימטע ביאליסטאָקער אידען און סתם וויכטיגע פֿאַרדינסטפולע לאַנדסלייט, ווי שרייבער, קינסטלער, כלל־טוער, אינדוסטריאליסטען, אַרבעטער־פירער און סתם האַר־ציגע פֿאַלקס־מענטשען און אינטערעסאַנטע ביאליסטאָקער טיפּען. די ארום טויזענט בילדער, וואָס איך האָב אויסגעקליבען פון א קאָלעקציע פון עטליכע טויזענט, שטעלען מיט זיך פאַר אַ שטיק געשיכטע פון „אַ פארשוואונדענער וועלט", פון דעם אומגעבראַכ־טען מזרח־אייראָפּעאישען אידענטום, אין וועלכען די אידישע ביאליסטאָק האָט פארנומען אזא חשוב׳ען אָרט מיט איר גייסט און סאָציאלען שאַפען, מיט איר טעקסטיל אינדוסטריע, שעפע־רישער מלאכה און צענדליגער אַנדערע עקאָנאָמישע און פינאַנ־ציעלע אונטערנעמונגען.

אין דעם אַלבום קומען אריין בילדער פון פֿאַרשידענע צייי־טען, אָנהויבענדיג פון דער צייט וועו ביאליסטאָק איז נאָך גע־וועו א דאָרף (אין 17־טען יאָרהונדערט) און ענדיגענדיג מיט׳ן גרויסען חורבן פון דער שטאָט. מען זעט ביאליסטאָק וועו זי האָט געבליט און מען זעט איר אין איר אומקום. אַ גאָר באַזונ־דער אָרט אין אלבום וועלען פֿאַרנעמען די ביאליסטאָקער לאַנדס־מאַנשאַפטען אין די פֿאַרשידענע לענדער.

בריוו צום רעדאַקטאָר:

אַן אויסבעסערונג וועגן אליעזר אַטלאַס

זייער חשובער פריינט רעדאַקטאָר:

אין מיין אַרטיקעל „אלעזר אַטלאַס — זיין לעבן, זיין שאַפן, זיין קאַמף", וועל־כער איז פאַרעפענטליכט געוואָרן אין דער לעצטער אויסגאַבע (פסח, תש"ט) פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע", האָבן זיך אַרײַנגעכאַפט עטליכע דרוק־פעלערן, וועלכע רירן ניט אָן דעם תוך פון די אַרויסגעזאָגטע געדאַנקען.

איך וויל דאָ אויסבעסערן נאָר איין טעות, נעמליך: אויף זייט 41 פון דעם דערמאָנטן פסח־נומער איז אָנגעגעבן י. ה. הערצבערג, אַלס דער מחבר פון בוך אין דייטש „האַנדעלס־געשיכטע דער יו־דען דעס אַלטערטומס". אין דער ווירק־ליכקייט איז דר. ל. הערצפעלד דער מחבר פון דעם אָקאָרשט אָנגעגעבענעם בוך.

און ביי דער געלעגנהייט ווייל איך מודיע זיין די חשובֿע לייענער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע", אַז דער דער־מאָנטער אַרטיקעל „אלעזר אַטלאַס" איז איצט דערשינען אַלס אַ „סעפאַראַט־אָפ־דרוק", אין וועלכען ס'זיינען אריין עטליכע תיקונים, אויך א הוספה — אַ קורצע ביב־ליאָגראפיע סיי פון די ווערק פון אלעזר אַטלאַס און סיי וואָס אַנדערע האָבען וועֿ־גען אים געשריבען. די וועלכע ווילען האָבען דעם דאָזיגען סעפאַראַט־אָפדרוק, בעט איך אַזוי גוט זיין און וועֿנדען זיך צו מיר אויף מיין אונטן־אָנגעגעבענעם אַדרעס, און מיט פאַרגעניגען וועט דאָס ביכעל צוגעשיקט ווערען פרי.

אַזוי ווי די צאָל פון די בראָשורען איז אַ באַגרעניצטע, איז, נאַטירליך, כל הקודם זכה.

מיין אַדרעס:

DR. BORIS M. KADER
5036 North Kimball Avenue
Chicago 25, Ill., U.S.A.

מיט דרך־ארץ און דאַנק,

ד"ר בָּאָרִים קָאַדער

באַגריסונג צו דוד סאָהן

זייער געערטער, חשוב'ער און ווירדיגער, אדם אחד מאלף,
מר. דוד סאָהן, שלום!

איך בין געערגערט וואָס איך האָב פאַר־שפעטיגט צו זיין בצבור מיט אייערע פריינד און פאַרערער, וועֿן זיי האָבען איך צוגעטיילט כבוד פאַר אייערע גרויסע אויפטואונגען און פאַרדינסטען אין פאַר־לויף פון די 30 יאָר, און האָבען אייך גע־וואונשען גליק און געזונט, איר זאָלט נאָך לאַנגע יאָרען זיין אין דער לאַגע אָנצוגיין מיט אייערע לויבענסווערטע מעשים וואָס ברענגען מאַראַלישע און פיזישע הילף צו די וואָס נויטיגען זיך אין דעם.

איך וועל דעריבער מוזען אָנוועֿנדען די טאַקטיק פון אַ פרומען איד און מאַכען אַ הויכע קדושה. איך ווינש אייך, אַז אייערע פילזייטיגע און פילנוצליכע גוטע מעשים זאָלען געמערט און פאַרצווייגט ווערען, איר זאָלט נאָך פילע לאַנגע יאָר לעבען אין יוגענדליכע און געזונטע יאָר, און איר זאָלט זיין בכוח פאַרצוזעצען אייער אַרבעט בצרכי הצבור אין פולשטענדיגער געזונט־הייט און אומדערמידליך און מיט נאָך מער אונטערנעמונגס־גייסט.

זאָל מיין האַרציגע ברכה זיך פאַראיניי־גען מיט די בצבור'דיגע וואונטשען וואָס אייערע פריינט און פאַרערער האָבען אייך אויסגאַדריקט אין דעם טאָג וואָס איז באַ־שטימט געווען אייך אָפצוגעבען אַ טייל פון דעם כבוד וואָס איר האָט פאַרדינט.

איך האָף צו זיין צווישען די יעניגע, וועלכע וועלען אייך אי"ה גראַטולירען און האַרציג וויינטשען צום יובילי פון אייער 50־יאָריגער טעטיגקייט.

איך פאַרבלייב איינער פון אייערע אומ־צאָליגע פריינד.

מיט אַכטונג און דרך־ארץ,

הרב שמואל אפרים טיקטין
רעדאַקטאָר „רבנישע ענציקלאָפעדיע"

אַ דאַנק פאַר הילף

טייערער פריינט דוד סאָהן!

איך האָב היינט באַקומען אַ בריוו פון אונזער פאַרטרעטער אין דייטשלאַנד, אַז ריבאַק, וועגען וועלכען מיר האָבען צו אייך געשריבען און פאַר וועלכען איר האָט אונטערגעשריבען אַ דאָקומענט, האָט שוין זיין וויזע באַקומען. מיר וועלען אייך אינ־פאַרמירען, ווען ער וועט שוין זיין אויפ'ן שיף.

מיר זיינען זייער צופרידען, וואָס אַ דאַנק אייער מיטהילף האָט זיך איינגעגעבען די משפחה אַרויסצונעמען פון דייטשלאַנד. מיר זיינען זיכער, אַז ווען זיי וועלען קו־מען, וועט איר זיי ניט פאַרלאָזען.

מיט בעסטע גרוסען,

לאַזאַר עפשטיין
אידישער אַרבעטער קאַמיטעט

כמעט אלע לענדער, וואו נאָר עס געפינט זיך א ביאליס־טאָקער קיבוץ, וועלען זיין פאַרטרעטען אין דעם בוך. זייער א רייכע קאָלעקציע בילדער וועלען זיין געדרוקט פון די ביאליס־טאָקער אין אַמעריקע. די בילדער וועלען דערציילען פון די ביאליסטאָקער פיאָנערן אין דעם נייעם לאַנד, פון זייער אַרבעט און שאַפען און ווי אזוי ס'איז אויסגעוואקסען די איצטיגע גרויסע ביאליסטאָקער לאנדסמאנשאפט מיט אירע אלע סאָסייעטיס און אינסטיטוציעס. מיט איין וואָרט: דער „ביאַליסטאָקער אַלבום" וועט געבען די בעסטע אָפשפיגלונג פון דעם ביאליסטאָקער אי־דען און זיינע דערגרייכונגען איבער דער גאַנצער וועלט.

פאַרשטייט זיך, אַז אזא גרויסע אונטערנעמונג איז פאַרבונ־דען מיט גרויסע הוצאות, באַזונדערס איצט, ווען פאַפיר, קאטס און דרוק־אַרבעט איז געשטיגען הונדערט פראָצענט. דאָס איז דעריבער אַן אויסגאבע וואָס דאַרף קאָסטען שוועֿרע טויזענטער דאָלאַרען. איך האָף, אָבער, אַז די ביאליסטאָקער אַרגאניזאַ־ציעס און באזונדערס מיינע צאָלרייכע פריינט און לאנדסלייט אומעטום וועלען מיר אַנטקעגען קומען מיט זייער הילף אין דער היסטאָריש־וויכטיגער אונטערנעמונג און אַז מיט זייער הילף וועט מיר גלעלינגען דעם אַלבום, וואָס איז שוין גרייט צום דרוק, אַרויסצוגעבען אין דער גאָר נאָהענטער צייט.

נאָך אַלעמען, מעג איך דאָ דערמאָנען אונזערע ביאליסטאָ־קער סאָסייעטיס און אַרגאניזאציעס פון אמעריקע און פון אויס־לאַנד, ווי אויך מיינע ליבע ביאליסטאָקער לאַנדסלייט אלס יחי־דים, אַז דער „ביאליסטאָקער אלבום" איז אונזער אַלעמענס גייס־טיגער פאַנטאַזיע, וואו בייס אַנבליק פון די בילדער טראָגען מיר זיך אריבער אין דער חרוב'ער היים אויף קבר־אבות, און גלייכ־צייטיג איז ער דער בוים פון ביאליסטאָקער לעבען, וועלכער שפראָצט און בליהט איבער דער גאַנצער וועלט.

ביישטייערונגען אָדער סובסקריפשאַנס פאַר'ן „ביאַליסטאָ־קער אלבום" דאַרפען געשיקט ווערען אויפ'ן נאָמען פון

BIALYSTOKER ALBUM
228 East Broadway New York, N. Y.

ביי אונזערע ביאַליסטאָקער אין פּעטערסאָן

פון מאיר מוסה

די געשיכטע פון דער אַרגאַניזירטער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין פּעטערסאָן, הויבט זיך אָן אין 1905. אָבער די הויפּט לעבעדיגע טעטיגקייט האָט זיך אָנגעפאַנגען אומגעפער אין 1926, ווען די פרויען האָבען איבערגענומען די רעליף אַרבייט. אַ דאַנק די עקשנות׳דיגע אַרבייט און פּעהיגע פירערשאַפט פון אונזערע פרויען, איז די סאָסייעטי געוואָקסען ער־פאַלגרייך. דעם ערשטען קרעדיט קומט דער לאַנג יעריגער פרעזידענטין מרס. עטעל קאָהן. זי ווערט פון אַלעמען גע־שעצט און געאַכטעט, פאַר איר איינפאַכ־קייט, טרייהייט, איבערגעבענהייט און פּראַקטישקייט. עס איז וויכטיג צו דערמאָ־נען אירע אַ רעדע, וואָס איז איינגעקריצט אי מיין זכרון:

אין די שרעקליכע מלחמה־טעג, ווען דאָס אידישע פּאָלק איז געשטאַנען אויפן שוועל פון אונטערגאַנג, דאָן איז מר. טשוירטשיל אַרויס מיט זיין היסטאָרי־שען בת־קול: „מיר וועלען קעמפען אויף אַלע פראָנטען, אויפן ים, און יבשה, אין דער לופט א. א וו.". — ביי אונזערען אַ מי־טינג האָט זיך דאָן געהאַנדעלט די פראָגע: צו זאָלען מיר קלייבען גלעלד אויף אויפ־בויען אַ נייעם לעבן פאַר די געבליבענע, אָדער מיר זאָלען יעצט ספּענדען דאָס גלעלד צו ראַטעוון יעדען נפש? די דיסקוסיע איז געווען אַ שאַרפע, מיט אַרגומענטען אויף ביידע זייטען. מרס. קאָהן איז דאָן אַרויס מיט אַ היסטאָרישע רעדע, פון וועלכען אַלע זיינען געוואָרען באַגייסטערט זי האָט גע־זאָגט: פריינדע, מיר טאָרען ניט קלייבען קיין גלעלד אויף שפּעטער אין יעצטיגען חורבן. זאָרגט ניט וועגן געלד פאַר שפּעטער, וועלן מיר וועלען דערלעבן די שעה פון ענדע קריג וועט זיין גלעלד. מיר וועלען קעמפען אויף אַלע פראָנטען, מיר וועלען רייסען פון די פאַקטעס אין די סטריטען, מיר וועלען אַטאַקירען אַלע הייזער, מיר וועלען גיין אין די שפּעפער, אין די געשעפטען, מיר וועלען קיינעם ניט אַדורכלאָזען... אָבער דערווייל גיט איצט און ראַטעוועט יעדען איינצעלנעם פון פייער. דער עולם האָט איר שטורמיש אַפּלאָדירט און זי האָט אַלעמען באַזיגט.

און זי האָלט וואָרט, זי שאַפט גלעלד און מאַכט אַלעמען צו טאָן פיל מעגליך. דאָן קומט אונזער טשערלייד׳י, מרס. ראָזז רו־בין, אַן אויסערגעוויינליכע פעהיגע טשער־ליידי. זי האָלט ביי יעדען מיטינג רעדעס, וואָס באַגייסטערען אַלעמען. זי טוט זייער פיל, באַזוכט אַרגאַניזאַציעס, שאַפט גלעלד און מאַכט אַלעמען טאָן אַרבייט. דאָן קומט אונזער פינאַנס סעק. מרס. ענע סיגעל, די 3־טע פון וועלכע די סאַסייעטי געווינט אַסך פון איר שוועדע אַרבייט. דורך אירע הענט גייען אַדורך אַלע גלעלדער. זי פירט די בי־כער אויסגעצייכענט גוט. עס איז ווירקליך אומעגליך אויסצורעכענען אירע אַלע וויכ־טיגע אויפטואונגען. אָט די דריי, זיינען דער „נוירוו־סיסטעם" פון דער ביאַליסטאָ־קער סאַסייעטי אין פּעטערסאָן. צו דעם „נוירוו־סיסטעם" דאַרף מען אָבער אויך צו־רעכענען די גאָר וויכטיגע טוערינס, מרס. בעסי זאַקהיים, די טרעזשורערין פאַר פי־לע יאָרען, און טייבעל סאַפּערשטיין וויס־פרעזידענטין, וועלכע טוען אויך אַ סך גו־טע אַרבייט און האָבען אַ גרויסען חלק אין העלפען שאַפען אַ סך גלעלד דורך פיל מיה און אַרבייט.

אָבער געגנערשאַלען אָן אַן אַרמיי קענן גאָר ניט אויפטאָן. האָבען מיר צום גליק אַן אַרמיי פון מעמבערס, וואָס טוען פיל, זייער פיל. אַלע שאַפען גלעלד אייגער מער, איינער וויניגער. צום ביישפיל: מיר האָבען גע־האָט פּראָטאָקאָל סעקרעטערינס, אסתר אַראַנאָוויטש, טייבעל סאַפּירשטיין, מרס. קאַץ, מרס. דיימאנד, מרס. ענע קאַפּלאָן און נאָך פילע, וועלכע מען קען ניט אַלעמען דערמאָנען, וועגען זיי וועלען מיר טרייען באַריכטען אין אַ צווייטען נומער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע".

מר. און מרס. ליווויי, זי אַלס פּראָטאָקאָל סעקרעטאַרין, וועלכע געגליכען פון אַלעמען פאַרן שרייבען אַ פּראָטאָקאָל מיט אַלע אינצאַלהייטען, און פאַר איר געשמאַקען פאַרלעזען. וועלן זי לעזט פאַר אַ פּראָטאָקאָל, וועלט שטיל אין האַל, וויייל אַלע וויילען הע־רען. חוץ דעם טוט זי נאָך פיל אַרבעטען. זי איז „טיקעט קעשירען" פון באַל ווי אויך פאַר די „קאַרד פּאַרטיס"־בענעפיטס. אַלע געלדער שטימט שטענדיג צו דער פּעני.

גרויס אַנערקענונג קומט אויך צו אונ־זער מר. ליוויי. ער טוט אמתע שוועדע פיזי־שע ארבעט, פאַסט אויף דער „רעמליזער סטאָר", וואָס בריינגט אריין פיל גלעלד. ער פאַרט אַרום אין גאַנצען שטאָט, בריינגט באַנדעלס זאַכען מיט זיין טראָק. פאַר יע־דען באָל איז ער וואַכען לאַנג ביזי מיט זיין טראָק, מיט וועלכען ער בריינגט צום האָל אַלעס. אויך ביים באָל טוט ער אַלע פאַר־אַנטוואָרטליכע שוועדע אַרבייטען. דאָס פאַר פאַלק פאַרדינט זיכער פיל לויב פאַר זייער ענערגישער אַרבייט.

דער באָל היינטיגען יאָר איז געווען גאָר ערפאָלגרייך. דאָ נעמען שוין אַנטייל אויך מענער. פאַר די לעצטע עטליכע יאָר איז דער טשערמאַן פון באָל, פרייַנד ווילי וויי־נער. וועגען אים איז דאָ זייער פיל גוטעס צום שרייבען. וועגען זיינע מעלות קען מען זאָגען אין קורצען, אַז ער איז זייער אַ גו־טער טשערמאַן, ער קען אַפּעלירען, רעדט זייער אנגענעם, אימער מיט אַ פאַסיגען וויץ. ער שאַפט גרויסע סומען גלעלד, און גיט טאַקע אויך זייער שיין. די דריי מאַנאַ־טען פאַרן באָל, באַלאַנגט ער ניט צו זיך, נאָר צו דער אַרבייט פון באָל.

דער צווייטער זייער וויכטיגער טוער וואָס טוט שוועדע פאַראַנטוואָרטליכע אַר־בייט, איז מר. מאַקס פוקס. חוץ דעם וואָס ער שאַפט אַ סך גלעלד און גיט אַליין, טוט ער זיין אַרבייט אַלס העדבוק מענעדזשער, אויסגעצייכענט. עס איז זייער אַ שוועדע אַרבייט און ער איז ווירקליך וועדע אַ גרויסען טוען דאָנק פאַר דער סיסטעמאַטישער אַר־בייט זיינע. אויך אונזער פר. סעם קאנעל אַלס טרעזשורער פאַר די לעצטע 2 יאָר, אַרבייט אויסגעצייכענט און סיסטעמאטיש. ער האָלט די סאַסייעטי אין באַלאַנס אַז מען זאָל ניט אַריבערכאַפען די מאָס. אַרבייט שטיל און באַשיידען.

די לעצטע צייט האָבען מיר אַריינגע־קראָגען אייניגע וויכטיגע טוערס. פר. דזשייק קאַטץ — אין אַנדענקונג פון זיין פאַרשטאַרבענעם ברודער בנימין קאַטץ, וועלכער האָט געטאָן זייער פיל, זעצט ער פאַר די גוטע ארבייט פון זיין פאַרשטאַר־בענעם ברודער. דזשייק קעטץ איז אַן אַמע־ריקאַניזירטער יונגערמאַן. ער שאַפט גלעלד און וועגען זיינע גוטע מעשים — ביי אַ צווייטע גלעלגענהייט. אויך מר. פּאול פאר־סאָן, און דוד פינקוס, וועלכע לאָזען זיך אַליין קאַסטען, און העלפען שאַפען גלעלד, זיינען זייער באַליבט זיי „סוירוועז די רעפ־רעשמענטס" און מאַכען לעבעדיג.

דער באָל איז דורכגעפירט געוואָרען זייער שענן. די קאַמיטע פון ניו־יאָרקער סענטער, אַ 60 אין צאָל, וועלכע האָבען געספּענט שיינע עטלעכע דאָלער, האָבען

פּאַרשיינט דעם אָוועגד, און זיי ווערן פון דער קאָמיטע פיין באַדאַנקט.

די אַלע מיטאַרבייטער פון באָל, איז אומ־מעגליך אויסצורעכענען ביי די נעמען.

נאָך דעם באָל איז צוטיילט געוואָרען אַרום 5 טויזענט דאָלער. פון דער סומע האָט די „ביאַליסטאָקער האָום אין ניו־יאָרק" גע־קראָגען 15 הונדערט דאָלער. מיר פילען אונ פּאַרשטייען, אַז די האָום, וואו עס פּאַר־ברייגען 300 אַלטע מענער און פרויען איז אַ נויטוועניקייט. און בכלל ווען מען נעמט אין אנבאַטראַכט אז די מייסטע פון די אַלטע מענשען האָבען ניט געהאַט וואו צו זיין אויף זייערע עלטערע יאָרען און זיינען גע־ווען הילפלאָז. יעדער מענש דאַרף זיין גליקליך, וואָס ער קען זיך באַטייליגען און העלפען אויסהאַלטען דעם ביאַליסטאָקער מושב זקנים. קיינער וויים דאָך ניט וועמענס מאָרגען עס איז.. מען דאַרף אַ טראַכט טאָן וועגען „אַל תשליכנו לעת זקנה".. און זיין שטאָלץ געבענדיג די דאָנייישאָן פאַר דער ביאַליסטאָקער האָום, דורך דער „ביאַליס־טאָקער רעליף סאָסייעטי".

* * *

אונזער באַזאַר פאַרן „לינען שאוער" איז אויך געווען אַ גרויסער ערפאָלג. טשערליי־די פון לינען שאור קאָמיטע איז געווען מרס. חייקע בערגמאַן, טרעזשורערין מרס. ראָזע שטיינבערג. צווייטע טשערלייד מרס. טייבעל סאָפערשטיין, זיי זיינען פאַרגע־שטעלט געווארען פון מרס. רובין ביי אַ גוט באַזוכטען מיטינג. פיינע אינטערע־סאַנטע רעדעס זיינען געהאַלטען געווארען, מיטוואָך דעם 22־טען ביי דעם שלוס מי־טינג פון סיזאָן.

צוערשט ווערט אָפּגעגעבען אַ באריכט פון דער „לינען שאור" אין ניו־יאָרק, טשערלייד מרס. בערגמאַן באריכטעט, אַז עס איז געשאַפען געוואָרען לינען פאַר אום־געפער 13 הונדערט דאָלער. ווען מען האָט אַריינגעמאַרשירט אין האַל פון „ביאַליס־טאָקער צענטער און מושב זקנים אין ניו־יאָרק, איז אויף דעם סטיידזש געווען די לינען. אַ קאָמיטע פון די ניו־יאָרקער „ליי־דיס אוקזילעריי", האָבן מיט פרייד אַלעמען באַגעגענט און עס איז געווען אַ טאָג פון פאַרגניגען. אויך מרס. סאָפערשטיין און ווילי ווינער גיבען אָפּ רעפאָרטס. פּר. דזשייק קעטץ באריכטעט פון אונזערע 2 אַדאָפּטירטע יתומים וועלכע מיר האָלטען אויס אין פראַנקרייך, אַז איין קינד האָט געהאט אַן אוטאָמאָביל־עקסידענט און ליגט אין האָספּיטאַל. עס פאַלען דאָניישאָנס און מען שיקט אוועק אַ באַדייטענדע סומע. צום שלוס מיטינג וועלט געגומען א בילד פון דער עקזעקוטיווע, און אַ בילד פון אַלגע־מיינעם מיטינג. די טשערליידי מרס. רובין, און די פרעזידענטין מרס. קאָהן, וויגשען אַלעמען אַ פריילעכען וואָקיישאָן, אַז מען זאָל ווידער קומען צוזאַמען ארבייטען, אויפן נייעם סעזאָן, פאַר די נאָבעלע אַרבייט, ווי ביז יעצט.

דער פּאַרלוסט פון שלמה סטאָלמאַן

מיטוואָך, דעם 27טען, איז פלוצלונג גע־שטאָרבען אונזער אַלעמענס וויכטיגער פריינ שלומקע סטאָלמאַן. זיין פלוצלונגער טויט איז געווען דער גרעסטער קלאַפּ, ניט נאָר צו זיין פרוי און פאַמיליע, נאָר אויך צו דער גאַנצער ביאַליסטאָקער לאַנדס־מאַנשאַפט.

מער ווי 30 יאָר איז ער געווען טעטיג

שלמה סטאָלמאַן, ע"ה

אין בר. פון אר. רינג, תמיד געגומען אַ וויכטיגען אָנטייל. די לעצטע צייט האָט ער זיך גאַנצער ענערגיע אין דער ביאַליסטאָקער רעליף און אויך פאַר דער ביאַליסטאָקער האָום אין ניו־יאָרק. אַ גרויסער עולם האָט אים באַגליייט צו דער אייביגער רוה. טרויער רעדעס זיינען געהאַלטען געווארען פון פר. ראטצקין, בר. 142 אר. רינג, שלום גאָלד־שטיין פון דער ביאַליסטאָקער רעליף, פר. סאָהן פון נויאָרקער ביאַליסטאָקער סענ־טער, האָט אָנגעצייגט וועגען זיין וויכטי־גע אַרבייט, און דעם שרעקליכען פאַר־לוסט, וואָס די ביאַליסטאָקער לאָנדסמאַנ־שאַפט ליידט צוליב זיין טויט.

מיטוואָך, דעם ערשטען דזשון, איז גע־ווען דער מעמאָריאַל מיטינג נאָך פר. שלומקע סטאלמאן, אין בארנעט טעמפּעל, אַראַנזשירט פון דער ביאַליסטאָקער רעליף און פון בר. 142 אָר. רינג. מרס. רובין, טשערליידי עפענט דעם מיטינג, בעט אַלע־מען אויפשטיין צו באַהערען זיין אָנדענק. אין א לענגערע רעדע באַדויערט זי דעם פאַרלוסט, וואָס געטראָפען דער פאַמיליע און אויך דער סאסייעטי, פאַר וועלכע דער פר. סטאַלמאַן האָט געטאָן זייער פיל נאָבעלע ארבעט. פר. ווילי ווינער ווערט פאַרגעשטעלט אַלס פאַרטרעטער פון דער ביאַליסטאָקער רעליף. ער באַדויערט זייער דעם טויט פון סטאַלמאַן אַלס פאַרלוסט פון דער קאָמיוניטי. ער וויזיט אויף, דאָס ער האָט געסייפט זייער פיל געלד דורך זיין ארענטליכקייט און איבערגעבענקייט צו דער סאסייעטי.

דער שרייבער פון די שורות אַלס פאַר־טרעטער פון בר. 142 אר. רינג, באַדויערט דעם גרויסען פאַרלוסט און גיט איבער: אַז עטליכע שטונדען פאַר זיין טויט, האָט פר. סטאלמאן אָפּפּלירט, אַז אַלע זאָלען טאָן גוטע ארבייט פאַר דער סאסייעטי און קיינער זאָל ניט ווערען ברוגז ווען אַ פאַרשלאָג ווערט ניט אָנגענומען.

פר. לואי קאָהן, טשערמאַן פון ביאַליס־טאָקער צענטער, רעדט זייער רירענד ווע־גען סטאָלמאַנס טויט. פר. דוד סאָהן, עק־זעקוטיוו דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער האָום גיט אַן אָפּשאַצונג פון די טעטיקייטען פון פאַרשטאַרבענעם פר. סטאָלמאַן. און זאָגט עטליפּע טרייסט ווערטער צו דער פאַמיליע אין נאָמען פון אַלע טוערס פון „ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים". עס האָבען אויך גערעדט שלום גאָלדשטיין, אַלעקסאַנדער מאַטץ, מרס. אייזאַק, פר. ראַשקעס און אַנדערע. דער מעמאָריאַל מי־טינג נאָך שלמה סטאָלמאן, איז געווען זייער אייַנדרוקספול. עהרע זיין אָנדענקונג!

צום 5־טען יאָרצייט

פון אונזער ליבען זון און ברודער

מאָטע שטשופאק

וועלכער איז געפאַלען אין קאַמף מיט די בלוטיגע שונאים פון אונזער פאָלק און לאַנד, דעם 16־טען יולי, 1944, אין אייראָפּע.

טייערער מאָטע, דיין לעצטען בריוו צו אונז אין אידיש האָלטען מיר הייליג, פונקט ווי מיר האָלטען הייליג דיינע אידעאָלען און שטרעבונגען פאַר וועלכע דו האָסט אָנטקגעגעבען דיין יונגען נאָך ניט געלעבטען לעבען.

מיר וועלען דיר, טייערער מאָטע, קיינמאָל ניט פאַרגעסען און דיין ליכטיגער אָנדענק וועט אייביג לעבען אין אונזערע הערצער.

עלטערען:

אליהו און נחמה שטשופאק

שוועסטער — סערע געלמאַן

אונזערע פאַרלוסטן

צום אייבערגעבן אַנדענקען

בעני גוזאָווסקי, ע"ה

גאָר אומגעריכט, איז פון אונז אַוועק־געריסען געווארען דינסטאג, דעם 14־טן יוני, אונזער ליבער, טייערע פריינט און לאַנדסמאַן, בעני גוזאָווסקי. ער איז

געשטאָרבען אין עלטער פון 54 יאָר אין דעווער, קאָלאָראַדאָ, וואו ער איז געקומען צו באַזוך צו זיין ברודער און שוועגערין מר. און מרס. מאַקס גוזאָווסקי.

דער פֿלוצלונגער טויט פון דעם גוטען, איידעלען מענשען, האָט אַרויסגערופֿען גרויס טרויער צווישען אַלע זיינע פריינד און לאַנדסלייט. שטאַרק געטראָפֿען איז אונזער ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים, וואו בעני גוזאָווסקי איז געווען א וויים פֿרעזידענט און איינער פון די וויכטיגסטע אונטערשטיצער. טיף געטראָפֿען איז אויך די גאַניאַנדז־טרעסטינער יאַנג פרענדס, וואו דער פאַרשטאַרבענער איז געווען א עקס פרעזידענט און איינער פון די גרינדער. אָבער מער פּאַר אַלעמען זיינען פון דער טראַגעדיע טיף געטראָפֿען די געטרייע פרוי מינע און די קינדער, וועלכע האָבען באמת פאַרלאָרען זייער קרוין פון קאָפּ און זייער באַשיצער.

בעני גוזאָווסקי איז געווען פון די פיינסטע, האַרציגסטע מענשען אין אונזער לאַנדסמאַנשאַפֿט. ער האָט פאַרמאָגט א פרייַע האַנד פאַר צדקה און א בריייטען זשעסט צו זיינע מיטמענשען. א שאַד, קיין סך אזעלכע בעני׳ס האָבען מיר ניט.

מיר שיקען אונזער טיפֿען מיטגעפֿיל און טריסט צו דער פאַמיליע, בעני גוזאָווסקי׳ס נאָמען וועט אייביג לעבען אין דעם זכרון פון אַלע זיינע פריינד.

ראָזע הענדלער, ע"ה, 68 יאָר, געשט. 23 טען יוני אין נויאָרק, נ. דזש. זי איז געווען די אלמנה פון לואי הענדלער, ע"ה און די שוועסטער פון אונזער חשובער טוערין מערי קעש פון ברוקלין.

הלל האַלפֿערן, ע"ה, 67 יאָר, געשט. 11־טען יוני. באַערדיגט אויף בית דוד סעמעטרי, קרקע פון ביאַליסטאָקער צענטער.

דער פאַרשטאַרבענער איז געווען א ברודער פון אונזער חשובען טוהער, קאנסעלאָר פֿיף נאָוויק.

סערע קאַפּלאַן, ע"ה, 83 יאָר, געשט. 12־טען אַפּריל. זי איז געווען די אלמנה פון אונזער אמאליגען טוהער מייער קאַפּלאַן, ע"ה.

קאַפּעל וועליקי, ע"ה, 63 יאָר, געשט. 30 אַפּריל. באַערדיגט אויף די קרקע פון גאַניאַנדז־טרעסטינער פאַראיין אויף סטעטן איילענד.

אסתר וואָלף, ע"ה, 65 יאָר, געשט. 22־טען יוני אין ברוקלין. זי איז באַערדיגט געוואָרען אויף בית דוד סעמעטערי קרקע פון ביאַליסטאָקער סומך נופֿלים.

די פאַרשטאַרבענע איז געווען א האַרציגע איבערגעגעבענע לאַנדספֿרוי און חשובע שוועסטער פון אונזער ליידים אוקזילערי.

דאָרע קאָהן, ע"ה, 65 יאָר, געשט. 21 אַפּריל. באַערדיגט אויף מאונט לבנון סעמעטערי.

די פאַרשטאַרבענע איז געווען די גרעסטער לעבענס באַגלייטערין פון אונזער באַוואוסטען טוהער עקיבא קאָהן, איינער

פון די גרינדער און הויפּט טוהער פון ביאַליסטאָקער בר. 88 א. ר.

דאָרע קאָהן, א סימפּאַטישע און קלוגע פרוי איז געווען פון די ערשטע שוועסטערס אין אונזער ליידים אוקזילערי, וואו זי האָט גענומען א גרויסען אנטייל אין אַלע טעטיקייטען און געווען געשעצט פון אַלע אירע פריינד און מיטאַרבייטער. ליידער איז זי די לעצטע יאָרען געווען קראַנק און זיך נעמוזט צוריקציהען פון וועלכע עס איז געזעלשאַפֿטליכע ארבייט.

מאַקס סאַקאַלסקי, ע"ה, 56 יאָר, געשט. 29־טען אַפּריל. דער פאַרשטאַרבענער איז געווען א זון פון באַוואוסטען ביאַליסטאָקער באַלעבאָס ר׳ יאָשע סאַקאַלסקי. א ברודער זיינער, סעם סאַקאַלסקי, איז א טוער אין אונזער לאַנדסמאַנשאַפֿט פון לאָס אַנדזשעלעס.

מאַלי ווינבערג, ע"ה, 55 יאָר, געשט. 5־טען מאי. זי איז געווען די איינגערע שוועסטער פון אונזער חשובער טוהערין איווע טענד.

עני עדעלשטיין, ע"ה, 65 יאָר, געשט. 15־טען אַפּריל, באַערדיגט אויף מאונט לבנון סעמעטערי, לעם איר פּאַרשטאַרבע־נעם מאַן.

עני עדעלשטיין איז געווען פון די אק־

טיווסטע שוועסטערס אין אונזער ליידיס אָוקזיליערי, וואו זי איז מיט יאָרען צו־ריק געווען די פּראַטאָקאָל־סעקרעטאַרין. איר לעבען איז געווען רייך אין מעשים טובים, א גוטע, געטרייע פרוי און מוטער און אַן איבערגעגעבענע שוועסטער צו אירע לאַנדסלייט. די פּאַרשטאַרבענע לאָזט איבער 3 פּאַרהיראָטע טעכטער, וועלכע שטייען נאָהענט צו אונזער אינ־סטיטוציע, ווי אויך אייניקלעך.

איידע סמיטה, ע"ה, 62 יאָר, געשט. 2־טען יולי, געווען א מיטגליד פון קרינ־קער בר. 389 א. ר. און פון אונזער ליי־דים אוקזיליערי.

לילי קעסלער, ע"ה, 52 יאָר געשט. 16־טען מאי. זי איז געווען די אלמנה פון הערי קעסלער, וועלכער איז געשטאָר־בען מיט 2 יאָר צוריק.

סילי טשיזעווסקי, ע"ה, 66 יאָר, געשט. 28 טען יוני. זי איז געווען א מיט־גליד פון ביאל. ברענטש 88 א. ר. און פון אונזער ליידים אוקזיליערי.

פּעני פיינמאַד, ע"ה, 75 יאָר, געשט. 1־טען יולי. באַערדיגט אויף די קרקע פון די ביאל. בראַדערלי לאָוו אויף בית דוד סעמעטערי.

מאָרים שאפּירא, ע"ה, 57 יאָר, געשט. דעם 7־טען אַפּריל. געווען א מיטגליד פון ביאַליסטאָקער צענטער. לאָזט איבער א פרוי און 3 קינדער.

פּסח מאשמאַן, ע"ה, 88 יאָר, געשט. 2־טען יולי אין יאָנקערס, נויארק. באַער־דיגט אויף מאונט יהודא סעמעטערי.

דער פּאַרשטאַרבענער איז געווען פון די לעצטע פּאָר מאָהיקאַנער פון דער גרו־פּע „ביאַליסטאָקער פּיאָנערען", וואָס זיי־נען געקומען אין אָנהויב די אַכציגער יא־רען. ער האָט אויף דער איסט סייד דא־מאָלט געעפענט א כשרע יאָטקע. ער איז געווען באַוואוסט פּאָר א סך יאָרען מיט זיין הערליכקייט און פרומקייט איבער דער גאַנצער איסט סייד צווישען די אַלע אַריבערגעקומענע אידען. וועז עס האָט זיך אין נויארק געגרינדעט דער ביאַליס־טאָקער בקור חולים אין 1897, איז די ערשטע צייט געווען דער „אָפּיס" פון בקור חולים ביי אים אין יאָטקע אויף ברום סטריט.

מיט א פּאָר צענדליג יאָר צוריק איז ער אריבער מיט זיין פאַמיליע אין יאָנ־קערס און וועז זיין פרוי איז געשטאָרבען מיט א 10 יאָר צוריק האָט ער זיינע לעצ־טע יאָרען געוואוינט ביי זיינע איבער־געגעבענע קינדער, וועלכע האָבען אים אויפגעהאַלטען בכבוד גדול.

סעם קאַלינסקי, ע"ה, 63 יאָר, געשט. 6־טען יולי. באַערדיגט אויף די קרקע פון די גאַניאַנדז־טרעסטינער יאָנג פרענדס, אויף סטעטען אייַלאַנד.

דער פּאַרשטאַרבענער איז געווען א שטילער און צוריקגעצויגענער אָבער מיט א ווארימע מענשליכע הארץ. געווען א פיינער, האַרציגער דאָניטאָר צו אונזער ביאַליסטאָקער מושב זקנים און א ליבער, גוטער פרויַנד צו אַלע זיינע נאָהענטע מיטמענשען.

ער לאָזט איבער א פיינעם דור קינדער און אייניקלעך.

סעם בערקאָוויטש, ע"ה, 78 יאָר, געשט. 12 טען מאי, באַערדיגט אויף די קרקע פון די ביאַליסטאָקער בראַדערלי לאָוו אסס'ן.

דער פּאַרשטאַרבענער איז אין די פרי־ערדיגע יאָרען געווען אַן אקטיוור טוהער אין אונזער אינסטיטוציע. אויך געווען פרייגיביג מיט א דאָלער, וועז ער האָט נאָר געהאַט די מענליכקייט. ער איז גע־וועז אַן הערליכער, אויפריכטיגער מענש און געווען געשעצט פון זיינע פרייַנד.

ליפּא קאָהן, ע"ה, אין עלטער פון 68 יאָר, איז אין די בראנקס געשטאָרבען, דעם ערשטען מאי, אונזער חשוב'ער לאַנדסמאַן און מיטגליד ליפּא קאָהן, ע"ה, וועלכער איז א סך יאָרען געווען אין די

גראָסערי ביזנעס און באַליבט ביי זיינע צאָלרייכע פרייַנד און קאָסטומער.

ליפּא קאָהן (א זון פון דעם באַוואוס־טען אין ביאַליסטאָק ר' צדוק דער פּאָפּי־רער, א שיינער, הערליכער איד און באַ־לעבּאָס), איז געווען פון די ערשטע מיט־גלידער אין אונזער צענטער, וועלכען ער האָט געשטיצט מיט דער פולער האַנט. ער לאָזט איבער א געטרייע פרוי און קינ־דער, וועלכע האָבען אָפּגעגעבען גרויס כבוד זייער פאָטער.

דר. יעקב סילעווסקי, ע"ה, 52 יאָר, געשטאָרבען פּלוצלונג דעם 21־טען יולי. דער פּאַרשטאַרבענער איז געקומען קיין אַמעריקע מיט א פערטעל יאָרהונדערט צוריק, זיך באַזעצט אין פענסילוויניע, וואו ער האָט מיט דערפאָלג פּראַקטיצירט מעדיצין. ער לאָזט איבער א פרוי מיט א זון, ווי אויך א ברודער סעם סילעווסקי און 2 שוועסטער גיטעל סילעווסקי און פלאָרענס פוירקעס.

מאַקס שאַפּירא, ע"ה, 68 יאָר, געשט. 17 מאי. געווען א מיטגליד פון ביאל. ברענטש 88 א. ר. ער איז אויך געווען דער ברודער פון אונזער חשובער טו־הערין מרס. חוה ווייַנטרויב פון פּעטער־סאָן, נ. דזש.

נייטען סאָן, ע"ה, 73 יאָר, געשט. 8־טען מאי, באַערדיגט געוואָרען אויף מאונט נבוא סעמעטערי. דער פּאַרשטאָר־בענער איז געווען א שטילער, אַרבייטסזאַמער מענש און א מיטגליד פון אונזער אינסטיטוציע.

לינאַ ווײַנשטיין, ע"ה, 73 יאָר, געשטאָרבען אין בראָנקס דעם 13־טען אויגוסט. געווען די שוועסטער פון אונזערע

חשוב'ע טוהער לואים ווײַנער און ווי־ליאָם ווײַנער פון פּעטערסאָן.

די פּאַרשטאָרבענע איז דאָ געקומען פון כיאַליסטאָק מיט 55 יאָר צוריק. געווען טעטיג אין פּילע אינסטיטוציעס, באַזונ־דערס אין דער ביאַליסטאָקער ליידים אָוק־זילערי. א שטילע, בנעימות'דיגע פרוי מיט א פיינעם, איידעלען כאַראַקטער. זי לאָזט איבער א זון, א טאָכטער און אייניקלעך.

דניאל גאָלדבערג, ע"ה, געשטאָרבען דעם 2־טען סעפּטעמבער אין אויטאָמאָביל עקסידענט אין די מאונטענס. באַ־ערדיגט געוואָרען אויף די קרקע פון ביא־

ליסטאָקער צענטער, אויף בית דוד סע־מעטערי.

דער פּאַרשטאָרבענער איז געווען א זון פון ר' בערל גאָלדבערג, ע"ה, שמש פון ביאַליסטאָקער שול אין ניו יאָרק, און דער ברודער פון אונזערע טוהער דזשעק גאָלדבערג פון „קלוב ביאַליסטאָקער פריינד" און מרם. איידע זאָלאָוויץ פון די בראָנקס.

לינאַ פּערלשטיין, ע"ה

אין פּעטערסאָן, נ. דזש. איז שבת דעם 9־טען יולי געשטאָרבען אונזער באַוואָונ־טע לאַנדספּרוי לינאַ פּערלשטיין, אין על־טער פון 68 יאָר. זי איז געווען די געטרייע לעבענס באַגלייטערין פון אונזער חשובען פריינד און טוהער מר. היימאַן פּערלשטיין.

די פּאַרשטאָרבענע איז געווען די לעצ־טע פּאָר יאָר ערנסט קראַנק. זי איז גע־ווען פון די גרינדער און ערשטע באַאַמ־טע פון דער ביאַליסטאָקער ליידים רע־ליף סאָסייעטי אין פּעטערסאָן, וואו איר מאַן מר. היימאַן פּערלשטיין איז א צייט

לאַנג געווען פון די הויפּט־טוהער. די פּאַרשטאָרבענע לאָזט איבער חוץ איר מאַן, אויך א זון לואים און 2 אייניקלעך.

לינאַ פּערלשטיין איז געווען א גוט־האַרציגער נשמהדיגער מענש, מען האָט איר געשעצט פאַר די פיינע מעלות, וואָס זי האָט באַזעסען און די גוטעם וואָס זי האָט אַלעמאָל געטאָן צו די, וואָס האָבען זיך גענויטיגט אין איר הילף.

די ביאַליסטאָקער רעליף סאָסייעטי פון פּעטערסאָן און דער ביאַליסטאָקער צענ־טער און מושב זקנים פון נויאָרק, שיקען זייער מיטגעפיל און טרייסט צו דער פּא־מיליע.

אברהם מינעס, ע"ה, 66 יאָר, געשט. דעם 7־טען אויגוסט. באַערדיגט אויף די קרקע פון איד. נאַצ. ארבעטער פּארבאַנד (יהואש צווייג, נומ. 50).

דזשעני אייבעלאַף, ע"ה, געשט. 29־טען יולי אין ברוקלין. די פּאַרשטאָרבע־נע, א טאָכטער פון דער אמאָל־באַוואָום־טער ביאַליסטאָקער כלל־טוהערין חוה סע־רעל גאָלדשטיין, ע"ה, איז געווען די פרוי פון אונזער חשוב'ען פריינט און דאָנאָר, מר. לואים אבעלאַף, א באַוואָוסטער ריעל עסטייט פון ברוקלין.

דזשעני, ע"ה, איז געווען א מוסטער־האַפּטע פרוי און מוטער, א ליבע און קלוגע פערזענלעכקייט מיט א ווארימע אידישע האַרץ.

מיט א פּאָר יאָר צוריק האָבען די אָבע־לאַפ'ס געפּיערט זייער גאָלדענע חתונה, און לכבוד זייער יובל מנדב געווען עט־ליכע הונדערט דאָלאָר צו אונזער האָום, וואו זיי זיינען פון די שענסטע מנדבים. מיר שיקען אונזער טיפען מיטגעפיל צו דער געטראָפענער פאַמיליע און זאָל אַל־מעכטיגער זיי שיקען זיין טרייסט אין זיי־ער שווערען פאַרלוסט.

טילי טיקאַצקי, ע"ה, 66 יאָר, געשט. 27־טען יולי. באַערדיגט געוואָרען אויף

מאונט זיאָן סעמעטערי, קרקע פון ביא־ליסטאָקער בריקלייערס אסס'ן.

די פּאַרשטאָרבענע איז געווען א ווויכ־טיגע טוהערין אין אונזער לידים אָוקזי־לערי און א שיינע דאַנייטאַרין צו אונזער האָום. זי איז געווען די געטרייע פרוי פון אונזער חשוב'ען לאַנדסמאַן מאָרים טי־קאַצקי פון ברוקלין.

דזשיק טענען, ע"ה, געשט. 3־טען סעפּטעמבער און באַערדיגט געוואָרען אויף די קרקע פון ביאַליסטאָקער יאַנג מינעס אסס'ן.

צום ליכטיגען אָנדענק פון מאָרים קאָפלאַן פון שיקאָגאָ

פון **סעם ראַצקין** (פּעטערסאָן)

אין לעצטען נומען „ביאַליסטאָקער שטימע", איז מיין בליק געפאַלען אויף די „פּאַרלוסטען". איך דערזע דעם נאָמען מאָריס קאָפלאַן, ווער איך אויפגעטרייסלט. אָט דער האַרציגער מענטש איז שוין אויך נישטאָ מיט אונז. ווי ליב און טייער איז ער מיר געווען פון דעם ערשטען טאָג, וואָס איך האָב אים באַגעגענט. דאָס איז שוין אַרום 44 יאָר.

מאָריס און זיין פרוי שרה האָבען געהאַט זייער היים אין 13 ליין סטריט, פּעטערסאָן. אָ לעבען האָט מאָריס געמאַכט אַלס אָ גוטער וועבער און זיין פרוי אַלס אָ גוטע ווירטין. עס איז געווען גענוג פּלאַץ פאַר באַרדערס אויך. איך מיט מיין עלטערען ברודער זיינען געווען די מזלדיגע. אַך, ווי גוט איך האָב זיך דאַן געפילט מיט דעם גוטען, ליבען מענטשען, צוזאַמען, אין איין הויז. עס אָט פון אים געשטראָמט מיט גוטסקייט און פרייד. ער האָט אַזוי ליב געהאַט מענטשען און דאָס אַרויסגעוויזען מיט אַזויפיל האַרציקייט. אין יענער צייט, ווען מען איז געווען אַזוי עלענד, נאָר וואָס פון דער אַלטער היים, האָט מען זיך אייבּ־פאַך דערוואַרעמט ארום אים. אין יענע טעג איז דעם גוטען מאָריס געקומען דער גע־דאַנק צו גרינדען אָ ביאַליסטאָקער אונ־טערשטיצונגספאַראיין, ארויסצו העלפען אָ גרינעם מיט לאָזשי, מיט עסען און אויך אויסלערנען אים צו ווערען אָ סילק־וועי־בער. אויף דעם האָט מען אַוועקגעגבען די זונטיגען צו קאָלעקטען פון יעדען לאַנדס־מאַן 10 סענט אָ וואָך.

אָ סך שווערע אַרבעט האָט זיך צו דעם געפאַדערט, אָבער דער מענטש האָט זיך ער זיך אַריינגעוואָרפען מיט לייב און לע־בען צו גרינדען אָ ביאַליסטאָקער ברענטש ביי דעם נישט אָפּגעשטעלט. אין 1907 האָט פון אַרב. רינג. עס האָט זיך געפאַדערט 25 קאָנדידאַטען צו קריגען אָ טשאַרטער פאַר אָזאַ ברענטש און דאָס צו דערגרייכען איז אים אָנגעקומען גאָנץ שווער, ווייל אין יענער צייט איז מען געווען זייער אי־בערקלייבעריש, ניט יעדען איינעם האָט דער אָרדען אָנגענומען. אָבער ער האָט די צאָל דערגרייכט און דער טאָג וואָס איז באַשטימט געווארען פאַר דעם דאָקטאָר׳ס אונטערזוכונג. אָלע קאַנדידאַטען זיינען פון דאָקטאָר גוטגעהייסען געווארען, חוץ מאָ־ריס קאָפלאַן אַליין. אים האָט דער דאָק־טאָר אָפּגעלייגט פאַר 3 מאָנאַטען. וויפיל צער און זאָרג עס אַיז געווען אויסגעמאַסטן אויף זיין פּנים איז נישט צו באַשרייבען. אָ פאַר טעג שפּעטער וועז אָ קאָמיטע האָט זיך געזען מיט דעם דאָקטאָר איז אויפגע־קלערט געווארען, אַז פון די גרויסע אָנ־שטרענגונג און די פּריידּ, וואָס אים איז געלונגען צוזאַמענשטעלען אָזאַ ברענטש, האָט זיין האַרץ זיך צופיל צוטאָגעצט, און דער דאָקטער האָט דעם נאָרמאַלען פולס ביי אים ניט געקענט דערטאַפּען. אָ פאַר וואָכען שפּעטער, איז אָבער צו אים ניט געווען קיין גלייכען: דער דאָקטאָר האָט אים דערקלערט פאַר פאַלקום געזונט און ער איז געווארען אָ מעמבער אין דעם ברענטש, וואָס ער האָט געבויט: ביאַליס־טאָקער בר. 121 ארב. רינג. און מיט וואָס פאַר אן ענערגיע ער האָט זיך אַריינגע־וואַרפען צו מאַכען דעם ברענטש גרויס און פיין. עס איז ניט געווען דער מיטינג וואָס ער האָט נישט געהאַט אַיין ליסטע פון נייע קאַנדידאַטען. מיט דער צייט איז דער ברענטש אַריבערגעוואַקסען אַלע אַנ־דערע און איז געווארען דער גרעסטער, שענסטער ברענטש אין שטאָט.

אין אָ צייט שפּעטער האָבען אומשטע־דען אים געצוואונגען צו פאַרלאָזען פּע־טערסאָן און זיך באַזעצען אין שיקאָגאָ, וואו זיין נאָענטע משפּחה האָט זיך געפונען. איך האָב אָ צייט לאַנג געהאַט גוטע גרוסען פון אים, אז ער איז טעטיג אויף אַלע גע־ביטען און ווערט פון אַלעמען געלויבט. אין 1929 בין איך געווען אָ דעלעגאַט צום קאָנוועגשאָן פון אַרב. רינג אין שיקאָגאָ. ער, דערוויסענדיג זיך, אז איך קום צוזאָ־מען מיט מיין פרוי, איז ער געווען ביים סטיישאָן מיט אָ קאָר, געבראַכט אונז צו זיך אַהיים, אָפּגעגעבען אונז דעם שענס־טען צימער מיט אַלע באַקוועמליכקייטען און אונז געמאַכט צו פילען אַזוי גוט צוזאָ־מען מיט זיין ליבע פרוי, אָ ביז היינט, קע־נען מיר דאָס ניט פאַרגעסען. די לעצטע עטליכע יאָרען, האָב איך געהערט, דאָס ער איז האַלב פאַראַלעזירט געווארען. ווי שרעקליך עס איז געווען די ליידען פון אַזאָ ענערגישען מענטשען, וואָס איז פון אַזאָ קראַנקהייט געטראָפּען געווארען. אָבער אַדאַנק זיין גוטע ליבע פרוי, וואָס האָט אים אַזוי אָפּגעהיט און באַדינט — האָט אים פיל לייכטער געמאַכט און פאַר־לייגערט זיינע טעג. לעצטען זומער, ווען איך האָב געמאַכט מיין רייזע קיין לאָס־אַנדזשעלעס האָב איך געזען געוואָלט זיך זען מיט מאָריס קאָפלאַן אין שיקאָגאָ, האָט מיר זיין שוואָגער, נייטען מילער געשרי־בען, אַז שיין מיט אָ פאַר וואָכען פריער איז מאָריס מיט זיין פרוי אַוועק אויף אָ פאָרם איבערן זומער.

און יעצט, ווען איך האָלט די „ביאַליס־טאָקער שטימע", אויפגעמישט די זייט 92, צו דער רעכטער זייט און איך לעז אין דער ערשטער שורה „מאָריס קאָפלאַן גע־שטאָרבען אין שיקאָגאָ", שנייד דאָס אַזוי אין האַרצען און עס שפּיגעלט זיך מיר אָפּ דער מענטש מיט דער גוטער נשמה, ווי איך האָב אים דאָ פאַרגעשטעלט.

איך און מיין פרוי דריקען דאָ אויס אונ־זער טיפען מיטגעפיל צו זיין ליבער גו־טער פרוי שרה און אַלע אין דער משפּחה.

לואים לעווין, ע״ה, 70 יאָר, געשט. 8־טען מאי. באַערדיגט אויף מאָנטעפיאָרע סעמעטערי, קרקע פון ביאַליסטאָקער יאָנג מענס אסס׳ן.

דער פאַרשטאַרבענער איז געווען אָ איי־דעם פון דער באַוואוסטער אין ביאַלי־סטאָק, „אַלטע פון טשיינע". זיין פרוי די באַגאַבטע און טאַלאַנטפולע העלען לעווין, איז געשטאָרבען מיט עטלעכע יאָר צוריק.

אָ בקשה פון ביאַליסטאָקער בר. 88 אַרבעטער רינג

צו דעם 45־טען יובילעאום פון ביאַ־ליסטאָקער בר. 88 א. ר. וועט דערשיינען אָ זשורנאַל, אין וועלכען עס וועט זיך אָפּ־שפּיגלען די טעטיגקייטען פון ברענטש אויף אַלע געביטען פון געזעלשאַפטליכען לעבען, ווי אויך היסטאָרישע עפיזאָדען פון דער אַרבעטער באַוועגונג אין ביאַליס־טאָק, — פון די פאַרשידענע ריכטונגען און פאַרטייען, וועלכע האָבען גענומען אין ביאַליסטאָק אַזוי באַרימט אין דער גאַנ־צער אידישער וועלט.

מיר בעטען אַלע די וועלכע האָבען וועל־כע עס איז בילדער און מאַטעריאַלען פון דער אַרבעטער באַוועגונג אין ביאַליסטאָק, צו שיקען עס צו אונז אויפ׳ן אַדרעס פון „ביאַליסטאָקער צענטער", 228 איסט בראָדווי, ניו־יאָרק.

אַלע בילדער וועלען צוריקגעשיקט וועי־רען צו די אייגענטימער און זייערע נעמען וועלען דערמאָנט וועדן אין זשורנאַל.

מיט פריינדליכען גרוס,

רעדאַקציאָנס־קאָמיסיע
„ביאַליסטאָקער פריינד"

ה. גראַף, א. כאבאַצקי,
א. מאַץ, ל. סילווער, סעק.

רעזאָלוציעס פון דער אַלוועלטליכער ביאַליסטאָקער קאָנווענשאָן

אָפּגעהאַלטען דעם 20-טען און 21-טען אויגוסט, 1949, אין ניו יאָרק

די אַלוועלטליכע קאָנווענשאָן פון ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אין ניו יאָרק פאָלט זיך צוזאַמען מיט דעם 6־טען יאָרצייט פון דעם אומקום פון דער גרויסער אידישער ביאַליסטאָקער קהילה, דעם עיר ואם בישראל, ווו צענדליגער טויזענטער אידען, אונ־זערע שוועסטער און ברידער, עלטערן און קינדער, זיינן דורך די נאַצישע־דייטשישע מערדער אויסגעמאָרדעט, פאַרברענט און פאַרטיליגט געוואָרען.

די אַלוועלטליכע ביאַליסטאָקער קאָנווענשאָן, ווועלכע איז פאָרגעקומען אין ניו יאָרק, דעם 20־טען און 21־טען אויגוסט, 1949 אין האָטעל מעקאַלפין אוו אין ביאַליסטאָקער צענטער, 228 איסט בראָדווייַ, ניו יאָרק, מיט דער באַטיליגונג פון אַלע ביאַליסטאָקער און אומגעגענט אָרגאַניזאַציעס, ליידיס אוקזיליע־ריס, פראַטערנאַלע סאָסייעטיס, רעליגיעזע אָרגאַניזאַציעס, קלו־בען און פאַראיינען פון גאָר דער וועלט, האָט אויף איר פּלענא־רער זיצונג דעם 21־טען אויגוסט 1949 אָנגענומען די פאָלגענדע רעזאָלוציעס:

באַגריסונג צו דער רעגירונג און ישוב אין מדינת ישראל

די קאָנווענשאָן דריקט אויס איר באַגייסטערונג פאַר דער ווידערגעבורט פון אונזער היימלאַנד אלס אַ קרעפטיגע, געזונטע און זעלבסטשטענדיגע מדינת ישראל אויף יסודות פון דעמא־קראַטיע און יושר, און שיקט איבער אַ וואָרט פון דערמוטיגונג צו דער רעגירונג פון ישראל, דעם פאַרלאָמענט און דעם העל־דישען ישוב, ווועלכער האָט אין אַרבעט און שווייס, בלוט און קאָמף, דערוואָרבען דאָס לאַנד. די קאָנפערענץ ווינשט מדינת ישראל און דעם אידישען פאָלק הצלחה, גליק און שלום אין די קומענדיגע יאָרען.

גרום צו די לאַנדסלייט אין ישראל

אין סאָלידאַריטעט מיט דעם ישוב אין מדינת ישראל אין בוי און קאָמף שיקט איבער די קאָנווענשאָן אַ באַזונדערען גרוס צו די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און עולים און מיט אַן אויס־געשטרעקטער האַנד פון ברידערליכקייט און לאַנדסמאַנשאַפט־ליכע טרייהייט און ווינשט זיי דערפאָלג אין זייער אומדערמידלי־כער אַרבעט צו פאַרוואָרצלען דאָס „פּינטעלע ביאַליסטאָק" אין אונזער נאַציאָנאַלער היים.

אַ נייע ביאַליסטאָק אין מדינת ישראל — „קרית ביאַליסטאָק"

מיר, די לעבענסגעבליבענע ביאַליסטאָקער אידען, וועלען קיינמאָל ניט פאַרגעסען אין שיינעם, ווירדיגען, נאַציאָנאַלען און שטאָלצען לעבען פון אונזערע ברידער און שוועסטער, און מיר וועלען אייביג געדיינקען און פאַרהייליגען זייער אומקום אויף קידוש השם און קידוש האומה. מיר וועלען אייביג דערציילען אונזערע קינדער און קינדס קינדער וועגען דעם שיינעם לעבען און העלדישען טויט פון אונזערע ברידער און שוועסטער.

אויסהערענדיג די באַריכטען און מיינונגען פון די באַטיי־ליגטע דעלעגאַטען פון ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטען און אומ־געגענט אין די פאַראייניגטע שטאַטען, פון די דעלעגאַטען פון אויסלאַנד און באַזונדערס פון ישראל, טריי צו דעם סענטימענט צו דער באַליבטער היימשטאָט, באַשליסט די קאָנווענשאָן אויפ־צובויען אַ „קרית ביאַליסטאָק" אין מדינת ישראל אויפן נאָמען פון ביאַליסטאָקער אידענטום. דאָס נייַע ביאַליסטאָק וועט זיין אַ אייביגער, לעבעדיגער דענקמאָל צו דעם אַש און שטויב פון דער חרובער היים און צו דעם אָנדיינק פון די 60 טויזענט קדושים פון דער ליקווידירטער ביאַליסטאָקער געטא, ווי אויך צו די ארו־מיגע שטעטלעך און די אומגעבראַכטע אידען פון דער אַמאָלי־גער ביאַליסטאָקער פּראָווינץ, ווועלכע האָבען ביי זייער לעבען אוו אין זייער קאָמף געהאָפט אויף דער נאַציאָנאַלער באַפרייאונג פון אידישען פאָלק.

די „קרית ביאַליסטאָק" זאָל זיין צוטיילט אין צוויי קוואַר־טאָלען. איין קוואַרטאָל זאָל זיין די גאָרטען־שטאָט וואו עטליכע הונדערט הייזער פון פאַרשידענעם פאַרנעם זאָלען ווערען אויפ־געבויט. אין דעם גאָרטען שטאָט זאָלען זיך געפינען אַלע נויטיגע אוו וויכטיגע געזעלשאַפטליכע קולטורעלע אוו רעליגיעזע אינ־סטיטוציעס.

דער צווייטער קוואַרטאָל וועט זיין דער אינדוסטריעלער טייל פון דער שטאָט, וואו אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען, ווי טעקס־טיל אוו אַנדערע אינדוסטריעס וועלען ווערען אויפגעבויט.

די גאַסען, געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס אוו אינדוסטריע־לע אונטערנעמונגען וועלען טראָגען די נעמען פון ביאַליסטאָקער אידישע פערזענליכקייטען אוו גרעסערע מנדבים. די ביאַליסטא־קער אוו די אומגעגענט לאַנדסמאַנשאַפטען ווי אויך יחידים וועלען האָבען אַ מעגליכקייט צו פאַראייביגען זייערע נעמען דורך גרע־סערע באַשטייערונגען אָדער דורך פינאַנסירען דעם אויפבוי פון נויטיגע אינסטיטוציעס, אינדוסטריעס אוו עטליכע הייזער אין קרית ביאליסטאָק.

פּראָקלאַמירונג פון אַ מיליאָן דאָלאָר קאַמפּיין

מיט דעם קלאָרען באַוואוסטזיין אַז די דורכפירונג פון דעם גראַנדיעזען פּראָיעקט איז פאַרבונדען מיט גרויסע סומען געלד, פּראָקלאַמירט די אַלוועלטליכע ביאַליסטאָקער קאָנווענשאָן אַ מיליאָן דאָלאָר קאַמפּיין, אָלס גרונט פאָנד פאַר דעם פּראָיעקט. דער קאַמפּיין הויבט זיך אָן ביי דער קאָנווענשאָן אוו שליסט זיך דעם 21־טען אויגוסט, 1951.

רוף צו די לאַנדסמאַנשאַפטען פון ביאַליסטאָקער אומגעגענט

מיט לאַנדסמאַנשאַפטליכען סענטימענט צו די אומגעגענט אָרגאַניזאַציעס פון דער אַמאָליקער ביאַליסטאָקער פּראָווינץ,

וועלכע האָט זיך שטענדיג אידענטיפיצירט מיט ביאָליסטאָק, און אין אנזיכט מיט דעם פאָקט, אַז די אידען פון די אַרומיגע שטעט־לעך האָבען צוזאַמען מט די ביאָליסטאָקער גופא געליטען, געקעמפט און געפאָלען אין די יאָרען פון אונזער גרויזאַמען חורבן, און אין פאַרשטענדעניש פאַר דער פליכט אַז אַלע צוזאַמען דאַרפען אויך איצט, ווי דאָן, זיין באַטייליגט ביי דעם ווידערגעבורט פון ביאָליסטאָק און אומגעגענט אין מדינת ישראל, אָפּעלירט די קאָנווענשאָן צו אַלע אָרגאַניזאַציעס זיך אנצושליסען אין דער אַל־וועלטליכער ביאָליסטאָקער קייט און העלפען דורכפירען דעם היסטאָרישען פּראָיעקט.

אַריבערפירען די ביינער־פון הרב שמואל מאָהי־ליווער און דר. יוסף כאַזאַנאָוויטש קיין ישראל

די אַלוועלטלילכע ביאָליסטאָקער קאָנווענשאָן נעמענדיג אין אַכט, אַז עס רוען אויף פּרעמדער ערד די ביינער פון צוויי גרויסע אידישע ביאָליסטאָקער פּערזענליכקייטען, וועלכע האָבען אין זייער צייט פיל צוגעטראָגען צו דעם געדאַנק פון דער פאַרווירק־ליכונג פון מדינת ישראל, הרב שמואל מאָהיליווער ז״ל, דער גרינדער פון דער „חובבי ציון״ און „מזרחי״, און דר. יוסף כאַזאַנאָוויטש ז״ל, דער גרינדער פון דער גרויסער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק „בית יוסף״ אין ירושלים, רעקאָמענדירט דעריבער די קאָנווענשאָן צו דער רעגירונג פון ישראל אָנצונעמען אַלע מעגליכע שריט כדי אַריבערצופירען די ביינער פון הרב שמואל מאָהיליווער און דר. יוסף כאַזאַנאָוויטש און ברייגען זיי צו קבורה אין מדינת ישראל.

גרום צו די אידען אין ביאָליסטאָק

דער אַלוועלטליכער צוזאַמענפאָר פון די ביאָליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטען באַגריסט די שרידים פון אידישען ביאָליסטאָק, וואָס זיינען נאָך געבליבען און באַמיען זיך צו אַרגאַניזירען דאָרט זייער לעבען.

מיר פאַרשטייען די געפילען פון די אידען, וואָס לעבען נאָך אין ביאָליסטאָק אין אַ סביבה וואו יעדע חורבה און יעדער שטיין דערמאָנט זיי אין דער בעסטיאַליטעט פון די נאַציס און אַנדערע בלוטדורשטיגע אַנטיסעמיטען.

כל זמן אידען וועלען לעבען אין ביאָליסטאָק, וועלען זייערע לאַנדסלייט אין גאָר דער וועלט זיי ניט פאַרגעסען און געבען זיי זייער בריידערליכע הילף

אנערקענונג און באַגריסונג צו דער „ביאָליסטאָקער שטימע״

נעמענדיג אין אָנבעטראַכט, אַז די „ביאָליסטאָקער שטימע״ איז דער וויכטיגסטער קולטור אָרגאַן פאַר אונזערע ביאָליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטען, און אַז זי האָט געשפילט ביז איצט און וועט דאַרפען שפילען באַזונדערס איצט ביים דורכפירען דעם גראַנד־יעזען פּלאַן פון „קרית ביאליסטאָק״, אַ וויכטיגע ראָל אַלס פּראָ־פאַגאַנדע און אויפקלערונגס אָרגאַן, אנערקענט די ביאָליסטאָקער וועלט קאָנווענשאָן די דאָזיגע וויכטיגקייט און שאָצט אָפּ די ביז איצטיג גרויסע פאַרדינסטען פון דעם זשורנאַל, און באַשליסט צו שטיצען מאָראַליש און מיט אַלע מעגליכע מיטלען די „ביאָ־ליסטאָקער שטימע״, כדי זי זאָל וווייטער קענען פירען איר וויכטי־גע קולטור אָרבעט פאַר אונזערע לאַנדסלייט.

די אַלוועלטליכע קאָנווענשאָן דריקט אויך אויס איר באַזונ־דערע אָנערקענונג צו דעם רעדאַקטאָר פון דער „ביאָליסטאָקער שטימע״ דוד סאָהן, פאַר זיין מייסטערהאַפטער רעדאַגירען פון זשורנאַל.

רעזאָלויציע וועגען דער „געזעלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאָליסטאָק״

די אַלוועלטליכע קאָנווענשאָן פון די ביאָליסטאָקער לאַנדס־מאַנשאַפטען דריקט אויס איר פולע אָנערקענונג פאַר דער וויכטי־קייט פון דער אַרבעט פון דער „געזעלשאַפט פאַר געשיכטע פון ביאָליסטאָק״, שאָצט אָפּ איר טעטיקייט און דריקט אויס די האָפ־נונג, אַז די ביאָליסטאָקער לאַנדסלייט וועלען העלפען דער גע־זעלשאַפט אין איר וויכטיגער אַרבעט.

באַגריסונג צו שמואל לייב ראַבינאָוויטש

די היינטיגע וועלט קאָנווענשאָן פון די ביאָליסטאָקער, אויס־הערענדיג די דערמוטיגענדע וועגען פון זיין באַגריסונגס־בריוו ווינשט אים פיל געזונט און לאַנגע יאָרען כדי ער זאָל קאָנען באַ־נוצען זיין מוט, גייסט און ערפאַרונג אין דעם גרויסען פּראָיעקט פון „קרית ביאליסטאָק״ אין מדינת ישראל. מיר שיקען צו אים אונזערע האַרציגסטע לאַנדסמאַנשאַפטליכע גרוסען.

דאַנק צום ביאָליסטאָקער צענטער

די אַלוועלטליכע קאָנווענשאָן פון די ביאָליסטאָקער לאַנדס־מאַנשאַפטען און אומגעגענד דריקט אויס איר אויפריכטיגסטע און טיפסטע דאַנקבאַרקייט און אָנערקענונג צו אַלע לאַנדסמאַנשאַפטען און אָרגאַניזאַציעס, און אויך צו אַלע דעלעגאַטען און יחידים פאַר זייער אָנטייל אין דער איצטיגער קאָנווענשאָן, וועלכע האָבען אַזוי אַרום געהאָלפען דערמעגליכען דעם דערפאָלג צו רעאַליזי־רען דעם פּלאַן אויפצובויען קרית ביאליסטאָק.

די אַלוועלטליכע קאָנווענשאָן דריקט אויס איר דאַנקבאַר־קייט און אָנערקענונג דער קאָנווענשאָן קאָמיטע און באַזונדערס דעם פאָרזיצער יוסף בערנשטיין און דעם סעקרעטאַר ידידיה האַמבורג, פאַר זייער אומדערמידליכער אַרבעט, וועלכע זיי האָבן בייגעטראָגען, אויספירענדיג זייערע פליכטען בעת דער זאַרג־פולער און אויפמערקזאַמער צוגרייטונג צו דער היסטאָרישער קאָנווענשאָן.

שעהנער צאָתך לשלום אָוועקט פאַר צבי קלעמענטינאָווסקי

שבת, דעם 17־טען סעפטעמבער, איז אין ביאָליסטאָקער צענטער, ניו יאָרק, פאָרגעקומען אַ פייערליכער אָוועקט לכבוד אַדוו. צבי קלעמענטינאָווסקי פון ישראל, וועלכער איז דאָ גע־קומען מיט אַ ספּעציעלער שליחות צום ביאָליסטאָקער וועלט־קאָנווענשאָן.

דעם גרויסאַרטיגען אָוועקט האָט איינגעאָרדענט דער „קלוב ביאָליסטאָקער פריינד, וועלכער האָט זיך אַקטיוו באַטייליגט אין פאַרוופען דעם ביאָליסטאָקער וועלט־קאָנווענשאָן.

צווישען די רעדנער און גוט־ווינשער ביים אַנקעט־אָוועקט זיינען געווען די וויכטיגסטע פאַרשטייער פון דער לאַנדסמאַנ־שאַפט און די הויפּט־טוהער פון צענטער און די ליידיס אָוקזילערי.

אַלע אַנוועזענדע האָבען געוואונשען פריינד קלעמענטינאָווס־קי גרויס ערפאָלג אין זיין וויכטיגער אַרבייט פאַר „קרית ביאָליס־טאָק״, און מען האָט אים פאַרזיכערט, אַז דאָס אַמעריקאַנער ביאָליסטאָקער אידענטום וועט מקיים זיין דעם צוזאָג 100 פּראָ־צענט.

אונזערע חשוב'ע פריינד און פּרעזידענט

מר. און מרס.

דזשייקאָב קאָהן

און פאַמיליע

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע
לאַנדסלייט און צו כלל ישראל
צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס.

דזשאזעף און לינא אלפּערט

עהרען וויס־פּרעזידענט פון אונזער אינסטיטוציע

וויגשען זייערע צאָהלרייכע פריינד און לאַנדס־לייט, די מיטגלידער פון ביאַליסטאָקער צענטער און ליידיס אָוקזילערי און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט געזונט, גליק און פרייד צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס.
נייטען לוטענבערג

עהרען וויס־פּרעזידענט פון אונזער אינסטיטוציע

וויכשען אַלע זייערע קרובים, פריינד און לאַנדס־
לייט אַ סך גליק און געזונט צום נייעם יאָהר.

מרס. מיימי ראָזענטאַהל
און פאַמיליע

וויכשען צום נייעם יאָהר
אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען
געזונט, גליק און פרייד.

מר. און מרס. דושעק גאָרדאָן
און פאַמיליע

ווינשען זייערע קרובים, פרייַנד און די ביאַליסטאָקער
לאַנדסלייט, א שנת חיים ושלום, א יאָר פון לעבן,
געזונט און גליק.

דר. און מרס. האָוארד גאָרדאָן
און פאַמיליע

באַגריסען זייערע פרייַנד און אַלע אידען
צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. העריי גאָרדאָן
און פאַמיליע

ווינשען צום נייעם יאָהר זייערע פרייַנד און אַלע
לאַנדסלייט געזונט און גליק.

מר. און מרס. אַלעקס גאָרדאָן
און פאַמיליע

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו זייער פאַמיליע,
קרובים און אַלע אידען צום נייעם יאהר.

מר. און מרס. איזראַעל קאנאן
און די קינדער

ווינשען צום נייעם יאָהר אַלע לאַנדסלייט א געזונטען,
געבענשטען יאָהר פון כל טוב.

דר. און מרס. ס. דוש. ווילסאָן
און פאַמיליע
830 פּראָספּעקט פּלייס, ברוקלין

ווינשען אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט
גליק און פרייד צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. דושאַזעף אַש
און די קינדער

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָהר צו אַלע
פרייַנד און צום כלל ישראל.

מרס. בענדושאַמין גוזאָווסקי
און קינדער

ווינשען זייער משפּחה, אַלע גאַניאַנדז־טרעסטינער און
ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און דעם גאַנצען פאָלק ישראל
פיל געזונט און גליק צום נייעם יאָהר.

סעמועל און רעי וויסבערג
—קינגסטאָן, ניו-יאָרק

ווינשען זייערע קרובים, פריינד, לאַנדסלייט און
אַלע אידען אַ פרייליכען נייעם יאָר.

מר. דושייקאָב פּאָנער
וויס-פּרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער

שיקט זיינע האַרציגע גרוסען און גוטע וואונשען צום
נייעם יאָר צו אַלע זיינע פריינד, באַקאַנטע
און צו אַלע לאַנדסלייט.

מר. און מרס. שמואל לייב ראַבינאָוויטש
מיט זייער זון ד"ר יאשא, פון לאָנדאָן

ווינשען אַלע קרובים און גוטע פריינד אין אַלע לענדער
געזונט, גליק, פרנסה און אַן אמת'ע פרייע, זעלבסטשטענ-
דיגע און גליקליכע **מדינת ישראל.**

מר. און מרס. מ. שוואַרץ
און פאַמיליע

לשנה טובה תכתבו ותחתמו!

אַלע פריינד, באַקאַנטע און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט,
ווינשען מיר אַ געזונט יאָר מיט פרנסה בכבוד.

מר. איזראעל קאָהן
יוניאָן סקווער, נ. י.

שיקט זיינע ברכות צום נייעם יאָהר צו אַלע פריינד,
לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מר. און מרס. באַרנעט קעם

ווינשען זייערע פריינד און אַלע אידען געזונט
און פרייד צום נייעם יאָהר.

מרס. מערי מאַרגענשטערן
ניו-יאָרק

ווינשט איר משפּחה און אַלע אידען אַ גוטען
גליקליכען נייעם יאָהר.

מר. און מרס. מאַקס גוזאָווסקי
און פאַמיליע

דעטראָיט

זייער **טאָכטער, איידעם** און די **אייניקלעך,** ווינשען
אַלע פריינד און לאַנדסלייט
אַ פרייליכען יאָהר.

מר. און מרס. סאל בינדלער
מר. און מרס. ראובן בינדלער
און זייערע פאַמיליעס

דריקען אויס זייער האַרציגען וואונש צו אַלע זייערע
פריינד, לאַנדסלייט און צו אַלע אידען, פּאַר
אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. מאַקס גוזאָווסקי
און פאַמיליע

דעטראָיט, קאַלאָראַדאָ

ווינשען צום נייעם יאָהר זייערע קרובים, אַלע לאַנדסלייט
און אַלע אידען
אַ שנת חיים ושלום, אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. אַלעקס ווייז
און קינדער

מיר שיקען אונזערע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָר צו אַלע אונזערע פרײַנד און לאַנדסלייט. זאָל דער נייער יאָר ברײַנגען טרייסט און פרייד צו אונזער גאַנצען פֿאָלק.

מר. און מרס. חיימאַן וויין
און קינדער
נויאָרק־שיקאַגאָ

באַגריסען אַלע פרײַנד, לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר

מר. און מרס. מאָרים וויין
און קינדער
מאָנטרעאָל, קאַנאַדע

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו זייערע פרײַנד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרס. דיוויד ראָטמאַן
און קינדער

וויינשען אַלע פרײַנד און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ שנת חיים ושלום, געזונט און גליק.

מר. און מרס. סאל ווינער
און פאַמיליע

וויינשען אַ גוטען, געבענשטען נייעם יאָר מיט פיל פרייד צו זייערע אַלע פרײַנד און אַלע לאַנדסלייט.

מר. און מרס. לואיס ווינער
און פאַמיליע
פּעטערסאָן, נ. דזש.

אונזערע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָר צו אונזערע אַלע פרײַנד און צו אַלע אידען אומעטום.

אונזערע חשוב'ע פרײַנד און לאַנדסלייט

יחיאל און חיה גינצבערג
און זייערע קינדער

שיקען זייערע ברכות צו אַלע פרײַנט און אַלע אידען צום נייעם יאָר, אַז עס זאָל זיין אַ גוטע פרידליכע וועלט מיט געזונט און מיט פרייד פּאַר אַלע אידען.

סינעל און אַלעיניקאָף

ווינשען זייערע קרובים, מיטאַרבייטער און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ געזונטען פרייליכען נייעם יאָר.

מר. און מרס. הערבערט סמיט
און קינדער

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע לאַנדסלייט און פרײַנד אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרס. אַלבערט סמיט

ווינשען אַלע פרײַנד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר געזונט, גליק און פרייד.

מר. און מרס. אָסוואַלד טרילינג
פּאַסאַדינא, קאַל.

ווינשען צום נייעם יאָהר אַלע פרײַנד און אַלע אידען
אומעטום אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרס. ס. מאַלאַך
און פאַמיליע
לאָס אַנדזשעלעס

שיקען זייערע גליק־וואונשען צום נייעם יאָהר צו אַלע
זייערע פרײַנד און לאַנדסלייט איבער
דער גאַנצער וועלט.

מאַרים און רעבעקאַ וואַרהאַפטיג
און זייערע קינדער
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען אַלע זייערע פרײַנד פון נאָהענט און ווייט, אַלע
ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און כלל ישראל
א שנת חיים ושלום, פיל געזונט און גליק
צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. דיוויד ה. מיערסאָן
און פאַמיליע
האָליוואוד, קאַליפֿאָרניע

ווינשען אַלע זייערע פרײַנד, לאַנדסלייט און אַלע אידען
געזונט און הצלחה צום נייעם יאָהר.

מר. דוד קאַרלין־שמוקלער
און קינדער

שיקען די האַרציגסטע באַגריסונגען און די בעסטע
וואונשען צו אַלע פרײַנד און אַלע אידען
צום נייעם יאָהר.

די פאַמיליע נעלמאַן
פון ניו הייד פּאַרק, ל. א.

שיקען זייערע ברכות און גוטע וואונשען צום נייעם יאָר
צו אַלע זייערע פרײַנד און דעם כלל ישראל.

מר. און מרס. לעאָן רובין און זון
מר. און מרס. איסאק ריבאַלאָווסקי
ווינטשען אונזער ליבען ברודער און שוואָגער
ראובן ריבאַלאָווסקי
מיט זיין טאָכטער **ליזע** און פאַמיליע (**פּאַריז**)
און אונזער משפּחה און פרײַנט אין אַמעריקע
אַ געזונטען, גוטען און גליקליכען יאָר.

מאַשע און סאל סלאַווין
און פאַמיליע

ווינשען אַלע זייערע פרײַנד און באַקאַנטע איבער דער
גאַרער וועלט, באַזונדערס אַלע מיטגלידער פון „קלוב
ביאַליסטאָקער פרײַנד"
אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרס. גלאָזער סילווערט
און די קינדער

ווינשען אַלע פרײַנד און לאַנדסלייט אַ גוטען
און געבענשטען נייעם יאָהר.

די ביימאַן פאַמיליע
מר. און מרס. היימאַן ביימאַן
מר. און מרס. אברהם ביימאַן
מר. און מרס. הערי ביימאַן
מר. און מרס. סעם ביימאַן
מר. און מרס. מאָרים ביימאַן
שיקען זייערע האַרציגע באַגריסונגען און גוטע וואונשען
צו אַלע לאַנדסלייט און צו אַלע אידען.

די גאַרדען קאַפעטעריע
165 איסט בראָדווי, ניוייאָרק

ווינשט אַלע קאַסטאָמערס, די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט
און דעם גאַנצען כלל ישראל
אַ כתיבה וחתימה טובה.
מיר לאָדען אייך אַלעמען איין אין אונזער פּלאַץ,
וואו די גאַנצע אידישע אינטעליגענץ קומט עסען.

THE GARDEN CAFETERIA
165 EAST BROADWAY NEW YORK CITY
A. Metzker, Prop.

באַגריסונגען פון פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר

(לויט'ן אלף בית) (זעט אויך די לעצטע באַגריסונגען אויף זייט 101)

— א. —

מר. און מרם. ווילי‌אַם אייבראַמסאָן
און פאַמיליע

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע קרובים, פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָהר.

מר. לואים אַבעלאָף
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען, געזונטען נייעם יאָר צו אַלע פריינד און אַלע אידען.

מר. און מרם. הערי אָגוש
און פאַמיליע

ווינשען אַלע קרובים און פריינד צום נייעם יאָר אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. פלאָראַ אַשערמאַן
און פאַמיליע

מיר ווינשען אונזערע קרובים, אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום, ברכה והצלחה.

מר. און מרם. לואי אָגוש
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען געבענטשטען יאָהר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט ווי אויך צום גאַנצען כלל ישראל.

מר. און מרם. מאַקס אָסטרינסקי

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אוז אַלע אידען אַ גוטען און געזונטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. הערי אַראַנאָווסקי

ווינשען דער משפחה און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. פרידע אָזדער

ווינשט אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. או מרם. לואים אייזאַק

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם ביאַליסטאָקער צענטער און מושב זקנים אַ יאָר פון געזונט און פרייד.

מר. און מרם. פיליפ אַדלער

ווינשען אַלע פריינד, משפחה און לאַנדס־לייט אַ גוטען געבענטשטען יאָר.

מר. און מרם. סאָל אַרנין

ווינשען זייערע קינדער, די אייניקלעך און אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט אויף ביידע זייטען ים אַ כתיבה וחתימה טובה.

י. אַשין און פאַמיליע
נואַרק, נ. דזש.

ווינשען זייערע אַלע פריינד, לאַנדס־לייט און אַלע אידען אַ גוטען און גליקליכען יאָר.

אברהם און אסתר רחל איזביצקי
פּעטערסאָן

שיקען זייערע ברכות צו אַלע לאַנדס־לייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. סעם אַש
פאַסעיק, נ. דזש.

ווינשען זייערע אַלע פריינד און לאַנדס־לייט צום נייעם יאָר אַ שנת חיים ושלום, ברכה והצלחה.

מר. און מרם. איזראַעל אַנעש

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און די מעמבערס פון ברענטש 88 אַ. ר. אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. הערים אַטענשטיין
און פאַמיליע

שיקען זייערע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

הייטמאַן און לאַדי אגוסט
און זין

ווינשען זייער פאַמיליע און קרובים און אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

גאָלדע אייזענשטאַט

ווינשט איר פאַמיליע, אַלע שוועסטער און מעמבערס, ווי אויך אַלע לאַנדס־לייט אַ נייעם גוטען געזונטען און פריילעכען יאָר.

חאַשקע אָסטראָוו

שיקט אירע ברכות צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מרם. עני אָגולניק
און קינדער

ווינשען אַלע זייערע פריינד און לאַנדס־לייט —פיל גליק צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. דעניעל אַלעקסאַנדער
שיקאַגאָ

שיקען זייערע גליקוואונשען און גרו־סען פאָר אַ נייעם, גוטען געבענטשטען יאָר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדס־לייט.

מר. און מרם. איזראַעל אַטלאַס
פון ברייטאָן

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה אַלע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. סעם אָגוש
און פאַמיליע

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ גמר חתימה טובה.

— ב. —

מיר. און מרם. טשאַרלז בלאַטמאַן

ווינשען זייערע קרובים, משפּחה און אַלע אידען אַ גוטען, געבענטשטען נייעם יאָר.

מאַלי בענדעלשטיין

ווינשט אירע קינדער און קרובים און אַלע לאַנדסלייט אַ יאָר פון פרייד און גיק.

מר. און מרם. לואים בלומענסטאָק
און פאַמיליע
פרעז. וואַרשאַווער האָוס

ווינשען אַלע אידען אַ גוטען און געבענטשטען יאָר.

רעזו. און מרם. יוסף בייער
(סופר און מוהל)

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה אַלע לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל.

מר. און מרם. אב. בענדאן

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. עני ביילים
מיאַמי ביטש

ווינשען זייער משפּחה און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ גליקליכען, פריילעכען נייעם יאָר.

מרם. סיידי בעקער

ווינשט אירע קינדער און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען, געבענטשטען נייעם יאָר.

ביליע בראַש און פאַמיליע

ווינשען זייערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

איזידאָר באַריש און פאַמיליע

לאָס אַנדזשעלעס,
ווינשען אַלדאָס גוטס צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. ס. בעלאַס און פאַמיליע

ווינשען אַ גליקליכען נייעם יאָר צו אַלע פריינט —און כלל ישראל.

מר. לואים בראדמאן

שיקט זיין נייַ־יאָר באַגריסונג צו אַלע לאַנדסלייט און צום גאַנצען אידישען פאָלק.

סעם און סערע בעל
ניו־יאָרק

ווינשען זייערע קרובים און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. עליזאַבעט באַרנעט

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע לאַנדסלייט און אַלע יאדען אַ גוטען יאָר.

מרם. מינע בורשטיין
און פאַמיליע

ווינשט פיל גליק און פרייד צו אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען.

— ג. —

מר. און מרם. ווילי‌אַם גאָלדבערג
פּעטערסאָן, נ. דזש.

שיקען צום נייעם יאָר זייערע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט. זאָל דער נייער יאָר ברענגען שלום און פרייד צו אַלע אידען.

מאַקס און יעטא גאַרבער
וויים־פּרעז. פון ביאַליסטאָקער האוס

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, געבענטשטען יאָר פון כל טוב.

איזראַעל גאַרבער

ווינשט זיין פאַמיליע און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען גליקליכען נייַ־יאָר.

מר. און מרם. פילים גאָרדאָן

ווינשען צום נייעם יאָר זייער משפּחה און אַלע ברידער פון ביאַליסטאָקער בריקלייערס אסס'ן, און אַלע לאַנדסלייט אַ שנת ברכה והצלחה.

מר. און מרם. דזש. גומבינער
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. או מרם. אבן. גודמאַן

שיקען זייערע ברכות און גליקוואונשען צו אַלע פריינד און צו אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. מ. גאָסעט

שיקען צום נייעם יאָר זייערע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און צום כלל ישראל.

מרם. קיידי גלעזער

ווינשט אַלע פריינד און די מעמבערס פון אונזער אינסטיטושאָן א יאָר פון גליק און פרייד.

מר. און מרם. אייק און קיידי גאָרדאָן
נואַרק, נ. דזש.

ווינשען זייערע קרובים און אַלע לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום.

משה און סערע גאָטליב

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און די שוועסטער פון אונזער ליידיס אָקזילערי אַ גוט געבענשט יאָר.

מר. וואָלף גאָלדבערג

שיקט זיין האַרציגען נייַ־יאָר וואונש צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל.

בעסי גאָלדבערג

שיקט אירע בעסטע וואונשען צום נייעם יאָר צו אירע קינדער און אייניקלעך און צו אירע פריינד און לאַנדסלייט.

מרם. רעי גאָלדמאַן

ווינשט אירע קינדער, פריינד און לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום.

מרם. דזשעני געבעל

ווינשט אַלע אירע פריינד, קרובים און לאַנדסלייט אַ גוט און געבענשט יאָר.

מר. העדי גודמאַן

ווינשט זיין משפחה און אַלע זיינע פריינד און לאַנדסלייט אַ גוטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. העדי גרעפ
מיטגלידער בר. 88 א. ר.

זאָל דער נייער יאָר ברענגען פרייד און גליק צו אַלע פריינד.

מר. און מרם. דזשויקאָב גאָלדשטיין

ווינשען צום נייעם יאָר זייערע אַלע פריינד אַ סך געזונט און גליק.

מר. און מרם. ב. גאָלדבערג

ווינשען אַלע לאַנדסלייט צוזאַמען מיט זייערע פאַמיליעס און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. או מרם. לואים גרינבערג
און פאַמיליע

ווינשען אַלע קרובים, פריינד און אַלע לאַנדסלייט פיל געזונט און גליק צום נייעם יאָר.

מרם. עלקע גערבער, שיקאַגאָ

ווינשט אירע קינדער און קינדס־קינדער און דער גאַנצער משפחה און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה און חתימה טובה.

דינה גודמאַן

ווינשט אַ גליקליכען יאָר אַלע לאַנדסלייט און פריינד.

מר. און מרם. מאיר גערבער און פאַמיליע, שיקאַגאָ

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען פאַלק ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

דייוויד גאָטפריד און פאַמיליע
שיקאַגאָ

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט פיל גליק און צופרידענהייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. לואים דזשאַנאָוויץ

שיקען זייער גוטען וואונש צו אַלע פריינד צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. בלומע דאָבקין
יוניאָן סיטי, נ. דזש.

ווינשען זייערע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מרם. רייטשעל דזשעקמאַן
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען פריילעכען יאָהר אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מר. מאָריס דינקאָף

שיקט זיינע ברכות צום נייעם יאָר צו זיינע קינדער, פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מר. און מרם. לואים דזשעראָף
עהרען־פרעזידענט פון ביאַליסטאָקער סאָשיאל קלוב, שיקאַגאָ

שיקען זייערע באַגריסונגען און גליק־וואונשען צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל צום נייעם יאָר.

אייזיק און בעלאַ גאָלדבערג
לאָס אַנדזשעלעס

ווינשען אַ געזונטען, פרייליכען נייעם יאָר אַלע זייערע קרובים, פריינד און כלל ישראל.

מר. און מרם. סעם און בעסי גאָלדבערג
פון בעווערלי ראוד, ברוקלין

ווינשען אַ גוטען געבענשטען נייעם יאָר צו אַלע זייערע קרובים, פריינד און צום גאַנצען פאָלק ישראל.

דזשאָזעף גרובאַרד
בראָנקס

ווינשט פיל גליק און פרייד צו אַלע פריינד און כל ישראל צום נייעם יאָר.

מר. מאַקס גאָרדאָן

און זיין טאָכטער וויערא, בראָנקס, נ. י.
ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. סיליע גאשעוויטש

ווינשט אַ גוטען נייעם יאָר צו אַלע אירע פריינד און כל ישראל.

—ד. —

ד"ר און מרם. ב. דובאָווסקי

באַגריסען אַלע פריינד צום נייעם יאָר, און ווינשען, אַז עס זאָלען דערפילט ווערען אַלע שטרעבונגען.

מר. און מרם. לואי דייווים
טרעזשורער פון ביאַליסטאָקער צענטער

ווינשען אַ גליקליכען און צופרידענעם יאָר זייערע קינדער, קרובים, פריינד און לאַנדסלייט.

די פאַמיליע דזשאַראָף

ווינשט אַלע זייערע קרובים, פריינד און דעם כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. איזידאָר דאַנסאָן

ווינשט אַ גוטען געבענשטען נייעם יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

אברהם דזשאַנעם

שיקט די בעסטע וואונשען צו זיין פאַמיליע, פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מר. און מרם. מאַקס דזשאַפע
און זייערע קינדער

שיקען זייערע ברכות צו אַלע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. לואים דזשאַפע
און זייערע קינדער

באַגריסען האַרציג זייערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט אין אַמעריקע און אין אייראָפע צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. סאול דזשאַנאָוויץ

שיקען זייער גוטען וואונש צו אַלע פריינד צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. בלומע דאָבקין
יוניאָן סיטי, נ. דזש.

ווינשען זייערע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מרם. רייטשעל דזשעקמאַן
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען פריילעכען יאָהר אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מר. מאָריס דינקאָף

שיקט זיינע ברכות צום נייעם יאָר צו זיינע קינדער, פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מר. און מרם. ס דייווידזאָן
סקרענטאָן, פּאַ.

ווינשען זייער משפּחה און אַלע פריינד און דעם כלל ישׂראל אַ שנת חיים ושלום, ברכה והצלחה.

— ה. —

מר. און מרם. דזשאָזעף העניקאָוויץ

ווינשען זייערע קרובים און פריינד אַ סך גליק צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. היימאַן העניקער

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

זלמן העלער און פאַמיליע

אַלע אונזערע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישׂראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. דזשעני האָכמאַן

שיקט איר ניי־יאָר באַגריסונג צו איר פאַמיליע און צו אַלע פריינד.

שוועסטער סערע האַרקאַווי

שיקט צום נייעם יאָר אירע גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און צו אַלע אידען.

מרם. שרה לאה הערים

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע אידען אַ גוטען צופרידענעם נייעם יאָר.

— ו. —

מר. און מרם. ווילליאַם ווייגער
פּעטערסאָן, נ. דזש.

מיר ווינשען אַ גוטען גליקליכען נייעם יאָר אונזערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. דזשאָזעף מ. וועבסטער
פּעטערסאָן, נ. דזש.

שיקען זייערע ברכות צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און צו אַלע אידען און ווינשען אַ שנת חיים ושלום.

מרם. אסתר וואַסיל
און פאַמיליע

שיקען זייערע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד און ווינשען דעם כלל ישׂראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. וועלבלוד

באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע זייערע קרובים, פריינד און אלע אידען.

מר. או מרם. פיליפּ וויטאַק
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און דעם כלל ישׂראל אַ נייעם יאָר פון אַלדאָס גוטס.

מר. און מרם. דזשאָ וויטאַק
און פאַמיליע

ווינשען פיל גליק צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד און אַלע אידען.

מרם. סערע ווינטרויב
פּעעטערסאָן, נ. דזש.

אַ האַרציגען גליקוואונש צו אַלע מיינע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. איזראַעל וואָלק

ווינשען זייערע קרובים און דעם גאַנצען כלל ישׂראל אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. סעם וואָלק

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה אַלע פריינד און כלל ישׂראל.

מר. און מרם. בענדזשאַמין ווינשטיין
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען געבענשטען נייעם יאָר דעם כלל ישׂראל.

מר. און מרם. דזשייק וואוירנאן
און פאַמיליע

שיקען זייערע ברכות צו דער גאַנצער משפּחה און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. מאַקס נ. וויינגאָרטן

ווינשען זייערע עלטערען און די גאַנצע משפּחה אַלדאָס גוטס צום נייעם יאָר.

מר. דזש. וואָלק

ווינשט צום נייעם יאָר זיינע פריינד און לאַנדסלייט און דעם כלל ישׂראל אַ שנת חיים ושלום, ברכה והצלחה.

לואי און קיידי וויסבערג
און די קינדער

ווינשען צום נייעם יאָר זייערע אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישׂראל געזונט און גליק.

מר. און מרם. ראָבערט וויסבערג
יאָנקערס

באַגריסען זייערע אַלע קרובים און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. דזשאָזעף ווילנער

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט געזונט, גליק און פיל פרייד.

מר. מאַקס וויים
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשט אַ גליקליכען, פריילייכען יאָר אַלע פריינד און אַלע אידען.

שוועסטער סערע וואַלאַס

ווינשט אַלע אירע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מרם. יעטע וואהייט
און די קינדער

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

— ז. —

מר. און מרם. מאַקס זאַלאַוויץ

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה צו זייער פאַמיליע, פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. דייוויד זאקים
פעעטרסאן, נ. דזש.

ווינשען זייערע קינדער, פריינד און אלע לאנדסלייט פיל גליק און פרייד צום נייעם יאר.

מר. און מרם. מאריס זאקים
און פאמיליע, פעטערסאן, נ. דזש.
ווינשען א גוטען געבענשטען יאר צו אלע אידען.

מר. און מרם. דזשאזעף זימער
שיקען האַרציגסטע וואונשען צו אלע זייערע פריינד און לאנדסלייט צום נייעם יאר.

— ם, —

מר. און מרם. איזידאר טימאנער
ווינשען אלע מיטגלידער פון ביאליס־טאקער צענטער און מושב זקנים און אלע אידען א יאר פון געזונט און פרנסה און שלום אויף דער גאנצער וועלט.

מר. און מרם. היימאן טענד
ווינשען אלע נאענטע און אויך ווייטע פריינד און אלע לאנדסלייט בכלל א גוטען, געבענשטען יאר.

מר. און מרם. לואי טאראטאצקי
און די קינדער, ברוקלין

ווינשען אלע לאנדסלייט און אלע אי־דען א פריילעכען און גוטען ניי־יאר.

מר. און מרם. דייוויד טוירקעש
און פאמיליע

א שנת חיים ושלום צו אלע פריינד און אלע אידען.

מר. און מרם. דזשויקאב טענענבוים
און פאמיליע

ווינשען צום נייעם יאר זייערע פריינד און לאנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מרם. סערע טאשמאן

ווינשט אלע קרובים און אלע לאנדס־לייט א גוטען, געזונטען יאר.

מר. און מרם. פיליפ טאלינסקי

ווינשען אלע זייערע פריינד און לאנדס־לייט א גוטען יאר.

מרם. עני טעפער

ווינשט צום נייעם יאר אירע אייניק־לעך, אור־אייניקלעך און אלע פריינד און לאנדסלייט פיל געזונט און גליק.

מרם. מינע טאמפקינס
ברוקלין

ווינשט אלע אירע פריינד און אלע לאנדסלייט א גוטען, געזונטען נייעם יאר.

— נ, —

מרם. רחל יאכעם און פאמיליע
היילאנד פארק, נ. דזש.

ווינשען א געזונטען, גליקליכען נייעם יאר צו זייערע פריינד און צו אלע לאנדסלייט.

מר. און מרם. יעקב יערוזאלימסקי

ווינשען צום נייעם יאר אלע זייערע פריינד און לאנדסלייט און דעם גאנ־צען כלל ישראל א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. ווילי‌אם יאנאווסקי

ווינשען זייערע אלע פריינד און קרובים און אלע לאנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

— ל, —

מר. און מרם. ראובן לאפטאווסקי

ווינשען צום נייעם יאר אלע זייערע פריינד א גוטען און פרייליכען יאר.

מרם. רייטשעל ליפשטיין

ווינשט אירע קינדער, פריינד און אלע לאנדסלייט א שנת חיים ושלום.

מרם. פאלין ליווא‌י

ווינשט אלע פריינד און לאנדסלייט א געזונטען און גליקליכען נייעם יאר.

מר. און מרם. דזש. לאנדסמאן
און קינדער

באגריסען אלע פריינד און לאנדסלייט צום נייעם יאר.

מר. און מרם. מענדעל ליפעט

שיקען זייערע ברכות צו אלע פריינד און לאנדסלייט צום נייעם יאר.

מרם. סילי‌ע לאזאר
און די קינדער

ווינשען צום נייעם יאר אלע פריינד און לאנדסלייט געזונט, גליק און פרייד.

מר. און מרם. הערי לאפינסקי
שיקאגא

ווינשען זייערע אלע פריינד און לאנדס־לייט פיל גליק און צופרידענהייט צום נייעם יאר.

מרם. מינע ליפשיץ
פון באראַ פארק

ווינשט אירע קינדער, קרובים און אלע אידען א גליקליכען נייעם יאר.

מר. און מרם. דייוויד לובין

ווינשען זייערע אלע פריינד און לאנדס־לייט גליק צום נייעם יאר. זאל דער נייער יאר ברענגען פרייד און פרידען צו אלע אידען אויף דער גאנצער וועלט.

מר. פעליקס ליפשיץ
פולאסקי, וו.

ווינשט אלע פריינד און אלע אידען א גוטען געבענשטען יאר.

אייזיק און יעטא ליווא‌י

מיר באגריסען אלע אונזערע פריינ צום נייעם יאר און ווינשען זיי גע זונט און הצלחה.

מרם. יעטע לעוו

ווינשט אירע קינדער, פריינד און אַלע אידען אַ גוט יאָר.

מרם. איידע ליווּאי
נואַרק, נ. דזש.

ווינשט אירע קינדער, פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. ס. לאָנדאָן
לאָם אַנדזשעלעס

באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע פריינד און דעם כלל ישראל מיט געזונט און אַלדאָס גוטס.

מר. און מרם. חיימאַן לעווין
וויס־פּרעז. פון ברוקלין דזשואיש סענטער

ווינשען אַלע אָפּיסערס, גבאים, מיטגלידער און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט אַ כתיבה וחתימה טובה מיט געזונט און פריידיק.

מר. און מרם. מאָרי סלובעל
און פאַמיליע

ווינשען זייערע פריינד און אַלע אידען אַ גליקליכען פּריילעכען יאָר.

מר. און מרם. מאָריס ליבערמאַן
און די קינדער

שיקען זייערע ברכות צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. אייבראַם לעווין
און פאַמיליע, ברוקלין

ווינשען אַ גוטען, געזונטען נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. דזשויק ב. ליווּאי
און פאַמיליע, בראָנקס

ווינשען אַלע אידען אַ גוטען גליקליכען נייעם יאָר.

בערל און שרה ליעוו
ברוקלין

ווינשען זייער משפּחה און אַלע אידען אַ גליקליכען נייעם יאָר.

אַלעקס און ראָזע ליפּמאַן
און זייערע קינדער און אייניקלעך

ווינשען אַלע פריינד, טוערס און מיטגלידער פון די ביאַליסטאָקער סאָסייעטיס אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. חיים לאזניק
פון מאריסטאָן, טענעסי

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ גוט יאָר.

מר. און מרם. אשר לעווין
און פאַמיליע, בראָנזוויל

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה צו זייערע פריינד, לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל.

— מ. —

מר. און מרם. מ. מוסף
פּעטערסאָן, נ. דזש.

שיקען זייערע ברכות און גוטע וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. חיימאַן מעסע

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען געזונט און פרייד צום נייעז יאָר.

מר. און מרם. חיימאַן מען

ווינשען זייערע קרובים און פריינד און אַלע לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. ווילי־אַם מענדעלסאָן

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. דזשאָ מינעס

אַ פרייליכען, געזונטען יאָר ווינשען מיר אַלע אונזערע פריינד.

מר. און מרם. הערי מאַרעל

ווינשען אַלע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען פיל גליק און געזונט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. פיליפּ מעדאָוו
און פאַמיליע

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו אַלע אידען בכלל און צו די ביאַליסטאָקער בפרט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. ישראל מינוס
פּרעזידענט פון ביאַליסטאָקער סאָשיאל קלאָב, שיקאַגאָ

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און דעם כלל ישראל אַ שנת חיים ושלום, אַ נייעם יאָר פון גליק און צופרידענהייט.

מר. און מרם. נייטען מילער
און פאַמיליע, שיקאגא

ווינשען זייערע קרובים פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען נייַ־יאָר.

מר. און מרם. מ. ק. מאַרקאָף
פּרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער אין לאָם אַנדזשעלעס

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, געבענשטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. סעם מינעס

ווינשען זייער משפּחה, די מיטגלידער פון קלוב „ביאַליסטאָקער פריינט" און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

הערמאַן און יאַכע מאַריין
מאַנטרעאל

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר אומעטום.

אַלעקסאַנדער מאַץ

ווינשט זיינע ליבע שוועסטער און שוואָגער, מאַשע און לעאָ ראָסקעס מיט זייערע קינדער און זיין ליבע פּלימעניצע און פּלימעניק, סאַליע און גרישע לעווענשטיין, די קליינע אינגריד, אַ גוטען, געבענשטען יאָר און אַ כתיבה וחתימה טובה.

ביילע מינקאָווי̈ץ

ווינשט אַלע אירע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט אַ יאָר פון געזונט און פרייד.

מר. און מרם. פיליפ מייערסאָן
און פאַמיליע

שיקען זייערע ברכות צום נייעם יאָר צום גאַנצען כלל ישראל.

מר. און מרם. מאָרים מאזער און אוראָן
וואשינגטאָן, ד. ס.

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט אַ כתיבה וחתימה טובה.

אייב און בעקי מינעס

און זייערע קינדער און אייניקלעך באַגריסען אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר און ווינשען אַלעמען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. סערע מילער
פון פלאָשינג, ל. א.

ווינשט אירע קינדער, קרובים און אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט אַ שנת חיים ושלום, געזונט, גליק און פרייד.

מרם. סערע מאַנקאָווסקי
און פאַמיליע

ווינשען אַ געזונטען און גליקליכען נייעם יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. פרענק מאָס

ווינשען זייערע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט און דעם באַארד אוו דירעקטאָרס פון ביאַליסטאָקער צענטער אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. פּאָלין מילער
לאָס אנדזשעלעס

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע אירע פריינד און אַלע לאַנדסלייט, אומעטום, געזונט און פרייד.

מרם. סערע מאַארקס

ווינשט אַ גוטען גליקליכען יאָר אַלע פריינד און כל ישראל.

מר. און מרם. לואיס מענדעלסאָן

ווינשען זייערע פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ געזונטען, גליקליכען יאָר.

— נ. —

מר. און מרם. בענדזשאַמין ניומאַן
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען אַ גוטען, געזונטען יאָר אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט.

מרם. סאָפיע נישמאַן

פיל גליק און פרייד צום נייעם יאָר ווינשען מיר אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. באָריס ניופעלד

שיקען זייערע גליקוואונשען צום נייעם יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

— ס. —

מר. און מרם. סעם סלאָיער

ווינשען זייערע אַלע פריינד אַ גוטען, גליקליכען יאָר.

מרם. איידע סוסעל
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָר.

מרם. ראָזע סטיינבערג און פאַמיליע
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען די קרובים, פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען נייעם יאָר פון כל טוב.

מר. און מרם. מאַקס סטיין
און פאַמיליע

באַגריסען אַלע אידען מיט דעם וואונש פון אַ שנת גאולה וישועה.

מרם. טילי פאַפּערשטיין־סייבין
פּעטערסאָן, נ. דזש.

מיינע האַרציגע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צום נייעם יאָר, צו אונזערע אַלע פריינד, לאַנדסלייט און צו אַלע אידען אויף דער גאַנצער וועלט.

מר. און מרם. אוירווינג סילווערמאַן

ווינשען אַלע זייערע פריינד און באַקאַנטע און אַלע אידען אַ גוטען גליקליכען יאָר.

מרם. קייטי סקלוט
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ סך געזונט און גליק צום נייעם יאָר.

מרם. בעטי סאַפּירשטיין

ווינשט אירע קינדער, קרובים, פריינד און לאַנדסלייט אַ גוטען, געבענשטען יאָר.

פּאָלי סיגעל

ווינשט איר פאַמיליע, אַלע שוועסטער פון דער אָקזילערי און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען און געזונטען יאָר.

מר. און מרם. דייוויד סיגעל
און פאַמיליע, מילוואָקי, ווים.

ווינשען אַלע פריינד פון נאָהענט און ווייט און דעם כלל ישראל אַ גוטען, געבענשטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. נייטען סיגעל
פּעטערסאָן, נ. דזש.
און זייערע זין, די דאָקטוירים

ווינשען אַלע אידען און דעם גאַנצען ביאַליסטאָקער כלל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. סעם סלאָן
און די קינדער

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ געזונטען, גליקליכען נייעם יאָר.

מר. און מרם. גוסטאַוו סייד

ווינשען געזונט און פרייד צו אַלע זיי־
ערע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם
יאָר.

מר. און מרם. סעמועל סאַוואַד

ווינשען זייערע פריינד און אַלע אידען
אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. מאָרים סאָבעל
און די קינדער

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען
פיל פרייד און גליק צום נייעם יאָר.

סערע סאקער אוו פאַמיליע

אַ האַרציגען וואונש צום נייעם יאָר,
מיט פיל גליק און געזונט, צו אַלע
פריינד און לאַנדסלייט איבער דער גאַנ־
צער וועלט.

מרם. סעם סטאָלמאַן
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע אירע
פריינד און לאַנדסלייט פיל גליק, גע־
זונט און פרייד.

מר. און מרם. דזש. סווערד
און פאַמיליע, מילוואָקי, ווים.

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע
לאַנדסלייט און פריינד צום נייעם יאָר.

זרם. סערע סיימאָן

ווינשט אַלע פריינד און אַלע לאַנדס־
לייט אַ גוטען, גליקליכען יאָר.

זרם. דאָרע סוראָוויץ

ווינשט אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ
יטען, געזונטען יאָר.

ר. און מרם. פיליפּ סעלטין
41 גרענד סט. רעסטאָראַן

ווינשען זייער פאַמיליע, פריינד און
באַקאַנטע אַ גליקליכען יאָר און אַ
כתיבה וחתימה טובה.

שוועסטער עני סיגעל

סעקרעטאַרין פון ביאַליסטאָקער ליידיס
רעליף סאָסייעטי פון פּעטערסאָן

ווינשט אַלע נאָהענטע און ווייטע פריינד,
אַלע מיטגלידער פון ביאַליסטאָקער
סאָסייעטיס אין פּעטערסאָן און ניו־יאָרק
און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. דזשוליוס סיגעל
און פאַמיליע

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע פריינד
און לאַנדסלייט פיל געזונט און גליק.

מר. און מרם. מאַקס סוטקער
שיקאַגאָ

ווינשען אַ גוטען, פרייליכען נייעם יאָר
צו אַלע זייערע קרובים און פריינד.

מר. און מרם. רעי סיידערמאַן
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ
גליקליכען, צופרידענעם נייעם יאָר.

ד"ר נאָרמאַן סמיטה
ברוקלין

ווינשט צום נייעם יאָר דעם גאַנצען
כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. דזשיקאָב סאלאטאר
און די קינדער

ווינשען אַלע אידען צום נייעם יאָר אַ
סך געזונט און פרייד.

מר. און מרם. יחיאל סלייטער
(שלאַכטער), האַליוואוד, פלאָרידע

ווינשען זייערע פריינד און אַלע לאַנדס־
לייט אַ גליקליכען נייעם יאָר פון גע־
זונט און פרנסה, אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. דוד סאָהן
און פאַמיליע

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו אַלע
זייערע פריינד און צום כלל ישראל
צום נייעם יאָר.

מרם. סאָפיע סאָקאָל
לאָס אַנדזשעלעס

שיקט די האַרציגסטע באַגריסונג און
בעסטע וואונשען צו אירע אַלע פריינד
און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. ה. סיימאָן
(באַקאַנט אַלס כאַצקעל זאַוואָדער)
לאָס אַנדזשעלעס

ווינשען אַלע לאַנדסלייט, פריינט און
משפּחה אַ גוטען, גליקליכען יאָר.

— ע. —

מר. און מרם. ס. ס. עפשטיין

ווינשען זייערע אַלע קרובים, פריינד
און אַלע אידען אַ שנת חיים ושלום.

פריידע עפשטיין
און די קינדער

ווינשען אַ פרייליכען נייעם יאָר, גע־
זונט און גוטע פרנסה.

סעם און איידע עפשטיין
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ
כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. איזידאָר עפראָן
לאָנג איילאַנד

שיקען זייערע באַגריסונגען און נייי־
יאָר וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדס־
לייט.

מר. און מרם. מאַקס עפשטיין
פון מעספעטה, ל. א.

מיר שיקען אונזערע ברכות צו אַלע
פריינד, באַקאַנטע און צום כלל ישראל
צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. אסתר עלדזשין

ווינשען זייערע קינדער און די גאַנצע
פאַמיליע, ווי אויך אַלע לאַנדסלייט אַ
כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. אייזיק עפשטיין

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. הערים עקשטיין
און די קינדער

ווינשען אַלע פריינד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

שמואל עברי און פרוי
באַלטימאָר

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ שנת חיים ושלום.

— פ. —

מר. און מרם. לעאָן פּאָלאַק

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. מייער פּערעלמאַן

ווינשען זייערע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

דזשויקאָב און מינע פּאָטאָלסקי

ווינשען צום נייעם יאָר זייערע פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. פּעני פּאָלעשוק

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע אידען אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָר.

ר. פּיסעצקי און פרוי
פּאָסעיק, נ. דזש.

מיר ווינשען אַ גליקליכען און געזונטען יאָר צו אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. אַרטור פּאָם
סאַן דיעגאָ, קאַל.

שיקען זייערע האַרציגע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד פאַר אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מר. און מרם. פּאָול פּלאטא

ווינשען זייערע קרובים און פריינד אַ גליקליכען נייעם יאָר.

מרם. איידע פּלאַפּסקי
און פאַמיליע

שיקען דעם האַרציגסטען גליקוואונש צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מרדכי און שרה פּאָגאָרעלסקי
סט. מאָניקא, קאַליפאָרניע

ווינשען אַלע זייערע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט און דעם גאַנצען אידישען פאָלק, אַז דער נייער יאָר וואָס קומט, זאָל אונז ברענגען שלום און צופרידענהייט אויף דער גאַנצער וועלט.

מר. היימאַן־פּערלשטיין
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און פריינד אַ נייעם גליקליכען יאָר.

מרם. יעטא פּאַלטער

ווינשט צום נייעם יאָר אַלע פריינד און אַלע אידען געזונט און גליק.

מאַקס און קלאַרא פּאַלטער

שיקען זייער האַרציגען גליקוואונש אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט.

מר. און מרם. היימאַן פּערלשטיין
פון דזשאַמייקא

ווינשען צום נייעם יאָר זייערע פריינד און אַלע אידען געזונט און פרייד.

— פ. —

מרם. פּעני פישער
ערען־טערזשורער פון בראָנקס־ליג

ווינשט אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען און גליקליכען יאָר.

מאַקס און אַנאַ פריידבערג

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה צו זייער משפּחה און אַלע פריינד.

מרם. לינאַ פרידמאַן און פאַמיליע
פּעעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ גליקליכען יאָר.

סעם און גאָלדע פריידענבערג

מיר ווינשען אַלע אונזערע נאָהענטע און ווייטע פריינד, און אַלע לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. דזשאָו פינקעלשטיין

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. ה. ל. פריידבערג
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען פיל גליק און געזונט צום נייעם יאָר.

מרם. מיימי פישער

ווינשט אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ סך גליק און געזונט צום נייעם יאָר.

איזידאָר פיינגאָלד

שיקט זיין האַרציגע ווינטשעוואָניע צו אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מרם. בעסי פוקסמאַן און פאַמיליע

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד, די שוועסטער פון בראָנקס ליג און אַלע לאַנדסלייט בכלל, אַ גוטען און גליקליכען לעבען מיט געזונט און פרייד.

אהרן און שרה פאַקס
לאָס אַנדזשעלעס

שיקען זייערע גליקוואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר

מר. און מרם. מאַקס פוקס
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסליי
און כל ישראל אַ געזונטען, גליקליכע
נייעם יאָר.

מייער פּאָרשטאַט

ווינשט זיין פאַמיליע און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ צופרידענעם, גליקלי־כען ניי־יאָר.

מר. און מרם. הערי פינקעלשטיין

ווינשען זייערע קרובים, פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. דזייקאָב פיימאַן

ווינשען אַ גוטען און זיסען יאָר אַלע פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מאַקס פישער און פאַמיליע

320 דעלאַנסי סט., ניו־יאָרק

ווינשען זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. פיליפּ פליישער

שיקען זייערע באַגריסונגען צום נייעם יאָר צו אַלע קרובים, פריינד און אַלע לאַנדסלייט.

מרם. בעקי פאַרבער

ווינשט די פאַמיליע, די לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

איזידאָר פאַקס

איך ווינש מיינע בריידער און שוועס־טער און אַלע מיינע פריינד און מיט־גלידער פון ברענטש 88 א. ר. אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. אסתר פיוגין

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע אידען אַ געזונטען, פריילִיכען יאָר.

מר. און מרם. סאָל פיינסאָד

און די קינדער

באַגריסען אַלע פריינד און אַלע אידען מיט די בעסטע ווינשען צום נייעם יאָר.

נייטען פאַרמאַן

פון ביאַליסטאָקער בר. 88 א. ר.

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און פריינד אַ גוטען, גליקליכען יאָר.

— צ. —

מרם. ראָזע צוקערמאַן

שיקאַגאָ

פּרעז. פון ביאַליסטאָקער ליידיס אַקזילערי

ווינשט איר פאַמיליע און פריינד און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

— ק. —

מר. און מרם. דייוויד א. קאַסס

לאָס אַנדזשעלעס

ווינשען זייער ברודער דזשייק קוזנעצ־קי און פאַמיליע פון ברוקלין, אַלע פריינד און לאַנדסלייט, און די מעמ־בערס פון ביאַליסטאָקער סאָשיאל סענ־טער פון לאָס אַנדזשעלעס, פיל געזונט און גליק צום נייעם יאָר.

אב. און סאָפיע קאָהן

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. בעסיע קאראַש און קינדער

לאָס אנדזשעלעס

שיקען זייערע ברכות צום נייעם יאָר צו זייער שוועסטער און קינדער אין ניו־יאָרק און צו זייערע אַלע פריינד אין שיקאַגאָ, לאָס אַנדזשעלעס און אי־בער גאַנץ אַמעריקע און צו אַלע אי־דען אויף גאָר דער וועלט פאָר אַ שנת חיים ושלום, געזונט און גליק.

מרם. אַנאַ קרעפּליאַק

און קינדער

ווינשען אַלע זייערע פריינד און אַלע אידען אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרם. אַנשעל קעסלער

מיר ווינשען אַלע אונזערע פריינד און לאַנדסלייט און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ שנת ברכה והצלחה, לאלתר ולחיים טובים.

לואיס קאַפאָוסקי

דער ביאַליסטאָקער „בצלאל"

ווינשט אַ גליקליכען, צופרידענעם לע־בען צו אַלע זיינע פריינד און לאַנדס־לייט צום נייעם יאָר.

הערי און עניע קאָהן

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און די מיטגלידער פון אונזער אינסטיטו־שאָן אַ יאָר פון גליק און פרייד.

די קוזניצקי פאַמיליע

שיקאַגאָ

שיקען אַלע צוזאַמען זייערע האַרציגע גליק־וואונשען און באַגריסונגען צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט או זאַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. סעם קייזער

ווינשען זייער פאַמיליע און פריינד אַ גוטען יאָר און אַ כתיבה וחתימה טובה.

זעליק און פּאָלי קאָהן

ווינשען זייערע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, געבענשטען ניי־יאָר.

אייב און יעטא קאָהן

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט אַ צופרידענעם און גליקליכען יאָר.

מרם. דזשוליאַ קעם

ווינשט אַלע פריינד, לאַנדסלייט און כלל ישראל אַ נייעם יאָר פון געזונט, פרנסה און גליק.

אַלטער קושעם

אין ווינש אַלע מיינע פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ פריילִיכען און געזונטען יאָר.

מר. און מרם. בערנאַרד קאַגאַנאָוסקי

ווינשען אַלע פריינד און די ביאַליס־טאָקער יאַטען, אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. וו. קאָהן און פאַמיליע
מאונט וואוירנען, נ. י.

ווינשען אַ גוטען, געבענשטען יאָר צו אַלע פריינד לאַנדסלייט און צו אַלע אידען.

עקיבא קאָהן

ווינשט זיינע פריינד און מעמבערס פון ברענטש 88 אַ. ר., ווי אויך די שוועסטער פון דער ליידיס אָקזילערי פון ביאַליסטאָקער צענטער און אַלע לאַנדסלייט אַ גוטען יאָר.

מר. און מרם. איזידאָר קאַראַפיאָל
און קינדער

ווינשען זייערע אַלע לאַנסלייט און פריינד אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. נעטי קויפמאַן

ווינשען אַ גוטען, געזונטען יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרם. הערי קאַפלאַן

ווינשען זייערע אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ גוטען, געבענשטען יאָר.

מר. און מרם. מאָרים קאָהן
מיאַמי, פלאָרידא

ווינשט אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ גוטען, געבענשטען נייעם יאָר.

מר. און מרם. לואי קאָהן
טשערמאַן, בר. 88, א. ר.

ווינשען אַלע פריינד און אַלע לאַנדסלייט געזונט און פרייד צום נייעם יאָר.

מרם. בעסי קוויאַט
פּעטערסאָן, נ. דזש.

שיקט אירע ברכות צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט און צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מרם. פּאָלי קאַסאָווסקי

ווינשט אַ גוטען, געבענשטען יאָר איר פאַמיליע און אַלע פריינד.

מרם. עטעל קאָהן און פאַמיליע
פרעזידענט פון ביאַליסטאָקער ליידיס רעליף פון פעטערסאָן, נ. דזש.

שיקען די האַרציגסטע ברכות צו אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

מרם. בנימין קעטץ
פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשט צום נייעם יאָר אירע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרם. ווילי‌אם קאָהן
און די פאַמיליע

ווינשען אַלע קרובים און אַלע אידען אַ גוטען און פרייליכען נייעם יאָר.

מר. און מרם. ע. קייוויין
פון העמפּסטעד, ל. א.

שיקען זייערע גליקוואונשען צו אַלע פריינד לאַנדסלייט און צו אַלע אידען.

מרם. ראָזע קויפמאַן

ווינשט אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. מאָרים קאַבאַצקי

ווינשען זייערע קרובים, פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. רייטשעל קעץ

אַ כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. עליע קאַפלאַן
שיקאַגאָ

ווינשט אַלע פריינד און דעם כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

הערי און גוירטרוד קאַבאַקאָוו
ניו־יאָרק

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט אַ סך פרייד און גליק צום נייעם יאָר.

— ר. —

מר. און מרם. איזידאָר רייסאָן
און פאַמיליע

באַגריסען זייערע קרובים, פריינד און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר און ווינשען זיי געזונט און צופרידענהייט.

מרם. סיליע ריבאַק
רעדינג, פּאַ.

ווינשט איר משפּחה, פריינד און אַלע אידען אַ געזונטען און פרייליכען נייעם יאָר.

מר. און מרם. לואיס ראָבינסאָן
און פאַמיליע

ווינשען אַ גליקליכען נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מרם. מערי ראָגאָף

שיקט אירע ברכות צו אַלע פריינד און לאַנדלייט צום נייעם יאָר.

די ברידער ראָסקיעס
און זייערע משפּחות אין קאַנאַדע,

שיקען זייערע ברכות צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד, לאַנדסלייט און כלל ישראל.

מר. און מרם. אשר רובינשטיין

ווינשען אַ געזונטען, פרייליכען יאָר אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. ש. ראָזנשיין און פאַמיליע
קאַנאַדא

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט און אַלע אידען אומעטום, אַ שנת חיים ושלום, גליק און צופרידענהייט.

גוסטאַוון דזש. ראָזענבערג
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען נייעם יאָר צו אַלע אידען.

יעקב ב. ראָזענבלום
פילאַדעלפיע

ווינשט אַלע זיינע קרובים און פריינד, לאַנדסלייט און דאָס גאַנצע כלל שריאל אַ כתיבה וחתימה טובה, אַ שנת חיים ושלום.

מרס. ראָזע רובין

טשערליידי פון ביאַליסטאָקער רעליף סאָסייעטי פון פענסילוועניע

שיקט איר וואונש פאַר אַ גוטען און גליקליכען נייעם יאָר צו אַלע לאַנדסלייט און צו אַלע אידען.

לואיס ב. רובינסאָן און פאַמיליע
(לייבעל אָסטראָווער)

424 איסט 28-טע סטר., פענסילוועניע נ. דזש., טעל. שעריידען 6230-2.
ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. סאל ראשקין

שיקט די בעסטע וואונשען צו אַלע זיינע פריינד צום נייעם יאָר.

מר. און מרס. נחמיה ראָזענטאַל
לאָס אַנדזשעלעס

ווינשען פיל גליק און פרייד צום נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט בכלל

יודעל רובינאָוו

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און אלע אידען אַ שנה טובה ומתוקה.

מרס. דזשאָזעף ראָז
און קינדער און אייניקלעך
79 קלינטאָן סטר., ניו-יאָרק

ווינשען אַלע פריינד און דעם גאַנצען כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. פיליפ רוכאַמקין
און קינדער

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו דער גאַנצער פאַמיליע און צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. מאַרק רובין

ווינשט צום נייעם יאָר זיינע נאָענטע און וויטע קרובים אָון אלע לאַנדסלייט אַ שנת חיים ושלום.

מר. און מרס. דזשוליוס רייפעל
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָר זייער משפחה, די לאַנדסלייט און אַלע אידען אומעטום.

די ברידער דזשעק און נעט רובין

מיט זייערע פאַמיליעס
ווינשען זייער פאָטער, ר׳ וואָלף און אַלע קרובים און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרס. גאָלדע רובענשטיין
אָוקלאַנד, קאַליפאָרניע

ווינשט איר פאַמיליע, פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ געזונטען און גליקליכען יאָר און אַ כתיבה וחתימה טובה צו אַלע אידען.

אהרן און רחל ראפאלאָווסקי

ווינשען צום נייעם יאָר זייערע קינדער, די ליבע אייניקלעך, ברידער און שוועסטער, פעטערס און מומעס, שוואָגערס און שוועגערינס און אַלע פון דער פאַמיליע און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרס. לילין ראַף
ברוקלין

ווינשט אַ גוטען, געבענשטען נייעם יאָר אַלע אירע פריינד און אַלע אידען.

מר. אשר ראָגעל

שיקט זיינע באַגריסונגען צום נייעם יאָר צו אַלע זיינע פריינד און לאַנדסלייט.

מר. און מרס. רייטשעל שאַפּירא
און פאַמיליע

ווינשען אַ פריילעכען, געזונטען יאָר צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

— ש. —

מר. און מרס. ירחמיאל שלאָסער

און זייער יונגע פאָר און דער איניקעל ווינשען זייערע קרובים, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען און געבענשטען יאָר.

מר. און מרס. אַ שייקעוויטש
און פאַמיליע, קאַנאַדאַ

ווינשען אַ גוטען, גליקליכען נייעם יאָר, זייערע קרובים, פריינד און אַלע אידען.

מרס. דאָרע שנוידערמאַן

ווינשט אַלע טוער און דירעקטאָרען, אַלע מעמבערס און אַלע אידען אַ גוטען און גליקליכען נייעם יאָר.

די ברידער שופמאַן

ווינשען אַלדאָס גוטס צו זייערע צאָל-רייכע פריינד און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מרס. דזשעני שאַפּירא

ווינשט אירע קינדער, פריינד און אַלע אידען אַ גוטען און געזונטען נייַ-יאָר.

מר.און מרס. פיליפ שולמאַן
פּערט עמבאָי, נ. דזש.

שיקען זייערע באַגריסונגען צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד און דעם גאַנצען כלל ישראל.

מר. און מרס. טשאַלם שיינמאַן
און פאַמיליע, שיקאַגאָ

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה צו דער פאַמיליע און אַלע לאַנדסלייט און כלל ישראל, אַ יאָר פון שלום און ברכה.

מר. און מרס. מאָריס שאַפּירא

ווינשען זייערע פריינד און אַלע לאַנדסלייט אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרם. ליליען שאַבאַצקי
פון קעמפּ לאקאטא

ווינשט אירע פריינד, פֿאַטראָנייזערס
און אַלע אידען אַ כתיבה און חתימה
טובה.

ד״ר חיים שאָשקעס
און פאַמיליע

ווינשען אַ שנת חיים ושלום צו כל ישראל
אויף גאָר דער וועלט.

מרם. ב. שאַנאָווסקי און פאַמיליע
פּעטערסאָן, נ. דזש.

שיקען זייערע גוטע וואונשען צו אַלע
פריינד און כל ישראל צום נייעם יאָר.

ביאַליסטאָקער און אומגעגענד הילפס-פֿאַראיין, טאָראָנטאָ

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און כל ישראל
אַ גוטען גליקליכען נייעם יאָר.

ביאַליסטאָקער פאַראיין האַוואַנאַ, קובאַ

באַגריסט צום נייעם יאָר אַלע לאַנדס־
לייט און דעם כלל ישראל.

ביאַליסטאָקער הילפס קאָמי־טעט, תל אביב

ווינשט דער לאַנדסמאַנשאַפט און דעם
אידישען פֿאָלק אַ שנת חיים ושלום.

ביאַליסטאָקער פאַראַנד פֿאַריז

שיקט צום נייעם יאָר זיינע בעסטע
וואונשען צו אַלע ביאַליסטאָקער און
צום כלל ישראל.

דער אידישער קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק

באַגריסט אַלע לאַנדסלייט אומעטום
און ווינשט זיי אַלדאָס גוטס צום נייעם
יאָר.

באַגריסונגען זואָס זיינען אַריינגעקומען בײַם שליסען דעם נומער, דעריבער דערשיינען זיי ניט לויט ל׳ סדר א״ב.

מר. און מרם. אייבראַם סאָקאָלאָוו
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען גליקליכען יאָר צו אַלע
לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מר. און מרם. מאָרים דרעקסלער

ווינשען אַלע פריינד, לאַנדסלייט און
משפּחה אַ געזונדען און גליקליכען יאָר.

מר. און מרם.
דזשייקאָב א. ליכטענפעלד
ניו־יאָרק

ווינשען זייערע פריינד און אַלע אידען
אַ געזונטען, גליקליכען נייעם יאָר.

מר. און מרם. מאָרים קאופמאַן

ווינשען אַ גוטען און געזונדען יאָר צו
אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

מייער פינק

ווינשט אַלע פריינד, משפּחה און לאַנס־
לייט, אַ גוטען געזונדען יאָר.

מייער פראַנקפורט און פאַמיליע
פארמינגדייל, נ. דזש.

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און פריינט אַ
כתיבה וחתימה טובה.

מרם. דזשין ראָווידמאַן און פאַמיליע
ברייטאָן ביטש,

ווינשען אַ געזונטען און גליקליכען יאָר
צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט.

סעם לעף און פאַמיליע
(גוטוואָך דער מוליער)
ספרינגפילד, מאַס.

ווינשען אַ כתיבה וחתימה טובה אַלע
פריינד און אַלע אידען.

מר. און מרם. סאַשאַ לין
און פאַמיליע

ווינשען אַ גוטען גליקליכען יאָר צו אַלע
לאַנדסלייט און אַלע אידען.

מר. און מרם. ס. קירסטיין
ברוקלין

באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע פריינד
און לאַנדסלייט.

מרם. בעסי גאָלדפאַרב
טאונטאן, מאַס.

ווינשט איר פאַמיליע און אַלע פריינד
אַ געזונטען גליקליכען יאָר.

מר. און מרם. אב. דיימאַנד
טאונטאן, מאס.

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט
אומעטום און אַלע אידען בכלל אַ כתיבה
וחתימה טובה.

מר. און מרם. פיליפ ליבערמאַן
און פאַמיליע

שיקען זייערע ברכות צום כלל ישראל
צום נייעם יאָר.

מר. און מרם. פּאָול שאָכעט
ברוקלין

ווינשען אַ גוטען, געזונטען און גליק־
ליכען נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד
און דעם כלל ישראל אומעטום.

מר. און מרם. העניי סאָלין
און פאַמיליע, ברוקלין

ווינשען אַלע קרובים, פריינד און אַלע
אידען אַ געבענשטען גליקליכען נייעם
יאָר מיט געזונט און מיט פרייד.

ביאַליסטאָקער ליידים אָוקוילערי שיקאַגאָ

פיל גליק, געזונט און פרייד, וויגשען מיר אונזערע שוועסטער, פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר

ביאַליסטאָקער סאָשעל קלאָב שיקאַגאָ

מיר שיקען אונזערע האַרציגע באַגריסונגען צו אַלע מיטגלידער און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָר

ביאַליסטאָקער בראנטש 88, א. ר.
ניו־יארק

מיר באַגריסען אונזערע מיטגלידער און פרייַנד
און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר

ביאַליסטאָקער לוידים אָוקוילערי
228 איסט בראָדוויי, ניו־יאָרק

ווינשט אַלע שוועסטער און זייערע פאַמיליעס, אַלע
לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען, געזונטען
און גליקליכען נייעם יאָהר.

אינד. ביאַליסטאָקער בראָדערלי לאָוו אַסאָסיאיישאַן
ניו־יאָרק

מיר שיקען אונזער באַגריסונג צו אונזערע
מיטלידער און צו אַלע אידען
צום נייעם יאָהר.

בראַנקס ליג פון ביאַליסטאָקער האָוּם

אונזער האַרציגע באַגריסונג צו אַלע אונזערע
שוועסטער און לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער בריקלייערס אסס'ן
ניו־יאָרק

צום נייעם יאָהר וואָס קומט, ווינשען מיר אַלע מעמבערס
און דעם גאַנצען כלל ביאַליסטאָקער
אַ כתיבה וחתימה טובה.

ביאַליסטאָקער אונטערשטיצונגם פאַראיין „סומך נופלים"
ניו־יאָרק

מיר ווינשען אַלע ברידער מיט זייערע
פאַמיליעס און אלע לאַנדסלייט בכלל
אַ שנת חיים ושלום.

ביאַליסטאָקער יאַנג מענס אסס'ן
ניו־יאָרק

צום נייעם יאָהר ווינשען מיר אונזערע
אַלע מעמבערס און אַלע אידען
אַכתיבה וחתימה טובה.

בית הכנסת אנשי ביאַליסטאָק
7 ווילעט סטריט, ניו־יאָרק

די ביאַליסטאָקער שוהל און רבי שמואל מאהילעווער
תלמוד תורה, ווינשען אַלע לאַנדסלייט און
דעם גאַנצען כלל ישראל.
אַ כתיבה וחתימה טובה.

לואים דייווים, סעק. סאָל פּריים, פּרעז.

באָרא פּאַרקער אָוקוילערי פון ביאַליסטאָקער האָום

מיר ווינשען אַ געזונטען, גליקליכען נייעם יאָהר
אַלע אונזערע שוועסטער, פרייַנד און לאַנדסלייט.

ביאַליסטאָקער קאַטערס קלאַב
ניו־יאָרק

מיר באַגריסען אונזערע מיטגלידער און פרייַנד
און אַלע לאַנדסלייט צום נייעם יאָהר.

דער קלוב „ביאַליסטאָקער פריינד"
ניו-יאָרק

באַגריסט אַלע מיטגלידער מיט זייערע משפחות
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען און ווינשט זיי
אַ כתיבה וחתימה טובה.

דער ביאַליסטאָקער סאָשעל קלאָב
ניו-יאָרק

ווינשט אַלע מעמבערס און זייערע פאַמיליעס,
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
אַ שנת חיים ושלום.

דער ביאַליסטאָקער קלאָוק אָפּעריייטאָרס קלאָב
ניו-יאָרק

שיקט צום נייעם יאָר זיינע בעסטע וואונשען צו אַלע
מיטגלידער און זייערע פאַמיליעס, צו אַלע לאַנדסלייט
און צום גאַנצען כלל ישראל.

ביאַליסטאָקער אונט. פאַראיין ברוקלין

מיר שיקען אונזערע ברכות צו אַלע אונזערע מעמבערס
און צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

ביאַליסטאָקער פאַראיין אהבת אחים
ניו-יאָרק

מיר ווינשען אַלע ברידער און אַלע אידען
צום נייעם יאָר
געזונט און גליק.

ביאַליסטאָקער פיינטערס קלוב
ניו-יאָרק

באַגריסט אַלע מיטגלידער און זייערע פאַמיליעס,
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
צום נייעם יאָר.

ביאַליסטאָקער סאָשעל סענטער
לאָם אַנדזשעלעס, קאַל.

ווינשען אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און אַלע
אידען אויף דער גאַנצער וועלט
א געזונטען, גליקליכען יאָהר.

ביאַליסטאָקער אייד סאָסייעטי פון דעטראָיט

ווינשט אַלע אידען פון דער גאָרער וועלט
אַ געזונטען און גליקליכען יאָהר.

רוווועלט בראנטש 202, א. ר. נואַרק, נ. דוש.

ווינשט אַלע מיטגלידער מיט זייערע פאַמיליעס
און אַלע אידען בכלל אַ גוטען, צופרידענעם
נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער בראנטש 118, א. ר.
פילאַדעלפיע

אונזערע האַרציגסטע באַגריסונגען און גוטע וואונשען
צו אַלע אונזערע מיטגלידער און אַלע אידען
צום נייעם יאָהר.

רבי בראַדסקי אָוקזילערי פון נואַרק, נ. דוש.

מיר ווינשען אַ גוטען, געזונטען יאָהר צו אַלע אונזערע
מעמבערס און פרייַנד און צו אַלע לאַנדסלייט.

ביאַליסטאָקער בראנטש 256, א. ר.
נואַרק, נ. דוש.

מיר ווינשען צום נייעם יאָהר אַלע אונזערע פרייַנד,
מעמבערס און אַלע לאַנדסלייט
אַ געזונט און גליקליך יאָהר.

דער פאַרבאַנד פון ביאַליסטאָקער אידן אין אומגעגענד אין אַרגענטינע

מיר שיקען איבער אונזערע האַרציגסטע גרוסען און וואונשען צום נייעם יאָר צו אונזערע ברידער און שוועסטער פון דער גאָרער וועלט און וויינשען זיי, אַז דער נייער יאָר זאָל זיין אַ ערא פון גליק, פרייד און שלום פאַרן אידישען פאָלק לדור דורות.

ביאַליסטאָקער צענטער אין מעלבורן, אויסטראַליע

מיר וווינשען אַלע אונזערע שוועסטער און זייערע פאַמיליעס און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר

אַ כתיבה וחתימה טובה.

ביאַליסטאָקער צענטער, מאָנטרעאָל קאַנאַדע

אונזערע האַרציגע וואונשען צו אַלע לאַנדסלייט און צו דעם כלל ישראל צום נייעם יאָר.

ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד, מעקסיקאָ

מיר וויינשען אַלע לאַנדסלייט איבער דער גאַנצער וועלט און אַלע אידען — אַ כתיבה וחתימה טובה.

ביאַליסטאָקער בראַנטש 142, א. ר. פּעטערסאָן

אונזערע בעסטע וואונשען צו אַלע אונזערע פרייַנד און מיטגלידער און צו אַלע אידען צום נייעם יאָהר.

ביאַליסטאָקער רעליף סאָסייעטי פון פּעטערסאָן, נ. דזש.

מיר וויינשען צום נייעם יאָהר אַלע אונזערע טויער און מיטגלידער, אַלע פריינד און דאָנייטאָרס און אַלע אונזערע לאַנדסלייט פון בייַדע זייטען ים

אַ גוטען און גליקליכען יאָהר.

מיר דאַנקען אַלעמען וואָס האָבען אונז געהאָלפען אין אונזער אַרבייט.

ביאַליסטאָקער בענעוו. סאָסייעטי פון מילוואָקי

מיר שיקען אונזער באַגריסונג צו אַלע אונזערע מיטגלידער און לאַנדסלייט און צו אַלע אידען צום נייעם יאָהר. זאָל דער יאָהר וואָס קומט איצט אָן, ברייַנגען ישועות ונחמות צו אונזער גאַנצען כלל ישראל.

ביאַליסטאָקער בראַנטש 121, א. ר. פּעטערסאָן

מיר וויינשען אַ גוטען, געזונטען יאָהר צו אַלע אונזערע מעמבערס און די לאַנדסלייט איבער דער גאַנצער וועלט.

מר. און מרס. יוסף בערענשטיין
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינט און לאַנדסלייט א געזונטען
און גליקליכען יאָהר.

לואים סטאָליאַר און פרוי
ניו יאָרק

ווינשען א גוטען, געזונטען און פריילִיכען נייעם יאָר, אַלע
פריינד, די סאָקאָלקער און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט, און
אַלע אידען איבער דער גאַנצער וועלט.

ווימאָקא ליטאָווסקער בריידערליכער אונטערשטיצונגס פאַראיין

באַגריסט אַלע לאַנדסלייט, פריינד און באַקאַנטע, און
ווינשט אַלעמען א יאָהר פון געזונט און גליק.

די ביאַליסטאָקער היסטאָרישע געזעלשאַפט
ניו־יאָרק

ווינשט אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
א כתיבה וחתימה טובה.

דער ביאַליסטאָקער וויקטאָרי קלאָב
ניו־יאָרק

ווינשט צום נייעם יאָהר אַלע פריינד, מיטגלידער און דעם
גאַנצען כלל ישראל געזונט און פרייד.

The Bialystoker Home For The Aged
Wishes our Dear Friend and Benefactor
MR. CHARLES RUBINSTEIN
A very speedy recovery and a
רפואה שלמה
We send our best wishes to
Mr. & Mrs. Charles Rubinstein and their Family
For A Happy and Prosperous New Year

מר. און מרס. מאָרים שאַבאַד
(כאַבאָצקי)

ווינשען זייערע משפחות און אַלע לאַנדסלייט א גוטען,
גליקליכען נייעם יאָר.

מרס. בלומע פּערעלשטיין

ווינשט א גוטען, געבענשטען נייעם יאָר אירע קינדער און אַלע קרובים ווי אויך דעם גאַנצען כלל ישראל. באַזונדערע וואונשען צו אירע אייניקלאַך:

לואים סטיין, דאַנאַלד פּערלשטיין, מעלווין קרעמער, רוט קרעמער, לאָרענס קאַפּשטיין, עלינאָר קאַפּשטיין, דזשאָזעף לעווין

און אירע אור־אייניקלאַך:

באבי סטיין, סוזי סטיין, דזש. קאַפּשטיין, מאנא לעווין, און שולמית קרעמער.

אונזער חשובע טוהערין
מרס. דאָרא באַין און פאַמיליע
ברוקלין

ווינשען אַלע פריינד, קרובים און לאַנדסלייט א גוטען,
געזונטען און פרויליכען יאָר.

לעאָן דאַליד (דאַליצקי)

(ערשט אַריבערגעקומענער ביאַליסטאָקער פּליט)
1123 בראָדווי, רום 411 ניו יאָרק
טעל. טשעלסי 3-8963

ווינשט אַלע לאַנדסלייט א גוטען געזונטען און גליקליכען
נייעם יאָר.

•

אויב איר דאַרפט מענט אַדער ליידיס ווערטער, וואָלט איר גוט אַדער דריי גודס, גיט א „שא" אַן אייגענעם לאַנדסמאַן, און איר וועט דערביי אויך זיין צופרידען.

Greetings . . .

CENTRAL PETROLEUM CORP.

215 EAST 149th STREET
BRONX, N. Y.

Compliments of . . .

JULIUS KALISH, Inc.

Wholesale and Retail Drug Store
Prescription a Specialty

383 GRAND STREET NEW YORK

New Year Greetings from . . .

GOTHAM EXTERMINATING COMPANY

226 EAST BROADWAY
NEW YORK 2, N. Y.

מר. און מרס. דושאָ העלפערד
ווינשען אַ גוטען געבענשטען יאָהר צו אַלע פרײַנד
און אַלע אידען.
אונזער האָטעל איז דער אײַנציגער ביאַליסטאָקער האָטעל, ווו איר קענט טרעפען ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט. מיר עפענען אונזער האָטעל דעם 22־טען סעפטעמבער, פאַר ראש־השנה, און ס׳וועט זיין אָפען דעם גאַנצען ווינטער.

HOTEL HELFERD
"A Hotel where you feel at Home"
303 Seventh Street at Clifton Avenue Lakewood, N. J.
Phone: LAkewood 6-0294 - 1912 - 2019

A Happy New Year
HYMAN RABINOWITZ
INSURANCE OFFICE
778 DREXEL BUILDING PHILADELPHIA 6, PA.
Fifth and Chestnut Streets

היימאַן ראבינאָוויטש, פילאַדעלפיע
שיקט אײַך אַ האַרציגע נײַ־יאָר באַגריסונג און ווינשט אַלעמען אַ כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָר. אַ באַזונדער האַרציגע באַגריסונג לכבוד דעם נייעם יאָר שיק איך צו אַלע סוכאָוואָליער לאַנדסלייט.

THEODORE SHAPIRO

Wishes All A Happy and Prosperous New Year

424 EAST 8th STREET
BROOKLYN, N. Y.

מר. און מרס. דושאָוף סלאָן
און קינדער
ווינשען זייערע אַלע קרובים, פרײַנד און לאַנדסלייט
אַ כתיבה וחתימה טובה.

JOSEPH SLOANE, Inc.
:-: Printing :-:
138 West 25th Street New York City
Tel CHelsea 3-3756

בערענשטיין בראָדערס
גראָסערס
18 סאָפאָלק סטריט, ניוייאָרק
ווינשען זייערע קאָסטאָמערס און אַלע אידען
אַ כתיבה וחתימה טובה.

מיר ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
אַ כתיבה וחתימה טובה.
BLEVITZKY BROS.
. . . Monuments . . .
מצבות ● גייטס
210 Forsyth Street New York City
Near Houston Street
Branch and Factory near Mt. Zion Cemetery

LOUIS GUTZEIT IRVING SMITH

ZION MEMORIAL CHAPEL

Our Official Undertakers

41 CANAL STREET NEW YORK CITY

Good Wishes for a Happy New Year

HARRY & MILDRED
HOROWITZ

Their Children and Grandchildren

MR. & MRS.
PHILIP GOLDMAN
and Daughters

Wish All Their Relatives and Friends
A Happy and Prosperous New Year

MRS. F. DIAMOND
and Family

MONTICELLO, N. Y.

Wishes all her Friends
A Very Happy New Year

MR. & MRS.
LOUIS GOLDMAN
and Family

Extend their Greetings for the
Coming Year to all their
Relatives and Friends

Victor and David Marks
Bernard, Donald, Leona Rosenberg
Lillie and Westa Goldman
The Grandchildren of
MRS. RAY GOLDMAN
wish their
Parents-Grandparents and Relatives
A Happy New Year

Compliments of . . .

MR. & MRS.
HARRY ROSENBERG
and Family

1745 EASTBURN AVE. BRONX, N. Y.

Compliments of . . .

MR. & MRS. ELI MARKS
and Sons

MR. & MRS.
HERMAN WINCHESTER

wishes all his friends
A Happy and Prosperous New Year

MR. & MRS. J. DEITCH

PATERSON, N. J.

A Happy and Prosperous New Year
to
All our Relatives and Friends

Compliments of . . .

COMMERCIAL
TOWEL SUPPLY

207 E. 27th ST. NEW YORK CITY
MU 5-5381

Compliments of . . .

MR. & MRS.
MURRAY ROSEN

PATERSON, N. J.

Extend their Best Wishes to all their
Relatives and Friends for a Healthy and
Happy New Year

Compliments of . . .

MAX JAFFREY
and Family

Earnestly hope that the New Year
will unfold days of Health and
Happiness for all

MR. & MRS. M. ABELOFF

Anetta Dresses

1384 BROADWAY NEW YORK CITY

MR. & MRS.
SAMUEL GOLDBERG

WASHINGTON, D. C.

Send their New Year Wishes to all
Relatives and Friends

With the approaching of the New Year
we extend our Best Wishes for Health
and Happiness to all

MR. & MRS.
HARRY STAUB
and Son

MRS. SILVER & FAMILY

WASHINGTON, D. C.

Wish All Their Friends A Happy and
Prosperous New Year

MR. & MRS.
SAMUEL J. MARINE

PHILADELPHIA, PA.

May the Days of the New Year Unfold
for our Relatives and Friends Health,
Happiness and Prosperity

MR. & MRS.
CHARLES RUBINSTEIN
and Family

With a Happy and Prosperous New Year
to all their Relatives and Friends

Best Wishes from . . .

MR. & MRS.
RALPH GARFEIL

CEDARHURST, L. I.

COUNSELLOR
PHILIP NOVICK

Wishes His Friends and Relatives
A Happy and Prosperous New Year

575 FIFTH AVENUE NEW YORK CITY

MR. & MRS. MAX GERBER

CHICAGO, ILL.

extend their heartiest greetings upon the
occasion of the New Year and voice
hope that all of Jewry's aspira-
tions will be fulfilled

MR. & MRS.
SAMUEL COHEN

477 EAST 2nd STREET
BROOKLYN, N. Y.

convey New Year greetings to all friends
and members of the Bialystoker Center
and Home for the Aged and wish them
abundant health and happiness

MRS. MINNIE PODOLSKY
and Her Children

MR. & MRS. MAX PODOLSKY
MR. & MRS. JOSEPH KIRSCH
MR. & MRS. JOE KLEIN
MR. & MRS. HERBERT PODOLSKY

extend to all their relatives, friends and
acquaintances, best wishes for a Healthy
Happy and Prosperous New Year

The Officers and Directors
of the Bialystoker Home for the Aged
express their sincere gratitude and appreciation

to

MR. & MRS. HARRY PECHTER
and Family

and

MR. & MRS. WILLIE PECHTER
and Family
of the well-known
PECHTER BAKING COMPANY

For Their Contributions of Bread and Cake to the Institution Throughout the Entire Year

May the Pechter Family Enjoy Many Years of Good Luck and May Their Establishment Continue To Grow and Prosper

---

THE YOUNG WOMEN'S LEAGUE
of the
BIALYSTOKER HOME FOR THE AGED

Wishes All Its Members
and The Bialystoker Landsleit Everywhere
A Happy and Prosperous New Year!

New Year Greetings . . .

GOLDBERG & KLEIN

130 NINTH AVENUE
NEW YORK CITY

Best Wishes for a Happy New Year
To All Our Patrons

SAPERSTEIN BROS.
Smoked-Salt and Canned Fish

51 HESTER STREET NEW YORK CITY
ORchard 4-1150 — GRamercy 5-8429

New Year Greetings From . . .

QUEENSBORO
FARMPRODUCTS
INCORPORATED

35-13 FORTY-FIRST STREET
LONG ISLAND CITY, N. Y.

Phones: RAvenswood 8-7100-1-2-3

SARAH MILLER :-: CLARA MILLER :-: SAM MILLER

Greetings from . . .

JOS. YAVARKOVSKY

182 LUDLOW STREET
NEW YORK CITY

Best Wishes for a Happy New Year!

MR. LOUIS HERMAN
AND FAMILY

GRamercy 5-4241

HARRY KAZAN, Inc.
Carpets-Ruge and Linoleums

Main Office:
3060 THIRD AVENUE BRONX, N. Y.

David Sohn Honored For Three Decades of Communal and Philanthropic Activity

Fitting tribute in recognition of his three decades of "commendable activity" in communal and philanthropic endeavor and in the literary and cultural fields was paid to David Sohn, Executive Director of the Bialystoker Home for the Aged and editor of the "Bialystoker Stimme," at a gathering held on Tuesday evening, July 19, 1949, in New York.

At the event, speakers representing a cross section of Jewish communal and cultural life, in addresses given on the occasion, evaluated Mr. Sohn's various contributions in the building of Jewish communal institutions in this city and in the field of Jewish literary activity.

Heartiest Congratulations!

The Board of Directors and members of the Bialystoker Center and Home for the Aged take this oportunity of conveying heartiest congratulations to the following active members of our Institution upon their respective joyous occasions:

MAZEL-TOV—To our devoted friends and active directors, Philip F. & Frieda Schneider upon the birth of their daughter, Sandra Ina Saturday, September 3, 1949 at Doctors Hospital.

MAZEL TOV to our Directors and co-workers, Mr. and Mrs. Sol and Esther Wiener, upon the marriage of their talented son, Harold, to Miss Lillian Friedman, on Saturday evening, April 23, 1949.

Mr. & Mrs. Harold Wiener

GREETINGS to our good friend and donors, Mr. and Mrs. Jess Howard, of Bayonne, N. J., upo the birth of their grandson, Char les George on May 1949. The hap py and proud parents are Mr. an Mrs. Leonard Howard.

CONGRATULATIONS to ou friends, Mr. and Mrs. Joseph Hen kowitz, upon the marriage of thei daughter, Sonia, to Herbert Bern stein, son of Dr. and Mrs. Louis N Bernstein, on Tuesday evening June 21, 1949.

FELICITATIONS to our friend and members, Mr. and Mrs. Samue Leff, upon the marriage of thei

Mr. & Mrs. Murray Leff

son, Murray, to Miss Rhoda Gold stein. The bridegroom is the grand son of our active and beloved Dir ector, Mrs. Yetta Leff.

Mazel Tov Mr. Weintraub

We take this opportunity to convey our heartfelt "Mazel Tov" to our dear friend, Mrs. Sarah Weintraub, of Paterson, wife of the late, beloved Yechiel Weintraub, of blessed memory, one of the outstanding leaders of our Home.

Our felicitations go to Mrs. Weintraub upon the occasion of the "simchas" observed by her grandchildren.

One of the observances was the Confirmation of the attractive and talented Louise B. Weintraub, daughter of Mr. and Mrs. Morris Weintraub.

Another event was the Bar Mitzvahs of Master J. M. Jaffe, son o Mr. and Mrs. Ben Jaffe and Maste Norman Weintraub, son of the lat Sigmund Weintraub.

To the proud grandmother an parents—our sincere wishes tha they may derive still greater "nach as" from their dear children fo many, many years to come.

Ben Jaffe

Louise B. Weintraub

Norman Weintraub

BIALYSTOKER STIMME

Published Monthly By

BIALYSTOKER CENTER & HOME FOR THE AGED

228 EAST BROADWAY -:- NEW YORK 2, N.Y.

NEW YORK SEPTEMBER-OCTOBER, 1949 253 No. 255

A Happy and Prosperous New Year!

Once again the Jewish New Year is with us.

Upon this occasion, the Officers and Board of Directors of the Bialystoker Center and Home for the Aged extend to all members, friends and supporters of the Institution, and to all the Jewish People everywhere, best wishes for a Happy and Prosperous New Year.

Our thanks and appreciation to all our donators and members of the Ladies' Auxiliaries, for their devotion to our cause and for their kind and unfailing assistance.

Bialystoker Theatre Benefit Wednesday, Eve., Oct. 26 At Yiddish Art Theatre

Wednesday evening, October 26, 1949, will be an important date for all members and friends of the Bialystoker Home for the Aged, and for Bialystoker landsleit generally.

On that evening, our Institution will tender its annual Theatre Benefit, at the Maurice Schwartz Yiddish Art Theatre, Second Ave. and Fourth St., Manhattan.

The dramatic presentation will be the captivating musical comedy, "Yossele Solovay," by the immortal Sholem Aleichem. Musical score is by Sholem Secunda.

Also appearing that evening on the same stage will be the youthful and already renowned vocalist, *Moshe Oamor,* whom Schwartz brought to U. S. from Paris.

We are certain that those attending our Theatre Benefit will spend a most enjoyable evening; at the same time, they will be aiding a worthy and noble cause—maintenance of the Bialystoker Home for the Aged.

Secure your tickets at once, by calling for them at our office, 228 East Broadway, or by phoning your reservation: GRamercy 5-7755.

$100,000 Raised as Million-Dollar Drive For Kiryath Bialystok in Israel Gains Impetus

One hundred thousand dollars has thus far been raised in the Million Dollar Drive now being conducted by the Bialystoker Foundation, 228 East Broadway, New York, for the establishment of a Bialystoker Garden City and Textile Fabrics Center in Israel.

The Drive, which campaign officials say, is "gaining ever-increasing momentum," was launched by the World Bialystoker Convention, held on August 20-21, 1949, in New York at which delegates of 12 countries moved to initiate the Kiryath Bialystok in Israel as a memorial to the 60,000 Bialystoker Jews slain by the Nazis.

Mr. William Abramson is Chairman of the Drive and Mr. Jacob Cohen is Treasurer.

Grand Bialystoker Ball Saturday, Eve., Dec. 24, 1949 At Manhattan Center

The 26th Annual Ball of the Bialystoker Ladies' Auxiliary will be held on Saturday evening, December 24, 1949, at Manhattan Center, 8th Ave. and W. 34th St., New York.

Our Auxiliary has already won an enviable name for itself by virtue of the successful affairs it has sponsored in behalf of the Landsmanshaft.

Special, elaborate arrangements are being made for a fine, enjoyable program. There will be music and dancing, along with a number of interesting and novel attractions, participated in by well-known Bialystoker artists.

An outstanding feature of the evening will be a Beauty Contest, in which an array of the most beautiful Bialystoker girls and women will compete for top honors.

Bialystoker youth, along with well-known Bialystoker landsleit from all parts of the city will join in attending this notable event, and will, we know, pack Manhattan Center to capacity on this occasion.

MR. & MRS.
LOUIS ROBINSON & FAMILY
Bronx, N. Y.

Greetings and Good Wishes
to All our Friends for
A Happy and Prosperous New Year

Happy New Year to All our Friends from the
Children and Grandchildren of

MORRIS & ANNIE EDELSTEIN

THE CAPITOL HOTEL AND CAMP
LOCH SHELDRAKE, NEW YORK

A Happy New Year to you all, especially to Bialystoke
Landsleit, and to all Jewry in the four Corners of the
world. With Greetings and Blessings for Israel.

BENJAMIN LISTIZKY

A Happy and Prosperous New Year
MR. & MRS. BEN RUBIN
Peekskill, New York
Phone LAkewood 571 P. O. Box 32

Greetings . . .
MR. & MRS.
HYMAN F. ROSENBLATT
and Family

Compliments of . . .
THE SUN LAUNDRY
2031 LaFontaine Ave. Bronx N. Y.

Best Wishes for a Happy New Year
LOUIS KOSANZKY
9 Suffolk Street Nek York City

Quality Poultry Farms
D. OBSTEIN, Proprietor
Receiver and Distributor of
Jersey Eggs
Speedway Blvd. Lakewood, N. J.

BIALYSTOKER
Young Mens' - Ladies Aux.
Extend their Greetings and Good Wishes
To all their
Members, Friends, and Their Families!

New Year Greetings from . . .
DOREVITCH PHARMACY
4001 W. Adams St. Chicago, Ill.

MR. & MRS. LOUIS
and ROSE ROSENBLUM
and Family
Wish all their Relatives and Friends
A Prosperous and A Happy New Year

A Happy New Year
MR. & MRS.
PINCUS ROSENBLUM

MR. & MRS.
PHILIP F. SCHNEIDER
Comptroller of the Bialystoker Center
Extend their New Year Greetings
to All their Friends and Members of the
Institution

Best Wishes For
A Happy New Year
MENDEL AVNET
Clinton Street Restaurant
148 Clinton St. New York

Best Wishes for a Happy New Year
to All Relatives and Friends
MRS. SAMUEL KASSEL
and Family

A Happy New Year to our many
Relatives and Good Friends!
MR. & MRS.
DAVID GOLDBERG & SO

DR. & MRS.
BENJAMIN GISSEN
and Family
Extend their Greetings for a Happy
Prosperous New Year

MR. & MRS. LOUIS
and SHIRLEY ELPHAND
and Daughter
Extend their heartiest Greetings to
Friends for A Happy New Year

Greetings for
A Very Happy New Year
From
THE HOUSE OF ALBER
733 Broadway New York 3, N
Distributors of *Boontonware*

Best Wishes For
A Happy New Year!
MR. & MRS.
SAM SHAPIRO
and Family

New Year Greetings from

CAMP LAKOTA
A Modern - Progressive Camp
On Masten Lake
WURTSBORO, N. Y.

Telephones
Office . . . WURTSBORO
Canteen . . . WURTSBORO

THE MOSKOWITZ and LUPOWITZ RESTAURANT

0 SECOND AVENUE NEW YORK, N. Y.

Sends Its Best Wishes and Greetings To Its Patrons
Upon The New Year

LOUIS ANZELOWITZ, Director

---

mpliments of . . .

SPOLTER, KELLER & SCHRECK
Dairy Products

SUFFOLK STREET NEW YORK CITY

Best New Year wishes to our friends and all our people throughout the world.

MR. & MRS. MAX WEISBERG
Manufacturers of the famous
VITALITY BRAND CHILDREN'S MATTRESS

100 HOYT ST., BROOKLYN 2, N. Y.

---

1 GRamercy 5-8467

GOLDFINE & ROSEN
Strictly Kosher
בשר כשר
. . . MEATS . . .

SUFFOLK STREET NEW YORK, N. Y.

Flowers by Telephone . . .

Call LOngacre 5-0540
KAZAN'S
TERMINAL FLOWER SHOP
Designers :-: Decorators
HUDSON TUBE TERMINAL

33rd St. & 6th Ave. New York, N. Y.